BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Dritter Theil.

enthält:

Midrasch Wajisâu; Eldad ha-Dani, II. Recension; Alfabet-Midrasch des R. Akiba, I. Recension; II. Recension; Apokalypse des Elia; Abschnitte über den Messias; Mysterien des R. Simon ben Jochai; die grossen Hechalot; Midrasch Leolam; Midrasch Gadol u-Gedola; Schilderung des Paradieses II; Messias-Hagada; Beschreibung der Stiftshütte; das Noah-Buch; Preis der Engel; Midrasch Tadsche.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig,

Druck und Verlag von C. W. Vollrath.

1855.

Digitized by Google

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר שלישי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

מדרש ויסעו; ספר אלדד הדני נוסחא ב׳; מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א׳; נוסחא ב׳; ספר אליהו; פרקי משיח; נסתרות ר׳ שמעון בן יוחי; היכלות רבתי; מדרש לעולם; מדרש גדול וגדולה; סדר גן עדן ב׳; אגדת משיח; ברייתא דמלאכת המשכן; ספר נח; פרק מפרקי היכלות; מדרש תדשא:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ס׳ ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן בקהל לפסיא:

לפסיא

ברפוס ובהוצאות הארון המרפיס המפואר ק׳ וו׳ פולראט

שנת בית המדרש ג׳ לפ"ק

Digitized by Google

Digitized by Google

Meinem edlen Freunde

dem Herrn

John B. Oppenheimer

in Leipzig

dankbar gewidmet.

Das schönste Gut,
Ein Herz, das gut!
Pirke Abot II, 12.

Digitized by Google

Vorwort.

Ich würde es unterlassen haben, diesem dritten Theile meines „Bet ha-Midrasch" ein Vorwort vorauszuschicken, wenn ich mich nicht gedrängt fühlte, ein ernstes Wort über die traurige Lage auszusprechen, in der die jüdische Wissenschaft sich befindet. Ich will schweigen von der verwerflichen Gehässigkeit und Kleingeisterei, die im Kreise jüdischer Gelehrten herrschen und jedes Zusammenwirken und Zusammenstreben erschweren; von dem meisternden Dünkel der Einen, die in Wolken thronen, dem vornehmen Ignoriren der Anderen, die ihr *corps d'élite* haben, von der Allwisserei Vieler, die nur lehren und nicht lernen wollen, von der Schmähsucht der Meisten, die überall nach literarischen Irrthümern spähen, von dem Mangel an wahrer Demuth, die schon von den Alten als Bedingung der echten Forschung betrachtet wird: dies sind Schwächen und Gebrechen, die nicht von heute datiren, über die schon in verschiedenen Jahrhunderten Klage geführt wird und die ihren Grund zum Theil in den socialen Uebelständen haben, denen die jüdischen Gelehrten preisgegeben sind. Es giebt aber Schäden, welche das Gedeihen der Wissenschaft stören, die entfernt oder wenigstens zum Bewusstsein gebracht werden müssen, wenn nicht die Anstrengungen der letzten Jahrzehende vereitelt werden sollen. Vor Allem fehlt es an jenem freien Sinn, der die Wissenschaft um ihrer selbst willen aufsucht und es der Zeit überlässt, die Resultate für das Leben aus ihr zu ziehen; an jenem feinen Sinn, der es fühlt und ahnt, wie Alles, jede Kleinigkeit für die wahre Forschung wichtig ist, wie oft ein Seitenweg zu der freiesten Aussicht in das Reich des Wissens führen kann; an jenem sichern Sinn, der nach Bestimmtheit und Sicherheit strebt und keine Mühe scheut, ein betretenes Gebiet von Neuem zu durchforschen. Und weil dieser Sinn vermisst wird, begreifen die Einen nicht den Werth bestimmter Untersuchungen, die nicht geradezu auf die Gestaltung des practischen Lebens eingehen, klagen die Anderen über Mikrologie, wundern sich die Dritten, dass dieses oder jenes literarische Thema wieder behandelt worden sei. Der Mangel an uneigennütziger Wissenschaftlichkeit veranlasst die Misachtung von Arbeiten, die dem Leben für den Anfang fern stehen; die Sucht, das Grosse und Ganze zu erfassen, macht die einzelnen Stützen eines literarischen Gebäudes oft sehr schwankend; die Scheu, einen Gegenstand der Wissenschaft von Neuem aufzunehmen, ist die Ursache, dass man in den wichtigsten Materien der jüd. Literaturgeschichte

Digitized by Google

keinen sichern Boden hat. — Ferner vermisst man oft bei einflussreichen Männern die Befähigung, einem Objecte, der ausserhalb ihres Specialgebietes liegt, gerecht zu werden. Wer sich für talmudische Forschungen interessirt, weil diese noch zumeist mit dem Leben verbunden sind, kann nicht begreifen, warum man sein Augenmerk auch auf Scholastiker richten soll. Der Eine ruft aus allen Kräften nach Geist und Inhalt, drückt jede literarhistorische Untersuchung als etwas blos der *minorum gentium* würdig herab und ahnt nicht, dass wie der Geist mit dem Körper zusammenhängt, so auch das Culturmoment mit der Literaturhistorie. Der Andere sieht mit Lächeln auf mühsame, ihm fern liegende Arbeiten herab, und kann sich nicht auf jenen Höhepunkt versetzen, von welchem aus man deutlich überschauen kann, wie die verschiedenen Bächlein in das eine grosse Meer der Wissenschaft einlaufen, wie die scheinbar getrennten Theile innerlich zusammenhängen und ein Ganzes ausmachen. — Endlich sucht man oft vergebens nach jener Wahrheitsliebe, die den Muth hat, der Wahrheit in der Forschung Worte zu geben, sie nicht zu übertünchen und zu schminken, damit sie nicht mit den Vorurtheilen der Zeit in Kampf gerathe. Wer nicht den Muth hat, in der Wissenschaft wahr und aufrichtig zu sein, der bleibe ihr fern und werfe sich nicht zu einem unberechtigten Priester auf, der nur das Heiligthum entweiht!

Zum Schlusse muss ich noch die Ungerechtigkeit anklagen, welche über die Erscheinungen in der neuern jüdischen Literatur zu Gerichte sitzt. Die wissenschaftliche Behandlung der reichen, mannigfache Disciplinen umfassenden, in verschiedenen Sprachen niedergeschriebenen, in entlegenen Bibliotheken verborgenen jüdischen Literatur ist noch sehr jung, und die Kräfte, die ihr zur Verfügung stehen, sehr gering. Und doch verlangt man schon grosse Werke, welche die Materien erschöpfen, in der Form vollendet, im Einzelnen sicher und zuverlässig für immer sein sollen! Wie die Literatur selbst, so hat auch ihre Durchforschung ihre Phasen und Perioden, die zurückgelegt sein wollen. Welche Zeit und welche Kräfte wurden in Anspruch genommen, um die Kenntniss der griechischen und römischen Literatur sowie der Kirchengeschichte auf jene Stufe zu bringen, auf welcher sie sich jetzt befindet!

Ernst für die Sache, Wahrheit in der Forschung und Gerechtigkeit in der Beurtheilung sind den Männern der jüdischen Wissenschaft zu wünschen, wenn dieselbe fortschreiten und gedeihen soll.

Leipzig, 26. Juli 1855.

Jellinek.

Digitized by Google

Einleitung.

I.
Midrasch Wajisâu
oder
die Heldensage von den Söhnen Jakobs.

(Hebräischer Text S. 1—5.)

Anknüpfend an den 5. Vers des 35. Cap. im 1 B. M., der mit dem Worte „wajisâu" beginnt, schildert der kleine Midrasch die Heldenthaten, welche von Jakob und dessen Söhnen in den Kriegen gegen die amoritischen Könige, sowie gegen Esau und dessen Kinder ausgeübt wurden, und besonders ist es Jehuda, der Namensvetter des makkabäischen Feldherrn, den unsere Heldensage verherrlicht. Für das hohe Alter derselben haben wir einen wichtigen Zeugen in dem vorchristlichen **„Buch der Jubiläen"** (ספר היובלות) oder „der kleinen Genesis"[1]) (בראשית זוטא), welche sogar bis auf die Bezeichnung der Könige mit unserm Midrasch übereinstimmt. —

Ueber den Krieg der Söhne Jakobs gegen die Könige der Amoräer berichtet das „Buch der Jubiläen" Folgendes: ‚Und es versammelten sich gegen sie sieben Könige der ‚Amoräer sie zu tödten, indem sie sich unter die Bäume versteckten, um ihr Vieh wegzuführen. Ihre Weiber aber, und Lewi und Juda und Josef blieben zu Hause bei ihrem Vater Isaak, denn sein Geist war traurig, und er wollte sie nicht ziehen lassen; und Benjamin als der jüngste

1) Deutsch von Dillmann in Ewald's Jahrbücher II. u. III.

Digitized by Google

blieb bei seinem Vater. Und es kamen die Könige von Thapha (תפוח; Ταφουε im Testament der 12 Patriarchen bei Fabricius, Codex Pseudep. V. T. p. 591) und Aresa (ארם?) und Saragan (סרטן; Αρέταν bei Fabricius p. 593) und Selo (שילה) und Gaiz (געש) und der König von Bethoron (בית חורין im Sefer ha-Jaschar) und Maanisakir (מחנים im Sef. ha-Jasch. und in unserm Midrasch; מהנהי im Jalkut), und alle, welche auf jenem Gebirge wohnen, die in den Wäldern des Landes Canaan wohnen. Und man zeigte dem Jakob an: „die Könige der Amoräer haben deine Söhne umringt und ihre Heerden geraubt." Und er machte sich auf von seinem Hause, er und seine drei Söhne und alle Knaben seines Vaters und seine Knaben und zog aus gegen sie, 800 Männer, welche Schwerter trugen, und sie schlugen sie im Gefilde von Sikhem, und verfolgten die Fliehenden und tödteten den Aresa und Thapha und Saragan und Amaniskino und Gaganis. Und er sammelte seine Heerden und war mächtiger als sie, und legte ihnen eine Steuer auf, dass sie die Früchte ihres Landes geben mussten. Und sie bauten Robel (ארבאל) und Thamnathares (תמנה). Und er kehrte wohlbehalten zurück und machte Frieden mit ihnen, und sie wurden seine Knechte bis er mit seinen Söhnen nach Aegypten hinabzog" (Ewald's Jahrb. III, 45). Weitläufiger ist dieser Theil der Heldensage behandelt in dem Testament Juda's (Fabricius a. a. O.) und in dem Sagenbuche ha-Jaschar, Abschnitt Wajischlach. —

Der andere Theil der Sage aber, der Krieg nämlich gegen Esau und dessen Söhne, wird im „Buch der Jubiläen" ausführlich geschildert (bei Ewald a. a. O. S. 51—53), und es stimmt darin mit unserm Midrasch, dass es den Krieg bei Lebzeiten Jakob's geschehen und denselben Esau durch einen Pfeil tödten lässt, während das Buch ha-Jaschar ihn nach Jakob's Tode versetzt. —

Die frappante Verwandtschaft unseres Midrasch mit dem „Buch der Jubiläen" zeigt, dass dieses zum Theil sich bei den Juden in hebräischer Sprache [2]) erhalten hat,

2) Vieles ist in dem „Buch der Jubiläen" nur verständlich, wenn man auf den ursprünglichen hebräischen Ausdruck zurückgeht. So liest man z. B. Jahrb. II, 246 in Beziehung auf den

Digitized by Google

und ich nehme Veranlassung, hier Einiges über dasselbe mitzutheilen.

Das „Buch der Jubiläen“ ist eine essenische Tendenzschrift gegen die Meinung der Pharisäer, dass man den Neumond beobachten und nicht berechnen (קידוש החדש על פי הראיה) und nach ihm alle Festtage bestimmen soll, und dass die oberste Religionsbehörde das Recht hat, Intercalationen vorzunehmen. „Und es wird Leute geben — sagt das genannte Buch II, 246 —, welche Beobachtungen des Mondes anstellen: dieser nämlich verdirbt die Zeiten und kommt jedes Jahr um 10 Tage voraus. Und desswegen werden sie künftig die Jahre verderben, und einen falschen Tag zum Tag des Zeugnisses und einen unreinen Tag zum Festtag machen. Und jeder wird heilige Tage mit unreinen und unreine mit heiligen vermischen, denn sie werden irren in den Monaten und Sabbaten und Festen und Jubeljahren. Desswegen befehle und bezeuge ich dir (Noah), dass du ihnen bezeugest, weil nach deinem Tode deine Kinder es verderben werden, dass sie dem Jahr nur 364 Tage geben sollen. Und derohalben werden sie irren im Neumond und Sabbat und Feiertag und Festtag, und sie werden immer das Blut im Fleische essen.“ Nach dem, die Heptaden liebenden Essenismus des Verf. giebt es zwei Anhaltspunkte für die Bestimmung des jüdischen Jahres: das Jubeljahr — das, am 10. Tischri verkündet, 364 Tage zählte — und das Jahr der Sintfluth — die nach ihm, wie nach R. Josua[3]) (Rosch ha-Schana 11 b) im Monat Ijar begann —, das als Sonnenjahr berechnet werden muss. Daher entwirft der

---

Kalender: „und es giebt keine Uebergehung.“ Im Original stand hier עיבור, Intercalation; und man muss daher „Einschaltung“ statt Uebergehung setzen. Ebenso muss es (das.) für „und sie sollen keinen Tag übergehen“ heissen „und sie sollen keinen Tag einschalten.“

3) Er bringt nämlich das Wochenfest — dessen Bedeutung als Fest der Gesetzgebung er auch zu vermitteln sucht — mit dem 3. Monat in Verbindung, an welchem Noah sein Dankopfer darbrachte. — Prägnant wird die in Rosch ha-Schana 12 a angeführte Barajta, dass die israelitischen Weisen die Sintfluth wie R. Elasar, d. h. vom Monat Marcheschwan an berechnen: ת"ר חכמי ישראל מונין למבול כר"א ולתקופה כר' יהושע, חכמי או"ה מונין אף למבול כר' יהושע.

Verf. ein in Heptaden sich bewegendes chronologisches System vom Beginn der Schöpfung bis Exod. 12, und als Essener[4]), der die Strenge des Sabbats, wegen der heiligen Siebenzahl, liebt, unterlässt er es nicht einzuschärfen (III, 70; vergl. auch II, 234—36), dass man am Sabbat von keinem Geschäfte reden, nicht zu Schiff auf dem Meere reisen, nicht reiten, überhaupt keine Reise machen, nicht fasten und keinen Krieg führen dürfe. Die Polemik gegen die Bestimmung der Festtage nach dem Sichtbarwerden des Mondes und gegen das Intercalationsrecht der obersten Religionsbehörde[5]) ist ein Beweis, dass das „Buch der Jubiläen" zu einer Zeit geschrieben wurde, wo das jüdische Kalenderwesen noch schwankend war. —

Das „Buch der Jubiläen" enthält viele hagadische Elemente[6]), die wir hier, nebst den Parallelen aus hebräischen Quellen, in Kürze verzeichnen wollen.

1) Cap. 1. Der Engel des Angesichts geht vor dem Lager der Israeliten einher; vergl. über מטטרון oder den שר הפנים, den Gott den Israeliten voranziehen lässt, bab. Synhedrin 38 b. —

2) Cap. 2. Die Engel wurden am ersten Tage geschaffen; gegen Bereschit Rabba c. 3. — Der Garten Eden ist am 3. Tage geschaffen worden; s. Bereschit Rabba c. 15. Die 22 Schöpfungswerke; s. Mid. Tadsche, 169.

3) Cap. 3. Nach dem Sündenfall haben alle Thiere das Vermögen zu sprechen verloren.

4) Cap. 4. Ueber die Henoch-Sage siehe Sefer ha-Jaschar S. 7 a ff. ed. Prag 1840. — Adam lebte 70 Jahre weniger als 1000 Jahre, denn 1000 Jahre sind wie ein Tag bei Gott, und so ward erfüllt das Wort: „an dem Tage, da du davon issest, wirst du sterben"; siehe Bereschit Rabba c. 19. Vergl. auch Justin, dial. c. Tryph. p. 278 ed. Otto und Bet ha-Midrasch II, S. XXI, Anmerk. 2.

---

4) Vergl. weiter unten über das Noah-Buch.

5) Als Gegensatz zu der Anschauung des B. d. J. wird in Pirke de-Rabbi Eliëser c. 8 ausgeführt, dass Gott die Methode der Intercalation (סוד העיבור) dem Adam, dieser dem Henoch, Noah u. s. w. übergeben habe.

6) Vergl. auch Treuenfels im Lbl. des „Orient" 1846, 81 ff.

5) Cap. 7. Ursachen der Sintfluth; s. Bereschit Rabba c. 31: חמס זה ע"ז, חמס זה גילוי עריות, חמס זה שפיכות דמים.—

6) Kainan findet die Wissenschaft, welche die Wächter gelehrt hatten und schreibt das Gefundene ab; s. ha-Jaschar, 6 a.

7) Cap. 10. Ueber das Noah-Buch siehe weiter unten das Noah-Buch.

8) Cap. 11. Ud (Ur), der Sohn des Kesed; s. Noah-Buch S. 156.

9) Cap. 12. Abraham und die Götzen; s. ha-Jaschar 11 b und Bet ha-Midrasch I u. II מעשה אברהם.

10) Cap. 17. Der Satan veranlasst Gott, dass er von Abraham Isaak als Opfer verlange; s. bab. Synhedrin, 89 b, ha-Jaschar 28 b.

11) Cap. 19. Abraham wird 10 Mal versucht; s. Mischna Abot V, 3. — Abraham ertheilt Jakob Ermahnungen; vergl. Seder ʿOlam Rabba c. 1: יעקב שמש את אבינו אברהם ט"ו שנה; ha-Jaschar, 33 b.

12) Cap. 43. Josef redet mit seinen Brüdern hebräisch, als er sich ihnen zu erkennen giebt; s. Bereschit Rabba c. 93. —

Styl und Färbung des Buches haben viel Aehnlichkeit mit dem hier oft citirten Sagenbuch ha-Jaschar. Bemerkenswerth ist, dass das „Buch der Jubiläen" aller Feste — Passah, Wochenfest, Versöhnungstag, Hüttenfest, Schemini Azeret — gedenkt, sie motivirt und bis auf Passah auf Noah, Abraham und Jakob zurückführt, mit Ausnahme des Neujahrsfestes — Rosch ha-Schana —! Wohl wird der Neumond des 7. Monats besonders erwähnt (Cap. 6; II, 245), allein die Erinnerung der ersten Schöpfung wird dem Wochenfest zugetheilt.

Unser Midrasch, der auch ספר מלחמות בני יעקב genannt wird[7]), soll in Constantin. gedruckt worden sein. Unser Abdruck ist nach Jalkut Genes. 40 d — 41 b gemacht mit einigen geringen Aenderungen in den nom. propr. nach dem Sagenbuch ha-Jaschar. S. 2 Z. 7 v. u. habe ich לארבאל für לארבע und S. 3 Z. 14 v. o. הבריחם für הנחירום bei Jalkut gesetzt. Wie mir Steinschneider

---

7) Zunz, die GV. S. 144.

vor längerer Zeit brieflich mittheilte, soll die Handschrift unseres Midrasch in der Oppenheimer'schen Bibliothek nur wenig von der Recension des Jalkut abweichen.

II.

Elldad ha-Dani.[1])

(Hebräischer Text S. 6—11.)

Bereits im zweiten Theil des „Bet ha-Midrasch" S. 102—113 habe ich den Bericht des Touristen Eldad über die zehn Stämme und die Söhne Mose's mitgetheilt und in der Einleitung dazu aufmerksam gemacht, dass er aus drei Theilen besteht, die besonders vom rabbanitischen Parteigesichtspunkt aus zusammengesetzt wurden. Die hier — nach der ed. Constant. 1519 in 4o — abgedruckte Recension[2]) des Büchleins Eldad ist nicht blos kürzer, indem in ihr die Hilchot Schechita, Hilchot Terefa, die Anfrage an R. Zemach Gaon und dessen Antwort fehlen, sondern auch anders redigirt und in stylistischer Beziehung conciser; sie ist daher auch die ältere. Sie hat auch eine polemische Färbung gegen den Muhammedanismus, indem S. 6 auf Moses das Epithet נביא אמת mit besonderer Prägnanz angewendet und bei der Erwähnung Mekka's טעות הישמעאלים hinzugefügt wird.

III.

Alfabet-Midrasch des R. Akiba.

Erste Recension.

(Hebräischer Text S. 12—49.)

Wenn das Buch Jezira das phonetische Element des hebräischen Alfabets zur Lösung von metaphysischen

1) Vergl. Bet ha-Midrasch II, S. XXVIII.

2) Die Benutzung der seltenen Sammlung, in welcher „Eldad" enthalten ist, verdanke ich der Güte des Hrn. Dr. Zunz.

und kosmischen Problemen heranzieht, so gebraucht unser Midrasch — der auch הגדה של ר"ע, אותיות דר"ע, א"ב דר' עקיבא genannt wird [1]) — bald die Namen als Begriff oder als Notarikon (נוטריקון), bald die graphische Beschaffenheit und bald die Reihenfolge desselben, um ethische, theo-, anthropo- und angelologische, mystische und national-jüdische Betrachtungen, oft mit einem Beisatz von kühn-orientalischer Poesie, daran zu knüpfen, wobei ältere Werke der Hagada, wie die Pesikta (vergl. Buchst. ל), Schiur Koma (Buchst. ח) und der Tanchuma (Buchst. ק; siehe Tanchuma Abschn. וארא) sichtbar benutzt werden.

Der Inhalt unseres Midrasch — gegen den bereits der Karäer Salmon ben Jerocham polemisirt [2]) und dessen Alter daher mindestens in das 8. oder in den Anfang des 9. Jahrh. hineinragt — ist sehr reich und mannigfach, und wir geben ihn hier in Kürze an: Alef: Lob der Wahrheit; Alles in der Natur preiset Gott; Mund und Zunge gleichen dem Meer und dessen Wogen; Verherrlichung Israels und der Thora; über die jenseitige Welt; Alef als erster Buchst. ist ein Bild Gottes; Henoch als Metatron [3]). — Bet: Thaten Gottes, deren Aufzählung in der Schrift mit dem Buchst. Bet beginnt [4]); über die Schöpfung; Preis der בינה, d. h. der mystisch-speculativen Geistesthätigkeit. — Gimel: Wohlthaten, die Gott dem Menschen erzeigt; Angelologisches. — Dalet: Gott nimmt sich des Armen an; die Reichen und die Armen. — He: der Gottesname. — Waw: Gottesnamen im mystischen Sinne. — Sajin: die Schlüssel Gottes; Serubabel; über Hölle und Paradies. — Chet: Fortsetzung des letztern Thema's; über die Form der Schechina. — Tet: über die Auferstehung der Todten. — Jod u. Kaf: über die zukünftige Welt. — Lamed: über die Eigenthümlichkeiten des Menschen-

1) Siehe Zunz GV. S. 168. Die Bezeichnung, die ich setzte, findet sich in Mose b. Nachman's Derascha S. 32 meiner Edition.

2) Dukes נחל קדמים, S. 32.

3) Die Henochsage — die in der ed. Constant. u. Ven. fehlen — steht als ספר חנוך im 2. Th. des Bet ha-Midrasch.

4) Hier ist auf die sprachliche Bemerkung, die S. 18 über גש und בא gemacht wird, hinzuweisen. Es zeigt sich nämlich, dass unser Midrasch, wie das B. Jezira, Kalir und das B. Bahir, Formen wie גש für נגש anerkennt.

herzens[5]. — Mem: über die Merkaba. — Nun: über Körper und Seele; über Strafe nach dem Tode. — Samech: verschiedene Anwendungen dieses Buchst. in der Bedeutung desselben „stützen“. — Ajin: Verherrlichung der Thora. — Pe, Zade, Kof: Sagen über Moses. — Resch: über Gott; über den Thurmbau zu Babel. — Schin: Messiassagen. — Thaw: die unersättliche Gier des Menschen auf der Erde; Ermahnung an das Ende alles Irdischen zu denken. — Man sieht aus dieser kurzen Inhaltsangabe, dass der Zusammenhang ein sehr loser und äusserlicher ist, der an die Reihenfolge des Alfabets sich lehnt.

Diese Recension unseres Midrasch ist s. a. e. l. (aber Constant.), 12 Bl. mit rabbinischer Schrift in 4o. Ven. 1546, Krakau 1584 in 4o, Amsterd. 1708 in 8o. erschienen. Die erste (Constant.) Ausgabe, die höchst selten ist, stand mir zu Gebote, hat einige gute Lesarten, ist aber an manchen Stellen lückenhaft und kürzer als die beiden letzten Ausgaben.

IV.

Alfabet-Midrasch des R. Akiba.

Zweite Recension.

(Hebräischer Text S. 50—64.)

Die zweite Recension dieses Midrasch, geringer an Umfang und Inhalt als die erste Nr. III, enthält einen Wettstreit der hebräischen Buchstaben von Thaw bis Alef über den Vorrang, dass Gott die Schöpfung mit einem derselben beginnen soll, aus welchem Kampf der Buchstabe Bet siegreich hervorgeht, indem die Schöpfungsgeschichte

5) S. 35 Z. 9 v. u. habe ich גומר כל מיני שיחקות in גומר כל מיני שיחות emendirt, da שיחקה sonst nirgends vorkommt, und es keinen angemessenen Sinn giebt, wenn die Zunge auf zerriebene Speisen bezogen wird. — Ueber die dort angegebenen Functionen der aufgezählten Körpertheile im Verhältniss zu den Angaben in Berachot 61a, im B. Jezira, im Midrasch Rabba zu נשא und zum V. החכמה תעז לחכם in Kohelet vergl. S. Sachs in ha-Jona S. 47 ff.

mit dem Worte **b**ereschit beginnt. Diesem Buchstabentournier folgen hagadische Bemerkungen über die graphische Form der Buchstaben und Deutungen, die sich auf die Compositionen א״ת ב״ש, אח״ס בט״ע und אלב״ם stützen. Diese Recension ist blos in der Krakauer und Amsterd. Ausgabe enthalten. Auch hier spielen Angelologie, Paradies und Hölle eine wichtige Rolle; doch bildet das, was Sabbat 104 über die hebräischen Buchst. bemerkt wird [1]), den Ursprung dieser zweiten Recension, auf welche der Karäer Jehuda Hadassi anspielt in „Eschkol ha-Kofer", 36 c ed. Goslov.

Dass aber beide Recensionen dem R. Akiba zugeschrieben werden, rührt daher, dass von ihm im Talmud berichtet wird, er habe jeden Strich an den hebräischen Buchstaben ausgedeutet, und dass er in den, angelologische Themen behandelnden „kleinen Hechalot" besonders figurirt [2]).

V.

Apokalypse des Elia.

(Hebräischer Text S. 65—68.)

Da sich in diesem III. Theile des „Bet ha-Midrasch" mehre Stücke befinden, die Messias- und Paradies-Sagen zum Gegenstande haben, so will ich die Gesichtspunkte für deren Auffassung angeben. Dergleichen Sagen haben erstens einen Werth für die Culturgeschichte, indem sie die Wünsche und Hoffnungen einer Zeit uns in der

---

1) Vergl. meine Analekten in Frankel's Monatsschrift II, 429 ff.

2) Vergl. Philosophie und Kabbala" I, 42. — R. Hirz Treves citirt in seinem Tefilla-Commentar zu האדרת והאמונה folgende Stelle aus dem Alfabet-Midrasch: ועל זה נאמר באלפא ביתא דר' עקיבא אמר ר' ישמעאל אני ועקיבא ערבים בדבר הזה שכך הוא גדל כבודו אבל בשיעור גבהו אין סוף זהו שנ' ושבינת עוזו בגבהי מרומים. Vergl. auch Rokeach §. 217. Diese Stelle, die von andern Schriftstellern als dem שיעור קומה angehörend angeführt und in beiden Recensionen vermisst wird, scheint ihren Platz S. 29 Z. 6 v. u. gefunden zu haben. — Uebrigens bemerkt schon עמק המלך, 6 a, dass wir nicht mehr das ursprüngliche ganze אותיות דר״ע besitzen.

Perspective sehen lassen; sie haben *ferner* ein poetisches Interesse, indem sie lebhafte Schilderungen entwerfen und es an phantasiereichen Ausschmückungen nicht fehlen lassen; sie sind endlich für die Literaturgeschichte wichtig, indem in vielen Werken auf Darstellungen des Paradieses und der messianischen Zeit Bezug genommen wird. —

In dieser „*Apokalypse*“ offenbart der Prophet Elia, dass ihm der Engel Michael eine Schilderung der messianischen Zeit gemacht habe, über die Leiden und Kriege jener Tage und über den endlichen Sieg Israels. In verschiedenen Visionen sieht er die über die Gottlosen hereinbrechenden Strafgerichte, die Belohnung der Frommen und das vom Himmel auf Erden kommende Jerusalem. Der S. 65 genannte הרמלת oder תרמילא ist der *Armilos* oder *Heremolaos* (d. h. *Volksverwüster*; vergl. S. 80 die Schreibung ארמילאוס) in anderen Messias-Sagen [1]).

Das Vaterland dieser „Apokalypse“ ist Persien, ihr Zeitalter das gaonäische und sie ist Salonich 1743 kl. 8 in einer Sammlung verschiedener Stücke abgedruckt [2]).

VI.

Abschnitte über den Messias.

(Hebräischer Text S. 68—78.)

In grossen Zügen werden hier Jerusalem, der Tempel, der Messias und Israel verherrlicht, und zugleich wird

---

1) *Hitzig*, Comment. z. Daniel S. 125 will unter Armillus *Caligula* verstanden wissen, weil Sueton (Calig. c. 52) von ihm sagt: *armillatus* in publicum processit. Allerdings hat das Portrait, das Sueton von Caligula c. 50 entwirft, viel Aehnlichkeit mit der Schilderung, die von Armillus gemacht wird; z. B. statura fuit eminenti (קומתו גבוה מאד), gracilitate maxima crurum (שוקיו דקים), oculis concavis (עיניו עמוקות), capillo raro (הוא קרח).

2) In dieser Sammlung steht auch u. A. eine kleinere Recension des „Midrasch der zehn Gebote“ unter dem Titel מעשיות על עשרת הדברות, der von dem im Bet ha-Midrasch enthaltenen abweicht. Es fehlt die ganze Introduction und er beginnt gleich mit דבור ראשון (S. 69), wo auch eine andere stylistische Einkleidung. Beim 2. Gebote steht eine מעשה אברהם wie sie sich in der ed. Constant. befindet.

eine Schilderung der Messias-Zeit und der Paradiesesfreuden entworfen. Es werden in diesen Abschnitten die alte Pesikta (S. 71 עשרה מלבושים), der Alfabet-Midrasch des R. Akiba (S. 75 זרובבל בן שאלתיאל) und die Messias-Legende — Nr. XII dieser Sammlung — (S. 72 Anfang) benutzt, und sie verbreiten sich am ausführlichsten über ihren Gegenstand. —

Zeitalter [1]) und Vaterland dieser Abschnitte sind dieselben wie in Nr. V, und sie sind gleichfalls der genannten Salonicher Sammlung entlehnt. Am Schlusse heisst es dort: סליק פרק משיח.

VII.

Mysterien des R. Simon ben Jochai.

(Hebräischer Text S. 78—82.)

Wenn in den meisten messianischen Schilderungen Rom eine Hauptrolle spielt, so vertritt hier das Reich Ismael dessen Stelle. Metafron theilt nämlich dem R. Simon Vorausverkündigungen über verschiedene muhammedanische Herrscher mit, deren Letzter zur Zeit des Messias seinen Untergang finden wird. Unstreitig liegen uns hier bestimmte historische Anspielungen vor, die noch der Untersuchung bedürfen. Wie in allen diesen Sagen erscheinen auch hier Armilos und die drei Messiasse (ben Josef, ben Efrajim und ben David). Der S. 81 erwähnte Krieg zwischen den West- und Ostmächten bezieht sich vielleicht auf die ersten Kreuzzüge, die überhaupt auf die Ausbildung der Messias-Legenden einwirkten.

Auch dieses Stück ist der Salonicher Sammlung entlehnt.

1) Die S. 72 Z. 6 v. u. aufgezählten Namen der Völker sind Josef b Gorion (Anfang) entlehnt. — Hervorzuheben ist, dass S. 71 der König der Araber besonders genannt wird. — S. 79 Z. 4 v. u. muss man ניחן für גיחן lesen.

VIII.

Die grossen Hechalot.[1])

(Hebräischer Text S. 83—108.)

Die grossen Hechalot (היכלות רבתי), die auch mit anderen Namen wie: 1. ספר היכלות, 2. פרקי היכלות, 3. ברייתא דר׳ ישמעאל, 4. פרקי ר׳ ישמעאל, 5. פרקי מרכבה, 6. מעשה מרכבה, 7. ספר המרכבה, 8. הלכות רבתי (s. weiter unten) genannt werden, nehmen wegen ihres poetischen Elementes, durch ihr hohes Alter und vermöge des Einflusses, den sie auf Dichter und Mystiker ausübten, eine bedeutende Stellung im Kreise der jüdischen Literatur ein. Essenismus und Ssufismus sind die beiden Factoren, welche auf die Entstehung der Hechalot zumeist einwirkten.

Nach Josephus (de bello jud. II, 8. 7.) hatten die Essener geheime Schriften und betrachten die Angelologie als den esoterischen Theil ihrer Lehren; auch zeichneten sich einige derselben durch Prophezeiungen und Traumdeutungen aus (Antiquit. XV, 10. 5. u. XVII, 13; de bello jud. I, 3. 5.). Nach Philo (quod omnis probus liber p. 458 ed. Mangey) untersuchten sie das Dasein Gottes und die Entstehung des Weltalls, d. h. sie beschäftigten sich mit den von der Mischna Chagiga[2]) II, 1 genannten מעשה בראשית und מעשה מרכבה oder dem Schöpfungswerk und dem in der Ezechiel'schen Vision (c. 1) geschilderten göttlichen Thron. Bestandtheile dieser essenischen Lehren sind in dem äthiopischen Henoch-Buche enthalten. Es ist nun ein für die Geschichte des Essenismus und das Verständniss einer Partie der hebräischen Literatur wichtiger Satz, dass, nachdem ein Theil der Essener dem entstandenen Christenthum sich angeschlossen und der andere Theil mit den Pharisäern sich amalgamirt hatte, eine christlich-essenische und eine jüdisch-essenische Literatatur und

---

1) Vergl. Bet ha-Midrasch II, S. XIV ff., „Beiträge zur Geschichte der Kabbala" II, S. 15 Anmerkg. 22 und Philosophie und Kabbala I, 42.

2) Es verdient wohl hervorgehoben zu werden, dass der ganze 2. Abschnitt des im Texte genannten Tractats in Beziehung zu den Essenern steht.

Tradition sich ausbildete. Wir haben daher Ueberreste der essenischen מעשה בראשית und מעשה מרכבה in dem 2. Abschn. des jerusal. und babyl. Tractats Chagiga, in dem Midrasch Cônen (s. Bet ha-Midrasch II) und in den Hechalot. Sind auch die bezeichneten Ueberreste nicht immer der Wortlaut der essenischen Lehren, so wurde doch sicherlich an essenische Traditionen angeknüpft. Denn in der That wäre es doch eine räthselhafte Erscheinung, wenn von einer so bedeutsamen Sekte sich nichts erhalten hätte. Die Analogie anderer geheimer Orden belehrt uns ferner, dass die esoterischen Lehren an das Licht treten, sobald die feste Gliederung des Ordens gelockert wird oder wenn er in andere Gesellschaften übergeht. —

Von den Ssûfi's, die nach dem persischen Werke Dâbistân auch wijêh-darun (dessen Inneres rein), ruschen-dil (dessen Herz erleuchtet) und jekâneh-bîn (der das einzige Wesen schaut) genannt werden, wird berichtet (s. de Sacy im Journal des Savants, Dec. 1821 u. Jan. 1822), dass sie s i e b e n aufwärts gehende makâm oder Stufen annehmen, welche die Verbindung des Menschen mit Gott möglich machen, und dass sie Mässigkeit, Nachtwachen und Abhärtung des Körpers empfehlen, um zu der höchsten Stufe zu gelangen.

Versuchen wir nun, nachdem wir diese allgemeinen Bemerkungen vorangeschickt, den Geist und den Inhalt der Hechalot anzugeben.

Sie beginnen mit einer Verherrlichung Dessen, der die M e r k a b a oder den göttlichen Thronwagen schaut (צפיית המרכבה entspricht vielleicht dem persischen jekânehbîn), indem er alles weiss, was in der Welt geschieht und geschehen wird, und indem Jedermann, der ihm etwas zu Leide thut, eine strenge Strafe trifft. Ja, sein Vorzug ist so gross, dass er sich nur vor einem König, einem Hohenpriester und dem Synhedrium zu erheben braucht. Nach einer poetischen Lobeserhebung Gottes und seines Thrones; nachdem die Gefahren angegeben werden, die mit dem Schauen der Merkaba verbunden sind; nach einer Episode aus der Geschichte der Märtyrer und dem römischen Kaiser Lupinus, einer Schilderung der Engel, verschiedenen Anreden an dieselben, um sie zu beschwören: werden die

sieben himmlischen Tempel (Hechalot), in welche der Merkaba-Beflissene sich versetzen kann, um alle Geheimnisse kennen zu lernen, mit den je acht Engeln, die jeden Tempel bewachen, verzeichnet und die Formeln angegeben, durch welche die Wächter den Eintritt gewähren müssen. Der Eintritt Suchende muss aber besondere Eigenschaften besitzen. Nach einigen Hymnen ferner, unter denen auch die am Versöhnungstag recitirte האדרת והאמונה לח"ע sich befindet, liest man eine Unterredung zwischen Gott, Israel und den Engeln über den שר תורה [3], oder über das Geheimniss, durch dessen Kenntniss man ohne Mühe gelehrt werden kann, worauf es mitgetheilt wird. Es besteht nämlich in einem Gebete und in einer Beschwörungsformel. So sind ältere — essenische — und jüngere — ssufische — Elemente in den grossen Hechalot vermischt.

In stylistischer Beziehung zeichnen sich die grossen Hechalot durch die Eigenthümlichkeit aus, dass sie viele Synonyma anhäufen. Ihre Sprache hat nichts von den spätern Midraschim an sich, ist oft sehr schwungvoll und an einigen Stellen schwierig. Die Engelnamen sind Personificationen bestimmter Eigenschaften und Functionen, und sind gewöhnlich eine Combination aus אל oder יה mit der bezeichneten Thätigkeit oder Eigenschaft.

Das Vatertand unserer Hechalot ist Persien. Abgesehen von ihrem Verhältniss zum Ssufismus und von der historischen Thatsache, dass Persien bis zum 11. Jahrhundert die eigentliche Werkstätte der jüdischen Literatur war, liegen uns noch folgende zwei Argumente vor. Am Schlusse des 14. Cap. S. 94 wird bemerkt, dass man 112 an den Fingern zählen soll. Das Fingerrechnen — das von den Arabern als besondere Wissenschaft unter dem Namen: עלם חסאב אלעקוד באלאצאבע behandelt wird — ist aber besonders in Persien heimisch. Vergl. den lehrreichen Aufsatz über das Fingerrechnen von Rödiger in dem Jahresbericht der D. M. Gesellschaft 1845—46, S. 111 ff. Eerner schildern die Hechalot S. 94 und 95 die Wächter des 7. Tempels und deren Rosse mit besonderer Vorliebe und in einer Weise, dass dem Verfasser gewiss

3) Diesen שר תורה meint der Gaon Haja mit der Bezeichnung (ה) שר תורא in der Schrift Taam Sekenim S. 56.

die berühmten persischen Reiter auf ihren Rossen zum Vorbild gedient haben.

Das Zeitalter der Hechalot, wie sie uns hier vorliegen oder nach unserer Redaction, mag das Ende des 8. Jahrhunderts sein, was aber nicht ausschliesst, dass sie ältere Bestandtheile enthalten. Dem Verf. des Alfabet-Midrasch war C. 10. (S. 91 Z. 7—9 v. o.) nicht fremd. Vielleicht dass der Dichter Kalir[4]) sie im סילוק לפרשת פרה benutzt.

Die Personen, die als lehrend und handelnd eingeführt werden, sind: R. Akiba — dem auch der mit mystischen Elementen versetzte Alfabet-Midrasch zugeschrieben wird —, Elieser ha-Gadol oder ben Horkinos — dem die Pirke de-Rabbi Elieser und Nr. XI unserer Sammlung zugeeignet werden —, R. Nechonja ben Hakana — der als Verfasser des Buches Bahir und einiger mystischer Gebete ausgegeben wird — und R. Ismaël, von dem schon babyl. Berachot 7 a berichtet wird, dass er den Gottesthron geschaut habe.

Der Einfluss, den die Hechalot ausübten, zeigt sich sowohl bei den Dichtern, die sie zur Verherrlichung der Keduscha benutzten, wie in den zahlreichen Schriften, die ihrer gedenken. Zu den Schriften, die sich bei Zunz, GV. S. 167 und Bet ha-Midrasch II, S. XV ff. verzeichnet finden, sind noch hinzuzufügen: רזיאל 39 a 40 a (ein grosses Gebet ohne Nennung der Quelle; es scheint aber dem שיעור קומה einverleibt gewesen zu sein), עבודת הקדש 99 d, Tefilla-Commentar von H. Trewes an mehren Stellen und דבר שבקדושה, 3 a Nr. 7. Es muss aber noch andere Bearbeitungen von dem Thema der Hechalot gegeben haben, da Stellen als demselben angehörend angeführt werden (vergl. das XV. Stück), die in unserer Recension vermisst werden. Dieselbe hat aber bereits dem Gaon Haja vorgelegen und ist auch als Henoch-Buch bearbeitet worden[5]).

---

4) Wahrscheinlich spielt Kalir im סילוק לפ' שקלים mit den Worten: והיא שערה קומת אלפי שנאנים auf das mit den Hechalot in engem Rapport stehende שיעור קומה an, das auch in das Gebiet von מעשה מרכבה gehört.

5) S. Steinschneider Biblioth. heb. Bodlej. Nr. 3457. Diese

Die im II. Theil des Bet ha-Midrasch mitgetheilte מסכת היכלות entlehnt blos am Schlusse (S. 47 von מלך נסים bis מלא כל הארץ כבודו; Z. 9 v. o. muss das unverständliche שני הברות רוחות in שנים רבות דורות verbessert werden) den 2. § des 3. Cap. unserer Hechalot; im Uebrigen bearbeitet sie selbstständig das Thema vom Gottesthron, den sieben himmlischen Tempeln und den Engeln. —

Die grossen Hechalot zerfallen in der Bodlejanischen Handschrift — der wir gefolgt sind, die mit der Formel בריך שמיה סליק הילכות die grossen Hechalot beschliesst, dann die kleinen Hechalot bringt und am Ende die Jahreszahl 4802 A. M. = 1042 trägt — in XXX Capitel (die Bezeichnung des 25. Cap. ist in meiner Copie ausgefallen; es beginnt aber S. 101 Z. 27 v. o. bei den Worten מלך רם ונשא), nach dem 30. derselben steht ein kurzes Gebet (S. 107 nach den Worten סליק פרקא) und jedes Capitel ist in הלכות (auch das Buch Jezira wurde in Halachot verthheilt) oder היגלה — der Ursprung dieses letztern Wortes ist mir unbekannt — eingetheilt. Cap. 10 und 24 hat mein Copist die Zeichen der Halachot nicht angegeben. Unsere Capiteleintheilung findet sich auch in den Citaten bei עבודת הקדש und Trewes' Tefilla-Commentas. Eine Handschrift im Besitze des Herrn Coronel aus Jerusalem zerfällt in 31 Capitel und schliesst mit: סליקו הלכות היכלות; allein das 31. Cap. wird in unserm Bodlej. Codex zu den folgenden kleinen Hechalot gezählt. Der cod. heb. de Rossi 1287 ist in 27 Cap. eingetheilt, worauf dann Gebete folgen. Im cod. heb. München [6]) 22 stehen zwar auch 30 Cap. (die §§ sind blos durch zwei Punkte : getrennt), die Zahlzeichen sind aber in anderer Ordnung, so dass z. B. das 1. Cap. schon mit dem 1. § schliesst, das 29. Cap. אמר ר' ישמעאל (S. 108 Z. 4 v. u.) beginnt, nach unserem Schlusse die Formel פרקא ל וסליקא לה הלכתא steht, worauf dann ein grosses Stück folgt, das nach dem

---

Recension scheint Ziuni (Bet ha-Midrasch II, S. XVI) benutzt zu haben. Dem Karäer Jehuda Hadassi lag sie auch vor. Siehe Eschkol ha-Kofer 35 bc.

6) Die Auskunft über die Münchner Handschrift verdanke ich einem jungen Orientalisten, dem Herrn Adolf Neubauer, z. Z. in München.

Bodlej. Codex den kleinen Hechalot angehört[7]). Ich vermuthe aber, dass man in dem Münchner Codex die Capitelzeichen auf das Vorangegangene beziehen muss; dann würde das 30. Cap. wie in unserer Handschrift schliessen.

Nach der Beschreibung, die Steinschneider (a. a. O.) von einer ungekannten Ausgabe der Hechalot s. l. e. a. macht, würden sie mit unserem Texte übereinstimmen[8]). Ihr Anfang lautet so, wie wir ihn S. 83 in der Note angegeben haben.

Nachdem ich bemerkt hatte, dass meine aus dem Bodlej. Codex — der vielleicht ältesten Handschrift der Hechalot — gemachte Copie an manchen Stellen unverständlich ist und ich nicht eigenmächtige Conjecturen machen wollte, so liess ich eine Collation der Münchner Handschrift vornehmen. Die Varianten folgen im Anhang. C. 4 §. 5 bitte ich sogleich nach Bet ha-Midrasch II, S. XVII Nr. 11 zu ergänzen und zu verbessern.

IX.

Midrasch Leolam.

(Hebräischer Text S. 109—120.)

In 20 Abschnitten sind hier alle mit dem Worte לעולם beginnenden Aussprüche des Talmud's gesammelt, die sich auf Almosenspenden, Gebet, Busse, Demuth, Thora-Studium, Gesetzestreue, Liebesdienst, Heiligung der Sabbate und Feste, Elternverehrung, Ehe- und Hauswesen, Kindererziehung, Handel, Gerechtigkeitspflege, Genügsamkeit, Zorn, Schmeichelei und Spötterei, Geselligkeit, bösen Leumund, Verschwiegenheit und Lebensregeln beziehen, Die Sammlung rührt von R. Israel al-Nakwa (s. Dukes, Nachal Kedumim S. 61), steht in Handschriften

7) Möglich, dass ein Theil dessen, was in den Handschriften nach den grossen Hechalot folgt, zu dem von dem Gaon Haja erwähnten שר תורה gehört.

8) Im 30. Cap. liest sie מדרש סוד תורה; allein unsere Lesart מדרש שר תורה ist die richtigere.

unter dem Namen מדרש לעולם, und ist am Ende des ethisch-cabbalistischen Werkes ראשית חכמה von R. Elia de Vidas abgedruckt.

X.

Midrasch Gadol u-Gedola.

(Hebräischer Text S. 121—130.)

Wie im Midrasch Nr. IX sind hier in 20 Capiteln die mit גדול oder גדולה anfangenden Aussprüche des Talmud's über die oben aufgezählten Materien zusammengestellt. Am Schluse sind mehre Sätze über den Frieden gesammelt, ähnlich wie in Bamidbar Rabba Abschnitt נשא und dem פרק השלום in Derech Erez Sutta. —

Auch diese Sammlung befindet sich in dem oben Nr. IX angeführten Werke. Ich hebe besonders Cap. 14 über den Werth der Arbeit hervor.

XI.

Schilderung des Paradieses.[1]

(Hebräischer Text S. 131—140. Zusätze S. 194—198.)

Dieses Stück ist von dem im Bet ha-Midrasch II, S. 52—53 mitgetheilten wesentlich verschiedon, Es schliesst sich zunächst an eine Stelle im Midrasch zum HL. an (s. Zusätze Nr. I), und schildert drei Mauern des irdischen Paradieses mit den verschiedenen Rangordnungen, die sich in denselben befinden, lässt uns in die Beschaffenheit des Paradieses selbst einen Blick werfen, beschreibt sieben Stufen, welche von den Frommon eingenommen werden, giebt die Engel an, die dort die Herrschaft führen, verweilt mit Vorliebe bei der Ausmalung des

1) Diese mir fremd gewesene Piece, die in den Nachträgen zu Sohar II, 272, Jalkut Reübeni 14ab (St.), 149b, עמנש בה 5d, 6d angeführt wird, theilte mir Steinschneider mit.

Norden im Paradiese, macht uns bekannt mit dem himmlischen Eden, dessen Engeln und drei Mauern, und schliesst mit einer Anspielung auf den 12-, 42- und 72buchstabigen Namen Gottes[2]). Es findet sich, wie mir Steinschneider mittheilte, am Schlusse dreier Ausgaben des ארחות חיים oder des „Testaments des R. Elieser ha-Gadol" (in der Ausg. 1521 des שארית יוסף — vergl. Steinschn. Catalog N. 6002 S. 1527 —; Prag 1612 — wonach unser Abdruck mit besonderen Ausgängen und einigen Correcturen gemacht wurde —; s. l. e. a. in 4o aber sicher Krakau 1648), während es in den zahlreichen übrigen Editionen ausgelassen ist. Das Alter desselben ist für die Literaturgeschichte sehr wichtig, da es mit einer Stelle des Buches Bahir correspondirt[3]) (s. Zusätze Nr. II.) und S. 132 den Ausdruck קן ציפור für den innersten Tempel des Paradieses hat, worin der Messias weilt, welche Bezeichnung nur noch im Sohar (s. Zusätze Nr. III u. IV) vorkommt, aus welcher Landauer einen falschen Schluss auf die Abfassung desselben machte[4]). Nun stimmen zwar die Schilderung der drei Mauern und die ganze Anschauung, die in dem Stücke waltet, mit dem von Mose de Leon und Menachem Recanati benutzten Henoch-Buche (s. Zusätze Nr. V u. VI; Bet ha-Midrasch II, S. XXXII); auch der Sohar spielt auf die Beschreibung der drei Mauern als auf etwas Bekanntes an (s. Zusätze Nr. III die Formel תנן): allein die Hauptfrage bleibt, in welchem Verhältniss unser Stück zum ארחות חיים des R. Elieser steht. Die Schlussworte in den gewöhnlichen Ausgaben weisen auf das Paradies hin, und es wird sogar eine genaue Beschreibung erwartet. Auch die Introduction zu ארחות חיים, nach welcher R. Elieser seinen Sohn vor seinem Tode anredet, lässt vermuthen, der Verf.

2) Dies ist nämlich der Sinn von der Schilderung des Baumes mit seinen Wurzeln und Zweigen S. 140. Vergl. den Zusatz Nr. II.

3) Allerdings fehlt gerade der Schluss — wie mir Steinschneider mittheilt —, der mit dem Bahir zusammenhängt (S. 139 Z. 2 v. u.) in der 1. Ausg. des מענה לשון, wo §. 47 unser Stück unter der Ueberschrift: דרך עץ החיים וקצת ענייני ג"ע sich befindet und mit dem letzten בני des ארחות חיים beginnt.

4) Siehe Beiträge zur Geschichte der Kabbala I, 27. 28.

werde *de rebus futuris* handeln. Dass es nur in drei Editionen steht, kann noch immer nicht beweisen, dass es nicht einen integrirenden Theil des genannten „Testaments“ bilde, da die gewöhnlichen Editionen, die nur Anhängsel zu andern Piecen ausmachen, blos das eigentliche Testament oder die Lebensregeln geben wollten. Bestätigte sich nun die Vermuthung[5]) Lonsano's (Schte Jadot, 122a; Zunz, zur Geschichte, 124), dass der Verf. des „Testaments“ R. Elieser b. Isaak sei, so könnten wir unserm Stücke das Alter von 1050 anweisen, obwohl noch immer angenommen werden muss, dass selbst dieser R. Elieser aus einer ältern Quelle — dem Henoch-Buche — geschöpft hat. Allein die Lonsano'sche Hypothese hat nichts für sich; vielmehr ist es wahrscheinlich, dass man denselben R. Elieser, dessen Namen die Pirke de-Rabbi Elieser tragen, dessen Jugendjahre die Sage verherrlichte, der zu den Heroen der Hechalot[6]) gehört (S. oben Nr. VIII) und in Elia Sutta Cap. 19—21 seine Schüler über das letzte Gericht und über die zukünftige Welt belehrt (vergl. auch מס׳ חיבוט הקבר c. 2 in Bet ha-Midrasch I, 150), die Geheimnisse des Paradieses hat vortragen lassen und dann noch andere Lebensregeln hinzufügte[7]). Lehnt sich der Anfang der Pirke de-Rabbi Elieser an die Sage über das Verhältniss des R. Elieser zu seinem Vater Horkinos, so beginnt das „Testament“ mit der Anrede Eliesers an seinen Sohn.

XII.

Messias-Hagada.

(Hebräischer Text S. 141—143.)

Unter den verschiedenen, in diesem Bande mitgetheilten messianischen Sagen ist diese Hagada die älteste, weil einfachste. Sie schildert (nach b. Synhedrin, 97) die

5) Lonsano bringt durchaus keine Beweise sondern stellt blos eine Hypothese auf.

6) An das Genre der Hechalot erinnert die Stelle des Testaments über Tefillin: וקשור על זרועך החותם תבניתו הוא דמות כבוד ה׳ וכו׳.

7) Jung ist der Ausdruck החרין לסבתם ראשונה S. 137 Z. 9 v. u.

letzten sieben Jahre vor dem Erscheinen des Messias, wie der Messias ben Josef von Obergaliläa [1]) aus die Israeliten zum Siege führen und dann den Untergang finden wird, die Leiden, die darauf eintreffen, und wie endlich der Messias ben David die Erlösung herbeiführt. Dieses Stück, das dem Lekach Tob des R. Tobia b. Elieser (11. Jahrh.), Bl. 58 entlehnt ist, ein selbstständiges Ganzes aber ausmacht, steht im innigsten verwandtschaftlichen Verhältniss zu Nr. VI dieses Bandes und zum Buche Serubabel im II. Th. des Bet ha-Midrasch. Eine ähnliche Schilderung des Gaon Haja, die er wohl nach einer alten Quelle entworfen hat, befindet sich in der Schrift טעם זקנים (Frankf. a. M. 1854), S. נ"ט bis ס a. S. auch Targ. jer. zu Num. 11,26.

XIII.

Beschreibung der Stiftshütte.[1])

(Hebräischer Text S. 144—154.)

In 14 Capiteln liefert diese Barajta eine Beschreibung von der Stiftshütte, den Teppichen, dem Vorhang, dem Vorhof, der Bundeslade, dem Tische, dem Leuchter, dem Räucheraltar, dem Becken, dem Levitendienst und der Lagerung der israelitischen Stämme. Am Schlusse befindet sich eine Hagada über die Wolken- und die Fuersäule, die vor den Israeliten einherzogen. Sie ist Ven. 1602, Hamburg 1782 in 4° und Offenbach 1802 in 8° erschienen; letztere Ausgabe mit kritischen Bemerkungen des Eisek Scheyer. Im Jalkut zu Exodus wird sie häufig benutzt und wir geben hier die Parallelstellen, da der Jalkut an einzelnen Stellen correcter ist. Cap. 1, Jalkut 99b 101d; C. 2 u. 3, J. 102a; C. 4, J. 102a; C. 5, J. 102c; C. 6 u.

---

1) Es scheint, als wenn die historische Thatsache, dass Josephus Flavius als Feldherr in Galiläa zuerst siegte und dann von Vespasian bezwungen wurde, auf die Ausbildung dieser Sage eingewirkt hätte. — Mehres über den Messias ben Josef von B. Beer findet man in der Zeitschrift der D. M. Gesellschaft, 9. Bd. 4. Heft.

1) Vergl. Zunz G. V. S. 86.

7, J. 100a; Cap. 8, J. 100c u. 101a; Cap. 9 u. 10, J. 101ab; C. 11, J. 105a; Cap. 12, J. 106b; C. 13 u. 14, J. 113cd.

XIV.

Das Noah-Buch.[1])

(Hebräischer Text S. 155—160.)

Es liegen uns hier drei hebräische Relationen über die Existenz und den Inhalt eines Noah-Buches vor.

Die erste Relation[2]), welche die Einleitung zu dem handschriftlichen medicinischen Werke bildet, das in jüdischen Schriften gewöhnlich als ספר אסף היהודי angeführt wird und bereits im 11. Jahrhundert benutzt wurde[3]), berichtet, dass nach der Sintfluth dem Noah ein medicinisches Werk auf dem Berge Lubar übergeben wurde. Als nämlich Noah's Söhne bei ihrem Vater über die von den Dämonen verursachten Plagen und Krankheiten Klage führten, brachte dieser Opfer dar und betete zu Gott, worauf ihm Rafaël, einer von den Engeln des Angesichts, gesandt wurde, der neun Theile der Dämonen einsperrte und den übrigen zehnten Theil dem Dämonenfürsten Mastema zur Beunruhigung der Bösen überliess, dann durch mehre Geister den Noah über verschiedene Heilmittel belehrte. Dieser schrieb Alles auf, übergab es seinem Sohne Sem, und aus dem Noah-Buche entlehnten die ältesten Weisen Indiens, Makedoniens und Egyptens ihre Heilkunde, die sich weiter entwickelte bis auf Galenos. Auch wird besonders hervorgehoben, dass die egyptischen Weisen für ihre astrologischen Heilmittel den Midrasch der Chaldäer, der von Kangar ben Ur b. Kesed herrührt, benutzt hätten.

Diese Relation, nach welcher das Noah-Buch medi-

---

1) Vergl. Ewald, Abhandlung über des Aethiopischen Buches Henokh Entstehung, Sinn und Zusammenhang (Göttingen, 1854), S. 56 ff. und Dillmann, das Buch Henoch, S. XXXVIII ff.

2) Nach cod. heb. 231 der königl. Hofbibliothek in München.

3) S. Zunz in Geiger's Zeitschrift IV, 199.

cinischen Inhalts war und weder von Adam noch Henoch herrührte, stimmt ganz zu dem Berichte, der sich im „Buch der Jubiläen“ Cap. 10 findet und also lautet: „Und in der 3. Woche dieses Jubiläums begannen die unreinen Dämonen die Söhne Noah's zu verführen, dass sie sie bethörten und zu Grunde richteten. Und die Kinder Noah's kamen zu ihrem Vater und erzählten ihm über die Dämonen, welche die Söhne ihrer Söhne verführen, verfinstern und tödten. Und er betete vor dem Herrn seinem Gott und sprach: — — — Und unser Gott sprach zu uns, dass wir alle (unreinen Dämonen) binden sollen. Da kam der Oberste der Geister, Mastema, und sprach: „o Herr, sollen nicht einige von ihnen übrig bleiben vor mir, dass sie meiner Stimme gehorchen und alles thun, was ich ihnen sage? Denn wenn mir keiner von ihnen übrig bleibt, so kann ich die Vollmacht meines Willens gegen die Menschenkinder nicht ausüben; denn sie sind da, um zu verderben und zu verführen, nach meinem Befehl unter meiner Herrschaft, weil die Bosheit der Menschen gross ist.“ Und er sprach: „der 10. Theil von ihnen soll übrig bleiben vor mir, und 9 Theile sollen hinabfahren an den Ort des Gerichtes!“ Und einer von uns sagte: „wir wollen den Noah alle Heilmittel lehren.“ Und wir thaten nach seinem Befehl; alle die bösen, grausamen (Geister) banden wir an den Ort der Strafe; und den 10. Theil von ihnen liessen wir übrig, dass sie vor dem Satan richten auf der Erde. Und die Heilmittel ihrer (der von den Dämonen hervorgebrachten) Krankheiten alle sagten wir dem Noah sammt ihren Verführungskünsten, wie man sie heile mit den Pflanzen der Erde. Und Noah schrieb alles auf, wie wir ihn gelehrt hatten, in ein Buch, über jegliche Art von Heilmitteln. So wurden die bösen Geister abgeschlossen von den Kindern Noah's. Und er gab alle Schriften, die er geschrieben, seinem ältesten Sohne Sem, denn ihn liebte er am meisten unter allen seinen Söhnen. Und Noah entschlief mit seinen Vätern und ward begraben auf dem Berge Lubar im Lande Ararat.“ — Auch des Ur ben Kesed wird im B. d. J. C. 11 gedacht. Wir hätten demnach in der ersten Relation einen hebräischen Ueberrest aus dem Buch der Jubiläen.

Diese Schilderung des Noah-Buches zeigt, dass es von einem Essener herrührt, da die Essener (nach Jos. de bello jud. 2. 8. 6: ἔνθεν αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν παθῶν, ῥίζαι τε ἀλεξιτήριοι, καὶ λίθων ἰδιότητες ἀνεφευνῶνται) sich mit der Heilkunde beschäftigten und es liebten, ihren pseudepigraphischen Schriften ein hohes Alter zu verleihen, und dies wäre ein neuer Beweis, dass das Buch der Jubiläen essenischen Ursprungs ist. —

Die zweite Relation, die dem Werke סודי רזיא (vulgo רזיאל) des, Schriften des Alterthums compilirenden R. Elasar aus Worms entlehnt ist, beginnt mit einem Gebete, das Adam nach dem Sündenfall gesprochen, worauf ihm der Engel Rasiël ein Buch übergeben, das Adam verbarg, später von Henoch aufgefunden, dann von Rafaël dem Noah wiedergegeben und so durch Sem von Geschlecht zu Geschlecht überliefert wurde, und giebt dann als den Inhalt des Buches an, dass Henoch daraus den Lauf der Gestirne, die Namen der dienstthuenden Engel, der Erde, der Himmel, der Sonne und des Mondes kennen lernte, und dass Noah durch dasselbe die Arche zu verfertigen verstand. —

Die dritte, derselben Quelle entnommenen Relation behandelt das Noah-Buch selbstständig, ohne es mit Henoch in Verbindung zu bringen, und fügt zu dem, in der zweiten Relation angegebenen Inhalt desselben noch hinzu, dass es Belehrungen über Heilmittel, Traumdeutungen, Geisterbeschwörungen, Donner und Blitz enthalten habe und bemerkt dann, dass Salomo in den Besitz desselben gelangt sei.

Diese beiden Relationen unterstützen die Ewald'sche kritische Analysis, dass zu dem äthiopischen Henoch-Buche[4]) später ein Noah-Buch hinzugefügt wurde und bieten viele

4) Dillmann a. a. O. S. LIII will den essenischeu Ursprung des Henoch-Buches nicht gelten lassen; allein nur Essener beschäftigten sich vorzüglich mit Kosmogonien, bildeten die Engel- und Dämonenlehre aus, und sind überhaupt die Urheber der ganzen pseudepigraphischen Literatur, welche diese Materien behandelt. Die Pharisäer haben später von den Essenern Vieles angenommen. — Ueber die Essener s. Frankel in seiner Monatsschrift II, 30 ff. — Gegen ein ספר שם בן נח polemisirt der Karäer Salmon b. Jerocham im 10. Jahrh. S. Bet ha-Midrasch II, die Einleitung zu dem Henoch-Buche.

Vergleichungspunkte zu dem Inhalt des äthiopischen Noah-Buches. Auch zeigen sie, wie sich später unter den Juden die Erinnerung erhalten hat, dass die Henoch- und Noah-Bücher zusammengehören. — Ueber Parallelen zum Henoch-Buche vergleiche noch das VIII. und XI. Stück dieser Sammlung und Bet ha-Midrasch II, 114 ff.

XV.
Preis der Engel.

(Hebräischer Text S. 161—163.)

Dieses als ein Theil der „Hechalot" bezeichnete Stück schildert, wie die den göttlichen Thron umgebenden Engelchöre das drei Mal „Heilig" verkünden und Gott preisen, nachdem die Israeliten in ihren Bethäusern auf Erden die Heiligung des Ewigen (Keduscha) ausgesprochen. Es ist eine weitere Ausführung des Morgengebetstückes תתברך צורנו, und befindet sich bei Recanati, Commentar zu den Gebeten, 37ab ed. Basel, Jesaja Horwitz Comment. zum Gebetbuch, 80b und in dem kabbal. Werke חמדת ימים, in der Abtheilung ימים נוראים, 100abc. Eine besondere Rolle spielt der Engel Schamiël darin.

XVI.
Midrasch Tadsche.[1]

(Hebräischer Text S. 164—193.)

Herr R. Kirchheim in Frankfurt a. M. hatte die Güte, diesen Midrasch auf meine Veranlassung zu copiren; ich lasse daher seine Einleitung mit meinen Bemerkungen folgen:

„Nach den Anfangsworten: תדשא הארץ אמר ר' פינחס

---

1) Vergl. Zunz GV., 280

בן יאיר wird dieser Midrasch von einigen Autoren „Midrasch Tadsche", und von anderen „Barajta des R. Pinchas ben Jaïr[2]" genannt. R. P. b. J. ist überhaupt der einzige Name, der hier genannt wird; einige von diesem in Midr. Rabba Abschn. נשא vorkommende Sätze stehen hier anonym, was einigermassen zu der Vermuthung berechtigt, dass R. Pinchas b. Jaïr, oder wahrscheinlicher R. Pinchas b. Chama, dessen hagadische Erklärungen in den Midraschim nicht selten sind, Verfasser dieses Midrasch sei. Keine Berücksichtigung verdient jedoch der vom Verf. des Rokeach aufgesuchte Zahlenwerth von תדשא, gleichkommend dem Zahlenwerthe von זה פינחס בן יאיר.

Der Inhalt ist eine Symbolik des Tempels, der Opfer- und Reinigungsgesetze, Erklärungen der Genesis[3]), überhaupt eine hagadische Symbolik vieler im Pentateuch aufgestellter Zahlen, ohne jedoch diesen reichen Stoff zu mystischen Deutungen zu verwenden; sowie überhaupt, ausser der Bekanntschaft mit dem Buche Jezira, keine kabbalistische Ideen hier auftauchen, und im Widerspruch mit Zunz (G. V., 262) möchten wir der hier und im Midr. Rabba vorkommenden Stelle ע' שמות למקום jede kabbal. Deutung absprechen, da hier biblische Gottesnamen[4]) gemeint sind (vrgl. S. 174, Note 1), und nicht die durch Buchstabenversetzungen entstandenen mystischen Gottesnamen der spätern Kabbala. —

Die Sprache unseres Midrasch ist grösstentheils rein

---

2) Es ist bemerkenswerth, dass dieser Rabbi ein Essener war (Frankel, Monatsschr. II, 40), und bekanntlich liebten die Essener die Symbolik und beschäftigten sich mit der Schöpfungsgeschichte. Vergl. oben Nr. VIII. J.

3) Wie unser Midrasch S. 169 hebt das „Buch der Jubiläen" c. 3 hervor, dass am ersten Schöpfungstage 7, am zweiten 1, am dritten 4, am vierten 3, am fünften 3, am sechsten 4, im Ganzen 22 Werke geschaffen wurden, analog den 22 Geschlechtern von Adam bis Jakob. — Dass meine Auffassung vom „Buch der Jubiläen" (s. oben Nr. I) als eine Tendenzschrift gegen das pharisäische Kalendersystem richtig ist, wird auch dadurch bestätigt, dass es bei Ex. 12 schliesst, auf dessen 2. Vers die Begründung des pharisäischen Kalendersystems zurückgeführt wird. Vrgl. Mechilta z. St. J.

4) Die Gottesnamen bildeten auch einen Theil der essenischen Geheimlehre. J.

hebräisch[5]), der Zusammenhang ist sehr lose. Zu den ersten Versen von Echa werden zwei verschiedene Erklärungen gegeben, die, wenn hier keine Lücken sind — was sehr zu vermuthen ist, — ebenfalls in keiner Verbindung[6]) zu den vorhergehenden und nachfolgenden Sätzen stehen; Sprache und Inhalt dieser Bruchstücke lassen aber durchaus keine Interpolation zu. —

Dem Verfasser des Midr. Rabba Abschn. נשא hat sicherlich dieser Midrasch vorgelegen; denn alle jüngere Hebraismen, wie z. B.[7]) משה החסיד, die Bekanntschaft mit Kalir's Festgebet לתכלית שבעים, was Zunz l. c. hervorhebt und ihn zu dem richtigen Schlusse führt, dass jener Verfasser aus jüngeren Schriften compilirt habe — alle diese Sätze befinden sich in vorliegendem Midrasch und sind in Rabba übergegangen. Ausser den Parallelstellen — die wir in unsern Noten genau angegeben haben — in Bamidbar Rabba befinden sich zwei grosse Fragmente im Jalkut; die anderen von Zunz (l. c. 280) erwähnten Citate in Rokeach, Hagahot Maimuni und bei David Vidal sind alle nur ein und dasselbe Fragment, das sich vollständig im B. Rasiël unter dem Namen Midrasch ohne nähere Bezeichnung citirt findet, und dieses von mehren Autoren angeführte Fragment hat Vidal sogar gedruckt vorgelegen und beginnt: ואהבת את ה׳ אלהיך איזו אהבה, welcher Bibelvers in unserer Handschrift und in Rasiël fehlt. Unter dem Namen „Barajta des R. Pinchas b. Jaïr" wird unser Midrasch noch von dem anonymen Comment. zu II Chron. 4, 20 citirt (Zunz l. c.)

Wir haben diesen Midrasch aus einer sehr fehlerhaften und zuweilen unleserlichen Handschrift (im Besitz der Verlassenschaft des sel. Hrn. Isaak Scheyer) copirt und möglichst aus den aufgefundenen Parallelstellen corrigirt[8]),

---

5) Doch sind einige Ausdrücke wie הרגשה (S. 170, 171) spätern Ursprungs. J.

6) Da die Klagelieder alfabetisch geordnet sind, so zieht sie unser Midrasch, der auch die 22 Buchstaben symbolisirt, in seinen Kreis. J.

7) Möglich, dass ein Essener Jakob und Moses dieses Epitheton, das ja auch einen Essener bezeichnet, beilegte; dann aber wäre es nicht jung. J.

8) Einige geringe Correcturen habe ich auch angebracht. J.

und wo uns keine solche stützend zur Hand waren, haben wir mit der grössten Genauigkeit unsere Emendationen merkbar gemacht, ebenso diejenigen Stellen, die wir weder emendiren noch erklären konnten. Dem gelehrten Talmudisten Herrn Beer Adler, dem wir unsere Abschrift vorgelegt haben, verdanken wir mehre Emendationen und Erklärungen, die wir in unsern Noten mit רב"א bezeichnet haben."

Soweit Hr. Kirchheim, dem ich für seine Mühe im Namen der Wissenschaft danke. Ich habe nur noch hinzuzufügen, dass ich, zur bessern Uebersicht, den Midrasch in kleinere Stücke eingetheilt und dieselben durch Buchstaben bezeichnet habe, und dass ich meine Conjectur in Midrasch Cônen (Bet ha-Midrasch II, S. XII) hier S. 184 bestätigt fand.

Anhang.

I.

Ein historisches Datum im Buche Sohar.

In dieser Einleitung musste ich mich einige Male auf das Buch Sohar beziehen. Da es noch manche Gelehrte giebt, die diesem Buche ein sehr hohes Alter vindiciren, so will ich das Datum 22. August 1280 in demselben nachweisen. Wir lesen nämlich Sohar III, 212 b: זמין הקב"ה למבני ירושלם ולאחזאה חד ככבא קביעא מנצצא בע' רהטין ובע' זקין נהרין מניה באמצעות רקיע וישתאבון ביה ע' ככבין אחרנין ויהא נהיר ולהיט ע' יומין וביומא שתיתאה יתחזי בכ"ה יומין לירחא שתיתאה ויתכניש ביומא שביעאה לסוף ע' יומין. יומא קדמאה יתחזי בקרתא דרומי וההוא יומא ינפלון ג' שורין עלאין מההוא קרתא דרומי והיכלא רברבא ינפול ושליטא דההוא קרתא ימות, d. h. „Gott ist bereit, Jerusalem zu erbauen und einen wunderbar glänzenden Stern sichtbar werden zu lassen, der 70 Tage leuchten wird. Freitag, den 25. Elul, wird er gesehen werden und Sonnabend am Ende der 70 Tage wird er untergehen. Am ersten Tage (d. h. am 25. Elul) wird er sich in Rom[1]) zeigen, und an demselben Tage werden drei hohe Mauern und ein grosser Tempel in Rom einstürzen und der Regent desselben wird sterben.“ Diese Stelle wird durch folgende Berechnung verständlich: im Jahre 1280 fiel Rosch Chodesch Elul auf Sonntag und Montag oder auf den 29. Juli; folglich war der 25. Elul = 22. August an einem Donnerstag, an dessen Abend der Stern zu leuchten begann,

1) In der Cremoneser Ausgabe des Sohar ist Rom ausgelassen, wahrscheinlich aus Censurrücksichten.

dessen 70 Tage Freitag Abends — welcher Abend aber zu dem folgenden Sonnabend gezählt wird — zu Ende gingen: Und Donnerstag den 25. Elul 1040 A. M. oder den 22. August 1280 starb Pabst Nicolaus III. in Rom! Sein Nachfolger war Martin IV., den Abraham Abulafia im folgenden Jahre bekehren wollte.

II.

Ueber die Bücher Pelia und Kana.

Eine angebliche Gelehrtenfamilie, die ihren Stammbaum auf den in den „Hechalot" figurirenden R. Nechonja ben Hakana zurückführt, im Jahre der Welt 4000 in Palästina gelebt haben will und in deren Mitte ein Wunderkind Nachum, das in einem Alter von drei Jahren drei Tage hintereinander über das erste Gebot des Dekalogs Geheimnisse offenbarte, geblüht haben soll, hat zwei Bücher: Pelia und Kana verfasst, die in der kabbalistischen Literatur grosses Ansehen erlangt haben und ein eclatantes Beispiel von literarischem Betruge liefern. Wenden wir uns zuerst zu dem umfangreichen Werke Pelia.

Es introducirt sich mit der Ankündigung, dass der Verfasser Elkana b. Jerocham b. Abigedor[1]) aus einer erhabenen Familie[2]) von dem Propheten Elia unterrichtet und in die Geheimnisse der Mystik eingeweiht worden sei, und liefert dann eine kabbalistische Erklärung zu dem Abschnitt Bereschit. Jeder Vers wird commentirt nach den Eingebungen der himmlischen Metibta, und es fehlt nicht an lebhaften Dialogen und Repliken zwischen der Metibta und Gott, zwischen Vater, Sohn, Enkel und den himmlischen Meistern, sowie an eingestreuten Wundererzählungen.

---

1) Im Buche Kana nennt er sich קנה אבן גדור בנו נחום. Man könnte zwar annehmen, dass Ibn und Abu oder Abi oft mit einander wechseln; allein der ganze Name Kana oder Elkana ist wahrscheinlich fingirt.

2) ממשפחת רם. Fürst, B. j. s. v. Elkana hält das רם für den Familiennamen de' Alti.

Allein — *mirabile dictu* — die himmlischen Autoren begehen lauter Plagiate an Schriften auf Erden! Denn fast Alles, was die Herren des Himmels dem Kana mittheilen, ist fremden Schriften entlehnt und blos von Zwischensätzen, Gesprächen, Ausrufungen, Erläuterungen und Wundergeschichten durchschnitten, so dass das Werk Pelia aus Plagiaten zusammengesetzt ist! Ich verzeichne hier die benutzten Schriften, die diesem Werke einverleibt wurden:

1) Seder Tannaïm, 83 a ff.

2) Aus der Barajta des Samuel oder dem Buche Rasiël, 32 b.

3) Ein Gebet aus den grossen Hechalot, 80 a.

4) Aus dem Alfabet-Midrasch des R. Akiba, 106 d.

5) Aus dem Midrasch Cônen, 31 d, 32 a.

6) Die מסכת היכלות mit den Zusätzen des R. Josef Chiquitilla [3]), 29 b ff.

7) Der מדרש שמעון הצדיק, aus ס' העיון, aus dem kabb. מעין חכמה und der תפלת הייחוד des R. Nechonja b. Hakana, die alle [4]) mit einander verwandt sind, 36 a, 109 c ff.

8) Aus den Schriften des R. Asriel [5]), 7 a b d, 8 a, 25 b, 74 d ff.

9) Das ס' היראה von R. Jona aus Gerona, 21 a—25 a.

10) Aus Josef Cqhiuitilla's [6]) גנת אגוז, 73 b.

---

3) Siehe „Beiträge zur Geschichte der Kabbala“ II, 61. Die Phrase כדאיתא בס' הבהיר lässt Pelia aus.

4) Den מדרש שמעון הצדיק über den שם המפורש besitze ich handschriftlich; er ist auch in Botarel's Jezira-Commentar, 62 ff. abgedruckt. — Das ס' העיון steht in meiner „Auswahl“ I, 9 ff. Aus einer Handschrift in meinem Besitze entnehme ich, dass von אתה הוא באמת S. 10 bis zu Ende einer תפלת היחוד des R. Gamliel entlehnt ist, und dass das שער השמים in den Warschauer Likkutim dem ס' העיון angehört. — Das מעין חכמה ist Berlin 1706 gedruckt. — Die Tefilla des Nechonja ist bei mir handschriftlich und auch in חמדת ימים abgedruckt.

5) Vergl. meine „Beiträge“ II, 32 ff. Abulafia (s. oben im Texte) und Schem-Tob in בדי ארון ms. machen einen Unterschied zwischen Esra und Asriel; allein wenn es auch zwei Personen dieser Namen gegeben hat, so glaube ich doch a. a. O. genügend bewiesen zu haben, dass sie für die Literaturgeschichte nur eine Person ausmachen können, da dieselben Schriften bald dem Einen und bald dem Andern zugeschrieben werden.

6) Er wurde 1248 geboren. In einem im Besitze des Hrn.

11) Aus Mose de Leon's הנפש החכמה, 42 d.

12) Abraham Abulafia's ganzes גן נעול[7], 50 c—56 c. Aus anderen Schriften Abulafia's, dem er mit besonderer Liebe folgt, 4 a, 11 b d, 12 a, 14 b, 25 a, 35 b c, 37 b, 40 ff., 42 a b. Aus der Art, wie der Verf. Abulafia benutzt, sieht man, dass er ein Betrüger ist, da er z. B. Alles auslässt oder ändert, wodurch Abulafia sich als Autor ankündigt. Indessen erläutert das B. Pelia sehr gut die Zahlen- und Buchstaben-Combinationen Abulafia's. — Ich benutze diese Gelegenheit, zwei wichtige Stellen über das Leben und die Schüler Abulafia's, sowie über die von ihm gelesenen 12 Jezira-Commentare aus seinem אוצר עדן גנוז (Mscr. im Besitze des Hrn. Coronel aus Jerusalem) mitzutheilen.

Die erste Stelle lautet:

כונתי היתה בכל מה שכתבתי עד המקום הזה בזה הספר
להגיע אל מה שאגלה לך בן פה. והוא שאני האיש הנזכר בהקדמה
הראשונה של זה הס' נולדתי בסרקוסט"ה (Saragossa) של
ארגון אשר במלכות ספרד, וטרם הגמלי כלומר בעוד הייתי יונק
חלב משדי אמי ועם אחי ואחיותי, והעיר ההיא קרובה לארץ
מולדתי (Navarra) מהלך שש עשרה פרסאות, וגדלתי על נהר
אבר"ה (Ebro) הוא הנהר העובר בשני המקומות (Saragossa
u. Tudela) הנזכרים פה, ואחל לקרוא מקרא עם הפירוש והדקדוק
ר"ל כל התורה שבכתב שהיא כ"ד ספרים לפני אבא מארי ז"ל,
ואוסף עוד ללמוד קצת משנה וקצת תלמוד לפניו ז"ל שרוב לימודי
היה ממנו, ואני בן ח"י, שנה והוא מת אצ"ה ו"ק לה"ה אנ"ם׃
ואני ישבתי בארצי שבה נתגדלתי שנתים ימים אחר פטירת אבא
מארי ואני בן יו"ד (20) שנה ורוח ה' העירני והניעני ואצא משם
ואבא דרך ישרה לארץ ישראל בים וביבשה ודעתי היה ללכת
לנהר סמבטיון ולא יכולתי לעבור מעכ"ו (Acco) ואלך מפני התגר
שנגבר בין ישמעאל ועשו ואצא משם ואשוב דרך מלכות יון [8]

Rosenthal zu Hannover sich befindenden handschriftlichen גנת אגוז liest man in der Einleitung nach den Worten וסמכתי ביסוד כל היסודות noch Folgendes: וחברתי ספר מגלת חמודות בשנת שלשים וארבע למנין אחר חמשת אלפים לבנין ואני כבן עשרים וששה סמכתי על עשר"ים ושש"ה (יהו"ה). Das Werk Megillat Chamudot scheint der Comment. z. H. L. zu sein. — Die Handschrift ist 1446 geschrieben.

7) Das גן נעול — ein Jezira-Commentar — besitze ich handschriftlich. Er giebt darin die Erlösung auf das christliche Jahr 1290 an. Auch dieses Datum hat das Buch Pelia, 53 c aufgenommen.

8) Sein Commentar zum More wurde bereits 1329 in Salonich abgeschrieben; cod. heb. 39 der Leipziger Stadtbibliothek.

אשר שם נשאתי בלכתי ותעירני רוח ה׳ ואקח את אשתי אתי ואשים פני לבא עד ממי רצוני ללמוד תורה ואני בעיר קפואה (Capua) קרוב לרומי (Rom) מהלך חמשה ימים מצאתי שם איש נכבד חכם ונבון פילוסוף ורופא מומחה ושמו ר׳ הלל ז״ל ואתחברה אתו ואלמוד לפניו מעט מחכמת הפילוסופיאה ומיד נמתקה לי מאד ואשתדל בידיעתה בכל כחי ובכל מאדי ואהגה בם יומם ולילה ולא נתקררה דעתי ומחשבתי עד שלמדתי מורה הנבוכים פעמים רבות וגם למדתיו במקומות הרבה בקפואה לארבעה במקרה ויצאו לתרבות רעה כי נערים בלי מדע היו ועזבתים ובתוכן עשרה ולא הועיל א׳ מהם אבל הפסידו שני הדרכים הראשון והשני, ובאצריפ״ו ארבעה וגם בם אין מועיל כי הדיעות משונות מאד בבני אדם כ״ש בעמקי החכמה ובסתרי התורה ולא ראיתי בם מי שראוי למסור לו אפילו ראשי פרקים מן האמת כמו שהיא. וברומי לשני זקני העיר ר׳ צדקיה ור׳ ישע׳ בעלי בריתי ז״ל והצליחו בו קצת הצלחה ונפטרו כי זקנים היו הרבה. ובברצלו״נא שנים אחד זקן ושמו ר׳ קלונימוס ז״ל אדם גדול ואחד בחור משכיל ומבין ונכבד מאד מטובי העיר ושמו ר׳ יאודה המכונה שלמה[9]) והצליח בו הצלחה מעולה. ובבורגו״ש שנים רב ותלמיד שם הרב ר׳ משה צינפ״א[10]) ז״ל אדם גדול וחכם נכבד ושם התלמיד ר׳ שם טוב ג״כ בחור נחמד וטוב אלא שהבחרות מנעו מן הלימוד ולא למד ממנו עמי כי אם קצת קבלות חיצוניות לא הוא ולא רבו. ובמדינת שלום (Medina Celi) שנים האחד מהם ר׳ שמואל הנביא שקבל ממני קצת קבלות והשני ר׳ יוסף גקתיל״א[11]) יש׳ שו׳ מע׳ והוא בלי ספק הצליח הצלחה מופלאה במה שלמד לפני והוסיף מכחו ומדעתו הרבה וה׳ היה עמו. ואמנם בעיר הזאת שאני בה היום ושמה סינים היא מסינ״י (Messina) מצאתי ששה אנשים ועמי הבאתי השביעי ממנו למדו לפני קצת זמן קצר מאד וכל אחד מהם קבל מה שקבל ממני מעט או הרבה ונפרדו ממני כלם חוץ מאחד והוא בראשון אשר הוא הסבה הראשונה לכל מה שלמד כל אחד ואחד וחבריו מפי ושמו ר׳ סעדיה בר יצחק סנלמא״פי ז״ל ואחריו החזיק ר׳ אברהם ב״ר שלום ואחריו החזיק יעקב בנו ואחריו יצחק חברו ואחריו החזיק חבר חברם והיו שלשה מהם בעלי שלש מדרגות ושלשה מהם בעלי מדרגות אחרות למטה מהן ושם השביעי ר׳ נטרונאי הצרפתי ז״ל ונעלמה מיד מפני סבות

---

9) An diesen richtete er sein Vertheidigungsschreiben, das in meiner „Auswahl" I abgedruckt ist.

10) Ein פי׳ י״ם העומר von ר׳ משה ציינפו findet sich in cod. heb. 12 der Leipziger Stadtbibliothek. Jener Codex ist von Delitzsch ungenau beschrieben.

11) Josef Chiquitilla. Vergl. Philosophie und Kabbala I, S. V.

והוא שמנעוה מהם והיו מהם רצוניות והיו מהן טבעיות ומהם מקריות ומהן הכרחיות. ואני בזמן היותי בן א"ל שנה במדינת ברצלונ"ה העירני ה' משנתי ואלמוד ספר יצירה עם פירושיו ותהי עלי יד ה' ואכתוב ספר חכמות מהם וספרי נבואות מופלאים ותחי רוחי בקרבי ורוח ה' הגיע לפי ורוח קרושה נוססה בי ואראה מראות נוראות רבות ונפלאות על ידי מופת ואות ובכללם התקבצו סביבי רוחות קנאות - וראיתי דמיונות ושגיאות ונבהלו רעיוני על כי לא מצאתי איש מאישי מיני שיורני הדרך אשר אלך בה ועל כן הייתי כעור ממשש בצהרים ט"ו שנה והשטן על ימיני לשטני והייתי משגע ממראה עיני אשר ראיתי לקיים דברי התורה ולהתם הקללה השנייה י"ה שנה עד אשר חנני אלהים עצת מרע ויהי ה' עמי לעזרה משנת א' עד שנת מ"ה להצילני מכל צרה. ובהתחלת שנת אלי"ה (1285) הנביא חפץ ה' בי ויביאני אל היכל הקדש והוא הזמן שבו השלמתי הספר הזה אשר חברתיו פה במסיני לתלמיד היקר הנכבד הנעים המשכיל המבין החושק לדעת אמיתת התורה התמימה הוא סעדיה הנזכר ראשון לשבעה הנזכרים על אשר ראיתיו שדבק בי לאהבה כדי להיותו בידיו לזכרון לאשר למד לפני מפני היות השכחה מצויה וגם בהיותו בידו ידעתי שיועיל לחביריו הנזכרים תועלת שכלית וגם לדומים להם ברוב מה שכתוב בו· וידעתי שלולי המקרים בדמיונות לא היו נפרדים הנזכרים ממני והדמיונות ההם אשר היו סבות פרידתם והתרחקם ממני הן הן אשר היו לי אני סבות אלוהיות להעמידני על מתכונותי ולעמוד בנסיונות יהו מאיר עיני לבבי כי בעבורן שמרתי פי ולשוני וכלמתים מלדבר ולבי מלהרהר ושבתי אל המקום הראוי לשוב אליו ואני שמרתי כריתת הברית והכרתי והשגתי מה שהיה שלם ממני לפני הזמן הזה ושבחתי לשם ה' אלהי ואלהי אבותי אשר לא עזב חסדו ואמתו בכל עתיו אשר בריתו ברחמיו ואשר נתן כזאת בלב הנחמד ממני בחסדו. ואולם עלה על מחשבתי בראותי הנעימי' המתחדשים בעולם להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם: --

Die Stelle über die Jezira-Commentare lautet:

ודע שאני מגלגל לך דברים אלה בתוך דברי מפני שכבר נודע לי מבואר שמה שאמרו רוב חכמי ס"י בדורינו זה ובמה שעבר מחכמי הגלות לא בארו בו מה שצריך מפני שקצתם לא הורונו דבריהם שהיו מקובלים ממנו וקצתם הורונו שהיו מקובלים ממנו ומסתרי תורה וקצתם פירשוהו על דרך פילוסופית ואלה בקשו לעור עיני פקחים אבל המקובלים האירו עיני העורים. ואלה שמות מפרשי ספר יצירה אשר ראיתי פירושיהם ובחנתי דעותם בו כפי שנויים והם י"ב פירושים: א' פי' ס"י של ר' סעדיה גאון זצ"ל שחברו בערבי והועתק לעברי ודבריו בו הם משותפים קצתם על דרך המדות לפי התורה וקצתם על דרך פילוסופית· ב' פי' ר' אברהם

בן עזרא ז"ל ורובו פילוסופית וקצתו קבלה קצרה׃ ג׳ דונוש בן תמים[12]) וכולו פילוסופיאה׃ ד׳ ר׳ שבתי הרופא והוא משותף משני הענינים׃ ה׳ הרב ר׳ יעקב משגוביא[13]) ז"ל וכולו קבלית׃ ו׳ הרב ר׳ עזרא ז"ל וקבלותיו נכונות ומעטות׃ ז׳ הרב ר׳ עזריאל[14]) וקבלותיו נסתרות ורבות׃ ח׳ הרב ר׳ יהודה החסיד אשכנזי זצ"ל ונמשך קצת אחר דברי ר׳ שבתי הרופא׃ ט׳ הרב ר׳ אלעזר האשכנזי ז"ל ורוב קבלות עולמות׃ י׳ הרב ר׳ משה בר נחמן זצ"ל ורובו הוריות ואם היותו בקי בפילוסופיאה לא המשיכו על דרכה׃ י"א הרב ר׳ יצחק מבדר"ש זצ"ל ופירושו מעולה מכל הפירושים בגלוי רל"א שערים שיסד כל האלפא ביתות לפי דרך בעל ס"י והוציאם לאור בא"ב שלימה .... י"ב הרב ר׳ ברוך מורי ורבי אשר פירשו גם הוא כולו מגומטר מנוטרק ומצורף ומומר עם כל דרכיו. וגם שמעתי שהרב ר׳ אלעזר הדרשן אשכנזי[15]) פירש בו פליאות מקובלות אך לא הגיע לידי עד היום ואשר אמרו לי לא ידע להגיד לי מה כולל רק אמר שקורין אותו מקובל:

13) Recanati's Pentateuch-Commentar wird fast zu jedem Verse benutzt, die Soharstellen werden hebräisch gegeben. Der Sohar wird überhaupt nicht genannt!

13a) Aus טור אורח חיים Anfang, 20d ff.

14) Aus dem Jezira-Commentar des R. Josef ha-Aruch[16]): die הקדמה, 43a ff.; aus 1, 1: 49b; aus 4, 1: 38d; aus 4, 3: 35a. Manches ist ausführlicher und richtiger als in dem gekürzten gedruckten Commentar.

Wahrscheinlich ist die kabbalistische Deutung der ו׳ סדרים, 17c ff., der י"ג und ל"ב מדות, 14d u. 84 ff.

---

12) Siehe Munk, Notice sur Abou'l Walid, p. 50.

13) Siehe meine „Beiträge“ II, 49.

14) Siehe oben Note 5.

15) Dieser Commentar befindet sich cod. heb. 30 der Leipziger Stadtbibliothek. Delitzschens Angabe (Catal. p. 296), dass er dem R. Elasar aus Worms angehört, ist falsch.

16) In meinen „Beiträgen“ I, 75 (s. auch Dukes נחל קדומים, S. 3) habe ich nachgewiesen, dass der dem ראב"ד zugeschriebene Jezira-Commentar — der nur abgekürzt gedruckt ist — dem R. Josef ha-Aruch (le Long, il Lungo) angehört. Er erwähnt 54c, 55ab, 85c seinen Comment. zu היכלות; 4b, 43b, 55c, 83b seinen Comment. zu בראשית; 56c ein מעשה בראשית רבה; 49b die hebräische Aussprache der Deutschen; 42a benutzt er R. Asriel's Fragen. Es ist möglich, dass Pelia auch den Bereschit-Commentar geplündert hat. Unser R. Josef zeigt, wie Abulafia, grosse Vorliebe für Buchstaben- und Zahlen-Combinationen. Die Zahl הק"ן ליצירה („Beiträge“ I, 14) fehlt im Pelia.

sowie noch manches Andere handschriftlichen, mir unzugänglichen Werken entlehnt.

Obwohl nun das ganze Werk, das 3 b das Talmudstudium wie Abulafia herabdrückt, ein plumper Betrug ist, so enthält es doch einen reichen Schatz von gedruckten und ungedruckten Schriften. Auch dringt der Verf. in den Geist dessen, was er abschreibt, und erläutert es oft sehr gut.

Das Zeitalter des Pelia ist die Mitte des 15. Jahrhunderts, da es die Erlösung auf 1490 — zwei Jahre nachher wurden die Juden aus Spanien vertrieben! — ansetzt (5 a, 8 d, 12 d, 80 a, 97 c), den Jezira-Commentar des R. Josef ha-Aruch abschreibt, und zuerst in dem 1507 vollendeten Werke תולעת יעקב, 18 b von R. Meïr Ibn Gubbai benutzt wird.

Das Vaterland[17]) dieses Werkes ist Italien oder Griechenland[18]); denn nur in diesen Ländern konnte ein so fanatischer Anhänger Abulafia's sich herausbilden, der dessen Werke zu den seinen machte.

Das ספר הפליאה ist Korez 1784 folio 111 Bl. und 2 Bl. Titel, Gutachten und Vorrede — die gekürzt zu sein scheint (vergl. auch Asulai s. v. קנה) — erschienen. Der Titel lautet zwar ס' הקנה והוא ספר הפליאה und in den Aufschriften auf den einzelnen Blättern liest man auch immer ספר הקנה; allein es ist dies eine Verwechslung mit dem andern Werke Kana, das wir sogleich charakterisiren wollen. Die Verwechslung des Buches Pelia mit Kana findet in jüdischen Schriften, wo eigentlich das erstere benutzt wird, sehr häufig statt; der richtige Name bleibt aber Pelia[19]). —

Das Buch Kana[20]) (ספר הקנה) enthält eine kabbalistische Deutung des שמע (Deut. 6, 4) und der 613 mosaischen Vorschriften. In der Einleitung werden Wunder-

17) Verschiedene grundlose Conjecturen über den Verfasser s. bei Asulai s. v. פליאה.

18) 25 a heisst es nämlich, man könne auch die griechische Uebersetzung am Sabbat lesen, während die Stelle im ס' היראה gegen Ende blos von לעז spricht.

19) Vergl. auch Wolf Bibl. heb. I, p. 197.

20) 13 b wird es auch vom Herausgeber ספר המצות של הקדוש קנה genannt.

dinge von dem Vater und dem Kinde Kana's berichtet, werden Notarikon und Gematria ganz im Geiste Abulafia's empfohlen, und wird, wie in Pelia, hervorgehoben, dass selbst der Talmud im kabbalistischen Sinne gedeutet werden müsse.

Die Einleitung nebst der Deutung von שמע ist Prag 1609[21]), Wilmersdorf 1780 unter dem Titel קנה בינה, und das ganze ס׳ הקנה ist פאריצק 1806 in 4° erschienen.

Letztere Ausgabe konnte ich nicht erlangen; wahrscheinlich enthält das Buch Kana auch viele Plagiate. Der Prager Editor des קנה בינה hat es durch seine Einschiebsel ganz verunstaltet.

III.

Varianten und Zusätze zu den grossen Hechalot (היכלות רבתי) nach cod. heb. 22 der königlichen Hofbibliothek in München.

Capitel I. S. 83 Z. 4 v. o. folgt nach נגד noch טעצ״ם. — § 4 bildet § 6. — Z. 19 ומבוהל בכל f. מכל. S. 84 Z. 5 v. o. folgt nach ערלים noch והא דאקמיא לשהיה מובדל.

Capitel II. S. 84 Z. 7 גלגלי עיניו für גלגל פניו. Z. 25 רנן רנן f. רנו רנו. Z. 27 שעומד עליך f. שעליך. Z. 29 ועם f. יו״י u. אתה f. את.

Capitel III. S. 85 Z. 6 v. o. ממעל f. מעל. Z. 13 וסלסולו f. ומסלולו.

Capitel IV. S. 87 Z. 2 folgt nach של מעלה noch עמד והוריד אותו למרכבה ובקשתי שאלה מסוריי״א שר הפנים ואמר לי עשרה כתבם ב״ד של מעלה וגו׳. Z. 3 folgt nach וירך noch וכתף להשלים גזירת גונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת ומסורה לו נקמה וגו׳.

Capitel V. S. 87 Z. 8 אבירים f. אדירים. Z. 10 כבירות ומטולות f. ומנוולות כבודות. Z. 19 wird noch gelesen vor § 2: אמר ר׳ ישמעאל סח לי סגנוגאל שר הפנים ידידי שב בחיקי

---

21) Dienstag, den 26. Kislew לש״ם.

ואגיד לך מה תהיה על ישראל. Z. 28 nach מוטלין noch לעיניו.
Z. 32 להניחו f. והניחו. S. 88 Z. 1 שסרחו f. שרחו.

Capitel VI beginnt: אמר ר׳ ישמעאל אמר לי סוריי״א שר
הפנים ידידי אומר לך כל בושה זו כל חרפה זו כל כלימה לאותו
רשע מפני מה מפני שגזר על ר׳ חנניה בן תרדיון וכיון שנגע יום
שכתב עליו להרגו אמרו מרי קיסר חזור בך על אותו חכם שלא
יהרג אמר ימות הוא וכל בני ביתו הללו אף כל רומי תוספה עמו
אין אני חחר בדבר הזה. S. 88 Z. 6 nach לך noch ואמור לר׳
חנניה בן תרדיון. Z. 15 לינת f. להקת. Z. 17 שנצטוו f. שכועסין.
Z. 18 לאמר f. לומר. Z. 20 nach בתוך noch ביתו.

Capitel VII. S. 89 Z. 1 v. o. גחלה f. גדולה. Z. 6
מבהילין f. מבוהלין. Z. 11 גחלי f. נחלי. Z. 13 בשכינה שוכנת
בשכינת וכו׳ f. בתוך חדרי חדרים בשכינת הדר חדרי חדריו אתם.

Capitel VIII. S. 89 Z. 28 v. o. וסילולו מתוקן במושב
הדרו f. וסילסולו וכו׳.

Capitel IX. S. 90 Z. 15 v. o. שמומיר f. שמזכיר. Z. 16
עורכין f. עוזבין. Z. 24 u. 25: כי אין לי הנאה בכל עולמי
שבראתי אלא באותה שעה שעיניכם נשואות בעיני ועיני שלי נשואות
בעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש כי הקול יוצא מפיכם
כריח ניחוח באותה שעה טורד ונעלה לפני für ניחות — כי הבל.
— § 4 fehlt. — S. 91 Z. 3 v. o. ונחתתמו f. ונחכמו.

Capitel X. S. 91 Z. 9 v. o. wird für רוחבו — שבעים
gelesen: שבעים ושבעה רבבות הרועותיו כפולים על שכמו זרוע
ימין קניסיקי״ה שמו של שמאל מתקהיאססי״ה שמו כפות ידיו
ארבע אלפים רבבות פרסאות כל אחד ואחד כף ימין הורזי״ה שמו
ושל שמאל הוששי״ה שמו לכך נקרא האל הגדול הגבור והנורא.
אמר מיטטרו״ן ע״כ ראיתי טס ידידיה מרי עלמא מה דודי מדוד וגו׳.

Capitel XI. S. 92 Z. 3 v. o. תפלת vor עלות.

Capitel XIII. S. 93 Z. 8 v. o. וברוח זיו f. ובריח זו.
Z. 11 מידה vor זו und nach ביתו noch: שהיה עולה ויורד בו
אין כל בריה שממחה בידו כל וכו׳. Z. 18 vor פעמים noch
שלשה.

Capitel XIV. S. 93 Z. 25 v. o. וערוגת f. ועריגת. S 94
Z. 10 u. 11 fehlt von אלא bis במרכבה.

Capitel XV. S. 94 Z. 28 וקשים f. וקפוים.

Capitel XVII. S. 95 Z. 30 nach תופסין אותך muss
ergänzt werden: אחד מימנך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך
ומוסרין אותך ומשלימין אותך.

Capitel XVIII. S. 96 Z. 28 v. o. לו für לי. Z. 29
שאתה nach אתה. Z. 29 u. 30 v. o. הראה אותו החזר אותו

für ויושב מצפיית מה שהוא מציץ בצפיית המרכבה ויפריש לנו
לנו — ראה. S. 97 Z. 5 נימא f. עצה. Z. 14 שאנו אומרין
f. שאני אומר. Z. 21 nach שלופה noch והיתה בידו u. ואומרת
f. ואומרין. Z. 27 שלו f. שלי. Z. 28 והיה דוחף אותו für
והוא אתו.

Capitel XIX. S. 97 Z. 31 וברצי"א f. וברוניה.

Capitel XX. S. 98 Z. 20 v. o. והיה תולה את הנייר
בסיקרא של קורון für בסקרייא של קורין.

Capitel XXI. S. 99 Z. 3 v. o. folgt nach שביעי noch:
בלא חותם מה היתה עליו הספיק להרפים (להרפים?) את עיניו
עד ששמו עליו כלה ונחרצה שומרי פתח היכל השביעי. Z. 13
שאתם אומרין f. שאתה אומר.

Capitel XXIII. S. 100 Z. 18 lautet für והיו אותן עינים
die Stelle: והיה אותו אדם נכנס ועומד על מפתן פתח היכל
השביעי וחיות הקדש נושאות בו חמש מאות ושתים עשרה עינים.
Z. 19 nach מעיני noch חיות und מבינים fehlt. Z. 26 עניו
f. עשיר.

Capitel XXIV. S. 101 Z. 10 והודו f. והוא. Z. 25
ומכלכל für כל מכה. **Zeile 27 bei dem Worte** מלך **beginnt
ein neues Capitel.** S. 102 Z. 21 ויביעו f. ויברכו.

Capitel XXVI. S. 103 Z. 14 u. 15 אתה הוא דר בליבת
שלהביות די נורין für שלהבת — אתה. Z. 17 פני אדם להם
f. אדם לה בה. S. 104 Z. 9 עין nach הרעיון.

Capitel XXVII beginnt: אמר ר' ישמעאל בן י"ג שנה ראה
אותי ר' נחוניא בן הקנה בסיגוף ובצער גדול ובסכנה גדולה, מקרא
שהייתי קורא היום לימים הייתי משכח ותלמוד עוד שהייתי שונה
היום לימים הייתי משכח מה עשיתי כיון שראיתי שאין התורה עומדת
בי תפשתי לעצמי ומנעתי את עצמי ונפשי מאכילה ושתייה ורחיצה
וסיכה ועניתי עצמי מתשמיש המטה ולא רננתי ולא שחקתי ולא
יצא מפי כל זמר ושיר מיד עמד ר' נחוניא בן הקנה ולקחני מבית
אבי והכנסני ללשכת הגזית והשביעני בחותם גדול שיש לזבורי"אל
ה' אלהי ישראל וזה מטטרו"ן ה' אלהי ישראל אלהי השמים והארץ
את הים ואת היבשה וגילה מידו סודה של תורה מיד האיר לבי
שקבעתי בישראל כנגד כל התורה כדי שירבו את התורה שלא
ביגיעה. — S. 104 Z. 19 ר' אליעזר הגדול für ר'.
Z. 26 בנו f. בנה u. שאינם f. שאתם. Z. 28 אתם f. אם. Z. 29
ונחרצה כלה nach ועשיתי. Z. 31 מידה vor שהיא; ferner:
שתים או שנה או אלא אורך לה שאין מידה תחרות für — תמ:ות
שתים. Z. 34 אותי f. אותו. S. 105 Z. 1 נוחין f. נתחננו.

Capitel XXVIII. S. 105 Z. 10 תעודה nach להרבות.

ועטרת מלכים בראש בניכם Z. 16 .להפלות f. להעלות
ליזקק f. להזקיק רזונים ;ferner ועטרות
pitel XXIX. S. 105 חשים f. חשם. S. 106 Z. 2
וזהו f. ויהיו Z. 5 .כל f. כליותינו Z. 4 .ובתפנוק f.
לשום אבן על אבן Z. 22 .ר׳ אליעזר הגדול .לשום אבן f.
מתוקן כסילול מתוכן Z. 29 .על הצורת f. על מקום הצורות
מיד S. 107 Z. 2 .אותם f. חותם Z. 34 .שסילסול מ

pitel XXX. S. 107 Z. 9 u. 10 פי׳ לחם שעושה בידיו
ממש ימלח ידיו במלח נקייה ולא יטעום כל מיני ירק ומינ
Z. 13 .במשנה noch אותו nach Z. 12 — .לחם —
or שתים. Z. 26 אם לתלמוד או f. או.

---

eite 107 steht nach dem Schluss des 30. Cap. noch
des: אמר ר׳ ישמעאל משום ר׳ אליעזר הגדול אשרי מי
שזכות אבותיו מסייעתו וצדקות יולדיו עומדת לו ויהא משתמש
בכתר ובחותם זה ויהיו נזקקין לו והוא מתגאה בגיאותה שי
אמר ר׳ ישמעאל נעשה דבר זה על ידי ר׳ אליעזר ונענה ולא
חזר ונעשה על ידי ולא האמנתי עד שהבאתי כסיל אחו
כמוני חזר ונעשה על ידי ולא האמנתי עד שהבאתי טפ
ונשוה כמוני חזר ונעשה על ידי הרועים ונשוו כמוני, ר
עקיבא לחוצה לארץ מרשות ב״ד ונתעכב עד שנעשה על
שלא קראו ולא שנו והושוו אחרים ונעשו כתלמידי חכמ
וקיים והסכים עדותו בב״ד של נשיא לאמור נעשה דבר
בחוצה לארץ והצליח, וכך היה ר׳ אליעזר הגדול וחכמים
שמא זכות ארץ ישראל מפסיקין בו עלינו ולא האמינו עד
אותו ר׳ עקיבא לבבל ועשה והצליח והעיד וחקר. כך שמע

מדרש ויסעו

ויסעו ויהי חתת אלהים (בראשית ל"ה ה'). אמרו אם שני בני יעקב עשו הדבר הגדול הזה אם יאספו כולם יכולים להחריב את העולם. ונפל פחדו של הק"בה עליהם לכך לא רדפו אחרי בני יעקב. רבותינו אמרו אף על פי שלא רדפו אחריהם בפעם ההיא אבל לאחר ז' שנים רדפו ותתכנסו כל מלכי האמורי על בני יעקב ובקשו להורגם בבקעת שכם. לפי שלאחר מיכן חזר יעקב ובניו לשכם ועמדו שם וישבו שם אמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שיורשים את ארצם. נתקבצו כולם ובאו עליהם להורגם. כיון שראה יהודה כך קפץ לתוך מערכת הרגלים הנלחמים עמהם והרג בתחלה לישוב מלך תפוח שהיה מכוסה מראשו ועד רגליו בברזל ובנחשת והיה רוכב על סוס והיה מורה חניתו בשני ידיו מעל הסוס לפניו ולאחריו לא יחטיא. בכל מקום שהיה מטיל כי היה גבור בכוחו לירות בשתי ידיו. כיון שראהו יהודה לא נתירא ממנו ולא מגבורתו. קפץ ורץ לקראתו נטל אבן מן הארץ משקלה ס' סלעים והשליכה עליו. והוא היה רחוק ממנו שני חלקי רים שהן קע"ז אמות ושליש. והוא היה בא לקראת יהודה מקושט בכלי ברזל ומורה חניתות. והכהו יהודה באותה האבן על מגינו והפילו מן הסוס. כיון שרצה לקום רץ יהודה ובקש להורגו קודם שיקום מן הארץ. והוא מהר ועמד על רגליו לקראת יהודה וערך מלחמה כנגדו מגינו מול מגינו ושלף כידונו ובקש לחתוך ראש יהודה. ויהודה הרים מגינו לנגד הכידון קבל הכאת הכידון ופסק המגן לשנים. מה עשה יהודה גזל והכהו בכידונו וקטע שתי רגליו למעלה מן הקרסולים ואז נפל לארץ וכידונו נפל מידו וקפץ וקטע ראשו. ועד שהיה חולץ שריונו באו עליו תשעה חביריו. הראשון שהגיעו נטל יהודה אבן והכהו את ראשו ומגינו נפל

מידו ולקחו יהודה ועמד לקראת השמונה. ולוי אחיו הגיע ובא ועמד אצלו וירה בחץ והרג לאילון מלך געש. ויהודה הרג כל השמונה. ויעקב אביו קרב והרג לזירורי מלך שילה וכולם לא קמו לקראת בני יעקב ועוד לא היה להם לב לעמוד אלא לנוס. ובני יעקב רדפו אחריהם והרג מהם יהודה ביום ההוא אלף קודם שיבא השמש. ושאר בני יעקב יצאו מתל שכם מן המקום שהיו עומדין בצידו ורדפו אחריהם בהר עד שיצאו לחצר העיר. ולפני חצר העיר היה להם מלחמה כבדה מן אותה המלחמה שנלחמו עמם בבקעת שכם. וירה יעקב חצים והרג לפרעתון מלך חצר. ופסוסי מלך סרטן. וללבן מלך ארם. לשביר מלך מחנים. ויהודה היה ראשון ועלה לחומה של חצר וארבע גבורים ערכו מלחמה עם יהודה קודם שהגיע נפתלי אצלו שהיה עולה אחריו וטרם שעלה הרג לאותם ד׳ גבורים ונפתלי קפץ ועלה אחריו. עמד יהודה לימין החומה ונפתלי לשמאל החומה והתחילו להרוג בהם. ושאר בני יעקב דלגו ועלו אחריהם ושברו אותם ביום ההוא וכבשו לחצר. והרגו כל הגבורים ולא הניחו איש שלא הרגוהו ושבו כל השבי. ביום השני הלכו לסרטן וגם בה היה עמם מלחמה כבדה עיר גבוהה ותלה גבוה וכתשה לכל מי שקרב אצלה ולא היה מקום לקרב אצל החומה משום שחוק היה השור וגבוה מאד ולא היה מקום ללוכדה. ביום ההוא כבשו אותה ועלו לחומה וקדם יהודה ועלה ראשון מן המזרח וגד עלה מן המערב. עלו שמעון ולוי מן הצפון. עלו ראובן ודן מן הדרום. קרבו נפתלי וישכר והדליקו צירי השערים. ועל החומה היה עמם מלחמה כבדה עד שעלו סיעת חבריהם שם. עמדו לנגדם על המגדל קודם שכבש יהודה את המגדל. ואחר כך עלה יהודה לראש המגדל והרג מאתים איש על גג המגדל טרם שירד ממנו. כל בני העיר לבדו והרגו כל הגוים ולא החיו מהם איש מפני שהאנשים חוקים וקשים היו למלחמה והוציאו כל השבי משם וחזרו לאחוריהם והלכו לתפוח. מפני שיצאו אנשי תפוח להציל מידם השבי שלקחו מחצר העיר והלכו משם לארבאל והרגו לאותן אנשים שיצאו להציל השבי. ביום השלישי הלכו לתפוח בעת הבוקר וכאשר היו מקבצים השבי ובני שילה באו אצלם לעשות מלחמה אז הלצו עצמם ויצאו אחריהם והרגו כולם קודם חצות יום ונכנסו אחר הנשים לתוך שילה ולא נתנו להם יד לעמוד. בו ביום לכדו העיר והוציאו כל השבי לסיעת חבריהם שהניחו בתפוח באו אצלם ועמדם שלל תפוח. ביום הרביעי היו עוברים נגד מחנה שביר יצאו אף הם להציל את

השבי וירדו מהם תוך הבקעה וקפצו ועלו אחריהם והרגום קודם שעלו המעלה. בו ביום יצאו אנשים ממחנה שביר לנגדם עליהם היו משליכים אבנים. בו ביום לכדום והרגו כל הגבורים והצילו לכל השבי ודבקוהו לאותו שהיה עמהם. ביום החמשי הלכו לגוע״ש משום ששמעו שנאספו שם עם רב מן אמוריים והיו אומרים שהיו באים עליהם ועיר חזקה היתה גוע״ש אחת מן ערי מלכי האמורי. הלכו לשם ועשו מלחמה עם העיר עד חצות היום ולא יכלו ללכדה מפני ששלש חומות היו לה חומה לפנים מחומה. והתחילו מצערין להן והיו מחרפין להן. באותה שעה עלתה חמתו של יהודה ורוח קנאת גבור נכנסה בו וקפץ בכל כחו ועלה ראשון לחומה. ושם הגיע יהודה למות אילו לא היה יעקב אביו ושם היה נהרג שהוא משך בקשתו והרג מן ימין ומן שמאל. מן ימין היו משליכין עליו אבנים ומן שמאל ומלפניו היו עומדין למלחמה וכולן היו מבקשין לטורדו מן החומה. וכאשר עלה דן אחיו הבריחם מעט מן החומה. ונפתלי שלישי מאחריהם. ושמעון ולוי כבשו ועלו מערב וחמשתן השעו ולא נתנו להם יד לעמוד והרגו בהם רבים הרוגים עד זמן שהיה מושך נחל של דם מדמן. ולכדו העיר בעת נטה השמש למערב והרגו כל הגבורים ביום ההוא והוציאו את השבי והלכו ונפשו מחוץ לעיר משום שיגעים היו. ביום הששי נתקבצו כל האמוריים ובאו אצלם בלא כלי מלחמה והיו משתחוים להם ובקשו מהם שיעשו שלום ואז עשו עמהם שלום ונתנו להם תמנה ולכל ארץ חרריה. ואז עשה יעקב עמהם שלום ושלמו לבני יעקב כל הצאן ששבו מהם שנים באחד ונתנו להם מס והחזירו להם כל השבי ונטה יעקב לתמנה ויהודה לארבאל ומשם והלאה עמדו בשלום עם האמוריים: כתוב וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב ויש אומרים מפני הבושה שאמרו רבותינו שבודאי לפי שפנה עשו כליו מפני יעקב והלך. לא שהסיר הקנאה מלבו אלא ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח. אף על פי שהלך לו באותו זמן לאחר זמן בא עליו למלחמה. היא השנה שמתה לאה והיו יעקב ובניו יושבין באבילו׳ וקצת בניו היו מתנחמין להב. בא עליהם בחיל גדול עורכי מלחמה לובשי שריון של ברזל ונחשת והיו מזויינין כולן מגינים וקשתות וכידונים והיו ארבע אלף גבורי׳ והקיפו לבירה אחת שהיו חונים שם יעקב ובניו הם ועבדיהם ובניהם וכל אשר להם כי נתקבצו כולם לשם לנחם יעקב על אבילות לאה והם יושבים בשלוה ולא עלה על לבם שיבא עליהם אדם

להלחם עמם. ולא ידעו עד שדבקו כל החיל לאותה בירה לבד יעקב ובניו היו שם ומאתים עבדים שלהם. כיון שראה יעקב לעשו שהחציף פניו לבא עליהם למלחמה להרוג אותם בתוך הבירה. והיה מורה עליהם חצים. באותה שעה עמד יעקב על חומת הבירה והיה מדבר עם עשו אחיו דברי שלום ריעות ואחוה ולא קבל ממנו עשו. מיד ענה יהודה ליעקב אביו עד מתי אתה מאריך עמו דברי שלומים ואהבה והוא בא עלינו כאויב לבושי שריונים להורגנו. כיון ששמע יעקב כן משך בקשתו והרג לאדורם האדומי ועוד משך קשתו והכה לעשו בכסא ימנית ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו והרכיבוהו על עיר והלך ומת שם בארודין. וי״א לא מת שם. ואז יצא יהודה ראשון ונפתלי וגד עמו לדרום הבירה והמשי׳ עבדי׳ עמהם מעבדי יעקב אביהם. ולוי ודן ואשר יצאו למזרח הבירה ונ׳ עבדים עמהם. ויצאו ראובן וישׂשכר וזבולון לצפון הבירה ונ׳ עבדים עמהם. ויצאו שמעון ובנימין וחנוך בן ראובן למערב הבירה ונ׳ עבדים עמהם. ויוסף לא היה שם כי כבר היה נמכר. באותה שעה החזיק יהודה למלחמ׳ נכנס החיל הוא ונפתלי וגד ולכדוהו לאותו מגדל של ברזל וקבלו במגינם חלוקי אבנים שהיו מקלעים עליהם והשמש חשך עליהם מפני קליעת אבנים ויורית חצים ובלסטריאות שהיו משליכים עליהם. ויהודה נכנס ראשון לתוך החיל והרג מהן ששה גבורים ונפתלי וגד הלכו עמו אחד מימין ואחד משמאל והם היו משמרים אותו שלא יהרגוהו החיל. וגם הם הרגו בחיל ד׳ גבורים כל אחד הרג ב׳ וגם נ׳ עבדים שהיו עמהם עזרוכ וקרבו עמהם להלחם בם והרגו איש את אישו נ׳ הגבורים. ובכל זאת לא יכלו יהודה ונפתלי וגד לטרוד החיל מדרום הבירה ולא הסיעום ממקומם. ואז נתחזקו למלחמה ויאספו כולם וילחמו בם ויהרגו מהם איש אישו. ובכל זאת לא הבריחום ממקומם אלא עמדו החיל לקראתם ערוכים למלחמה ברגליהם. ואז נתחזקו יהודה ואחיו ועבדיהם ונאספו יחדיו ונלחמו בם והרגו מהם כל איש שנים מן החיל. וכיון שראה יהודה שהיו עומדים החיל על עמדם לא יכלו להסיעם אזרו חיל ועצת גבורה לבשתו ויהודה ונפתלי וגד נתחברו יחד ונכנסו תוך אנשי המלחמה והרג בהם י׳ גבורים ונפתלי וגד הרגו בהם ח׳ גבורים. וכיון שראו עבדיהם שנתחזקו יהודה ואחיו ונכנסו לתוך עומק המלחמה נתחזקו גם הם לעמוד עמהם להלחם בם והיה יהודה מכה בחיל מן ימינו ומן שמאלו מאה גבורים ונפתלי וגד היו הורגין אותם אחריו עד

שטרדו כל החיל מדרום הבירה מדת רים. כיון שראו החיל שהיו לקראת יהודה שנשתברו לפני יהודה ואחיו אז חרדו ונאספו כולם למלחמה וערכו מלחמה עם יהודה ואחיו ועמדו על עמדם להלחם בם בזרוע חיל וכן לוי ואותם שהיו עמו וכן ראובן ואותם שהיו עמו ושמעון ואותם שהיו עמו וכן עמדו שכנגדם למלחמה ומסרו נפשם להלחם בם בחוקה. כיון שראה יהודה שנתחזקו ונתקבצו כל החיל למלחמה ועשו בדרך אחד להלחם עמם ועמדו על עמדם לערוך עמהם מלחמה. תלה עיניו להקב"ה לעזור להם לפי שיגעים היו מכובד המלחמה ולא היו יכולים להלחם בם. באותה שעה קבל הב"ה תפלתם וראה בצרתם ועזרם והוציא רוח סערה מאוצרותיו ונשבה נגד פניהם ומלאה כל עיניהם חשך ואפילה לא ראו להלחם. ועיני יהודה ואחיו היו מנהירות כי הרוח באתה להם מאחריהם והתחילו יהודה ואחיו להרוג בהם ויפלו ההרוגים ארצה כאשר יפיל הקוצר קצירו ועומרי אלומותיו. ועשה אותם גדישים שהרגו כל החיל שבא לפניהם לדרום הבירה. וראובן שמעון ולוי עמהם עמדו למלחמה לקראת החיל שהיו לפניהם. ואחר שהרגו יהודה ואחיו כל אנשי החיל שהיו לקראתם הלכו אצל אחיהם לעזור להם ורוח סערה ממלאה עיני שונאיהם חושך וראובן ושמעון ולוי כל שעמהם נפלו בהם והרגו בהם והפילום ארצה גדישים גדישים עד שהרגו כל החיילי׳ שהיו לקראת יהודה. וראובן ולוי שהיו נגד שמעון נפלו ארבע מאות גבורים עושים מלחמה וברחו שש מאות הנותרים גבורים הם וד׳ בני עשו רעואל יעוש יעלם קרח. ואליפז לא רצה לילך עמהם כי היה יעקב אבינו רבו. ורדפו בני יעקב אחריהם עד ארוד"ין העיר והניחו לאביהם עשו מת מוטל בארוד"ין והם ברחו להר שעיר למעלה עקרבים. ובני יעקב נכנסו ונחו שם בלילה ההוא ומצאו לעשו מת מוטל וקברוהו מפני כבוד אביהם. ויש אומרים לא מת שם אלא יצא מארוד"ין חולה וברח עם בניו להר שעיר. למחר חלצו עצמם בני יעקב ורדפו אחריהם והלכו וצרו אותם בהר שעיר במעלה עקרבים. יצאו בני עשו וכל אותם אנשים שברחו ונפלו לפני בני יעקב ונשתטחו לפניהם ונתחננו להם עד שעשו עמם שלום ונתנום למס עובד:

תם מדרש ויסעו

ספר אלדד הדני

(נוסחא אחרת)

בשם ה' אלהי ישראל. ישתבח שמו של אלהינו ד
המלכים שבחר בישראל מכל האומות ונתן לנו תורת
עולם נטע בתוכנו מצות ישרים וחי בהם. ואתם אחינו ו
חזקו ואמצו לבבכם לקיים מצות אלהינו בזמנה. כי כל זמן
עושים רצונו על מקום אין אומה ולשון שולטת בהם. וש
אחינו בני הגולה ושלום לירושלם עיר תפארתינו מקום בי
המחולל בגוים ומקום מלכות בית דוד ויהודה שעשה משפ
ומקום מכוון כנגד קדשי הקדשים. ושלום לכל זקני ישרא
תורתיה ומפרשיה כהניה ולוייה כל שבטי ישראל ויהודה גד
האל יחזק לבבכם בה' אלהינו ובנביא אמת משה רבי
עבד ה':

ועכשיו נספר אחינו שבטי ישודון על עסק אלד
המגיד כל זה. איך היה יציאתו בכל הארצות שהוא נאצי
דן ועשה לו השם נס גדול והצילו מכמה מקומות ומכב
שעברו עליו. לצאת לאלו הארצות ללכת להגיד לכל בני
המפוזרים בגולה ענייננו וענין ארצינו לבשר אותם נחמו
על לבם דברים טובים:

וכך היה יציאתי. מעבר לנהרי כוש נכנסנו אני ויהו
אשר בספינה קטנה עם אנשי הספינות. ויהי בחצי הלי
ה' רוח גדול וחזק מאד ונשברה הספינה ויזמן ה' ותפשתי לוו
ויהי כראות חברי כזה ויתפוש גם עמי על אותו הלוח והיינ
ויורדים בו עד שהשליך אותנו הים אצל אומה אחת ששמה רו

והם כושיים שחורים בעלי קומה בלא בגד ובלא שמלה עליהם כי כבהמות נמשלו ואוכלים בני אדם. וכשבאנו לארצם תפשו אותנו וראו את חברי ברי ושמן ומעונג וישחטו אותו ויאכלוהו ויצעק אוי לי שהכרתי לאומה זו שהכושיים יאכלו את בשרי. וינטלו אותי כי חולה הייתי בספינה ושמו אותי בקולר עד שאשמן ואבריא והביאו לפני כל מאכלות טובות אסורות ולא אכלתי דבר והטמנתי האכילה והיו שואלין אם אכלתי ואמרתי כן אכלתי. והייתי עמהם זמן רב עד שהשם יתברך עשה עמי נס שבאו עליהם חיל גדול ממקום אחר ושבו אותם ובזזום והרגום ובתוך השביה שבו אותי עמהם. והיו אותם הרשעים עובדי אש וישבתי עמהם ארבעה שנים והיו בכל בקר עושים אש גדול ויקדו וישתחוו לו. עד שפעם אחת הביאוני למדינת אצי"ע וימצאני יהודי אחד סוחר משבט יששכר וקנה אותי בשלשים ושנים זהובים וחזר עמי לארצו. והם שרויים בהררי תהום והם תחת ארץ מדי ופרס והם מקיימים פסוק זה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך ואין להם עול מלכות כ"א עול תורה. ועמהם שרי חיילים אבל אינם נלחמים עם אדם כ"א בתורה. והם בשלוה והשקט ואין שטן ואין פגע רע. והם חונים מהלך עשרה ימים על עשרה ימים ויש להם מקנה הרבה מאד וגמלים וחמורים ועבדים ואין מגדלים סוסים ואין בידם כלי זיין כ"א מאכלת לשחיטה וגם אין בידם עושק וגזל ואפילו אם ימצאו בדרך שמלות או ממון לא יושיטו ידיהם לקחתו. ויש קרוב להם רשעים עובדי אש וישאו אמותיהם ואחיותיהם לנשים אבל אינם מזיקים להם ואין מועילים. ויש להם שופט ושאלתי עליו ואמרו לי שמו נחשון וארבע מיתות ב"ד בידם ומדברים בלשון הקודש ובלשון פרס. ובני זבולון חונים בהררי פארן ומגיעים בשכנותם ונוטעים אוהלים של שער הבאים להם ממדינת ארמני"א. ומגיעים עד הר פרת ועוסקים בפרקמטיה ויש להם ארבע מיתות ב"ד עומדין על אופניהם. ושבט ראובן נגדם מאחורי הר פארן ויש ביניהם שלום ואהבה ואחוה ורעות ואלו הולכים ביחד למלחמה וכורתים הדרכים וכל שללם ביחד יחלקו והולכים בדרך מלכי מדי ופרס ומדברים בלשון הקודש ובלשון פרס ועמהם מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה וכל שבת ושבת פותחין טעמי תורה בלשון הקודש והסברא בלשון פרס. ושבט אפרים וחצי שבט המנשה שם בהררי נגד מדינת מכ"ה טעות הישמעאלים. והם אלו זעמי נפש וקרויי לב בעלי סוסים

וכורתים הדרכים ולא יחוסו על שונאיהם ואין להם מחיה כ״א מהשלל והם אלו גבורי מלחמה אחד מהם יוציא באלף. ושבט שמעון וחצי שבט המנשה הם בארץ כשדים רחוק ששה חדשים ואלו הם מרובים מכולם ולוקחים מס מעשרים וחמשה מלכיות וקצת מהשמעאלים פורעים מס. ואנחנו אומרים בארצנו שקבלה היא בידינו שאתם בני הגולה שבט יהודה ושבט בנימין תחת אמונת ע״ז בארץ הטמאה המפוזרים תחת רומי שהחריבו בית אלהינו והיונים והשמעאלים חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה. ויש לנו קבלה איש מפי איש שאנחנו בני דן היינו בתחלה בארץ ישראל יושבי אלהים ולא היה בכל שבטי ישראל בעלי מלחמה גבורי חיל כמונו. וכשעמד עליהם ירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל ועשה שני עגלי זהב ונחלקו מלכות בית דוד נקבצו השבטים ואמרו קומו הלחמו עם ירבעם ועם ירושלם אמרו לו למה אנחנו נלחמים עם אחינו ועם בן ארוננו דוד מלך ישראל ויהודה. חלילה וחלילה! באותה שעה אמרו זקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל כמו שבט דן גבורים. מיד אמרו לבני דן קומו והלחמו עם בני יהודה. אמרו לו בחיי ראש בן אבינו אין אנו עושים מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם. מיד נטלו בני דן חרבות ורמחים וקשתות ונתנו עצמם למות לילך מארץ ישראל כי ראינו שאין לעמוד. נלך מעתה ונמצא לנו מנוחה ומקום ואם נמתין עד לסוף יוליכו אותנו. ונתנו לב ונתיעצנו לבא מצרים להחריבה ולהרוג כל יושביה. אמרו לנו נשיאינו והלא כתוב לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם והאיך תצליחו. אמרו נלך על עמלק או על אדום או על עמון ומואב להשמידם ונשב במקומם. אמרו נשיאינו כתוב בתורה שהב״ה מנע את ישראל מעבור בגבולם. לסוף נתנו עצה לילך למצרים ולא על הדרך שהלכו אבותינו וגם לא להחריבה אלא כדי לילך לעבור לנהר פישון לארץ כוש. ויהי כי הקרבנו למצרים ויקחו רעדה כל מצרים וישלחו אלינו אם למלחמה ואם לשלום. ונאמר להם לשלום נעבור בארצכם לנהר פישון כי שם נמצא מקום מנוחה. ויהי כי לא האמינו ויעמדו על משמרתם כל מצרים עד שעברנו ארצם והגענו לארץ כוש ומצאנו אותה ארץ טובה ושמנה ובה שדות וכרמים גנות ופרדסים. ולא מנעו לבני דן לשבת עמהם כי בחזקה לקחו את הארץ. ויהי כי רצו להרוג לכולם ויהיו למס פורעים לישראל וישבו עמהם שנים רבות עד שפרו ורבו עד מאד ויהי לנו עושר גדול:

ואח"כ עלה סנחריב מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ויוליכם לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי. ועוד עלה סנחריב פעם שנייה והגלה לשבט אשר ולשבט נפתלי והוליך אותם לארץ כוש והיו נוסעים וחונים במדבר עד שבאו אצל גבולם והרגו באנשי כוש והיו מהלך עשרים ימים והם נלחמים עד היום הזה עם בני מלכיות של כוש. והללו ארבעה שבטים שהם ראובן ונפתלי וגד ואשר חונים בחוילה הקדומה אשר שם הזהב. והם מקומות טובים וקיימים במלכות פרויים ממשלת הורינו"ם ובוטחים בקונם תחלה והאל בעזרם. והשבטים האלו שמו ידיהם בעורף אויביהם ובכל שנה ושנה עושים מלחמה עם שבע מלכיות ושבע ארצות ושמות הארצות האלו מוסינ"א וקמת"ו וקוב"א ותריאו"ג ותקול"א וכרמ"א וקאלו"ם והם מעבר לנהרי כוש. ואלו ד' שבטים יש להם זהב וכסף ואבנים טובות וצאן ובקר וגמלים וחמורים הרבה מאד וזורעים וקוצרים ויושבים באהלים וכשירצו נוסעים וחונים עם אהליהם מגבול לגבול מהלך שני ימים על שני ימים. ובמקום שהם חונים אין להם מקום כ"א במקום שדות וכרמים. ושם מלכם עוזיאל ושם הנשיא הגדול אליצפון מבני אהליאב למטה דן ודגלו לבן כתוב בשחור שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ובעת אשר יבקש לצאת למלחמה יצעק הצועק בקול שופר ויבוא שר הצבא ויצאו החיילות מאה ועשרים אלף דגלים לבנים קטנים. וכל חדש וחדש יוצא שבט אחר למלחמה והשבט עומד מבחוץ שלשה חדשים מכל מה שיביאו משלל אויביהם יחלקו עם שבט שלהם. ומבני שמשון שבט בן דן אלו על כולם אין בורחים כלל כי בושה גדולה אצלם. והם כחול הים עתה ואין להם עסק כ"א מלחמה ובעת שילחמו יאמרו לא טוב לגבור שינוס. ימות בחור ואל ינוס. יחזק לבו אל ה'. ואומרים כמה פעמים וצועקים כלם יחד בקול גדול שמע ישר' ה' אלהינו ה' אחד ואז ישמרו כולם. וכך הם עושים עד משלם ג' חדשים וחוזרין ומביאין כל השלל למלך עוזיאל ומחלק הכל עם כל ישראל. וזה החוק להם מהמלך דוד עד היום. והמלך עוזיאל לוקח חלקו ונותן המלך לכל החכמים בעלי התורה יושבי אוהלים חלקם ואח"כ כולם נוטלים חלקם והנשיא על המלחמה. וכן עושים בשלשה חדשים יוצא נפתלי בשלשה חדשים אחרים יוצא גד וכן כולם עד תשלום י"ב חדש וחוזרין חלילה:

ועוד שבט משה רבינו ע"ה הצדיק עבד ה' ונקרא שמו

אצלנו שבט ינום שנם מע"ז ודבק ביראת ה'. והים סובבו מהלך שלשה חדשים על שלשה חדשים ושוכנים בבתים מפוארים ובנינים הדורים ובמגדלים יכינו לעצמן בזמן שמחתן על הלפנט(?). ואין עמהם דבר טמא ולא חיה טמאה ולא בהמה טמאה ולא זבוב ולא פרעושים ולא כנים ולא שועלים ולא עקרבים ולא נחשים ולא כלבים כי כל זה יצא מע"ז שיעבדו בארץ. זולתי צאן ובקר ועופות. וצאנם יולידו שתי פעמים בשנה וגם זרעם שיזרעו שתי פעמים בשנה וזורעים וקוצרים. ולהם גנות ופרדסים וזיתים ורמונים ותאנים וכל מיני קטניות ואבטוחים וקשואים ובצלים ושומים ושעורים וחטים ומכל אחד יצא מאה. והם בעלי אמונה בעלי משנה בעלי תלמוד ואגדה ותלמוד שלהם כולו לשון הקדש וכך הם שונים: ככה למדונו רבותינו מפי יהושע בן נון מפי אבינו משה מפי הגבורה ואינם יודעים בחכמים כי בבית שני היו ולא השיגום ואינם יודעים לדבר כ"א בלשון הקדש. וכלם טהורים בעלי טבילה ואינם נשבעים כלל ומי שזוכר השם לבטלה יצעקו עליו ויאמרו כי בעון שבועה ביניכם ימותו קטנים והם מאריכים ימים ויחיו מאה שנה או מאה ועשרים שנה ולא בן ימות בחיי אביו וישגו לשלש או לארבעה דורות והם זורעים וקוצרים לפי שאין להם עבדים ושפחות וכולם שוים ואינם סוגרים בתיהם בלילה כי בושה הוא להם. והולך נער עם המקנה מהלך עשרה ימים ואין מפחד לא מלסטים ולא משדים. וכולם לויים ואין להם לא כהן ולא ישראל ועדיין בקדושתו של משה רבינו עבד ה': ועוד אינם רואים בני אדם ולא בני אדם להם אלא ארבעה שבטים הללו היושבים מעבר לנהרי כוש. ויש מקום שרואין אלו לאלו ומדברים מצעקת אדם ומנהר סבטיון ביניהם ואומרים כזה אירע לנו במלחמה והם הודיעו לכל ישראל מה שאירע להם. וכשהם רוצים לדבר או לעסק גדול יש להם מין יונים ידועים בניהם וכותבים אגרותיהם וקושרין בכנפיהם או ברגלי היונה והולכין ועוברין על נהר סבטיון ובאות היונות למלכיהם ושריהם. ועוד יש להם אבנים טובות הרבה מאד וכסף וזהב ויזרעו פשתן ומגדלים תולעת שני ועושים בגדים נאים עד אין קץ והם כיוצאי מצרים חמשה פעמים כי אין מספר. ורוחב אותו מקום הנהר מאתים אמה כמטחוי קשת והנהר מלא מאבנים גדולים וקטנים וקולם ירעם כרעש גדול כרוח שערה ביום ובלילה ישמע קולו מהלך יום. ויש אצלם שש מעיינות ויקבצו כולם לאגמא אחת וישקו מהם ארצם ושם ישרצו בה דגים

טהורים והנהר הולך והאבנים והחול ירעימו ששת ימי המעשה וביום השביעי ישבות וינוח עד מוצאי שבת. ומעבר לנהר מצד לשלשת השבטים הללו יש אש תלהט במקום ולא יוכל אדם לנגוע כמהלך מיל לצד ארץ פרינסי״ף:

וזה שמי: אלדד בן מחלי בן יחזקאל בן חזקיה בן עלוק בן אבנר בן שמעיהו בן חתר בן חור בן אלקנה בן הלל בן טוביה בן פדת בן עינן בן נעמן בן טעם בן טעמי בן אינם בן גאול בן שלום בן כלב בן עמרם בן דומם בן עובדיהו בן אברהם בן יוסף בן משה בן יעקב בן כפור בן אריאל בן אשר בן איוב בן שלם בן אליהו בן אהליאב בן אחיסמך בן חושים בן דן בן יעקב אבינו ע״ה ושלום לכל ישראל אמן:

תם ספר אלדד הדני

מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

(נוסחא א׳ לפי דפוס קושטנדינא ווינציאה)

א אמר רבי עקיבא א״לף מהו אלף. מלמד שאמרה תורה א״מת ל״מד פ״יך כדי שתזכה לחיי העולם הזה. פ״יך ל״מד א״מת כדי שתזכה לחיי העולם הבא. מפני מה מפני שהב״ה נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת ופניו יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת וכל משפטיו משפטי אמת וכל אורחותיו חסד ואמת. ומנין שהקב״ה נקרא אמת שנ׳ וי״י אלהים אמת (ירמיה י׳). ומנין שכסאו מאז יושב עליו באמת שנ׳ והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת (ישעיה י״ו). ומנין שפניו יקדמו חסד ואמת שנ׳ צדק ומשפט מכון כסאך וגומ׳ (תהלים פ״ט). ומנין שדבריו אמת שנאמ׳ ראש דברך אמת (תהלים קי״ט). ומנין שמשפטיו משפטי אמת שנאמר משפטי ה׳ אמת צדקו יחדיו (תהלים י״ט). וכל אורחותיו חסד ואמת שנ׳ כל אורחות ה׳ חסד ואמת (תהלים כ״ה):

דבר אחר א .א״פתח ל״שון ״פה ו״פה ״לשון ״אפתח. אמר הקב״ה אפתח לשון של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממליכין אותי בארבע רוחות העולם. שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום ויום לא בראתי את עולמי. ומנין שלא ברא הקב״ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ״ו) הוד והדר לפניו בשמים ועוז ותפארת במקדשו בארץ. שמים מכוסים הודו ותהלתו מלאה הארץ. ומנין שברא הקב״ה את השמים לענין שירה שנ׳ השמים מספרים כבוד אל (תהלים י״ט). ומנין שמיום שברא הב״ה את הארץ אומרת לפניו שירה שנא׳ מכנף הארץ זמירות שמענו

צבי לצדיק (ישעי כ״ד). ואין צדיק אלא הקב״ה שנא׳ צדיק ה׳ בכל דרכיו (תהלים קמ״ה). ומנין שאף ימים ונהרות אומרים שירה שנ׳ מקולות מים רבים (תהלים צ״ג). ומנין שאף הרים וגבעות אומרים שירה שנ׳ ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שופטי ארץ בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים יהללו את שם ה׳ כי נשגב שמו לבדו (תהלי׳ קמ״ח). ומנין שכל סדרי בראשית אומרים שירה שנאמר ממזרח שמש עד מבואו וגומר (תהלים קי״ג). ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה שנ׳ (תהלים צ״ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון. טוב להודות ליי בארץ מתוך בני אדם. ולזמר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת:

ד״א ״אפתח ״לשון פ״ה ופ״ה ״לשון ״אפתח שאין נאה במאתי׳ ושמונה אברים שבאדם לומר לפניו שירה אלא בפה ולשון שנאמ׳ פי יספר צדקתך וגומר (תהלים ע״א). שלא נמשלו פה ולשון אלא בים ובגליו. כשם שהים מרחיב ופותח כך הפה מרחיב ופותח. כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות של עצמות. כשם שהים מביע מים כך הפה מביע מים. כשם שגל מתוך הים מתגבר ועולה כך הלשון בתוך הפה מתגבר ועולה. כשם שהים מטביע ספינה בתוכו. כך לשון מרשיע את הבריה בדבר. וכשם שהים מצפצף כך הפה מצפצף. וכשם שגל הים מרגיש כך לשון מרגיש. כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה. כשם שהים פולט המים כך הפה פולט מים. כשם שגלי הים הורגין את הבריות כך הפה ולשון הרע הורג את הבריות. וכשם שהים יש לו שפה מזה ומזה כך לשון יש לו שפה מזה ומזה. כשם שהים מבאיש ומסריח כך הפה מבאיש ומסריח. כשם שגל הים פעמים זוקף פעמים מוטל כך לשון פעמים זוקפת ופעמים מוטלת. כשם שגל הים הכל מתייראין ממנו כך לשונו של אדם הכל מתייראין ממנו. מה הים לסוף מימיו מתגרשים לרפש וטיט שנא׳ ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה סוף נ״ז) כך הפה סוף דבריו לתוהו והבל שנ׳ יכרת יי כל שפתי חלקות וגו׳ (תהלים י״ב):

ד״א ״אפתח ״לשון פ״ה ופ״ה ״לשון ״אפתח אמר הקדוש ברוך הוא אפתח להם לישראל פה ולשון בדברי תורה כדי שישבח שמי בכל יום ויום שאם אין ישראל בעולם אין לי שבח וגדולה

שאלמלא שירה וזמרה שישראל אומרים לפני בכל יום לא בראתי עולמי. אפילו ישראל שכל העולם כלו נברא בשבילן לא בראתים אלא בשביל שירה שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעי׳ מ״ד):

ד״א א״לף אם אין אלף אין בי״ת אם אין בית אין אלף אם אין תורה תמימה אין כל העולם כלו מתקיים. אם אין כל העולם כולו מתקיים אין תורה תמימה מתקיימת. אם אין גימ״ל אין דלי״ת אם אין דלי״ת אין גימ״ל. אם אין גמילות חסדים אין דלים. אם אין דלים בעולם אין גמילות חסדים שנאמר חסדי ה׳ אזכיר וגו׳ (ישעיה ס״ג). ומנין שישראל נקראו דלים שנאמר את עם עני תושיע (תהלים י״ח) ועינים רמות תשפיל אלו אומות העולם:

ד״א אל״ף אמר הק״ב ״אמונתי ״לישראל ״פקדתי ו״פקדתי ״לישראל ״אמונתי. אין אמונתי אלא תורה שנאמר ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳). ומנין שהפקיד הקב״ה אמונתו לישראל שנאמר זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ״ח). והיו כל ישראל פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקב״ה באותה שעה שנ׳ ה׳ אלהים אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק (ישעיה כ״ה) אמונה אומן. אם נאמר אומן למה נאמר אמונה אם נאמר אמונה למה נאמר אומן. אלא מלמד ששתי אמונות הפקיד הקב״ה לישראל על הר סיני אחד לישראל ואחד למשיח. אחד לישראל מנין שנא׳ זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ״ח). ואחד למשיח מנין שנאמר והי׳ צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (ישעיה י״א):

ד״א אל״ף אמר הקב״ה ״אמרתי ״פארתי ״לעמי ו״פארתי ״לעמי ״אמרתי. ואין אמרתי אלא תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (פ׳ האזינו). ואין לקחי אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד׳). ומהו אל תעזובו. מלמד שבשעת מתן תורה קרא הקב״ה לישראל ואמר להן בני מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותה לכם לעד לעולם אם תקבלו את תורתי ותשמרו את מצותי. משיבין ואומרים לפניו רבש״ע איזהו מקח טוב שאתה נותן לנו אם נשמור את תורתך. משיב הקב״ה ואמר להם זה העולם הבא. משיבין ישראל ואומרים רבש״ע הראינו דוגמא של עולם הבא. משיב הקב״ה ואמר להם זה שבת. שהוא אחד מששים של עולם הבא שכולו שבת שנאמר זכר את יום השבת (פ׳ יתרו ואתחנן). ומנין שעולם הבא כולו

שבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת וגומר ליום שכלו שבת (תהלי׳ צ״ב). שכיון שרא׳ אדם הראשון את השבת פתח את פיו בשבחו של הקב״ה ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה׳ ולזמר לשמך עליון. באותה שעה מלאכי השרת יורדין כתות כתות מן השמים ואומרים טוב. וכן השמים מקצתן היו אוחזים בידיהם כנורות ועוגבות. ומקצתן היו בידיהם נבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומנגנין לפניו בשיר שנאמר ולזמר לשמך עליון. להגיד בבקר חסדך זה עולם הבא שנמשל לבקרים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ב׳). ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל ללילה שנא׳ תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים ק״ד). וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא בלילה וביום אינה רומשת כלל. אלא מלמד שעולם הזה נמשל בלילה ומלכי אומו׳ העולם משולים כחיות שהם רומשים ביער בתוך הלילה. וכיון שעלה עמוד השחר חוזרים. כשם שכל החיות חוזרות ליערם ולמקומו׳ כך כל מלכי הארץ ורוזני תבל כיון שבא עליהם עה״ב ומלכות משיח חוזרים ליערם ולמקומם ווירדין מגדולתן ושבים אל עפרם ואינן באין לעולם הבא שנאמר והיה ה׳ למלך על כל הארץ (זכריה י״ד):

ד״א אל״ף אמר הקב״ה ״אצתי ״לפעול ״פלא במרום ועומק שאין חקר ואין מספר שנאמר עושה גדולות עד אין חקר וגו׳ (איוב ט׳). **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר במעשה בראשית בשעה שבראם. ונפלאות עד אין מספר במעשה אחרית בשעה שיצרם: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנוצר הולד במעי אמו. ונפלאות עד אין מספר בשעה שנולד: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול. ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת נשמה. ונפלאות עד אין מספר בשעת תחית המתים: **ד״א** עושה גדולו׳ עד אין חקר בשעת יציאת מצרים. ונפלאות עד אין מספר בשעת קריאת ים סוף: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת עמלק. ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מתן תורה. ונפלאות עד אין מספר בשעה שנהרגו סיחון ועוג: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמות סיסרא. ונפלאות עד אין מספר במלחמת סנחריב: **ד״א** עושה גדולות עד אין חקר בעולם הזה ונפלאות עד אין מספר בעולם הבא:

ד"א אלף מלמד שחמשת אלפי׳ שערי חכמה נפתחו לו למשה בסיני כנגד חמשה חומשי תורה. ושמונה אלפים שערי בינה כנגד ח׳ נביאים ואחד עשר אלפים שערי דעה כנגד אחד עשר כתובים שנא׳ אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א). אוצר זו תורה שנ׳ יראת ה׳ היא אוצרו (ישעיה ל"ג). ותורה זו יראה שנאמ׳ וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך (פ׳ כי תבא). ואומר ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגומ׳ (פ׳ יתרו). נחמד אלו נביאים שמתנבאים בדברי נחמדים שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט). ושמן אלו כתובים שהם מושחי׳ גופו של אדם בדברי נחומים כשמן שנאמ׳ ושיקוי לעצמותך (משלי ג׳). בנוה חכם זה משה רבנו עליו השלום שנקרא חכם שנאמר עיר גבורים עלה חכם וגומ׳ (משלי כ"א). ואין גבורים אלא מלאכי השרת שנאמר ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח (תהלים ק"ג). וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א) זה יהושע בן נון שעש׳ עצמו ככסיל אצל משה רבו:

ד"א אלף זה הקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון הוא אלוף ברוב אלפי מלך. כשם שהאלף ראש לכל האותיות כך הקב"ה ראש כל המלכים כולם וגם הוא סוף לכל הנדיבים כולם. ומנין שהוא ראשון והוא אחרון שנ׳ אני ה׳ ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מ"א). ראוי למקרא לומר ואת אחרון אני הוא מה ת"ל את אחרונים אני הוא. אלא מלמד שכשמחדש את העולם הקב"ה עומד בעצמו ומסדר סדרן של אחרונים של עולם הבא. סדרן של צדיקים. סדרן של חסידים. סדרן של ענוים. סדרן של נביאים. סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים. סדרן של פרנסי הדור. סדור של דור ודור. וכל בריה ובריה. וכל חיה וחיה. וכל עוף ועוף. וכל נשמה ונשמה. ומוריד חנוך בן ירד ששמו מטטרון. ואת ארבע החיות מתחת גלגלי מרכבו׳ כסאו ומעמיד את כסאו לצד אחד ומעלה את קרח ואת עדתו משאול ומתהום רבה. ומביאין לפניו כל באי עולם והוא מעמידן על רגליהם. והוא מסדר דינו של עצמו לפני הבריות אומר להם כלום ראיתם אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע רוחות העולם העידו בי ותאמרו אמת שנא׳ ואתם עדי נאם י"י ואני אל (ישעיה מ"ג). משיבין מטטרון והיות הקדוש וקרח ועדתו כלם בבת אחת בקול אחד בפה אחד בדבור אחד ואומרים לפניו

כל באי עולם. לא ראינו כמוך מעולם אלוה בשמים ממעל. ולא שרנו כמוך מעולם רשות אחר בארץ מתחת. אין מלך כמוך ואין צור בלתך ואין אלהים זולתך אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה מבלעדיך ואין עוד אלהים שנ׳ אין כמוך באלהים יי׳ ואין כמעשיך (תלים פ״ו). באותה שעה משיב הקב״ה לכל באי עולם שנאמ׳ ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי (פ׳ האזינו). מה הוא אני אני ב׳ פעמים. אלא מלמד שאמר להם הקב״ה אני הוא עד שלא נברא העולם ואני הוא משנברא העולם ואין אלהים עמדי לעולם הבא. אני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם וכל הבריות בעולם הזה. ואני הוא שאחזיר להם רוח ונשמ׳ ומחיה אותם לעולם הבא. ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות עינים. בחרישת אזנים. בחגירות רגלים. בכלילות אצבעותים. בפילגות אברים. בערלות שפתים. באילמות פה ולשון. ואני הוא שמרפא אותם לעולם הבא. ואין מידי מציל ליום הדין. ד״א מחצתי ואני ארפא כשם שהאדם נפטר במומו מן העולם הזה כך חוזר במומו לעולם הבא. מי שנפטר חגר חוזר חגר׳ מי שנפטר סומא חוזר סומא. מי שנפטר חרש חוזר חרש. מי שנפטר אלם חוזר אלם. מי שנפטר גבן חוזר גבן. מי שנפטר דק חוזר דק. או תבלול בעינו. או גרב. או ילפת. או מרוח אשך. חוזר כך. ואחר כך יושב הקב״ה כרופא ומרפא אותם בפני כל באי עולם שנ׳ בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי׳ ורפאתיו (ישעיה מ״ז):

ד״א א״לף מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו בשלש אותיות. מפני שהוא נחשב אח׳ כנגד הקב״ה שנקר׳ אחד שנ׳ שמע ישראל יי׳ אלקינו יי׳ אחד (פ׳ ואתחנן). הקב״ה נקרא אחד וקריאת שמו אותיות משולשות. ומנין שהק״בה אחד וכל שם ושבח שלו אין קורין לפניו אלא במשולש שנ׳ יי׳ אלקינו יי׳ אחד הרי שמו משולש. יי׳ יי׳ אל רחום הרי שמו משולש. (ס״א אלקי האלקים ואדוני האדונים). ומנין שכל שבח אין אומרים לפניו אלא משולש שנ׳ קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות הרי משולש. גדול יי׳ ומהולל מאד ולגדלתו אין חקר הרי משולש. אז ישיר. את השירה. אשירה ליי׳. וכן שיר השירים שיר אחד שירים

שנים הרי שיר משולש. במדת האמונה בראתי את העולם. ובמדת האמונה אני נוהג עמו. ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו:*)

בי אל תקרי בי אלא בית. ומה הוא בית אמר הק"בה ב"ניתי י"צרתי ת"כנתי. ת"כנתי י"צרתי ב"ניתי שני פלטרין שלי אחד למעלה ואחד למטה. יצרתי כל סדרי בראשית. תכנתי חיי עה"ב שנא' מי תכן את רוח יי' (ישעיה מ'). ד"א בי בו בינה בכל בית בכל בית בינה בו. בית בוני בכל בית במלכות בוני בית. אמר הקב"ה בבית בראתי את העולם. בבית דנתי את העולם. בבית שיחתי את העולם. בבית בלבלתי את הלשון בעולם. בבית ברכתי את אורחי. בבית ברכתי את יצחק. בבית ברכתי את יעקב. בב' ברכתי את השבטים. בבית ברכתי את יוסף. בבית ברכתי את ישראל. בבית ברכתי את ירושלם. בבית ברכתי את ציון. בבית ברכתי את בית המקדש. בבית ברכתי את העולם הבא. ומניין בבית ברא את העולם שנאמר בראשית ברא אלהים. בבית דן את העולם שנ' קץ כל בשר בא לפני (פ' נח). גש לפני. קרוב לפני לא נאמר אלא בא לפני. שיחתי בבית שנ' ביום הזה נבקעו כל מעיינו' תהום רבה (נח). בלבל הלשון בבית מנין שנ' כי שם בלל יי' שפת כל הארץ. הפך חלף חילף עירב לא נאמ' אלא בלל. ברך האורחי בבית מנין שנ' ויי' ברך את אברהם (חיי שרה). ברך יצחק בבית מנין שנ' ויצחק בא מבוא (חיי שרה). בירך יעקב בבית מנין שנ' בית יעקב בכל מקום אבל אוהל יעקב משכנו' יעקב שורש יעקב לא נאמר אלא בית יעקב. בירך השבטים מנין שנ' וישראל בחרתי בו (ישעיה מ"ד). חשקתי חפצתי רציתי בו לא נאמר אלא בחרתי בו. בירך יוסף מנין שנ' ובית יוסף להבה (עובדיה א'). מחנות יוסף משכנות יוסף מעונות יוסף לא נאמר אלא ובית יוסף להבה. בירך ישראל מנין שנ' בית ישראל ברכו את יי' (תהילים קל"ו). זרע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל. בירך ירושלם מנין שנאמר ובחר עוד בירושלם (זכריה סוף א'). השק חפץ רצה לא נאמר אלא בחר. ציון מנין שנ' כי בנה יי' ציון. יסד כונן לא נאמר. שכלל לא נאמר אלא בנה. בית המקדש מנין שנאמ' כי ביתי בית תפלה וגומר (ישעיה נ"ו). אהלי משכני

---

*) אמר אהרן מכאן ואילך עד סוף אות א כתוב בדפוס קראקא ס' חנוך אשר הדפסתי אותו בחדר ב' של בית המדרש ואין צריך ליכפול הדברים.

דירתי לא נאמ׳ אלא ביתי. ע״הב מנין שנ׳ כי הנני בורא השמים החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס״ה). יוצר כונן שכלל לא נאמר אלא בונה בורא:

ד״א בי״ת מה נשתנה בית מכל האותיו׳ שברא בו הקב״ה כל סדרי בראשית. מפני שגלוי וידוע היה לפני הק״בה שני פעמים עתיד העולם ליחרב אחד בימי דור המבול ואחד בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש שנים. ד״א מפני שב׳ פעמים היה עתיד בית המקדש ליחרב. (ג״ז חדש) ד״א מפני שאמר הקב״ה שני עולמי׳ אני עתיד לבראת עולם הזה ועולם הבא. ד״א מפני שאמ׳ הק״בה עתיד אני לבראת שמים וארץ ב׳ פלטורין שמים שלי וארץ לבני אדם שנא׳ (תהלים קט״ו) השמים שמים ליי׳ והארץ נתן לבני אדם. ד״א מפני שאמר הק״בה עתידין בשר ודם לעבוד ב׳ רשויות ישראל עובדים לשמי ואומות לשם ע״ז. ד״א מפני שעתידין בריות העולם לנהוג ב׳ יצרים יצר טוב ויצר הרע. ד״א מפני שכל מה שאני עתיד לבראת אינו אלא אחד זכר ואחד נקבה. ד״א מה ת״ל בראשית בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן תורה וישראל ויראה. תורה מניין שנ׳ יי׳ קנני ראשית דרכו (משלי י״ד). ישראל מנין שנ׳ קודש ישראל ליי׳ ראשית תבואתה (ירמיה כ״ב). יראה מנין שנ׳ ראשית חכמה יראת יי׳ (משלי א׳). תורה בשביל ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ״ד). ומנין שעם זו ישראל שנא׳ עם זו קנית. ישראל בשביל יראה שנאמר ועתה ישראל מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלקיך (מן ג״ז הדש ועד כאן הוספ׳ דפוס קראקא):

ד״א בי בו בינה לכל יראה: בו בינה לכל יצור. בו בינה לכל נפש. בו בינה לכל נשמה. בו בינ׳ לכל רוח. שאלמלא בינה אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת שנאמר הבו לכם אנשים חכמים ונבונים (פ׳ דברים). באותה שעה אמר להם ה״קבה לישראל בני הבו לכם בעלי בינה להיות ראשים עליכם. מיד הלך משה והיה מחזיר בכל משכנותיהם של ישראל לבקש מהם בעלי בינה ולא מצא שנאמר ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים (שם). ולא מצא נבונים. מכאן אתה למד שגדולה בינה לפני הק״ב יותר מן התורה שאפילו אדם קור׳ תורה נביאי׳ וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה

אין תורתו שוה כלום שנ׳ ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ״ט). ד״א מפני מה ברא הק״בה את העולם בב׳ בבראשי׳ וסיים בל׳ התור׳ כדי שכשתדבקם ביחד אינן אלא בל וכי תהפוך אותם אינן אלא לב אמר להם הקב״ה לישראל בני אם אתם מקיימים שני דברים הללו בל ולב אני מעלה עליכם כאלו קיימתם את התורה כולה מב׳ ועד ל׳:

גימל מהו גימל. מלמד שאמר הקב״ה ג״מלתי י״חד מ״חסדים ל״דלים. ל״דלים מ״חסדים י״חד ג״מלתי. שאלמלא גמילות חסדים שלי אין כל העולם מתקיים אפילו שעה אחת. ומהו גמילות של הקב״ה שהוא עושה עם עולמו בכל יום ויום. אלו הן. רוח ונשמה. דעת וחכמה וערמה. עצה וגבורה. בינה ומחשבה. מאירת עינים. ושמיעת אזנים. והלוך רגלים. ומשוש ידים. ופתיחת הפה. ומענה לשון שהוא נותן לכל אדם ובריה שבהן העולם מתקיים שנא׳ חסד ה׳ מלאה הארץ (תהלים ל״ג). רוח ונשמה מניין שנא׳ ויפח באפיו נשמת חיים (פ׳ בראשית). (ס״א נשמת חיים וישוב העפר אל הארץ כשהי׳ והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה. דעת ותבונה מנין שנאמר יי׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. עצה ומחשבה מנין שנאמר רבות מחשבות. שמיעת אזנים מנין שנ׳ ואזני חרשים תפתחנה וגומר. הליכת רגלים מנין שנאמ׳ אז ידלג כאיל פסח ע״כ) בינה ומחשבה מנין שנאמ׳ לתת לפתאים ערמה (משלי א׳). עצה ותושיה בינה וגבורה מנין שנ׳ לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (משלי ח׳). מאירת עינים מנין דכתיב או תפקחנה עיני עורים (ישעיה ל״ה). הליכת רגלים מנין שנ׳ מיי׳ מצעדי גבר כוננו (משלי כ׳). מישוש ידים מנין שנאמ׳ שאו ידיכם קדש (תהלים קל״ד). פתיחת פה מניין שנאמר מי שם פה לאדם (פ׳ שמות). מענה לשון מנין שנאמר מה׳ מענה לשון (משלי י״ו). דבר אחר אלו טל ומטר וגשמי רצון ברכה ונדבה שנתן הקדוש ברוך הוא משמי מרום בעולם בכל שנה ושנה שנאמר ונתתי מטר ארצכם בעתו (פ׳ עקב). שאלמלא גשמים יורדים בעולם אין כל בריה יכולה להתקיים שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ״ה). שאלמלא צדק׳ וגמילות חסדי׳ שנתן ה״קבה משחקים אין העולם מתקיים שנאמר ושחקים יזלו צדק (שם). וכתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליה׳ מן לאכול (תהלים ע״ח). ומה נשתנה שחקים מכל

רקיעי מרומים. מפני שכל כחו וגבורתו של ה"קבה אינו אלא בשחקים. עזו וגאותו שכינתו ותורתו ירושלם ובית המקדש כולם בשחקים. עזו מנין שנ׳ תנו עוז לאלדים על ישראל גאותו ועזו בשחקים (תהלים ס"ח). גאותו בשחקים מנין שנאמר רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים (פ׳ ברכה). שכינתו בשחקים מנין שנאמר ויצו שחקים ממעל (תהלים ע"ח). ואין צואה אלא שכינה שנאמר ויצו ה׳ אלדים (פ׳ בראשית). שהקב"ה צוה לשחקים להתקן מנו מאכל מחנות ישראל. ומנין שהמן בשחקים יהיה טחון בריחים בשביל צדיקים ובשביל ישראל שנאמר וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו (תהלים ע"ח). תורתו בשחקים מנין שנ׳ ועזו בשחקים (תהלים ס"ח). ואין עוז אלא תורה שנאמר ה׳ עוז לעמו יתן (תהלים כ"ט). ירושלם ובית המקדש בשחקים בנויה באבנים טובות ומרגליות באבן ספיר ובאבן כדכד ובכל מיני אבן יקרה מנין שנאמר ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ"ה). ירושלם נקראת צדק שנאמר צדק ילין בה. ולמה נקר׳ שמו שחקים שהם משחקים מן טל ומטר ודגן לישראל בין בעולם הזה ובין לעולם הבא. ד"א שחקים אין שחקים אלא סחקים שהם משחקים בכל מיני שיר וזמרה ובכל מיני שבח לפני השכינה בבית המקדש שבמרום שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ"ו). זה בית מקדשו שבשחקי מרומים שזיוו מכסה את כל חדרי הרקיע מרומים שנאמר כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג׳). דבר אחר שחקים שאלף ושמונה עשר מחנות עומדים לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים לומר לפניו קדוש בכל יום ויום וכל מחנה אלף ושמונה רבבן מלאכי השרת. שכך שחקי׳ בגמטריא אלף ושמונה עשר מחנות. שהן סובבין לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים. ומרוממים שמו של ה"קבה בכל מיני שבח וזמרה מבקר ועד ערב אומרים לפניו ק׳ ק׳ ק׳. ומערב עד בקר אומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו. מפני מה מפני ששכינה תעלה למרומים בלילה לבית מסתרים שלה שנאמר אכן אתה אל מסתתר אלדי ישראל מושיע (ישעיה מ"ה):

דלית ד"ל. אמר הקב"ה ד"ל ד"ברי ל"עולם. ל"עולם ד"ברי נצב בשמים שנ׳ לעולם ה׳ דברך נצב בשמים (תהלים קי"ט). ואין דבר אלא מלאך הרופא שנאמר ישלח דברו וירפאם (תהלים ק"ז). דבר אחר אין דבר אלא לשון נבואה שנאמר וישם ה׳ דבר בפי

בלעם (פ׳ בלק). דבר אחר אין דבר אלא לשון מצוה שנ׳ דבר שלח ה׳ ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט׳). ומנין שאין דבר אלא מצוה שנאמר כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר (פ׳ שלח):

דבר אחר דל״ד אמר הק״בה ד״ברתי ל״הקים ד״ל. ר״ל ל״הקי׳ ד״ברתי. מפני שבני אדם שונאים לדל ואין מי שאוהב לדל אלא אני בלבד. ובני אדם מבזים לדל ואין נשמעים דברי חכמת דל שנא׳ וחכמת המסכן בזויה וגו׳ (קהלת ט׳). ואני בעצמי משגב לדל שנאמר ויהי יי׳ משגב לדך משגב לעתות בצרה (תהלים ט׳). וכשבא דל בתפלה לעני איני משיבו מלפני ריקם שנאמר אל ישוב דך נכלם וגו׳ (תהלים ע״ד). ואני מקרב שכינתי אצלו בכל יום שנאמ׳ קרוב ה׳ לנשברי לב (תהלים ל״ד). ואין נשברי לב אלא עניים. וכל האוטם אזנו משמוע צעקת הדל ואינו עונה לו בשעה שצועק לפניו בקול צעקה ומרה גם הוא יקרא ולא יענה שנאמ׳ אוטם אזנו מצעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (משלי כ״א). ולא עוד אלא שאינו מביט הקב״ה בכל רגע ורגע אלא בדל שנא׳ ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (ישעי׳ ס״ו) וערב לפני קול דבריהם יותר מכל בני אדם שתחת השמים שנא׳ כי שומע אל אביונים יי׳ ואת אסיריו לא בזה (תהלים ס״ט). מהו ואת אסיריו אלו בעלי חולה ובעלי מכה שהן דומים בעולם הזה בחליים כאלו חבושים בבית האסורים עד שה״קבה שולח להם רפואה וירפאם מחליים שנאמ׳ ויצעקו אל ה׳ בצר להם וגו׳ (תהלים ק״ז). ואסורים אלו חולים שנאמר לאמר לאסורים צאו וגומ׳ (ישעיה מ״ט). ולא עוד אלא שהק״בה מגלגל רחמיו עליהם ומקימם מעפר להושיב׳ עם נדיבים ולהנחילם כסא כבוד שנאמר (שמואל א׳ ב׳) מקים מעפר דל להושיבם וגומר. ואין נדיבים אלא מלכים שנאמר נדיבי עמים נאספו וגו׳ (תהלים מ״ז). ואין עמים אלא ישראל שנאמר עמים הר יקראו (דברים ל״ג). ואין עם אלא בית המקדש שנאמר והלכו עמים רבי׳ ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳. וכסא כבוד ינחילם (שמואל ב׳). ואין כסא אלא ירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה׳ (ירמיה ג׳). ואין כבוד אלא העולם הבא שנאמר כבוד חכמים ינחלו (משלי ג׳). ואומר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבות׳ (תהלי׳ קמט). ואין משכבותם אלא העולם הבא שנאמ׳ יבא שלום ינוחו על משכבותם (ישעיה נ״ז):

דבר אחר מפני מה דל״ת נותן פניו כלפי ה״א מפני שכל

מי שהוא דל בעולם הזה עשיר הוא לעולם הבא כגון ישראל מפני שהם עוסקים במצות. עשירים בעולם הזה דל הוא לעולם הבא כגון אומות העולם ורשעים שאינם עוסקים במצות ועשירים בעולם הזה לפי שהקב"ה נותן להם שכרם בעולם הזה שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (פ' ואתחנן) מן העולם הבא ששכר מצוה אחת מן העולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד). ואומות העולם שאינן עוסקים במצות מקבלים שולחנם בעולם הזה. ולמה לפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל ברי'. כיצד באין אומות העולם ורשעים ועושין מצוה אחת לפניו כדי שישבחו אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם. וכל מה שעושין רשעים אין עושין אלא לכבודם על כן הם עשירים בעולם הזה ועניים לעולם הבא לפי שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. ואם יש אדם בישראל שנולד במזל טוב לחיות בעולם הזה ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובענוה ולא מגים דעתו על חבירו ולא אומר בלבו אני גדול מפלוני ופלוני ולא יענה לעניים בגבהות הלב ולא יקלל אדם שהוא קטן ויעשה מעושרו לעניים צדקה ולעשירים גמילות חסדים בהלואה ונותן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר בשפלות וברוח נמוכה מה אני מה חסדי מה צדקתי לפני בוראי זה אוכל הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וכל מצות שיעש' האדם בעולם הזה ולא יעשה אותם באהבה וביראה אינו מקבל שכר מאותם מצות שיעשה האדם בעולם הבא. ואם תמה אתה בדברי' הללי בא והסתכל בעשו הרשע ואומות העולם שהם אוכלי' מלכו' וגדולה בעולם הזה וסופן שנטרדין מן העולם הבא שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א'). ואומר אבדו גוים מארצו (תהלים י'). ואומר והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב'). ישובו רשעי' לשאולה (תהלים ט'). אבל ישר' נוחלים חיי עולם הזה וחיי עולם הבא בשביל צדקות שעושין שנא' ועמך כלם צדיקים וגו' (ישעיה ס'). ואומר ויקבלון מלכותא קדישי עליונים וגומר. ומנין שישראל נקראו עליונים שנ' אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם (תהלים פ"ב):

הא ה"א אין ה"א אלא שמו של הב"ה המפורש שבו נברא העולם כלו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשי') אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם. ומנין שאף שמים וארץ שעתידים להתחדש אין נבראים אלא בה"א שנ' השמים החדשים

והארץ החדשה (ישעיה ס"ו). שמים חדשי' וארץ חדשה לא נאמ' אלא השמים החדשים והארץ החדשה מכאן אתה למד שלא היתה יגיעה מלפני ה"קבה לא במעשה בראשית של עולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא שלא בראו אלא בדבר שאין בו ממש אחר בלבד בה"א. ומה נשתנה מכל האותיות שבהם ניתנה תורה לישראל שאין בו ממש. מפני שכל האותיות כשהאדם מוציאן מפיו הוא מרגיש בהן בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו אבל ה"א אינו מקבל טומאה מפני שכשאדם מוציאו מפיו אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת רוק מפיו. כל האותיות כולן מקבלות טומאה אבל ה"א אינה מקבלת טומאה. מפני שכל שמות המפורשי' אינם נכתבות אלא בה"א ובה"א נתחתמו שמים וארץ ועולם הזה ועולם הבא וימות המשיח. וכמה הן אותיות שבהן נתחתמו שמים וארץ. שתים עשרה הן כנגד שתים עשרה שעות היום ושתים עשרה שעות הלילה ושנים עשרה חדשי שנה ושתים עשרה מולות ושנים עשר' שבטים ושתים עשר' ארצות וכולן על שמותם של שבטים שנאמ' יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. ואלו הן שתים עשר' אותיות שנאמר אהיה אשר אהיה שלחני אליכם (שמות ג'). הרי י"ב אותיות. וכיצד נתחתמו בהן ארבע ארבע לכל רוח ורוח. שתי אותיות מלמעלה לכל רוח ושתי אותיות מלמטה לכל רוח. א"ה מלמטה י"ה מלמעלה א"ה מלמעלת י"ה מלמטה. ורוח רביעית פתוחה ועומדת ואינ' חתומה. יש זמן שהיא פתוחה ועומדת ואינה חתומה. ויש זמן שהיא חתומה. ובזמן שהיא חתומ' אינה חתומה אלא בי"ה ו"ה. י"ה מלמעלה ו"ה מלמטה. ומפני מה יש זמן שהיא פתוחה מפני שבו ירד ה"קבה לבלבל את הלשון שנא' וירד ה' לראות את העיר וגו' (פ' נח). ובה ירד על הר סיני שנא' וירד ה' על הר סיני (פ' יתרו). ובה עתיד לירד לירושלם לחדש את העולם שנאמר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים (זכריה י"ד). ואומ כן ירד ה' צבאו' לצב' על הר ציון (ישעיה לא). וכל אותיו' הללו של אש הן. ומראיהן כמראה ברק ולהבת אור סביב להן. וכל אחת ואחת שיעור קומתו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות. וכלן קשורות כתרים של זיקי זוהר מפני שהן חקוקות בעט באצבע ידו של ה"קבה. ומנין שכל שם ושם שיעורו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות וכלן קשורות של זיקי זוהר. שכן

אהיה בגמטרי'. ומה הוא שאמ' הכתוב אהיה אשר אהיה (פ' שמות). מלמד שאמר ה"קבה אני הייתי ואהיה. אני הייתי קודם שנברא העולם. ואני הוא משנברא העולם. ואני הוא שאהיה לעולם הבא. דבר אחר אהיה אשר אהיה. אמ' הקדו' ברוך הוא אני א"דון ה"כל י"צרתי ה"כל. ה"כל י"צרתי הכ"ל א"דון אני. ד"א אהיה אשר אהיה. אמר ה"קבה במדת רחמים בראתי את העולם ובמדת רחמים אני מנהיגו ועתיד אני לחדשו במד' רחמים. ומנין שבמדת רחמים ברא את העולם שנאמר זכור רחמך ה' וחסדך כי מעולם המה (תהלים כ"ה). ומנין שבמדת רחמים הוא מנהיגו שנאמר ויעבור ה' על פניו וגומר (שמות ל"ג). ומנין שהוא עתיד לחדשו במדת רחמים שנאמר כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה (זכריה א'). דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר ה"קבה במדת הטוב בראתי את העולם ובמדת הטוב אני מנהיגו ואני עתיד לחדשו במדת הטוב. ומנין שבמדת הטוב ברא את העולם שנא' טוב ה' לכל (תהלים קמ"ה). ומנין שבמדת הטוב מנהיגו שנאמר טוב ה' למעוז ביום צרה (נחום א'). ומנין שבמדת הטו' עתיד לחדשו שנאמר הטיבה ה' לטובים (תהלים קכ"ה). דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר ה"קבה במדת אמונה בראתי את העולם ובמדת אמונה אני מנהיגו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו*). ומנין שבמדת אמונה ברא את העולם שנאמר ה' אלדי אתה ארוממך אודה את שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ"ה). ומנין שבמדת אמונ' מנהיגו שנאמר אל אמונה ואין עול (פ' האזינו). ומנין שעתיד לחדשו במדת אמונה שנא' ואמונתי וחסדי עמו (תהלים פ"ט):

ו ז**) (ס"א ואיזהו) חותמות של ה"קבה שבהן נחתמו כל שמו' המפורשים שעל כסא הכבוד שנאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. זה שמי לעולם אלו שמות המפורשים. וזה זכרי לדור דור אלו חותמות השם. שכל שם ושם שבמרכבה יש לו חותם ויש לו כנוי והק"בה יושב על כסא אש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשים. כל אחד בטכסי אש. כל אחד ואחד בתוך מראה אש. ועמהם חיילות רבות של שרי אש מערכות עצומו'

---

*) עיין סוף אות א.

**) אולי צ"ל וי"ז חותמות וכו'.

של גדודי אש. ובזמן שאדם משתמש בהם מתמלא כל רקיע ורקיע כלו אש ויורדין לשרוף את העולם באש כיון שמגיעים לארץ רואים שכנפי שמים קשורים בכנפות הארץ וכנפות הארץ קשורים בכנפות שמים וחתומים בטבעת אהיה אשר אהיה. מיד עומדים מכעסן ונוהגין במדת רחמים עם כל העולם ועם אותו אדם המשתמש בהם. שאלמלא לא חתם הק"בה בחותמו ארבע רוחות העולם כשאדם משתמש בהן מיד העולם מתמלא אש. אלא שחתם הק"בה בחותמו ואינו שולט אש לעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה' (ירמיה כ"ג). והשם שהוא נתגלה למשה בסנה מתוך אהבה. מתוך הרחמים. ומתוך הענוה. ומתוך הישרות. ומתוך השפלות. ומתוך הצדקה. ומתוך האמונה. ומתוך אברהם יצחק ויעקב. שאפילו אברהם יצחק ויעקב שהם גדולים ממלאכי השרת והקב"ה אהבם אהבה גמורה לא גלה להם שם המפורש אלא למשה בלבד שנאמ' ושמי ה' לא נודעתי להם (פ' וארא). ומה הודיע להם מקצת שמו שאינו מפורש שנ' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי. שלש אותיות הללו הודיע להם כנגד שלשתן. ש' כנגד אברהם ד' כנגד יצחק י' כנגד יעקב. ולכלם שם אחד גלה להם. אבל למשה גילה לו כל השמות בין שמות המפורשים בין שמות החקוקים על כתר מלכות שבראשו ובין שמות החקוקים על כסא הכבוד בין שמות החקוקים בטבעת שבידו. בין שהן עומדין כעמודי אש סביבות מרכבותיו בין שמות שהן סביבות שכינה כנשרי מרכבה בין שמות שנתחתמו בהן שמים וארץ ים ויבשה הרים ובקעות תניני תהומו' וסדרי עולם וסדרי בראשית סדרי מעונות זבול וערבות וכסא הכבוד אוצרות חיים וגנזי ברכות גנזי טל ומטר גנזי ברקים גנזי עננים גנזי רוחות וגנזי נשמות של חיים ושל מתים שנאמר יודיע דרכיו למשה (תהלי' ק"ג). ומפני מה לא גילה דרכיו לאברהם שפירש עצמו מאצל ע"ז ונדבק תחת כנפי השכינה ועמד בעשר נסיונות וליצחק שנעקד כשה תמים על גבי המזבח ומסר דמו להקב"ה וליעקב שהרחיק את עצמו ואת בניו ואת בנותיו ואת קרוביו מחטא ומע"ז שנאמ' ויאמר יעקב אל ביתו הסירו אלהי הנכר (פ' וישלח). אלא מלמד שלאברהם לא גילה לו אלא מפני שורעו של ישמעאל נופל בגיהנם. ליצחק מפני זרעו של עשו שנופל בגיהנם. ולמה לא גילה ליעקב שבחר בו הקב"ה לסגולתו וחקק דמותו על כסא הכבוד שברקיע שנ' כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. (תהלים קל"ה).

ובו משבחים לפניו עליונים ותחתונים בכל יום שנאמ׳ ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעי׳ מ״ט). אלא מפני שאמ׳ שנסתרו דרכיו לפני בוראו שנאמר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה׳ (שם מ׳) לפיכך לא גילה לו:

ז זי״ן זה שמו של הקב״ה שהוא זן ומפרנס כל יצורי כפיו בכל יום ויום מקרני ראמים ועד ביצי כנים שנא׳ מפרי מעשיך תשבע הארץ (תהלים ק״ד). ואומ׳ פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון (שם קמ״ה). וכמה מפתחות יש לו להקב״ה יש לו מפתח של אשה שנ׳ ויפתח את רחמה (פ׳ ויצא). יש לו מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב (פ׳ תבא). יש לו מפתח של תחיית המתים שנאמר וידעת כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכם (יחזקאל ל״ז). יש לו מפתח של פרנסה שנאמ׳ פותח את ידך (תהלים קמ״ה). יש לו מפתח של נקבים שנ׳ מהר צועה להפתח (ישעי׳ נ״ב). ויש לו מפתח של מן ויכן להם מן שנאמר ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן. ס״א ויצו שחקים ממעל (תהלים ע״ח). יש לו מפתח של חדוש מלכיות שנאמר ופתחו שעריך תמיד (ישעיה ס׳). יש לו מפתח של עינים שנאמר אז תפקחנה עיני עורים (שם ל״ה). וכתיב ויגל ה׳ את עיני בלעם (פ׳ בלק). יש לו מפתח של חרשים שנאמר אזני חרשים תפתחנה (ישעיה ל״ה). יש לו מפתח של שפתים שנאמר ה׳ שפתי תפתח (תהלים נ״א). יש לו מפתח של פה שנא׳ ויפתח ה׳ את פי האתון (פ׳ בלק). יש לו מפתח של לשון שנ׳ ומה׳ מענה לשון (משלי י״ו). יש לו מפתח של אסורים שנא׳ ה׳ מתיר אסורים (תהלים קמ״ו). יש לו מפתח של ארץ שנ׳ תפתח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מ״ה). יש לו מפתח של גן עדן שנאמר פתחו לי שערי צדק (תהלים קי״ח). יש לו מפתח של גיהנם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ״ו). אל תקרי שומר אמונים אלא שומר אמנים שאומר אמן שבשביל אמן שעונין רשעי׳ מתוך גיהנם ניצולים מגיהנם. כיצד עתיד הקב״ה להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם. מימינו של הב״ה חמה עם המזלות ולבנה וכל הכוכבים משמאלו והקב״ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד הקב״ה ליתן להם על ידי משיח. וכיון שמגיע לאגדה עומד זרובבל בן

שאלתיאל*) על רגליו ואומ׳ יתגדל ויתקדש וקולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל באי עולם עונין אמן ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם עונין ואומרים אמן מתוך גיהנם עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב״ה והוא שואל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי. משיבין מלאכי השרת ואומרים לפניו רבונו של עולם אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם שעונין אמן מתוך גיהנם. מיד מתגלגלין רחמיו של הקב״ה עליה׳ ביותר ואומר מה אעשה להם יותר על דין זה כבר יצר הרע גרם להם. באותה שעה נוטל הקב״ה מפתחות של גיהנם ונותנן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים ואומר להם לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מתוך גיהנם שנאמר פתחו שערי׳ ויבא גוי צדיק שומר אמונים (שם). מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם. וכיצד מעלים אותם מתוך גיהנם מלמד שכל גיהנם וגיהנם שלש מאות ארכו וג׳ מאות רחבו ועביו אלף פרסה ועמקו אלף פרסה וכל רשע שנופל לתוכו שוב אינו יכול לעלות מתוכ׳. מה עושין מיכאל וגבריאל באותה שעה תופשין ביד כל אחד ואחד מהן ומעלין אותן כאדם שהוא מקים את חבירו ומעלהו בחבל מתוך הבור שנאמ׳ ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלי׳ מ׳). ועומדים עליהם גבריאל ומיכאל באותה שעה ורוחצין אותן וסכין אותן ומרפאים אותם ממכות גיהנם ומלבישין אותם בגדים נאים וטובים ותופשים בידם ומביאין אותם לפני הקב״ה ולפני כל הצדיקי׳ כשהן מגוהצים ומכוכדים שנאמ׳ כהניך ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב (דברי הימים ב׳ ו׳). כהניך אלו צדיקי אומות העולם שהן מכהנין להקב״ה בעולם הזה כגון אנטונינוס בן אסוירוס וחביריו. וחסידיך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר אספו לי חסידי (תהלים נ׳). וכשמגיעין לפתח גן עדן נכנסין גבריאל ומיכאל תחלה ונמלכים בהקב״ה. משיב הקב״ה ואומר להם הניחו להם שיכנסו ויראו את כבודי. וכיון שנכנסין נופלין על פניהם ומשתחוי׳ לפניו ומברכין ומשבחין שמו של הקב״ה מיד צדיקי׳ גמורים וישרים שיושבים לפני הקב״ה נותנים הודאה ומרוממים להק״בה שנאמר אך צדיקים יודו

---

*) עיין ס׳ זרובבל בחדר ב׳ של בית המדרש.

לשמך ישבו ישרים את פניך (שם ק"מ). ואומר וירממוהו בקהל עם וגו' (שם ק"ז):

ח חי"ת אל תקרי חית אלא חטא מפני שחטא נחשב להם לרשעי ישראל בצדקה בשעה שהן רואין פני גיהנם ומקבלין עליהם בעצמן דינה של גיהנם. וכיון שמעלין אותן וחוזרין בתשובה לפני הקב"ה מיד מתקבלין לפני שכינה כצדיקי' וחסידי' שלא חטאו מעולם ומקבלים שכר על כל חטא שהיה בידם כצדקה שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה עליהם חיה יחיה (יחזקאל י"ח). בהן יחיה לא נאמר אלא עליה' מלמד שעליה' הוא יחיה עם הצדיקי' והחסידים ותמימים וישרים בעלי צדקה וגומלי חסדים ובעלי תורה ואנשי אמונה לעולם הבא. ולא עוד אלא שמעלין אותם ומושיבין אותם בישיבה אצל השכינה מפני ששברו את לבם בתשובה לפני הקב"ה שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). דבר אחר קרוב ה' לנשברי לב מלמד שכל מי שלבו שבורה בכל יום ורוחו נמוכה ודבורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתו' כאלו מזבח בנוי בלבו ומעלה עולות תבחים עליו לפני הקב"ה שנאמ' זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכא (שם נ"א). ד"א קרוב יי' לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרוחקים מן השכינה שלשים ושש' אלפים רבבות פרסאות שנאמר שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו'). לו בגמטריא שלשים וששה אלפים הן. מלמד שגופו של שכינה*) מאתים ושלשים וששה רבבות פרסאות ק' ושמונ' עשר ממתניו ולמעלה ומאה ושמונה עשר ממתניו ולמטה. ופרסאות הללו אינן כפרסאות שלנו אלא כפרסה שלו שהפרסה שלו אלף אלפים אמה ואמה שלו ד' זרתות וטפח זרת שלו מסוף העולם עד סופו שנאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעי' מ'). ד"א שמים בזרת תכן מלמד שהשמים ושמי השמים זרת אחד אורכן וזרת אחד רחבן וזרת אחד קומתן וארץ וכל תהומות פרסת רגל אח' ארכה ופרסת רגל אח' רחבה ופרסת רגל אח' קומתה עד הרקיע הראשון. אבל שבורי לב הב"ה קרוב אצלו כל היום מאמה אל אמה לכך נאמ' קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). לנשברי לב הוא קרוב ולא לנמהרי לב שכבר כתוב אחריו אמרו

---

*) לקוח משיעור קומה המיוחס לר' ישמעאל.

לנמהרי לב חזקו ואל תיראו. אלא מלמד שהקב"ה הוא מרחיק שכינתו מעל גבהי לבב וכולן נחשבין עליו כתועבה שנאמר תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה (משלי י"ד). ואין תועבה אלא ע"ז שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך (פ' תצא). מכאן מצינו שכל מי שיש לו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתו' כאלו בנה במה בלבו ומקטיר עליו קטורת לע"ז. שאין תועבה האמורה כאן אלא ע"ז שנאמר כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ (פ' אחרי מות). לכך נאמר תועבת ה' כל גבהי לבב (משלי שם). ומהו יד ליד לא ינקה מלמד שאפי' יש בו צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ ועולם הזה ועולם הבא שנאמר ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונ' שמים וארץ (פ' לך לך) ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם. ד"א יד ליד לא ינקה מלמד שאפי' יש בו תורה וחכמה כמשה רבינו עליו השלום שקיבל תורה מיד ליד ויש בו גסות רוח לא ינקה מדינה של גיהנם. לכן הוא אומר כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע (תהלי' קל"ח) וכי שפל יראה וגבוה אינו רואה אלא מלמד שאין מסתכל הקב"ה במי שיש בו גסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו מנעוריו. שאין שונא לו להקב"ה אלא מי שיש לו גסות הרוח שנאמר לב נשבר ונדכא אלדים לא תבזה (תהלים נ"א). לכך נאמר כי רם ה' ושפל יראה וגומר. ומהו וגבוה ממרחק ידע בב' יודין מלמד שאמר הב"ה כל מי שיש בידו גסות הרוח מעלה אני עליו כאלו מקללני בשני העולמות שאין ב' יודין אלא אחד בעולם הזה ואחד בעולם הבא. וכל מי שזובח את יצרו בכל יום ומתודה עליו מעלה אני עליו כאלו כבדני בשני עולמות שנאמר זובח תודה יכבדנני (שם נ'). שני נוני"ן אחד לעולם הזה ואחד לעולם הבא:

ט אל תקרי ט"ית אלא טיט. ומהו טיט זה טיט שבידו של הקב"ה שנאמר הנה כחומר ביד היוצר (ירמיה י"ח). שכל העולם כלו לא נברא אלא הימנו ולבסוף עתידים כלם שחוזרים לטיט שנאמר הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ח') ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון שנאמר ויצר ה' אלדים את האדם עפר מן האדמה (פ' בראשית). ומנין שאין טיט אלא עפר שנאמר ויבא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמוס טיט (ישעיה מ"א). ד"א טיט זהו טיטו של עולם

הבא שהצדיקים מציצין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלי׳ ס״ב). אין עיר אלא ירושלם שנאמר העיר אשר בחרתי בה (מלכים א׳ י״א). מכאן אתה למד שאין הקב״ה מחיה מתים אלא בארץ ישראל שנא׳ כה אמר ה׳ בורא השמים ונוטיהם וגומר (ישעיה מ״ב). ואומר ונתתי צבי בארץ חיים (יחזקאל כ״ו). ומהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ מתים. אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תחלה לעולם הבא. אם כן צדיקים שבחוצה לארץ כגון משה ואהרן ושאר כל הצדיקי׳ שבארבע פינות העולם היאך חיין ובאין לעולם הבא. אלא מלמד שבשעת תחיית המתים הב״ה יורד משמי שמים העליונים ויושב על כסאו בירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה׳ (ירמיה ג׳). וקורא להם הקב״ה למלאכי השרת ואומר להם בני לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח. משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו רבונו של עולם הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רוצה. משיב הק״בה ואומר להם לכו ושטטו בד׳ רוחות העולם והגביהו את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות מחילות בקרקע לכל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ עד ארץ ישראל והביאו לי כל צדיק וצדיק צדיק פלוני בן פלוני חסיד פלוני בן פלוני חכם פלוני בן פלוני שמסרו עצמן על קדושת שמי בכל יום ויום כדי שלא יצטערו ויבאו לארץ ישראל ואני מחיה אותם. מיד הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד וגדוד ומשוטטים בארבע רוחות העולם ומגביהין ארבע כנפות הארץ ומנערין רשעים ממנה שנא׳ לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (איוב ל״ח). ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ ומביאין אותן בתוך מחילות לארץ ישראל אצל הקב״ה לירושלם ועומד הב״ה בעצמו ומחיה אותן ומעמידן על רגליהן. וכיצד הק״בה מחיה את המתים לעולם הבא מלמד שנוטל הק״בה שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמתו של הב״ה ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו. בתקיע׳ ראשונ׳ העולם כלו רועש. בתקיעה שנייה העפר מתפרד. בתקיעה שלישית עצמותיהן מתקבצין. בתקיע׳ רביעי׳ אברים מתחממין. בתקיעה חמישית עורותיהם מתקרמים. בתקיעה ששית רוחו׳ ונשמות מתכנסות לגופיהן. בתקיעה שביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנא׳

ה׳ צבאות יגן עליה׳ ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו כמזרק כזויות מזבח והושיעם ה׳ אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכריה ט׳):

י אל תקרי י״וד אלא יד מלמד שזהו יד ושם טוב שעתיד הקב״ה ליתן להם לצדיקים לעולם הבא בירושלם ובבית המקדש שנאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב וגומר (ישעיה נ״ו). ואין ביתי אלא בית המקדש שנאמר כי ביתי בית תפלה וגומר (שם ישעיה). ואין חומות אלא ירושלם שנאמר על חומותיך ירושלם (שם ס״ב). ואין יד אלא מנות שנאמר חמש ידות (פ׳ מקץ). ומהו יד מלמד שעתיד הקב״ה לקרות לכל הצדיקים בשמן ונותן להם כום של סם חיים בידן כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים. ומהו שם מלמד שעתיד הק״בה מגלה שם המפורש לכל הצדיקים לעולם הבא שנבראים בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו כולם יכולים לבראות עולם חדש שנאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה ס״ב). ומנין שזה שם המפורש נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש. ד״א שם עולם אתן לו שלא יפסוק (ס״א יפסקו) שמו מן העולם שכשם ששמים חדשי׳ וארץ חדשה קיימי׳ לעולמי עולמים כך עתיד שמו של צדיקים (ס״א הצדיקים) חיים וקיימים לעולם ושם זרעם וזרע זרעם שיעמדו לעולם שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם יי׳ כן יעמוד זרעכם ושמכם (סוף ישעיה). ד״א שם עולם מלמד ששלש מאות וארבעי׳ עולמים עתיד הק״בה להנחיל לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שכן שם בגמטריא ג׳ מאות וארבעים הוו. ד״א שם עולם אתן לו נאמר בראש הפסוק הזה ונתתי להם בביתי ובחומותי ובסוף נאמר אתן לו אם נאמר לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמ׳ ונתתי להם למה נאמר אתן לו. מלמד שכל הצדיקים כלן נותן להם הק״בה יד וחלק שכר טוב ושם ותהלה ושבח ומלכות לעולם הבא. ולמשיח בן דוד נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם תהלה וגדולה ושבח כתר כלול קדוש׳ ומלכו׳ כנגד כל הצדיקים כלן לעולם הבא. יד זה כום של חיים שמשקהו הקב״ה למשיח ולצדיקים לעתיד לבא. חלק שכר טוב זה שלש מאות וארבעים עולמים שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעולם הבא. שם עולם זה שם המפורש שעולם הבא נברא בו. תהלה וגדולה זהו אור מאירת

עינים שהם מסתכלין בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת. ושבח זו קומה זקופה כאדם הראשון כליל כתר זה ארגוונין טוב שהמלכי׳ משתמשין בהן. קדושה שקוראין בהן מלאכי השרת ק׳ ק׳ ק׳. ברוך שקוראין לפני הק״בה בתמים ממעל בעולם הבא. ומלכות שכל הנכשל בהם כצדיקים משתמש לעולם הבא במלוכ׳ וכבוד ברכו׳ וממשלה כדוד מלך ישראל שנאמר והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלדים כמלאך ה׳ (זכריה י״ב). ואור נוגה סביב סביב להן לכל צדיק וצדיק לעולם הבא ושכינה עמהם בכבוד בכל מקום. כאב שהוא יושב על כסא הכבוד. כמלך שש ושמח בשמחת בניו ובנותיו שנאמ׳ ואני אהיה לה נאום ה׳ חומת אש סביב לה ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב׳). ואומ׳ רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגומר (שם):

ב כ״ף זה כף שבועה. כ״ף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקי׳ לעולם הבא ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבי רבבות מלאכי שרת ועמודי ברק סביב להן וניצוצין של זוהר מוקפות להן וזיקוקי זיו מבהיקים את פניהם וזיקי אור מקרין את עפעפיהם ורוחות מתכנשין לפניהם ועננים מוילים לנגד פניהם והרים מרקדים לפניהם. ועל אותה שעה אומר ישעיה (כ״ו) ה׳ רמה ידך. מהו רמה ידך מלמד שעתיד ישעיה לומ׳ לפני הק״בה בסעודתן של צדיקים בגן עדן בשעה שהוא מרקד לפניה׳ רבונו של עולם רמה ידך לא יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיב הב״ה ואומ׳ ישעי׳ בני יבאו ויראו בשמחתם ובטובתם וילבשו בושה וכלימה שנאמר יחזו ויבושו קנאת עם (ישעיה שם). משיב ישעיה ואומר לפניו רבש״ע לא יבאו ולא יראו. אומ׳ הק״בה מי מכריע בינינו שנעשה כדברו. משיב ישעיה ואומר לפניו רבש״ע תבא כנסת ישראל הגדולה ותכריע בינינו ונעשה. מיד קורא הק״בה למטטרון שר הפנים ואומר עבדי לך והבא לי כנסת ישראל כדי שתכריע בינינו. ומיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הק״בה ולפני ישעיה. וכיון שרואה כנסת ישראל את הק״בה אמרה לפניו רבש״ע למה קראת אותנו. משיב הק״בה ואמר לה בתי מפני שאני אומר יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיבה יבאו ויבושו שנאמר ותרא׳ אויבתי ותכסיה בושה (סוף מיכה). באותה שעה באין רשעי׳ לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים ורואים כל הצדיקי׳ כל אחד ואחד

בפני כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים וכל אחד ואחד יושב כמלך על כסאו של זהב ולפני כל אחד ואחד שולחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות שהוא מלא סם חיים וכל מעדני גן עדן מונחים לפניהם על השולחן ולפני כל אחד ואחד עומדים שלש׳ מלאכי השר׳ לשמשן וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים אז מפיהם וזיו פניהם הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה שנא׳ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה׳). ושמים ושמי השמי׳ פותחין את דלתותיהן וממטירי׳ עליהם טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם ועד סופו. ואלף אלפים מלאכי השרת עומדי׳ לפניהן ואוחזי׳ בידיהם צינורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומרננים לפניהם בסעודה והקב״ה עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה והחמה ולבנה וכבבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדי׳ לפניהם עמו. וכיון שהרשעים רואים כל אותה גדולה ומלכות וכל אותה תפארת וכבוד מגביהין את קומתן מאה אמה בהיכל מפני כבודן של צדיקים להסתכל בהן ויהיו שואלים עליהם לומר מי אלו שכל אותו הכבוד וכל אותה גדולה עשה להם הקב״ה. משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניהם הללו עמו של הקב״ה שעסקו בתורתו ובמצותיו והביאום לגן עדן ליתן להם שכר טוב וחלק טוב. מיד נופלים רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשבחו של הקדוש ברוך הוא ושל צדיקים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי׳ אלהיו (סוף תהלים קמ״ד):

ל ל״מד אל תקרי למד אלא ל״ב מ״בין ד״עת. מלמד ששקול הלב כנגד כל האברים. לאדם יש לו עינים. אף ללב יש לו עינים. לאדם יש לו אזנים. אף ללב יש לו אזנים. לאדם יש לו פה אף ללב יש לו פה. לאדם יש לו דבור אף ללב יש לו דבור. לאדם יש לו נהימה אף ללב יש לו נהימה. לאדם יש לו צעקה אף ללב יש לו צעקה. לאדם יש לו הליכה אף ללב יש לו הליכה. כן כל המדות שיש להם לאיבריו של אדם יש ללב. עין רואה אף הלב רואה שנאמ׳ ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א׳). אוזן שומעת אף הלב שומע שנאמר לב. שומע לשפוט (מלכים ג׳). דבור מנין שנא׳ אמרתי אני עם לבי (קהלת א׳). צפצוף הלשון מנין שנאמר בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבור פי (תהלים ח׳). צועק מנין שנאמר צעק לבם אל ה׳ (איכה ג׳). אדם

מתנחם אף הלב כן. שנאמר וינחם אותם וידבר על לבם (פ׳ ויחי). אדם מחוקק אף הלב מחוקק שנא׳ לבי לחוקקי ישראל (שופטים ח׳). הליכה מנין שנאמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה׳). מנין שהלב כותב שנאמר כתבם על לוח לבך (משלי ג׳). אדם מרחיש אף הלב כן שנאמר רחש לבי דבר טוב (תלי׳ מ״ה). אדם עולץ אף הלב יעלוץ שנאמר עלץ לבי (שמואל ב׳). אדם מטהר אף הלב מטהר שנאמר לב טהור ברא לי אלדים (תהלים נ״א). אדם מגיל אף הלב כן שנ׳ יגל לבי (שם י״ג). אדם מתעצב אף הלב כן שנאמר ויתעצב אל לבו (סוף בראשי׳). אדם נוער אף הלב נוער שנאמר אני ישנה ולבי ער (שיר השירים ה׳). מנין שהלב ישן באדם שנאמר ישן לב ואין מבין. אדם חכם אף הלב חכם שנאמ׳ חכם לב יקח מצות (משלי כ״ד). אדם מטפש אף הלב כן שנאמר כי בשרירות לבי אלך (פ׳ נצבים). ואין שרירות אלא טיפשות. אדם דורש אף הלב כן שנאמר ונתתי את לבי לדרוש (קהלת א׳). אדם עוסק אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (פ׳ עקב). אדם מרפא אף הלב כן שנא׳ חיי בשרים לב מרפא (משלי י״ד). אדם נשבר אף הלב כן שנאמ׳ לב נשבר ונדכא (תהלים נ״א). אדם רם רוח אף הלב כן שנאמר ורם לבבך (פ׳ עקב). אדם יש לו שכחה אף הלב כן שנ׳ נשכחתי כמת מלב (תהלים ל״א). אדם ישיש אף הלב כן שנאמר וראיתם ושש לבכם (ישעיה ס״ו). אדם שמח אף הלב כן שנאמר לב שמח ייטיב פנים (משלי י״ז). אדם טוב אף הלב טוב שנאמ׳ שמח וטוב לב (אסתר ה׳). כל מה שיש באדם יש בלב. מכאן למדנו שהלב שקול כנגד רמ״ח איברים שבאדם. ולא עוד אלא שני׳ עשר דברים יש בו באדם ואלו הן לב מבין דעת ותבונה. כליות יועצות עצות טובות ורעות. פה מחתך בכל מיני מאכלות. לשון גומר כל מיני שיחות. חיך טועם כל מטעמי מאכלות. קנה מושך ומוציא כל רוחות וקולות. ושט בולע כל מיני מאכל ומשקה. ריאה שואבת כל מיני משקין. כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומניחתו. טחול שוחק כל מיני שחיקות. קורקבן שוחק כל מיני אכילות. קבה ישנה שנה מתוקה. ואין שנאה ואהבה אלא בלב שנ׳ לא תשנא את אחיך בלבבך (פ׳ קדושים). ונאמר ואהבת את ה׳ אלדיך בכל לבבך (פ׳ ואתחנן). ואין קנאה אלא בלב שנאמר כי יום נקם בלבי (ישעיה ס״ג). ואין דאגה אלא בלב שנאמר דאגה בלב איש ישחנה (משלי י״ב). ואין דיווי אלא בלב שנאמר והסר כעס מלבך (קהלת י״א). לפיכך אין

הק"בה צופה אלא ללב שנאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (שמואל א'):

מ מ"ם מפני מה מ"ם קורא אותה שנים בבת אחת. מפני ששניהם עומדים ברזי כסא הכבוד וכלם חקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד וקושרין בראשן כתרים של אורה. וכיון שמגיע זמן קדושה ואין הק"בה יורד ממרום רומו ודר במרכב' שניהם מתקרבים זה אצל זה ואומרים אימתי ירד הק"בה ממרום רומי רומים וירד במרכבה ואנו נראה מראה דמות פניו ונאמר שירה לפניו שנ' מתי אבא ואראה פני אלדים (תהלים נ"א). ומהו מתי אבא מלמד שלא אמרה רוח הקודש דבר זה אלא כנגד אותה שעה שאומרי' אותיות שבמרכבה קודם שתבא שכינה ותרד על כסא מרכבה מתי יבא הק"בה וישב על כסא הכבוד ונקבל את פניו בשמחה ובשירות. וכיון שבא הק"בה וירד במרכבה כל שרי המרכבה וכל החיות שבמרכבה וכל אותיות שבמרכבה מקדימי' בשירות להקבילו. אף מ"ם ומ"ם שבמרכבה מקבלים פני שכינה באות' שעה בשירי עוז ומלכות ופותחים את פיהם ואומרים שירה. ומה שיר שהם אומרים מ"ם פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים. ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור. מה עושה הק"בה באותה שעה. תופש לכל האותיות שבמרכבה ומחבקן ומנשקן וקושר להן שני כתרים לכל אחד ואחד. כתר של מלכות וכתר של כבוד ואף מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה תופסן הקב"ה בידו ומחבקן ומנשקן וקושר להן שני כתרים. (למ"ם פתוחה צ"ל) אחד של מלוכה ואחר של כבוד. למ"ם סתומה אחד של ממשלה ואחד של תפארת. ואחר כך מושיבן הקב"ה אחד מימינו ואחד משמאלו ומפייסן בדברים ואומר להם אותותי שחקקתי באצבעותי בעט שלהב' אש גלוי וידוע לפני שלא נקרא מלכותי אלא בכם ולא יקרא ממשלתי אלא בכם מלך מלכי' ומושל מושלי'. לפי שבאות מ"ם פתוחה נקרא הק"בה מלך מלכים ובמ"ם סתומה נקרא הקב"ה מושל מושלים שנא' ומלכותו בכל משלה (תלים ק"ג). ואומ' ה' ימלוך לעולם ועד (בשלח). ואו' מלך אלהים על גוים (תלים מ"ז). ואומר כי לה' המלוכה ומושל בגוים (תלים כ"ב). וכין ששומעין מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה מפי הקב"ה דבר זה פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הק"בה. ומה שירה אומרים לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דה"י כ"ט). באותה שעה באין כל שרי מלכיות שבכל רקיע ורקיע לפני הק"בה ונוטלין כתר מלכותם מעל ראשם ומניחי' על גבי קרקע

ערבות רקיע כנגד כסא הכבוד וכורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם לפני הקב"ה ומקבלים פניו ואחר כך פותחין את פיהם ואומרים שירה לפניו. ומה שירה שהם אומרי׳ לפניו ממלכות הארץ שירו לאלקים זמרו ה׳ סלה (תלי׳ ס"ח). וכל גדודי אש וכל שרפי להבה באין בשירות ותושבחו׳ לפני הקב"ה ומקבלין פניו ומשתחוים לפניו שנ׳ וצבא השמים לך משתחוים. ואח"כ פותחין את פיהם ואומרים שירה. מה שירה מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו. הק"בה קדוש ויושב על כסא קדוש. הקב"ה רם ונשא יושב על כסא רם ונשא. והקב"ה אש אוכלה אש חונה בסוד מערכות אש. ומנין שנקרא קדוש שנ׳ ק׳ ק׳ ק׳ ה׳ צבאות. ומניין שאף כסאו נקרא קדוש שנ׳ אלהים ישב על כסא קדשו (שם). ומניין שנקרא רם ונשא שנ׳ כה אמר רם ונשא (ישעיה נ"ז). ומפני מה נקרא רם ונשא מפני שהוא רם על כל רמים שבעולם שנ׳ רם על כל גוים ה׳ (תלים קיג). אל תקרי גוים אלא גאים אלו שרי מלכים ורוזנים שהם מתגאי׳ במרום מפני גובהן. ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא בזרועו את כל העולם שנאמ׳ ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו׳ (ישעיה מ"ו). ומפני מה כסאו רם מפני שהוא רם על כל המדות שבעולם. ומפני מה נקרא נשא מפני שהו׳ נושא כל רוחות ונשמו׳ שבעולם שנ׳ כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נ"ז). ומניין שנקרא אש אוכלה שנ׳ כי יי׳ אלהיך אש אוכלה הוא (פ׳ עקב). ומניין שאף כל מערכותיו אש שנ׳ עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תלים ק"ד). ומניין שהק"בה נקרא כבוד שנא׳ יי׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה (תלים כ"ד). וכסאו נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון וגו׳ (ירמיה י"ז):

נן נו"ן נו"ן מפני מה אחד רובץ ואחד זקוף ועומד. מפני שנבראת בו נשמה לבריות שכל נשמה ונשמה פעם שהיא רובצת פעם שהיא זקופה. בזמן שאדם רובץ נפשו רובצת ובזמן שאדם זוקף נפשו זוקפת שנ׳ נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ׳). (ס"א בזמן שהיא בגופו של אדם היא רובצת ובזמן שאינה בגופו של אדם היא זקופה וכן הוא אומ׳ נר אלקי׳ וכו׳.) משל למלך שיש לו פלטרין בבית המטונף וכשבקש ליכנס בתוכו אומר לעבדיו הדליקו בתחלה בתוכו את הנר כדי שאראה מה שבתוכו. אף הקב"ה ברא את האדם מן העפר ומן הדם ומן המרה

א׳ אפר ד׳ דם מ׳ מרה. ונפח באפיו נשמת חיים כדי שיחפש מה בחדרי לבבו של אדם שנאמ׳ נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (שם). ואומ׳ חוקר לב ובוחן כליות (ירמיה י״ז). ומפני מה אינו חוקר אלא כליות ולב מפני שהלב מבין בינה ומחשב מחשבות. וכליות יועצות עצות טובות ורעות. אומר הקב״ה הללו הן מנהיגיו ופרנסיו של אדם ואין לי עסקי אלא בהן. שכל איברים של אדם נוהגים על ידיהם. לכך נאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי ך׳). ר״א נר אלהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה. והלא נשמת אדם ונשמת בהמה הכל הולכין אל מקום אחד (קהלת ג׳). ולא עוד אלא שאחד האדם ואחד הבהמ׳ מקרה אחד להם ליום המות שנ׳ כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה וגו׳ מה הוא כמות זה כן מות זה (קהלת ג׳). מה אדם מת אף בהמה מתה מה אדם מטמא בנגיעה במיתתו שנאמר הנוגע במת וגו׳ (פ׳ חקת) אף בהמה מטמאה במיתה בנגיעה שנ׳ וכי ימות מן הבהמה וגו׳ הנוגע בנבלתם יטמא וגו׳ (פ׳ שמיני). ולא עוד אלא שמעולה בהמה מן האדם שהנוגע בנבלת אדם מטמא טומאת שבעה אבל הנוגע בנבלת בהמה אינה מטמאה אלא טומאת ערב. ולא עוד אלא בזמן שהבהמ׳ מתה בעלה מוכר אותה לגוים וגוים אוכלים את בשרה ועורה נותנים אותה לעבדה. ולא עוד אלא בזמן שהיא מתה רוחה יש לה מנוחה אבל אדם כשהוא מת רוחו אין לו מנוחה מפני שמעמידין אותו בדין ומסדרין לפניו כל מעשים שהיו בידו בין לטובה בין לרעה ואומרים לו לא כך עשית ביו׳ פלוני לא כך פעלת ביום פלוני לא כך חקתה (ס״א שחתה) ביום פלוני ולא כך דברת ביו׳ פלוני. ואפי׳ שיחה קלה שבין איש לאשתו בשעת תשמיש מגידין לו ביום דין הקבר שנ׳ כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו (ישעיה ל׳). ואם מתים בניו בחייו אומרים לו מפני מה מתו בניך בחייך. אם נסתמו עיניו בחייו אומרים מפני מה נסתמו עיניך. אם נעשה אלם בחייו אומרים לו מפני מה נעשית אלם בחייך. אם נעשה חרש. אם נעשה מצורע הכל אומרים לו. שהרי הקב״ה כל מעשיו ישרים שנ׳ כי ישרים דרכי יי׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ב). צדיקים ילכו בם לגן עדן. ופושעים יכשלו בם לגיהנם. מפני מה כשלת בעונך ואבדת את דרכיך ופילגת את עצמך ועוררת לגיהנם. ואם היה בידו להשיב טענ׳ שהוא זוכה בה בדין מקבלין הימנו ואם לאו מכין אותן ג׳ פולסאות של אור ועושין אותו קטם

ומפזרין אותו בד׳ רוחות העולם שנ׳ והחמס קם למטה רשע (יחזקאל ז׳). ואח׳ כך מחזירין אותו ד׳ מלאכי השרת אחד אחד לכל רוח ורוח ומכניסין את קטמו מארבע רוחות העולם ומטמנים אותו בתוך הקבר עד שמגיע יום הדין הגדול שנ׳ כי הנה יום בא בוער כתנור (מלאכי ג׳). כי הנה יום בא זה יום הדין הגדול. בוער כתנור זה גיהנם שנמשל כתנור שנאמר נאם ה׳ אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (מלאכי ג׳). והיו כל זדים אין זדים אלא לצים שנא׳ זד יהיר לץ שמו (משלי כ״א). מכאן אתה למד שכל אדם שיש בו ליצנות אין דנין בגיהנם תחילה אלא הוא שנ׳ עושה בעברת זדון (שם). ואין עברה אלא גיהנם שנ׳ יום עברה היום ההוא (שם). וכל עושי רשעה אלו רשעי ישראל שהם נדונים בגיהנם. וי״א קש אלו רשעי אומות העולם שנמשלו כקש שנ׳ תשלח חרונך יאכלמו כקש (פ׳ בשלח). ולהט אותם זה לשון האש של גיהנם שהוא מלהטת הרשעי׳. היום הבא שאותו היום שבא ארוך ארבעים יום שבארבעים יום נוצר הולד ובארבעים יום נתנה התורה לכך נידונין באותו היום שהוא ארבעי׳ יום כיומו של אדם ולא כיומו של הקב״ה שיומו של הקב״ה אלף שנים שנ׳ כי אלף שנים בעיניך וגו׳ (תהילים צ׳). שהכל ברשותו של הקב״ה והכל בדברו. אשר לא יעזוב להן שורש וענף שלא יטעמו טעם גיהנם. שורש זו נשמה שדומה לנטיעה בגופו של אדם. וענף זה הגוף שנכלל בעפר כענף. ואם כן למה נאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי ך׳) ולא נשמת בהמה. אלא מפני שאדם נברא בדמותו של הק״בה נאמר בו נר אלהים נשמת אדם אבל בהמה הואיל ולא נבראת בדמותו של הקב״ה לא נאמר בו. כיוצא בדבר נאמר מי יודע רוח בני אדם וגו׳ (קהלת ג׳). רוח בני אדם אלו הצדיקי׳ שדומי׳ לאברהם בצדקתו שנקרא אדם שנאמר האדם הגדול בענקים הוא (יהושע יד) ומניין שאין גדול אלא אברהם שנ׳ נשיא אלהים אתה בתוכינו (חיי שרה). ורוח הבהמה אלו הרשעי׳ שנמשלו כבהמה שנ׳ נמשל כבהמות נדמו (תילים מט):

ס סמ״ך אל תקרי סמך אלא סומך מך זה הקב״ה שהוא סומך מכים נופלים שנ׳ סומך ה׳ לכל הנופלים (תילים קמ״ה). סומך עליונים וסומך תחתוני׳ סומך העולם הזה וסומך העולם הבא. ומניין שסומך עליונים שנ׳ אני ידי נטו שמים (ישעיה מ״ה) אל תקרי נטו שמים אלא נסמכתי שמים. סומך התחתונים מניין שנאמ׳ סומך ה׳ לכל הנופלים (תילים קמ״ה). ואין נופלים אלא תחתונים שמשפילין

עצמן מפני קומתן שנמוך. סומך העולם הזה מניין שנ׳ ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו (ישעיה ס״ג):

ד״א סמ״ך אלו ישראל שסומכין תמיד להן זכות אבותיהם אברהם יצחק ויעקב ויוסף משה ואהרן ודוד ושלמה. זכותן של אברהם ויצחק במזרח סביב להן שנ׳ מי העיר ממזרח צדק (ישעיה מ״א). זכותן של יעקב ויוסף במערב שנ׳ ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א׳) זה דמות יעקב שחקוקה על כסא הכבוד. דמות שור זה דמות יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו (פ׳ ברכה). ומפני מה ניתנה בכורה ליוסף שנאמר ובני ראובן בכור ישראל (ד״ה ה׳). ולא להתייחס לבכורה נקרא הוא בכור. זכותן של משה ואהרן בדרום שהתורה והמצוה כהונה ולויה לא נתנם אלא בדרום שנא׳ אלוה מתימן יבא (פ׳ ברכה). זכותן של דוד ושלמה בצפון לפי שכל נבואתן שנתנבאו על ישראל לא נתנבאו אלא על מתן שכרן של צדיקים שבגן עדן שהוא נתון בצפון הגן עדן. ומנין שהגן עדן בצפון שנאמר ממתים ידך ה׳ ממתים מחלד וגומר (תהלים י״ז). דוד נתנבא ואמר כשראה טובה של גן עדן מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך (תהלים ל״א). שלמה נתנבא ואמר יצפון לישרים תושיה (משלי ב׳). ישרים אלו צדיקים שמקבלים פני שכינה בכל יום שנ׳ (ת׳ קמא) ישבו ישרים את פניך. הקב״ה נקרא ישר וצדיקים נקראו ישרים. הקב״ה מנין שנאמ׳ טוב וישר ה׳ (תהלים כ״ה). צדיקים מנין שנאמר אודה ה׳ בכל לבב בסוד ישרים ועדה (תהלי׳ קי״א). הקב״ה נקרא טוב שנ׳ טוב ה׳ לכל (שם קמ״ה) וצדיקים נקראו טוב שנאמר אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה מ׳). שכר מעשיהם לעולם הבא. פרי מעלליהם יאכלו בעולם הזה: ד״א סמ״ך זו ירושלם שהרי סמוך לה סביב הרים ומוקפים לה גבעות. הרים כנגד אבות. וגבעות כנגד אמהות שנאמר ירושלם הרים סביב לה וגומר (תהלים קכ״ה): ד״א סמ״ך זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סמוכים לו ד׳ מחנות שבטי ישראל שנ׳ דגל מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה יהודה מורחה דגל מחנה אפרים ימה (פ׳ במדבר ובהעלותך): ד״א סמ״ך זה בית המקדש ששכינה בתוכה וסמוך לו סביב מלך וכהן גדול כהנים לויים וישראל כנגד ד׳ רוחותיו כבמדבר שהיו סמוכין לו ד׳ מחנות שבטי ישראל שנ׳ מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה אפרים וגו׳: ד״א סמ״ך זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים

משנה מדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות שנא׳ באר חפרוה שרי׳ כרוה נדיבי עם (חוקת) אין באר אלא תורה שנמשל לבאר שנא׳ באר מים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעי׳ נ״ה). ולמה נמשלו דברי תורה למים לומר לך מה מים מניחי׳ מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שהוא נמוך ומשפיל עצמו. חפרוה שרים אין שרים אלא משה ושבעים זקנים שהיו דורשין את התורה בשבעי׳ לשונות ומוציאין כל אחד ואחד טעמי החכמה מן התורה. כרוה נדיבי עם אלו סופרים כגון דוד ושלמ׳ דניאל ומרדכי ועזרא הסופר. במחוקק שהכל אומרים הלכה למשה מסיני שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק (פ׳ חוקת). ולמה נקר׳ שמו מחוקק שחקק כל אות ואות שבתורה באצבעות ידיו. במשענותם אלו נביאים שהיו מחיים את המתים כגון אליהו ואלישע שהחיו מתים שנאמר ושמת משענתי על פני הנער (מלכים ב׳ ד׳). וממדבר מתנה זה מדבר סיני שנתנה להם לוחות במתנה מסיני שנ׳ ויתנם ה׳ אלי (פ׳ עקב). ואומר זכרו תורת משה עבדי (סוף מלאכי). תורת משה אלו תורה נביאים וכתובים. על כל ישראל אלו המצות. חקים אלו המדרשות. והמשפטים אלו שמועות והגדות שנאמ׳ מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ״ז):

ע ע״ין לא נאמר אלא עין של תורה שהיא עין לכל עין והיא אור לכל אור והיא חכמה לכל חכמה והיא בינה לכל נבונים והיא מדע לכל יודעי בינה והיא חיים למחזיקי׳ בה. מנין שהיא עין לכל עין שנאמר מצות ה׳ ברה מאירת עינים (תהלים י״ט). ומנין שהיא אורה לכל אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו׳). ומנין שהיא חכמה לכל חכמה שנאמר אני חכמ׳ שכנתי ערמה (שם ח׳). ואין חכמה אלא תורה שנ׳ ושמרתם ועשית׳ כי היא חכמתכ׳ ובינתכם (פ׳ ואתחנן). ומנין שהיא בינה לכל נבונים שנאמר ונביא לבב חכמה (תהלי׳ צ׳) ואין חכמה אלא תורה שנאמר קנה חכמה קנה בינה ובכל קניניך קנה בינה (משלי ד׳). ואומ׳ לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח׳). ומנין שהיא מדע לכל יודעים שנאמר ודעת מזימות אמצא (שם). ומנין שהיא חיים למחזיקי׳ בה שנאמר עץ חיים היא למחזיקי׳ בה (משלי ג׳). ומנין שהיא אהבה לכל אוהבי דבריה שנאמ׳ הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה (שה״ש ב׳). ואומר אני אוהבי איהב ומשחרי ימצאנני (משלי ח׳). והיא לראש

כל החכמים לחן שנ׳ כי לוית חן הם לראשך וגומר (שם א׳). והיא כבוד ויקר לחכמים ולסופרי׳ שנ׳ סלסליה ותרוממיך תכבדך כי תחבקנה (שם ד׳). והיא נותנת שלש מתנות בשני ידיה שנ׳ אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (שם ג׳). ובה מלכי׳ עתידי׳ למלוך במלוכה וכבוד שנאמר בי מלכים ימלוכו (שם ח׳) וגומר. ובה מחברכים דברי תורה על ישראל שנאמר בי שרים ישורו וגומר (שם). ובה עתידין מתי ארץ ושוכני עפר להיות שנאמר תורת ה׳ תמימה משיבת נפש (תהלים י״ט). ובה כל היום משתוקקים סופרי ישראל שנא׳ לולי תורתיך שעשעי וגומר (שם קי״ט). ובה משמחין כל לב וכליות שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב (שם י״ט). ובה משחקין לפני הק״בה בכל עת שנאמר משחקת לפניו בכל עת (משלי ט׳). ובה עושין שמחה לישראל שנאמר בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך (שם ו׳). ובה מצילין את ישראל מדינה של גיהנם שנאמר כי תלך במו אש לא תכוה (ישעי׳ מ״ג). תבא תורה שהיא אש שנאמר הלא כה דברי כאש (ירמיה כ״ג) ותציל ישראל מדינה של גיהנם שהיא מלאה אש שנאמ׳ מדורת אש ועצים (ישעיה ל׳). ובה קיימים עליונים ותחתונים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל״ג). ובה מתחדשין שמים וארץ לעולם הבא שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וגומר (ישעיה ס״ה). ונאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה (שם). בזכות מי בזכות ישראל שמקיימים את התורה שנאמר ראשית חכמה יראת יי׳ תהלתו עומדת לעד (תהלים קי״א). ומהו תהלתו עומדת לעד זו מתן שכרן של צדיקים שהוא עומד עד לעתיד לבא:

פ אל תקרי פ״י אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי (פ׳ שמות). מלמד שבאותה שעה אמר משה לפני הק״בה רבש״ע יודע אני בעצמי שאת׳ אלוה לכל באי עולם לא בראת את העולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא ליקרך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד שנא׳ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי (ישעיה נה). וכל אבר ואבר שבראת באדם לא בראת אותו לבטלה. לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לתפילין וליקוד לך ולהשתחות לך. לא בראת עיני׳ אלא לראות כבודך. לא בראת אזנים אלא לשמוע כבודך. וחוטם להריח. לחיים להטעים טעמי מאכל. שניים לשוחקות. ושט להבליע. קנה למשוך ולהוציא. לב להבין בינה. הכליות ליעץ עצה. ריאה לשאוב. כבד לכעוס.

מרה לזרוק. טחול לשחוק. כרס לריעה. קורקבן לטחינה. קיבה לשינה. ניקבה לצואה. אבר קטן להשתין ולהוציא זרע. גידין לדמים. עור לתואר. ידים למלאכה ולמלחמה. רגלים להלוך. ולשון לשיחה ולדיבור. עכשיו תן לי שיחה תן לי דבור להשתמש בהן בפה ובלשון. משיב הק"בה ואמר לו משה משה מי שם פה לאדם הראשון שנ' ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם (שמות). אני הוא ששמתי פה ולשון לאדם הראשון שהפקדתיו על כל באי עולם כפקיד להפקיד כל בריות שבעולם ולקרוא כל אחד ואחד בשמו ולשום שמות לכל בריה ובריה שנאמ' וכל אשר יקרא לו האד' נפש חיה הוא שמו (בראשית):

צ צד"י אל תקרי צדי אלא צדק. זה צדקו של הק"בה שהוא עושה עם בשר ודם. זו דעת וחכמ' ובינה ופתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם שכל העולם כלו מתקיים בהם. שאלמלא מענה לשון ופתחון פה אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. לפי שבשעה שאמ' משה לפני הב"ה הן אני ערל שפתים (פ' וארא) נזדעזעו כל בריות שבעולם ואמרו ומה משה שהוא עתיד לדבר עמו שכינה במאה ושבעה וחמש מקומו' והוא מבאר כל אות ואות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בשבעים לשון הוא אומר לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים אנו על אחת כמה וכמה. ועל שאמר משה אני ערל זכה להיות שליח בין גבורה לישראל שנ' אנכי עומד בין ה' וביניכם (פ' ואתחנן). שאפילו מטטרון אינו יכול לעמוד בין הגבורה לבשר ודם. ובשביל שאמ' משה כי כבד פה ולא איש דברי' אנכי זכה שאמ' לו הקב"ה לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו (בהעלותך) וזכה שאמר אלה הדברים. ובשביל שאמר משה ואנחנו מה (קרח) זכה שאמר לו הקב"ה אתה אומר כי כבד פה וכבד לשון אנכי חייך אני נותן לך פתחון פה ומענ' לשון יותר מכל באי עולם. שכל חדרי תורה וכל גנזי חכמה שיש לי במרום לא יראו אלא על ידיך שנ' ואנכי אהיה עם פיך והורתיך. אם נאמר אהיה עם פיך (שמות) למה נאמר והורתיך ואם נאמר והורתיך למה נאמר אהיה עם פיך. אלא מלמד שזה שאמר אהיה עם פיך זו פתיחת פה ומענה לשון וזה שאמ' והורתיך זה גנזי חכמה שגלה לו הקב"ה כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית שנ' לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן (שלח לך) בביתי לא נאמר אלא בכל ביתי. מלמד שהפקידו הק"בה למשה על כל ישראל ועל כל גנזי תורה

ועל כל גנזי חכמ׳ ועל כל גנזי תבונה ועל כל גנזי מזימה ועל כל גנזי מדע ועל גנזי גן עדן ועל כל גנזי חיים והראהו כל חמודות שבעולם הזה וכל חמודות שבעולם הבא. וכיון שראה משה בפרגוד של כתות כתות של סופרים כתות של סנהדרין בלשכת הגזית ודורשין ספר תורה נביאים וכתובים במ״ט פנים שנ׳ אמרות ה׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תילים י״ב). ומהו מזוקק שבעתים אלו מ״ט פנים משנות בתורת משה. ואם תמה אתה על הדבר צא מנה שֶבע פעמים של שבע שבע הרי ארבעים ותשע. באותה שעה ראה משה מזלו של ר׳ עקיבא בפרגוד של מקום שהיה יושב ודורש אותיות של תורה. על כל תגי כל אות ואות אומר עליו ג׳ מאות וששים וה׳ טעמי תורה. מיד היה מפחז ומזדעזע ואומ׳ אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה שנא׳ ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח (שמות). גלוי היה לפני הק״בה מה בלבו של משה. מה עשה הקב״ה שיגרו לסנגואל שר של כל החכמה והתבונה. מה עשה תפשו למשה והוליכו למקום אחר והראהו בפרגוד של מקום רובי רבבות של מזלות של חכמים ושל נבונים ושל סנהדרין ושל סופרים שיושבין ודורשין טעמי תורה ומקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות ואומרי׳ הלכה למשה מסיני. מיד נתקררה דעתו. וכיון שראה הקב״ה איך נתקררה דעתו אמר הרי אהרן אחיך יהיה נביאך יהא תורגמן שלך לפני פרעה. ומפני מה אתה מתירא אתה דבר לו בשמי בפני פרעה הרשע והוא יעמוד לפניך וידבר אליו שנ׳ ואהרן ידבר אל פרעה. באותה שעה נפתחו לו למשה דלתי דבור ופתחי שיחה והיה משה מוצא פתחון פה ומענה לשון יותר מכל באי עולם שנא׳ שפתים ישק משיב דברים נכוחים (משלי כד).

ק קו״ף זה משה אבי החכמים אבי כל הנביאים אבי כל החכמים שהקיף לפני פרעה כל דברי חכמה וכל דברי בינה וכל דברי ערמה והשכל וכל דברי דעה וכל דברי השכל בשבעי׳ לשון. והיו שבעים סופרים כותבים שבעים לשון וכל כתב וכתב עומדי׳ לפני פרעה הרשע. כיון שראו את משה ואת אהרן שהן דומין למלאכי השרת. ורום קומתן כארזי לבנון. וגלגל עיניהם דומין לגלגלי כוכב הנוגה. וזקנות שלהן כאשכלות תמרה. וזיו פניהם כזיו החמה. ומטה האלהים בידם שחקוק עליו שם המפורש. ומדבור פיהם יוצאי׳ שלהבות. מיד נפלה עליהם פחד ורעדה אימה חיעה

ורתת והשליכו קולמסים מידם ואגרותם מעל שכמם ונפלו על פניהם לפני משה ואהרן והיו משתחוי׳ להם שנ׳ שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (תילים ק״ה). הקש ביאתם ליציאתם מה בצאתם נפל פחדם עליה׳ אף בביאתם נפל פחדם עליהם. אחר כך אמר להם פרעה מי שלחכם אצלי. אמרו לו אלהי העבריים וגו׳. משיב פרעה ואמר מה שמו של אלהיכם מה כחו וגבורתו. בכמה מדינות בכמה ארצות בכמה עיירו׳ הוא מולך. כמה מלחמו׳ עשה ונצח. כמה מדינות כבש. כמה עיירות לכד. כמה חיילות ופרשים ורכב ושלישים יש עמו בצאתו למלחמה. אמרו לו כחו וגבורתו מלא עולם. קולו חוצב להבות אש. דבורו מפרק הרים. כסאו שמים וארץ הדום רגליו. קשתו אש. חציו שלהבת. רומחו לפיד. מגינו עננים. חרבו ברק. ולא ברזל. יוצר הרים וגבעות. בורא רוחות ונשמות. עושה שלום בין אש למים. בורא שמים בלא כלום בדבורו. רוקע הארץ בשיחתו. יוצר הרים בחכמתו. צר את העובר במעי אמו. מכסה שמים בעבים ומוריד טל ומטר במאמרו ומצמיח אדמה. זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמי׳ עד ביצי כנים. ממית ומחיה בכל יום. משיב פרעה ואומ׳ לו איני צריך לו כלום שאני בראתי עצמי שנ׳ לי יאורי ואני עשיתיני (יחזקאל כ״ח). עשיתי לא נאמר אלא עשיתיני. מהו שאמר לי יאורי מלמד שכך אמ׳ להם אתם אומרים כי הוא מוריד טל ומטר הא כבר יש לי נילום נהר שיוצא מתחת עץ חיים ומימיו מתברכו׳ ועל ראשי מימיו משוכות ויוצאותיו מפרי ג״ע. שכל פרי ופרי משאו ב׳ בני אתונות וכל האוכל ממנו טועם בכל אחד ואחד ג׳ מאות מטעמים. שוב אמר להם פרעה למשה ואהרן המתינו לי עד שאביא דלוסקא של כתבים של אגרות מלכי בראשית ורוזני תבל שמעולם כתובות ואתן אותם לסופרים לקרא את כולן בשבעי׳ לשון. שמא אמצא בה אגרת אחת בשם אלהיכם שמעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא ספר ברכה. מה עשה שיגר ופתח כל דלתי גנזי ספרי׳ שמימי בראשית והביאם לפני משה ואהרן וקרא לשבעים סופרים יודעים שבעים לשון כל אחד ואחד לקרות לפניהם בשעה אחת. וכיון שראה שלא נכתב בהם שמו של הקב״ה אמר לא ידעתי את אלהיכם. לא הוא לא שמו לא כחו ולא גבורתו שנ׳ לא ידעתי את ה׳ וגו׳. באותה שעה אמר לו הקב״ה רשע אתה אומר לשלוחי איני יודע כח וגבורה של אלהיכם הריני מעמידך בשביל דבר זה שאמרת ואודיעך כחי וגבורתי למען

תספר כבודי בכל העולם שנ׳ ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו׳ (שם). מה עשה פרעה הרשע באותה שעה שיגר וקרא את כל חכמי ארץ מצרים ונבוני תבל ואמר להם כלום שמעתם שם אלהיהם של הללו. אמרו כך שמענו מעולם שבן חכמים הוא בן מלכי קדם. באותה שעה אמר להם הקב״ה משמי מרום שוטים שבעולם אתם קראתם עצמיכם חכמים ולי בן חכמים. הרי אני מאבד את חכמתכם ואת בינתכם שנאמר ואבד׳ חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ״ט). ומנין שאמ׳ להם הקב״ה אתם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים שנ׳ אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם (ישעיה י״ט):

ר׳ רי״ש ראש זה הק״בה שהוא ראש לכל העולם וסופו והוא קור׳ דורות ראשונים ודורות אחרונים שנאמ׳ מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו׳ (ישעיה מ״א). ד״א רי״ש זה ראשו של הקב״ה שדומה לכתם פז שנ׳ ראשו כתם פז וגו׳ (שיר ה׳). ראשו כתם פז זה ראש המדרש שכל טעם וטעם שקול ככתם פז קווצותיו תלתלים על כל קוץ וקוץ תלי תילים של הלכות. שחורות כעורב שכל הלכה והלכה טוענת חן בפני עצמה. ד״א רי״ש אין ריש אלא דברו של הקב״ה שנקרא ראש שבו ברא הקב״ה שבעה רקיעים וכל פמלייא שלו. ומניין שדברו נקרא ראש שנ׳ ראש דברך אמת (תילים קיט). ומנין שבו ברא הק״בה שבעה רקיעים שנא׳ בדבר ד׳ שמים נעשו (תילים ל״ג) נעשה לא נאמר אלא נעשו אלו שבעה רקיעים שבראן הק״בה בדבור אחד. בדבריו לא נאמר אלא בדבר ה׳. ומנין שכל פמליא ופמליא שבכל רקיע ורקיע נבראו ברוח שנאמ׳ וברוח פיו כל צבאם (שם):

ד״א רי״ש אין ריש אלא מגדל שבנו בני דור הפלג׳ שראשו מגיע לשמים שנאמר הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (פ׳ נח). באותה שעה אמרו בני דור הפלגה לא שוטים היו בני המבול שאמרו לבוראם סור ממנו עד שהמטיר עליהם מי המבול ארבעים יום וארבעים לילה ואיבדן מן העולם שנ׳ קל הוא על פני המים (איוב כ״ד). אבל אנו נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונשב לתוכו כמלאכי השרת ונקח קרדומות בידינו ונבקיע הרקיע ויזובו המים העליונים למטה אצל המים התחתוני׳ כדי שלא יעשה בנו כשם שעשה בבני דור המבול. באותה שעה נתחלקו בני דור הפלגה לג׳ כתות. אחת אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונשב

בתוכו כמלאכי השרת כדי שיהיו מושבינו בעליונים ובתחתונים. וכת שנייה אומרת נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונעשה לנו שם ואין שם אלא ע"ז שנ' ושם אלהים אחרי' לא תזכירו (משפטים). וכת ג' אומרת נבנה מגדל מהארץ לרקיע ונחתוך השמי' ושמי השמי' חתיכו' חתיכות ונעשה מלחמה עם הק"בה ולא נניחנו במקומו. כת האומרת נעלה לרקיע ונשב שם כמלאכי השרת עליהם הכתוב אומ' וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל (פ' נח). וכת האומרת נעלה ונעבוד שם עבודה זרה עליהם הכתוב אומר הבה ונרדה ונבלה שם שפתם. וכת האומרת נעשה מלחמה עליהם הכתוב אומר ויפץ ה' אותם משם (נח): דבר אחר רי"ש אין רי"ש אלא נבוכדנצר שנאמ' אנת הוא רישיה דדהבא (דניאל ב'): דבר אחר רי"ש אין רי"ש אלא מלכות בבל שנא' ותהי ראשית ממלכתו בבל (נח): ד"א רי"ש אין רי"ש אלא חולי ומכה שנא' כל ראש לחלי וגו' (ישעיה א'): ד"א ר' אין ריש אלא ישראל שנתן הק"בה ראש לכל האומות שנ' ונתנך ה' לראש ולא לזנב (כי תבא):

ש' שי"ן זה שיניהם של רשעי' גמורים שעתיד הק"בה לשוברן שלש פעמים אחת בעולם הזה ואחת לימות המשיח ואחת לעולם הבא. כשם ששי"ן זה יש לו ג' ענפים כך משבר הק"בה שיניהם של רשעים ג' פעמים שנ' קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שיני רשעים שברת (תילים ג'). ולא עוד אלא שעתידין שיניהם של אוכליהם של ישראל לימות המשיח לחיות יוצאין מפיהם עשרי' ושתים אמות וכל באי עולם רואי' ואומרי' מה חטאו אלו שכך יוצאים שיניה' מפיהם. משיבין ואומרים מפני מה שאוכלים ממון של ישראל שהם קדושים למקום כתרומה שכל האוכל מהם חייב כליה שנאמ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם (ירמה ב'). וכיצד משבר הק"בה שיניהם של רשעים גמורים שלש פעמים מלמד שיחלק (ס"א שיאמר) הק"בה עם לשרים וגדודים בשמי מרום ואומר להם שרי גדודי הסתכלו ברשעים גמורים הללו שגזלו וחמסו את בני ואכלו את עמי. משיבים שרים וגדודים אתה שליט בעולמך ועל כל מעש' ידיך שבראת בעולם מי יאמר לך מה תעשה שנ' כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לך מה תעשה (קהלת ח'). משיב הק"בה ואומר להם אם כן אני ואתם נשבר שיניהם בתחלה ואחר כך ניטלם מן העולם. גדודי אני הפקדתי אתכם בעולם הזה שתזקקו אצלם ותשברו שניהם ותיטלום מן העולם

שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו׳ (ישעיה א׳). לשרים אומר להם אני הפקדתי אתכם עליהם לימות המשיח שתזקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלום מן העולם שנ׳ יבושו רודפי ואל אבושה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם (ירמיה י״ז). אף אני בעצמי אזקק להם ומשבר את שיניהם ואטרד׳ מן העולם שנ׳ שבר ה׳ מטה רשעי׳ וגו׳ (ישעיה י״ד). וכיצד משברים את שיניהם בעולם הזה מלמד שיורדין גדודין מן השמים ונזקקין אחד אחד אצל כל רשע ורשע ומשברים שיניהם ויכלום מן העולם שנ׳ קול ה׳ שובר ארזים (תהלים כ״ט). אלו רשעים שדומין לארזי הלבנון בעולם הזה מפני גאותן שנ׳ גם אני השמדתי את האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וגו׳ (עמוס ב׳). פריו זה הגוף ושורשיו זה נשמ׳. וכיון שבא משיח לישראל יורדין עמו מיכאל וגבריאל שרי צבאות ושרי קדושי׳ ואדירים ועושין מלחמה עם רשעים משלש שעות עד תשע שעות והורגים תשע עשר אלפים רבבות מרשעים (ס״א גמורים) שבאומות שנאמ׳ יתמו חטאים מן הארץ וגו׳ (תהלים ק״ד). אימתי מרובה שבחו של הק״בה בעולם בזמן שיכלו רשעים מן הארץ שנ׳ ובאבוד רשעים רנה (משלי י״א). ואף לעולם הבא יורד הב״ה בעצמו מן השמים ועושה דין ברשעים ומשבר שיניה׳ במטה של גחלים ומאבדן מן העולם שנ׳ מכה עמים בעברה מכת כל סרה (ישעיה י״ד). ואין עברה אלא יום דינה של גיהנם שנ׳ יום עברה היום ההוא (צפניה א׳). ד״א שי״ן שלשה ענפיו כנגד שלשה עולמות שאדם דר בהן עולם הזה וימות המשיח ועולם הבא. ד״א כנגד רוח ונשמה וגוף שאדם תלוי בהן. ד״א כנגד ג׳ קדושות שבעולם ואלו הן קדושת של הק״בה קדושת שבת וקדושת ישראל. קדושת הק״בה מנין שנ׳ ואתה קדוש (תהלים כ״ב). קדושת שבת מנין שנ׳ ושמרת׳ את השבת כי קדוש הוא (פ׳ תשא). קדושת ישראל מנין שנא׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה (ירמיה א׳):

ת ת״יו אל תקרי תיו אלא תאו. זה תאותו של בשר ודם שהוא מתאוה בעולם הזה בכל יום ויום בכל דבר. ולא עוד אלא שנפשו דאבה לתאוה (ס״א ה׳ קימני כדבריך) עד שמצאן. שנא׳ גרסה נפשי לתאוה בכל עת (תהלי׳ קי״ט). וכיון שמצאן נפטר והולך מן העולם שנא׳ ישנתי אז ינוח לי (איוב ג׳) שהוא ישן שנה מתוקה לע״הב ואין שובע בעולם הזה אלא מעט לפי שעה כדי שיחיה. כיצד בשר ודם יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא

מנעל בלא סנדל בלא חגיר בלא מעיל בלא דעת בלא בינה בלא עצה בלא מחשבה בלא פתחון פה בלא מענה לשון בלא דבור בלא מלול בלא תורה בלא חכמה בלא כח בלא גבור׳ בלא הליכת רגל בלא עשיית מעשה בלא מצוה בלא צדקה בלא גמילות חסדים בלא אשה בלא בנים בלא בית בלא בנין בלא שדות בלא כרמים בלא עבדים בלא שפחות בלא כסף בלא זהב בלא אבנים טובות בלא מרגליות בלא גדולה בלא גאוה בלא עושר בלא כבוד ובלא כל מה שברא הק״בה. וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום מצפה ומתאוה למענה לשון. וכיון שמצא מענה לשון מתאוה להליכת רגל. וכיון שמצא הליכ׳ רגל מתאוה לחכמה ולתורה וכן לאומנות וכן לכסף ולזהב וליקח אשה ומתאוה לבנים ולעושר ונכסים ולשדות וכרמים לעבדים ושפחות ויקר וכבוד ושלטנות ולכל מה שברא הק״בה בעולמו. וכיון שמצא כלם נפטר מן העולם והולך כשהוא ריקן שנ׳ אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות (קהלת ח׳). וכתיב ויקרבו ימי דוד למות (מ״א ב׳) ימי המלך לא נאמר אלא ימי דוד לפי שאין שררה ומלכות בשעת המיתה כמות מלך כמות עני. ועל אותה שעה אמר איוב אדם לעמל יולד (איוב ה׳). איני יודע אם לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד. כשהוא אומר ואשים דברי בפיך (ישעיה נ״א) הוי אומר לעמל תורה יולד כדי שיזכה בה ויירש חיי העולם הבא שנא׳ כבוד חכמים ינחלו וגו׳ (משלי ג׳). כבוד חכמים ינחלו זה כבוד של עולם הבא. וכסילים מרים קלון זה פורענותן של רשעים בגיהנם שנ׳ כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו׳). כל עמל אדם לפיהו בעולם הזה וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא. זהו שאמר ר׳ יצחק מרגלא בפומיה דר׳ אבא למימר סוף אדם למות. סוף בהמה לשחיטה. הכל למיתה הן עומדין. אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. עליו הכתוב אומר טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו:

(נוסחא ב׳ לפי דפוס קראקא ואמסטרדם)

אמר רבי עקיבא אלו כ״ב אותיות שבהן נתנה תורה כולה לשבטי ישראל והן חקוקין בעט שלהבת על כתר נורא ואיום של הקב״ה. ובשעה שבקש הקב״ה לבראות העולם מיד ירדו כולם ועמדו לפני הקב״ה. זה אומר לפניו בי תברא את העולם. וזה אומר לפניו בי תברא את העולם. בתחילה נכנס תי״ו לפני הקב״ה ואמרה לפניו רשב״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן תורה לישראל ע״י משה שכך כתיב תורה צוה לנו משה וגו׳. השיב הקב״ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה א״ל מפני שאני עתיד לעשות בך רושם על מצחות האנשים הנאנחין והנאנקין תי״ו. כדי לאבדם מן העולם לעתיד לבא שנ׳ (יחזקאל ט׳) ויאמר י״י אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תי״ו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה. מהו והתוית תי״ו מלמד שבשעה שגזר הקב״ה גזר דין על ירושלם להחריבה קרא לו למלאך המות וא״ל למלאך לך בתחילה על ירושלם ובחר בתוכה צדיקים ורשעים וכל צדיק וצדיק שבתוכה כתוב תי״ו של דיו על מצחו תי״ו תחיה כדי להחיות אותן. וכל רשע ורשע שבתוכה כתוב תי״ו של דם על מצחו תי״ו תמות. ומה נשתנה תי״ו מן האותיות כלן ללמדך שהתורה מצלת האדם מכל מיני פורעניות. באותה שעה אמרה מידת הדין לפני הקב״ה ואמרה לפניו רבש״ע אף הצדיקים שבתוכה כתוב על מצחתן תי״ו של דם תי״ו תמות כדי לאבדן בכלל הרשעים. השיב הקב״ה ואמר לה למה. אמרה לפניו מפני שלא הוכיחו את בניך בדברי תוכחות. ולא אמרו להן אל תחטאו ואל תעשו דברים מכוערים דברים שאינם הגונים דברים שאינם ראויין לעשות. השיב הקב״ה וא״ל גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין אותן לא היו שומעין להן. השיבה מידת הדין ואמרה לפניו רבש״ע אעפ״י שלא היו מקבלין מהם היו להם להוכיחם מיד שתק הקב״ה וחישב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלם כרשעים. באותו שעה נשתלחו על ירושלם ששה מלאכי חבלה וחבלו אותן האנשים שבתוכה שנ׳ (יחזקאל ט׳) והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון מפנה צפונ׳ ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבא ויעמוד אצל מזבח הנחושת. ומה נשתנה צפון יותר מכל הרוחות מלמד שכל

הרוחות הרעות הבאות לעולם אינן באות אלא מן הצפון שנ׳ (ירמיה א׳) ויאמר אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ. ואלו הן ו׳ אנשים שנשתלחו על ירושלם. אף. וחמה. וקצף. ומשחית. ומשמיד. ומכלה. וכל אחד ואחד חרב פיפיות בידו. שנאמר ואיש כלי מפצו בידו וכיון ששמע ת״ו הדבר הזה מפי הקב״ה מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס **שי״ן** ועמדה לפני הקב״ה אמר׳ לפניו רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא שמך המפורש שנאמר זה שמי לעולם. ועוד שאני תחילת השם הנקרא שדי. השיב הקב״ה ואמ׳ לה לאו. אמרה לו למה. א״ל מפני ששוא ושקר שניהם נקראו בך. ושקר אין לו רגלים אף את אין לך רגלים אות שאין לו רגלים איך אברא בו את העולם מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס **רי״ש** ואמרה לפניו רבש״ע רצונך שתברא בי את העולם שבי נאמר (תהלים קיט) ראש דברך אמת. ועוד שאני בתחילת שמך הנקרא רחום גם רפואה. השיב הקב״ה ואמ׳ לה לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד ישראל להשתעבד לע״ז שנ׳ (פרשת שלח לך) נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומנין שנקרא ע״ז ראש שנאמר (דניאל ב׳) צלמא רישיה די דהב׳. ועוד ר׳ רע ותחילת רשע. מיד יצאה מלפני הקב״ה בפחי נפש: אחר כך נכנס **קו״ף** ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי קוראין לפניך לעתיד לבא קדושה משולשת שנ׳ (ישעיה ו׳) וקרא זה אל זה ואמר ק׳ ק׳ ק׳ יי צבאות וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידין קללו׳ לבא בעולם בבני דור המבול שנ׳ (איוב כ״ד) קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ וגומ׳. מיד יצתה מלפניו בפחי נפש, אחר כך נכנס **צדי״ק** ועמדה לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נאמר לעתיד בכל יום צדקתך שנ׳ (תהלי׳ קי״ט) צדקתך כהררי אל וגו׳. צדיק אתה ה׳ וישר וגו׳. (תהלים י״א) כי צדיק ה׳ צדקות אהב וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידין לבא צרות רבות לישראל שנאמר (תהלים ע״א) אשר הראיתני צרות רבות וגו׳. ואמר (ירמיה ל׳) הוי כי גדול היום ההוא וגו׳. מאין כמוהו ועת צרה היא ליעקב וגו׳. ואומר ויראו ממערב את שם ה׳ וממזרח שמש את כבודו כי יבא כנהר צר (ישעיה נ״ט) וכיון ששמע צדי״ק הדבר הזה מיד יצאה בפחי נפש: אחר כך נכנס **פ״ה** ועמדה לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את

עולמך שבי קורין לפניך פקודי יי ישרים משמחי לב (תהלים י"ט) שהן משמחין לבו של אדם. ועוד שאני תחילת שמך הנקרא פודה. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתידין ישראל לפרע עצמן לעבודה זרה שנאמר (פרש' כי תשא) וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם. ואין שמצה אלא ע"ז (כמו שמצ פסול בדברי חז"ל). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס עי"ן ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי כתוב (זכריה ד') עיני יי המה משוטטים בכל הארץ ואתה עיניך בכל העולם שנא' (זכריה ד') כי מי בז ליום קטנות וגומר. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר שנ' (איוב כ"ד) ועין נואף שמרה נשף וגו'. ואני עתיד לעשות בך דין שנ' (איוב י"א) ועיני רשעים תכלינה וגו'. מיד יצאה מלפני הקב"ה בפחי נפש: אחר כך נכנס סמ"ך לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים שנ' (תהלים קמ"ה) סומך ה' לכל הנופלים וגו' השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתידין אויבי' לשום את עירי לעיים שנ' (תהלים ע"ט) שמו את ירושלם לעיים. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס נו"ן ועמדה לפני הקב"ה ואמר' רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן נשמה לבריאות לעתיד ונקראת נר שנ' (משלי כ"ז) נר אלדים נשמת אדם. השיב הקב"ה וא"ל לאו. אמר ליה למה. א"ל מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבא שנ' (איוב כ"א) נר רשעים ידעך. ולא עוד אלא שבך מתעברות נשמות לגיהנם שנ' (ישעיה ל') כי ערוך מאתמול תפתה וגו'. מיד יצא' מלפניו בפחי נפש: אח"כ נכנס מ"ם ועמדה לפני הב"ה ואמר' רבש"ע רצונך שתבר' בי את עולמך שבי עתידין באי העולם לומר מלכותך וממשלתך בכל. שנאמר (תהלים קמ"ה) מלכותך מלכות כל עולמים. ותחלת שמך בי נקרא מלך. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד לבא יום מהומה שנ' (ישעיה כ"ב) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס למ"ד לפני הקב"ה וא"ל רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה עתיד לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברות שנ' (פ' כי תשא) והלחות מעשה אלקים וגו'. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל

למה. א״ל מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים מהם שנ׳ (פ׳ עקב) ואתפוש בשני לוחות וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס כ״ף. ובאותה שעה רעש גדול היה לפני הקב״ה כשירד כ״ף מעל כתר נור׳ של הקב״ה. נכנס ועמדה לפני כסא הכבוד ונתרעש הכסא וגלגלי מרכבה אחזו רעדה אמ׳ להם הקב״ה כסא הכבוד וגלגלי המרכבה מפני מה אתן מרעישין. השיבו ואמרו מפני כ״ף שירד מעל ראשינו ונכנס ועמד לפני׳ שכל כבודנו ויקרינו לא נקרא אלא בה שנאמר (ירמיה י״ז) כסא כבוד מרום וגו׳. ואומר כבוד מלכותך יאמרו. ואומ׳ (תהילי׳ ק״ד) יהי כבוד יי לעולם וגו׳. ואומר (ישעיה ס׳) וכבוד יי עליך זרח. מיד קרא לה הקב״ה לכ״ף וא״ל מה אתה מבקש. אמ׳ לפניו רבש״ע מבקש אני שתברא בי עולמך שבי נקר׳ כסאך וכתרך וכבודך בי. כסאך מנין שנ׳ (תהלים צ״ג) נכון כסאך מאז. כתרך מנין שנ׳ (משלי כ״א) בי מלכי׳ ימלוכו וגו׳. כבודך מנין שנ׳ (ישעיה ו׳) מלא כל הארץ כבודו. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד אני להכות כפי אל כפי שנ׳ (יחזקאל כ״א) וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי. ולא עוד אלא בך יכלו בדמעות עיניהם של ישראל שנאמר (איכה ב׳) כלו בדמעות עיני ואני אברא בך עולמי. וכיון ששמע כ״ף הדבר הזה מפי הגבורה מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס יו״ד ועמדה לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת יה ה׳ צור עולמים (ישעיה כ״ו). ולא עוד שבי יודוך על כל מעשיך בכל יום כל באי עולם שנ׳ (תהלים קמ״ה) יודוך ה׳ כל מעשיך וגו׳. ולא עוד אלא שבי תחלת שמך נקר׳ יחיד. א״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך אני עתיד לברא יצר הרע שהוא מטעה את הבריות בבאי עולם שנ׳ (פ׳ בראשית) כי יצר לב האדם רע מנעוריו וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס טי״ת ועמד׳ לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן רוח הקדש בפי יראיך לאמר לפניך טובך שנ׳ (תהלים קמ״ה) טוב ה׳ לכל וגו׳ ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם שנ׳ (תהלים ל״א) מה רב טובך אשר צפנת וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי טמא. שנ׳ (ישעיה ו׳) כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים וגו׳. ולא עוד אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא שנ׳ (פ׳ תזריע)

וטמא טמא יקרא. ואמר (איכה ד׳) סורו טמא קראו למו. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס חי״ת לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי יאמרו חסדך ה׳ מלאה הארץ וגו׳. שנ׳ (תהלים ל״ג) אוהב צדקה ומשפט חסד ה׳ מלאה הארץ וגו׳. ובי נקראת רחום וחנון ה׳ וגו׳ (תהלים קמ״ה). השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט של ברזל חטאת עמי שנא׳ (ירמיה ט״ו) חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס זי״ן ועמד׳ לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא זכרך לדור ודור. שנ׳ (פ׳ שמו׳) זה שמי לעולם וגו׳. ולא עוד אלא שבי עתיד לעשות זכר לנפלאותיו. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד לבוא זנות לעולם שנ׳ (הושע א׳) כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה׳. ולא עוד אלא שבך עתידין ישראל לזנות לבנות מואב ויפול מהם כ״ד אלף שנא׳ (פ׳ בלק) ויחל העם לזנות וגו׳. ואומ׳ ויהיו המתי׳ במגפה ארבעה ועשרים אלף והיאך אברא בך את העולם. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס וי״ו לפני הקב״ה ואמ׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אומרי׳ לפניך בשבת ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כ״ב). השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אודות התאוה מכה רבה שנ׳ (פ׳ בהעלותך) ויך ה׳ בעם מכה רבה מאוד. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס ה״א ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע רצונך שתבר׳ בי את עולמך שבי עתידין ישראל לומר לפניך הודיה והדרה שנ׳ (ד״ה י״ו) הוד והדר לפניו וגו׳. והן עתידין לקרות לפניך ולהודו׳ גבורתך שנ׳ (תהלים ק״ה) הודו לה׳ קראו בשמו וגו׳. השיב הק״בה ואמר לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד לבא לעולם יום הדין הגדול שהוא בוער כתנור שנ׳ (סוף מלאכי) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס דל״ית ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי עולם לספר גדולתך לדורותם שנאמ׳ (תהלים קמ״ה) דור לדור ישבח מעשיך. ולא עוד אלא שבי דברך נצב בשמים שנ׳ (תהלי׳ קי״ט) לעולם ה׳ דברך נצב בשמים. השיב הק״בה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך נידונין ישראל בין דין לדין בין משפט למשפט שנ׳ (פ׳ שופטים)

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס גימ״ל לפני הקב״ה ואמר׳ לפניו רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אמור גדולתך וגבורתך. שנ׳ (תהלים קמ״ה) גדול ה׳ ומהולל מאד. ואומר (תהלים ק״ו) מי ימלל גבורות ה׳ וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד אני לשלם גמול לאיים ולאויבים שנ׳ (ישעיה נ״ט) כעל גמולות כעל ישלם. וכיון ששמע גימ״ל הדבר יצא׳ מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס ב״ית לפני הקב״ה ואמרה לפניו רבש״ע רצונך שתבר׳ בי את עולמך שבי משבחין לפניך באי עולם בכל יום. שנ׳ ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן וגו׳ (תהלים סוף פ״ט). ברכו ה׳ מלאכיו וגומר. ואומר ברכו ה׳ כל צבאיו ומעשיו וגו׳ (תהלים ק״ג). עתידין כל דורות העולם לומר לפניך ברוך ה׳ אלקי ישראל (תהלים סוף ע״ב). ואומ׳ וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו וגו׳. מיד קבל הקב״ה ממנו ואמ׳ לו הן. וא״ל ברוך הבא בשם ה׳ וברא בו את עולמו בב״ית שנ׳ בראשית ברא אלקים: הא״לף כיון ששמע הדבר וראה את הקב״ה מקבל הימנו וברא את העולם עמד לו לצד אחר ושתק עד שקרא לו הקב״ה וא״ל א״לף א״לף מפני מה אתה שותק ואינך אומ׳ כלום. השיב א״לף ואמר רבש״ע אין כי כח לעמוד לפניך ולומ׳ כלום. א״ל ולמה מפני שכל האותיות הם נמנים במנין מרובה ואני במנין מועט. ב״ית בשני׳ גימ״ל בג׳ ד״לת בד׳ ה״א בחמשה ואני באחד. השיב הקב״ה ואמר לו א״לף אל תירא שאתה ראש לכלן כמלך. אתה אחד ואני אחד ותורה אחת ובך אני עתיד ליתנה לישראל עמי שנקראו אחד במתנ׳ ולהתחיל להן בך על הר סיני שנא׳ אנכי ה׳ אלהיך וגו׳ (פ׳ יתרו ואתחנן). ומנין שהא״לף נקרא אחד שנ׳ איכה ירדוף אחד אלף (פ׳ האזינו). ומנין שנקרא הקב״ה אחד שנ׳ ה׳ אלהינו ה׳ אחד (פ׳ ואתחנן). ומנין שהתורה אחת שנ׳ תורה אחת יהיה וגו׳ (פ׳ בא). ומנין שישראל נקרא אחד שנ׳ מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ו׳). אנכי ראש לכל הדברות ואלף ראש לכל האותיות:

ומפני מה ראשו של **אל״ף** זקוף ועומד ויש לו שתי רגלים כבני אדם. מפני שהוא נחשב באמת ואמת יש לו רגלים. ושקר אין לו רגלי׳. שכל האותיו׳ של שקר עומדות על חודן. ומפני מה ידו זקוף מצדו מפני שהו׳ מעיד בו ומנופף בו להקב״ה שהוא אמת שנ׳ ואמת ה׳ לעולם (תהלים קי״ז). **ב״ית** מפני מה פניו כלפי

גימ״ל וגימ״ל כלפי ב״ית מפני שבית דומה לבית שדלתיו פתוחין לכל. **גימ״ל** דומה לגבר שהו׳ רוא׳ עני על הפתח ונכנס לביתו להוציא מתוכו מזון לעני. ומפני מה ירכו של גימ״ל סמוך לד״לת מפני שכל גמילות חסדים הם לדל. **ד״לת** מפני מה דומה למקל ופניו כלפי ה״א. מפני שאדם הדל אינו משתדל אלא לטובו של העה״ז שנברא בה״א שנ׳ בהבראם (פ׳ בראשית) בה״א בראם. ומפני מה נברא **בה״א** מפני שהוא דומה לאכסדרא והעולם הזה דומה לאכסדרה שכל מי שרוצה לצאת יוצא. מפני מה יש לו ב׳ פתחים אחד גדול ואחד קטן מפני שבא לצאת יוצא בגדול בא לכנס יכנס בקטן. (הגה״ה והקרוב אליו בא לטהר פותחין ונכנס בקטן כדאמרי׳ קשין מזונותיו של אדם כתחיית המתים. עד כאן הגהה). **וי״ו** מפני מה זקוף ועומד ופניו כלפי זי״ן ועומד כמטה. מפני שרמז הק״בה באותיות שהוא עתיד להכות את הרשעים על ידי שלוחים במטה של אש בדינה של גיהנם עד שנשמע מתוך גיהנ׳ קול ווי ווי לרשעי׳ שנ׳ אוי לרשע רע וגומ׳ (ישעיה ג׳). **זיי״ן** מפני מה יש לו שני תגין אחד כלפי וי״ו ואחד כלפי ח״ית. מפני שכל בעל זנות כשהוא הולך אחר הזונה לבא עליה אחת מעיניו כלפי החטא לפיכ׳ האחד כלפי ח״ית חטא ועבירה. ואחת כלפי בני אדם שהן דומין לעץ שנ׳ כי האדם עץ השדה (פרש׳ שופטים) שמא יראו אותו בני אד׳ ויאמרו עליו ווי ווי פלוני הלך אצל הזונה לפיכך האחד כלפי הו״יו. (הגהה והקרוב אליו אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב׳) עד כאן הגהה). **חי״ת** מפני מה אינו קשור קשר כתר מפני שכל בעלי חטא יש להן גנאי ובושת פנים ואין להם שבח ושם טוב בעולם אבל יש להם חרפה וכלימה. **ט״ית** מפני מה טמון ידו וראשו זקוף והוא קשור כתר מפני שכל מי שהוא עושה מעשים טובים וצדקה וגמילות חסדים ונותן פרוט׳ לעני בסתר בצדקה צריך שלא יתן אלא בסתר שמתן בסתר יכפה אף שהוא מלאך המות ממנו ומאנשי ביתו. שנ׳ מתן בסתר יכפה אף (משלי כ״א). ואומר מלוה אלקים חונן דל (משלי י״ט). **יו״ד** מפני מה הוא קטן מכל האותיות ללמדך שכל מי שהוא מקטין את עצמו זוכה שיהי׳ בנוחלי העולם הבא שנברא בי״וד שנאמ׳ כי בי״ה ה׳ צור עולמים (ישעיה כ״ו). בה״א נברא עולם הזה ובי״וד נברא העולם הבא. ומפני מה נברא בי״וד מפני שהצדיקים בני העולם הבא הן מועטים בעולם הזה. ומפני מה תגו של י״וד כלפי פניו. מפני שכל צדיק וצדיק

נהנה לפי שכר מעשיו וצדקתו הולכת לפניו שנ׳ והלך לפניך צדקך (ישעיה נ״ח). **כ״ף** מפני מה דומ׳ לכסא ופניה כלפי למ״ד. מפני שכל כסא מלכות אינו מוכן אלא למלכי ארץ לישב שנאמ׳ והוכן בחסד כסא (ישעיה י״ו). **למ״ד** מפני מה גבוה מכל האותיות מפני שהוא באמצע כ״ב אותיות והוא דומה למלך שיושב על כסא כבוד ומלכו׳ לפניו ולאחריו כ״ף שמאחריו זה כסא הכבוד. ומ״ם מלפניו זה מלכות. והוא בינוני כמלך. מ״ם פתוח ומ״ם סתום. מלך פותח ומלך סותם. **מ״ם** פתוח מפני מה ראשו נמוך כלפי קרקע וידו זקוף כלפי מעלה. מפני שהוא מורה באצבע למעלה כלפי שמים שהמלכות שלו. ומה הוא אומר כי לה׳ המלוכה וגו׳ (תהלים כ״ב). וידו כלפי מטה להורות מה שאמר דוד כי ממך הכל וגו׳ (ד״ה כ״ט). מ״ם סתומה שאין מי שיודע מקומו. **נ״ן** מפני מה ידיו לאחוריו ויריכיו ופניו כלפי מ״ם. מפני שנראה כמי שהוא נופל ומתחנן להקימו שנ׳ נפלה לא תוסיף קום (עמוס ד׳). ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת וגו׳ (סוף עמוס). נ״ן רבוץ ונ״ן זקוף נאמן יושב נאמן עומד נאמן גוזר נאמן מקיים. **ס״מך** מפני מה הוא סתום ואינו פתוח. מפני שזהו ישראל ששכינה סביב להן כחומה לארבע רוחות והוא אינו מחליפן בעם אחר וזרע זרעם אינן מתערבים בזרע אחרים. שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל וגו׳ (תהלים קל״ה). ואומר כי חלק ה׳ עמו (האזינו). אבל כהן בבית כהן ולוי בבית לוי וישראל בבית ישראל שנאמר ואני אהיה לה נאום ה׳ לחומת אש וגומר (זכריה ב׳). **ע״ין** הוא עשו הרשע שיצאו ממנו טורסיים ופרסיים ומלכות אדום. ומפני מה כרוע ורבוץ מפני שהוא עתיד ליפול תחת רגליהן של ישראל שנאמר והיה בית יעקב אש וגומר (עובדיה א׳). והיה אדום ירשה וגומר (שם). **פ״ה** מפני מה אחד יושב ואח׳ עומד. מפני שהפה אוסר והפה חותם. פה פתוח ופה סתום. ולא היה בשבעים אומה ולשון אומה שמצאה פתחון פה בשני עולמות בעולם הזה ובעולם הבא בתורה ובמצות במשנה ובמדרש בהלכות ובאגדות ושמועות ותוספות בתפלה ובתחנונים אלא ישראל בלבד שנאמר מגיד דבריו ליעקב (תהלי׳ סוף קמ״ז) מה כתיב אחריו לא עשה כן לכל גוי וגומר. **צ״דיק** מפני מה יש לו ב׳ ראשים (כאן חסר בהעתקה ויש אומרים צ״דיק ורוצה לומר צדיק כפוף צדיק פשוט ולפי דברי הבהיר לפיכ׳ נקרא צדיק ויש לו ב׳ ראשין לפי שהוא עמוד שנאמר וצדיק יסוד

עולם). ק"וף מפני מה הוא גבוה בקומתו ויש לו קרן מפני שכל קרני רשעים שהן מהלכין בקומה זקופה מפני גאותן בעולם הזה עתיד הקדוש ברוך הוא לגדען מפני כבודן של ישראל שנקראו ראש. שנאמר ונתנך ה' לראש וגומר (פרש' כי תבא). ומנין שהוא עתיד לגדען שנאמר וכל קרני רשעים אגדע וגומר (תהלי' סוף ע"ה). ומגדלין לישראל שנאמר תרוממנה קרנות צדיק (שם). (הגהה ששמו נקרא קדוש והקרוב אליו קלני מראשי) דבר אחר ק"וף זה הקדוש ברוך הוא ור"יש זהו רשע. ומפני מה ק"וף מחזיר פניו מר"יש. אלא מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לרשע רשע איני יכול להסתכל בצלם דמותך. (הגהה ובתלמוד אסו' להסתכל בדמות אדם רשע שנאמר אם לא פני יהושפט וגומר מלכים ב' ג'). ומפני מה רגלו פסוק מגגו. אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע אם אתה חוזר בך אני משיבך למחיצתי ואקשור לך כתר כבוד שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה (יחזקאל י"ח). ש"ין מפני מה יש שלשה ענפין מלמעלה ואין לו שורש מלמטה מפני שאינו דומה אלא לשקר אין לו רגלי' ויש לו דבור ולסוף אינו מתקיים. ולא עוד אלא שעתיד הב"ה לסכור פי דוברי שקר. משל למה הדבר דומ' לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין בא הרוח ועוקרתו והופכתו על פניו. ת"ו מפני מה רגלו שמלפניו שבור ללמדך שכל המבקש ללמוד תורה צריך לכפוף רגליו ולעסוק בתורה שנאמ' והם תכו לרגליך (פ' וזאת הברכה). וצריך שיהיה נמוך מכל הבריות שנ' ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כ"ט). ואומר עקב ענוה יראת ה' וגו' (משלי כ"ב). ד"א והם תכו לרגליך אלו תלמידי חכמים שהם נושאים ונותנים בדברי תורה שנ' והורתך שעשעי (תהלים ק"יט):

ד"א מהו א"לף ב"ית גימ"ל ד"לת אלף בינה גמול דלים. ומפני מה רגלו של ג' פשוטה לפניו מפני שגומלי חסדים רצים אחר דלים. ומפני מה אזניו של ד' מאחוריו מפני שאדם דל רואה מאחריו. ואומר מי הוא שיבא אחרי שמא יתן לי מצוה. ומפני מה כתוב אחר דלית ה"א ללמדך שכל העושה גמילות חסדי' נאמר עליו המון גוים נתתיך (פ' לך לך). ומפני מה כתוב אחר הה"א ו"יו שאם אינו עושה גמילות חסדים נאמר עליו הוי על פלוני שיש לו ואינו עושה שנא' וחושך מיושר אך למחסור (משלי י"א). ומפני מה כתוב אחר ו"יו זיי"ן ואחר זיין ח"ית שאם הכריע יצרו

ועשה גמילות חסדים מיד מתקיים עליו הכתוב חנון יחננך לקול זעקיך וגומר (ישעיה ל׳) ויהי חנון עליו. ס״א כמבטח במדה טובה ירוש׳ אחרונה יתר מראשונה לעולם הבא למי שהוא עושה גמילות חסדים שנא׳ מי הקדימני וגו׳ (איוב מ״א). כ״ף כפוף כ״ף פשוטה למה לפי שהוא מראה טעם בתורה מיד מלבישו לבוש זכיות ממעון קדשו שנ׳ שפתי כהן ישמרו וגו׳ (מלאכי ב׳). ומפני מה אותיות של אמת מפוזרים זו מזו ואותיות של שקר מוקפין זו על גב זו מפני שהאמת קשה לעשותו והשקר עומד אחר האוזן כדתניא דבי רבי ישמעאל בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין לו. ומפני מה אותיות של אמת בשתי רגלים ואותיות של שקר ברגל אחד עומד שכל העושה האמת הרי קיים לעולם ונוחל העולם הבא ואינו נימוט בעולם הזה שנ׳ כי שבע וגו׳ (משלי כ״ד). ושקר אינו מתקיים לעולם שנאמר ורשעים יכשלו ברעה (שם). ומפני מה ה׳ אותיות הללו כל אחת כתובה שתי פעמים אלא ללמדך בהן סדרי תורה ומה הוא כ״ף של הקב״ה כפוף כ״ף של משה פשוטה. מ״ם פתוחה מ״ם סתום מאמר פתוח ומאמר סתום. ומכאן למד דרך ארץ שהרב יושב ומדבר והתלמי׳ עומד ודומם. צדיק כפופה צדיק פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט. נ״ון פשוט׳ נ״ון כפופ׳ נ״ון פשוט׳ אם תאמ׳ נאמן כפוף נאמן פשוט זהו צדיק כפוף צדיק פשוט אלא מכאן לתלמיד חכם שהוא עוסק בתורה שהוא חייב להיות ביראה ופחד ולפיכך נתנה התורה ביראה ורתת להתעסק בה ביראה ובזיעה שנא׳ אשרי שומרי עדותיו בכל לב ידרשוהו (תהלים קי״ח):

א״ת ב״ש. א״ת א״לף זה אדם הראשון ת״ו שהוא תחלת ברייתו של עולם שכל העולם נברא במאמר של הקב״ה ואדם בכפו. ומנין שכל העולם נבר׳ במאמר של הב״ה שנ׳ כי הוא אמר ויהי וגו׳ (תהלי׳ ל״ג). ואומר בדבר ה׳ שמים נעשו וגומ׳ (שם). ומנין שאדם הראשון נבר׳ בכפו של מקום שנ׳ ויצר ה׳ אלקים את האדם וגו׳ (פרשת בראשית). וייצר למה ב׳ יודין אחת ליצר טוב ואחת ליצר הרע. ד״א ב׳ יודין אחת ליצירת אדם ואחת ליצירת חוה. ד״א וייצר למה ב׳ יודין אלא אחת כנגד פרצוף פניו ואחת כנגד פרצוף של אחריו. וכן הוא אומר אחור וקדם צרתני (תהלים קל״ט) מהו וקדם שבתחלה לא נברא אלא פרצוף של אחור ואחר כך פרצוף של פנים. ומה ותשת עלי כפך מלמד שבתחלה נברא האדם מן הארץ ועד הרקיע וכיון שראו אותו מלאכי השרת נזדעזעו ונרתעו

מלפניו. באותה שעה עמדו כלם לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע שתי רשויות יש בעולם אחת בשמים ואחת בארץ. מה עשה הק"בה, באותה שעה הניח ידו עליו והמעיטו והעמידו לאלף אמה: **ב"ש** ב"ית אלו בהמה וחיה. ש"ין אלו שקצי' ורמשים שנבראו עם אדם הראשון. ולמה נבראו עמו מפני שאמר הקב"ה אם תזוח דעתו של אדם עליו אמור לו אל תזוח דעתך עליך שהרי בהמה וחיה שקצים ורמשים הלא הן כמותך שנבראו עמך שנ' אדם ביקר וגו' (תהלים מ"ט). ואחריו מהו אומר החיה וכל בהמה רמש וגומר (תהלים קמ"ח) ואומר מלכי ארץ וכל לאומים: **ג"ר** גימ"ל זהו גן עדן שנטע הקב"ה בעדן לשום בתוכו י"ב חופות של אבני' טובות ומרגליות בשביל אדם שנ' בעדן גן אלקי'. (יחזקאל כ"ח) כל אבן מסוכתך אודם פטדה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ספיר נופך וברקת זהב מלא תפיך ונקביך בך והפחות שבכלם זהב הוא. ר"יש שהוא נכנס ראש לגן עדן קודם לכל הצדיקים שנא' ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם (פ' בראשית): **ד"ק** דלי"ת זהו דלתי גן עדן שפתחו לפניו מלאכי השר' ששגרן הקב"ה אצל אדם לשרתו. ק"וף מלמד שקראו לפניו קדישי עליוני' וגבורי ערבות ואמרו לו בא בשלום: **ה"ץ** ה"א שהפיל עליו הק"בה תרדמה שנ' ויפול ה' אלקים תרדמה על האדם וגו' (פ' בראשית). צדי"ק זו צלע אח' שלקח הימנו מצלעותיו ובנאה לאשה והרחיצה וסכה ופרקסה וקלע לה שער ווגה לאדם שנ' ויבן ה' אלקים את הצלע וגו' (שם): **ו"ף** וי"ו שהביאה ברבבות אלפין של מלאכי השר' אל אדם הראשון בקול רנה ושירה שנ' ויביאה אל האדם (שם). ומה הוא פ"ה מלמד שכל פמליא של מעלה ירדו עמהם לגן עדן מקצתן היו אוחזין בידם נבלים ומצלתים וכינורות ומשחקין לפניו כבתולות וחמה ולבנה וכוכבי' ומזלות היו מרקדין לפניהם כנערות: **ז"ע** ז"ין מלמד שזימן הב"ה שניהם לסעודה על מעדני גן עדן. ע"ין שערך הק"בה לפניה' שלחנות של מרגליות וכל מרגליות היה מאה אמה ארכה וששים אמה רחב' וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם שנ' תערוך לפני שלחן (תהלים כ"ג): **ח"ס** ח"ית שחשו מלאכי השרת וצלו לו בשר וצננו לו את היין ובא' הנחש וראה את כבודן והציץ בהן ונתקנא בהן. ס"מך שסח לו הק"בה לאדם ואמ' לו מפרי עץ הגן תאכל ומפרי העץ וגו' לא תאכל ממנו פן תמותון וגו' (בראשית): **ט"ן** ט"ית שטעת' חוה בדבריו של נחש ואכלה מן העץ ונתנה הימנו לאדם

ואכל שנאמר ותקח מפריו ותאכל (שם). נ״ון שנפתחו עיניהם והבינו שהם ערומים ונתעטפו בעלין של תאנה שנ׳ ויתפרו וגומר (בראשית): י״ם י״וד שכבר גלוי וידוע לפניו מעשיהן שעשו וירד הק״בה משמי מרום ועמד על פתחי גן עדן וקרא לו לאדם שנ׳ ויקרא ה׳ אלקים וגו׳ (בראשית). מ״ם שאמר הק״בה לאדם מי הגיד לך כי עירום אתה: כ״ף כ״ף שכלם זמנם הק״בה לדין בתחלה קרא לו לאדם ואמר לו מפני מה אכלת מפרי עץ הדעת שאמרתי לך לא תאכל ממנו. השיב האדם ואמר רבון העולמים האשה אשר נתת עמדי נתנה לי ואכלתי. אמר לאשה מפני מה אכלת. אמרה האשה הנחש השיאני ואוכל. אחר כך קרא את הנחש א״ל הב״ה כי עשית זאת וגו׳. בשעה שאמר לו על גחונך תלך השיב הנחש ואמ׳ רבון העולמי׳ אם כן הוא אם רצונך אהיה כדג שבתוך הים שאין לו רגלים. וכשאמר לו עפר תאכל אמר הנחש רבון העולמים מה אם הדג אוכל הוא עפר אף אני אוכל עפר. באותה שעה תפשו הקב״ה לנחש וקרע לשונו לשני קרעין. א״ל הב״ה רשע שבעולם אתה התחלת בלשון הרע לפיכ׳ אני מודיע לכל באי העולם שלשונך גרם לך כל זאת. למ״ד שלקו ד׳ וחטאו ג׳. נחש וחוה ואדם חטאו ולקו ונטרדו מגן עדן שנאמר ויגרש את האדם (בראשית). ורביעית ארץ לקתה בעבורם שנא׳ ארורה האדמה בעבורך (שם):

ד״א א״ת ב״ש את בוש עליך ותתא. ג״ר ד״ק ה״ץ ו״ף ז״ע ואם יצא לחוץ אז מזיעו ומרתיעו. ח״ס ט״ן:

אח״ם בט״ע. אל תקרי אחם אלא איחום ואין איחום אלא לשון רחמים לשון תחנונים שנ׳ חוסה ה׳ על עמך (יואל ב׳). ומהו **אח״ם** מלמד שאמר הקב״ה למלאכי השרת אני בעצמי אחום על ישראל יותר מכל אומות העולם מפני שהן ממליכין אותי בעולמי ב׳ פעמים בכל יום ויום ומייחדין את שמי שחרית וערבית שנ׳ שמע ישראל ה׳ אלדינו ה׳ אחד (ואתחנן). שאלמלא ישראל בעולם לא היה כבוד וגדולה בעולם לפי שהן מספרין תהלתי בכל יום שנ׳ עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ״ד) ואין דעתי נהגית אלא מהן שנ׳ נהפך עלי לבי יחד נכמרו ניחומי (הושע י״ג): **בט״ע** שבם טעו העולם לפי שבכל יום ויום כשאומות העולם רואין חמה ולבנה כוכבים ומזלות מעבירין כתריהן מעל ראשיהן וכל מלכיהם ורוזניהם נופלין ומשתחוים לצבא השמי׳ מיד כועס עליהם הקב״ה שנ׳ ואל זועם בכל יום (תהלים ז׳). ואמר להן למלאכי חבלה אני נתתי להללו

רוח ונשמה מלוכה וכבוד וגדולה וממשלת והן משתחוים לחמה ולבנה שבראתי מזוהר פני. באותה שעה רועשין גלגל חמה ואופן והלבנה וסדרי מזלות כוכבים וכל סדרי בראשית כולן. מיד אף וחמה שני מלאכי חבלה מה עושין שולפין את חרבן ותופסין בידן ויוצאין מלפני הקב"ה בחמה להחריב את העולם מפני מעשיהן של אומות העולם שמכעיסין במעשיהן. ואלמל' שיוצאין תלמידי חכמים שהן עוסקין בתורה ותינוקות של בית רבן שהן הוגין במקרא ובמשנה וישראל שהן קוראים שמע ישראל ומקבלים עול מלכות שמים שחרית וערבית כבר היו נותשין ומחריבין את העולם. לפיכך הוא אומר ה' ימלוך ירגזו עמים וגומר (תהלים צ"ט): ג"יף אל תקרי ג"יף אלא גוף זו גופה של תורה שראשי ישיבות גאון יעקב מתעסקים בה ומורין פרט וכלל והויות איסור והתר לישראל שנ' יורו משפטיך ליעקב (וזאת הברכה). ואומר למדו היטב דרשו משפט (ישעיה א'): דב"ץ אל תקרי דבץ אלא דך כולו חפץ ואין דכץ אלא ישראל שנקראו ארץ חפץ לפני הקב"ה שנ' ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג'). ולמה נקראו ארץ חפץ מפני שהם רומים לארץ שכל העולם כלו מתקיים בה. חפץ בשביל שהם עושים בכל יום ויום חפצו של הקב"ה בדברי תורה שנאמר ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב): ה"לק זה יעקב שנקרא חלק שנתקדש שמו של הקב"ה בקדושה על ידו שנאמר והקדישו את קדוש יעקב (ישעיה כ"ט) על ידי צאצאיו. נחקק לו דמותו על כסא כבודו ובשעה שצאצאיו קורין קדושה משולש' מוריד הב"ה פיו מלמעלה ונושקו על ראשו שחקוק על כסא הכבוד שנא' כי יעקב בחר לו יה (תהלים ס"ה). ומנין שיעקב נקרא חלק שנ' ואנכי איש חלק (תולדות). כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו (האזינו). ומ"ר אל תקרי ומר אלא ואמר. ומהו ואמר אלו שרפי להבה ומלאכי צבאות וחיילי מעונה שאינם יכולין לומר קדוש מלמעלה עד שפותחין ישראל תחלה פיהם בקדושה מלמטה ואומרים קדושה משולשת ואחר כך מקדישין מלאכי השרת שנא' ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו וגו' (איוב ל"ח). כוכבי בוקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים שנ' ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל י"ב). ואומר והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. (דברים) מה הכוכבי' מאירין את העולם אף ישראל מאירין נרו של עולם בדברי תורה שהם כיוצא בהם שנא' כי נר מצוה ותורה אור וגומר (משלי ו'). ומנין שאין ואמר אלא למלאכי השרת שנאמר וקרא זה

אל זה ואמר (ישעיה ו׳): **זי״ן שי״ת** אל תקרי זן שת אלא זה נשא שבת ומהוא זה נשא שבת אלו ישראל שנשאו תורה ומצות שבת בעולם הזה מפי הקדוש ברוך הוא שבה זוכין ישראל ונוחלין חיי העולם הבא שכלו שבת. שנאמר מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ״ב). מהו ליום השבת. אמרה רוח הקודש על ידי דוד בכנור זמרו אתם בני ישראל שירו לעולם הבא שכלו שבת. לפי שבשעה שאמר להם הק״בה לישראל אני נותן לכם את התורה אמר אם מקיימים אתם את המצוה שבה אני מנחיל לכם את העולם הבא. וישראל היו משיבין ואומרים לפניו רבש״ע הראנו דוגמא של עולם הבא בעולם הזה. אמר להם זו שבת שהיא אחת מששים משל עולם הבא שבה אתם מתענגים תענוגי מנוחה שנ׳ אז תתענג על ה׳ וגו׳ (ישעיה סוף נ״ח):

אלב״ם. אל תקרי אלבם אלא לבם. ומהו לבם מלמד שעמד נגרסנאל שרה של גיהנם לפני הק״בה ואמר לפניו רבש״ע כל אומה ואומה נתת לי שתאכלם אשי של גיהנם שנ׳ לכן כאכל קש וגו׳ (ישעיה ה׳) ואומה זו של ישראל מפני מה אינך נותן לי שתאכלם אשי כדרך כל א״ה. השיב הק״בה ואמר לו כל אומות העולם הרי הן בפתקי שלך לעשות להן כרוע מעלליהם ולדונן בתוך גיהנם. אומה זו של ישראל אינ׳ בפתקיות שלך ואין לך עסק בהן. אמר לפניו למה. א״ל מפני שהן עוסקים בתורה ובמצות ומקיימים אותם ואהבתן בלבי עד לעולם שנ׳ ואהבת עולם אהבתיך וגו׳ (ירמיה ל״א). ואינן עוברין בתוך גיהנם לפי שאני עמהם. וב״ם אל תקרי אלבם אלא א״ל ב״ם שנ׳ כי תעבור במים אתך וגו׳ (ישעי׳ מ״ג). ולא עוד אלא ששכינתי שרויה בתוכם. שנ׳ והתהלכתי בתוככם והייתי לכם וגו׳ (בחוקתי) לכך נאמר א״ל ב״ם: **ג״ן ד״ם**. מהו גן דם אמר נגרסנאל לפני הק״בה רבש״ע א״כ היכן דרים כשזוכין לחיי עולם הבא א״ל בגן עדן של הדם שריחו הולך מסוף העולם עד סופו שנאמ׳ כי כימי העץ ימי עמי וגו׳ (ישעיה ס״ה): **ה״ע ו״ף** מהו. מלמד שאמר לפניו שרה של גיהנם רבש״ע רצונך שתודיע לי כבודן וגדולתן שאתה מנחל להן בגן עדן לעולם הבא. א״ל הק״בה לאו. שנ׳ כה אמר ה׳ הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעי׳ ס״ה). הע״וף כשם שהעוף פורח באויר של עולם ואין לו רשות ליכנס בהופות מלכים ורוזנים לישב במשכנות עמהם על כסא הכבוד כך אין לך רשות ולא עסק בהן לראות בטובתן של ישראל שנ׳ לא

יגורך רע (תהלים ה׳). ומהו לא יגורך רע מלמד שכך אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע אל יהי במגורך רע ואין רע אלא שטן ויצר הרע שנ׳ כי יצר לב האדם רע (פ׳ נח). וכשם שאין יצר הרע במגורותיו של הק״בה כך עתידין ישראל שלא יהיה במגורתם שטן ולא מלאך המות ולא יצר הרע. אימתי לעולם הבא שנ׳ וישב עמו בנוה שלום (ישעיה ל״ב) ובמשכנות מבטחים בלא שטן ובמנוחות שאננות בלא מלאך המות ובלא יצר הרע שנ׳ בלע המות לנצח וגו׳ (ישעיה כ״ו): **זצח״ק** אמר לפניו רבש״ע מפני מה אינך נותן לי רשו׳ לראותן בעיני כלל וכלל ולטעום טעם מעט מאכילתן ולהסתכל בטובתן ובגדולתן. א״ל מפני שורעו של יצחק הן שהגיש בשרו ורביעת דם שלו ע״ג המזבח שנקרא יצחק. ז״ץ ח״ק אל תקרי זץ חק אלא זרעו של יצחק. אמר לפניו רבש״ע כל בריה אחה נותן לו בכל יום ויום מזון מאכל לפי אכלו שכך כתיב פותח את ידך וגו׳ (תהלים קמ״ה) מפני מה אין אתה נותן לי מזון כדי סיפוקי שהרי אני רעב מכל מאכל. והשיב הק״בה וא״ל הרי מסרתי לך כל רשעי הארץ וכל חטאיה: **ט״ר י״ש כ״ת** יש לי כתות. כתות של משקרין. כתות של לסטין. כתות של מספרי לשון הרע. ואני מוסרם לך שתאכלם אשך שנקרא טרישכ״ת. אל תקרי טרישכת אלא יש לי כת. ומנין ששרה של גיהנם אומרת בכל יום ויום תן לי מאכל כדי סיפוקי שנ׳ לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלו בה (ישעי׳ ה׳). מהו לבלי חוק אלו אומות העולם שפערה גיהנם פיה עליהם על שלא קבלו את התורה ולא קיימו את המצות בעולם הזה כל הגוים כאין נגדו לפיכך נמסרים לאשה של גיהנם שתאכלם בבת אחת שנ׳ ישובו רשעים לשאולה וגו׳ (תהלים ט׳). ואומר ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא (ירמיה י׳). וישראל הם ששים ושמחים בדברי תורה כשרואים אותה שעומדת לפני הק״בה ומתחננת בשביל ישראל שיוצלו מדינה של גיהנם. השיב הק״בה ואמר לה בתי הרי אהוביך משולחין מתוך גיהנם ואין גיהנם שולטת בהן מפני שהן עוסקין בך לילה ויומם שנ׳ גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור (זכריה ט׳). ואין בור אלא גיהנם שנאמר ויעלני מבור שאון (תהלים מ׳):

תם מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

ספר אליהו ופרקי משיח ונסתרות ר׳ שמעון בן יוחי

וישכב וישן תחת רותם אחד והנה זה מלאך נוגע בו ויאמר לו קום אכול. רזא גלא ליה מיכאל שרא רבא דישר׳ לאליהו הנביא בטורא דכרמל קץ וזמן שעתיד להיו׳ באחרית הימים בסוף ארבע מלכיות בימיו של מלך רביעי העתיד להיות. נשאתני רוח ה׳ והוליכני לדרום העולם וראיתי שם מקום גבוה בוער באש ואין כל בריה יכולה ליכנס שעה. שוב נשאתני רוח והוליכני למזרח העולם וראיתי שם כוכבים נלחמים זה עם זה ואינם נחים. שוב נשאתני רוח והוליכני למערב העולם וראיתי שם נפשות נדונות בצער גדול כל אחד לפי מעשיו. ואז אמר לי מיכאל קץ העתיד להיות באחרית הימים בימיו של מלך העתיד להיות הרמלת שמו. ויש אומרים תרמילא שמו. רבי שימאי אומר הכשרת שמו. רבי אלעזר אומר הרתחשסתא שמו. רבי יהודה ן׳ בתירא אומר כורש שמו. רבי שמעון בן יוחי אומר הכשרא שמו. והלכה כרבי שמעון דאמר הכשרא שמו. מלך אחרון שבפרס יעלה לרומי שלש שנים זה אחר זה עד שפושע בה שנים עשר חדש ושלשה גבורי מלחמה עולין לקראתו מן הים והם נמסרין בידו מלך פחות שבמלכים בן שפחה גיגית לקראתו מן הים. ואילו יהיו אותותיו שראה בו דניאל פניו ארוכות בין עיניו גבהות וקומתו גבוהה מאד וכפות רגליו גבוהין ושוקיו דקים. ועתיד לשלוח ידו בו ביום על עם נאמן ועתיד להזיע בו ביום שלש זיעות. וכל המזלות מתקבצין והולכין למקום אחד עושקין בתים וגוזלין שדות ומכין יתום ואלמנה בשוק אבל אם יעשו תשובה תהיה להם סליחה. בעשרים במרחשון יזדעזע העולם וירעשו שמים וארץ. בעשרים בכסליו יעמדו כל ישראל בתפלה ובזעקה לפני אביהם

שבשמים ובו ובאותו היום תרד חרב ותפול באומות העולם לפי שנאמר כזה וכזה תאכל חרב. כ"ב בניסן גלות ראשונה יוצאה מבבל בשמונה עשר אלף אנשים ונשים ואחד מהם לא יאבד. בכ"ה בתשרי גלות שניה שבנהר סבטיון יוצאה בי"ז אלף ונהרגין מהם עשרים איש ונשים ט"ו. בכ"ה לחדש הח' גלות שלישית יוצאה ובוכין וצועקין על אחיהם שנהרגו וצועקין במדבר כ"ה יום ואינן טוענין כלום וחיין על מוצא פי ה'. אין גלות ראשונה יוצאה מבבל עד ששניה מגעת לבבל שנאמר חולי וגוחי בת ציון וגו'. בכ' בניסן מלך עולה מים ומשחית ומזיע את העולם ובא על הר צבי קדש ושורפו. ארורה בנשים ילדתו ואותו הקרן שראה דניאל ובאותו היום צער ומלחמה כנגד ישראל. מלחמה שניה עושה דמיטרוס בן פוריפוס ואנפיליפוס בן פנפוס ועמהם פרשין עשר ריבוא ורגלים עשר ריבוא וטמונים בספינות שלשים ריבוא. בכ' באלול משיח בא וינון שמו ובאותו היום יורד גבריאל מתשע שעות עד עשר ומשחית את העולם תשעים ושנים אלף איש. בכ' בטבת מלחמה שלישית עושה מקץ קירטלוס וכל המדינות עמהן עם גדול מאד מבקעה גדולה עד יפו ועד אשקלון. ובכ' בשבט משיח בא ויורדים מלאכי חבלה ומשחיתין בכל אותו המון ולא נותרין נשמה. באותה שעה אומר הקב"ה לאברהם עתידין בניך שירדו למדרגה התחתונה שנאמר ושפלת מארץ תדברי ואחר כך יהיו גבוהים על כל האומות שנאמר ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ ואחר כך באין כל האומות ומשתחוים לכל אחד מישראל ולוחכין עפר רגליהם שנאמר והיו מלכים אומניך. בכ' באדר משיח בא ועמו שלשים אלף צדיקים שנאמר והיה צדק אזור מתניו. וכיון שרואין אומות העולם כך מיד כל אחד מהם נמוק הוא וסוסיו שנאמר וזאת תהיה המגפה וגו'. באותה שעה אומר הקב"ה לאומות העולם אוי לכם רשעים שבסוף ארבע מלכיות כולכם נטרדין מן העולם ויהיה כור של חטים עושה בתשע מאות כור וכן היין וכן השמן. כל אילן ואילן טעונין מגדים ופירות שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וגו' וישראל אוכלים ושמחים ארבעים שנה. ואחר כך הקב"ה מעלה גוג ומגוג וכל אגפיו ואחר יאספו כל עמי הארץ מקיפין לירושלם להלחם והקב"ה עולה ונלחם בהם ומשיח בא והקב"ה בעזרתו ועושה מלחמה עמהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. באותו היום הרים מתרעשים והגבעות מתרקדים וחומות ומגדלים נופלים והקב"ה מכנים

כל עוף השמים ובהמת הארץ לאכול מבשרם ולשתות מדמם שנא׳ וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף וישראל מסיקין מכלי זיינם שבע שנים שנאמר וישבו יושבי ערי ישראל ובערו וכו׳ ואומר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים. ואלו המדינות יחרבו יריחו בארות בית חורון סוסין מלכה ואדר שלום ושימרון בית מגדיאל צור ובית חלפות ולוד בוז ובית עינם חמת ספר הרשה אנטוכיה אלכסדריאה ואדום. וכל עירות של ישראל מקיפין אותן אש ומלאכי השרת שנאמר ואני אהיה לה נאום ה׳ חומת אש סביב ואחר יבוא יום אחרון שהוא ארוך כארבעים יום והרים וגבעות מתמוטטין ורועשין והארץ צווחת על הרשעים ואומר במקום פלוני הרג פלוני את פלוני שנאמר וגלתה הארץ את דמיה:

אמר אליהו ז״ל אני רואה מתים טבועים בנהר ועפרם נגבל ונעשו כמו שהיו מתחילתן לתת שבח לאל שנא׳ ראו עתה כי אני אני הוא וכן ביחזקאל אומר וראיתי והנה עליהם גידים ומלאכי השרת פותחין את קברותיהן הורקים בהן נשמתן וחיים ומעמידים אותם על רגליהם. וכל מי שנתחייב בדין דוחפין אותו חלחלה גדולה אורכו אלפים אמה ורוחבו חמישים אמה. וכל מי שלא חימד בתורתו של הקב״ה עיניהם של צדיקים רואים במפלתם שנא׳ ויצאו וראו בפגרי האנשים וכו׳:

אמר אליהו ז״ל אני רואה אש וגפרית יורדות מן השמים על הרשעים שנאמר ימטר על רשעים פחים והקב״ה מרחיק את המקדש מאוד מאבדון העולם כדי שלא ישמעו הצדיקים קול צעקת הרשעים ויבקשו עליהם רחמים והיו כלא היו:

אמר אליהו ז״ל אני רואה אברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים יושבים והארץ זרועה לפניהם מכל מיני מעדנים. ואותו אילן שתיקן הקב״ה עומד בתוך הגן כאמור ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו. וספינות באות מעין גדי ועד אגלים טעונות עושר וכבוד לצדיקים:

אמר אליהו אני רואה עיר נאה וגדולה יורדת מן השמים כשהיא בנויה שנאמר ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו בנויה ומשוכללת ועמה יושב בתוכה ויושבת על שלשת אלפים מגדלים ובין כל מגדל עשרים ריס ובין כל ריס עשרים וחמשת אלפים אמה של זמרגדין ושל אבנים טובות ומרגליות שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך:

אמר אליהו ז״ל אני רואה בתים ושערים של צדיקים באסקופותיהם ומזוזות שלהם מאבנים טובות והאוצרות של בית המקדש פתוחין עד פתחיהם ובניהם תורה ושלום שנאמר וכל בניך לימודי ה׳ ואומר שלום רב לאוהבי תורתך ואומר מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך וכו׳:

פעם אחד בא אליהו הנביא ז״ל לבית מדרשו של רבי יוסי. כשבא רבי יוסי מצאו לאליהו ז״ל שהיה עצב אמר לו רבי יוסי מפני מה אתה עצב אמר לו מלפני הקב״ה באתי והוא ומשיח היו מתעסקין בנחמות דישעיה הנביא ובא סמאל שר של רומי והיה מלמד על ישראל חובה. אמרתי לו הקב״ה ומשיחו עוסקין בנחמות של ישעיהו ואתה מקטרגן ומחני והכני וטרדני ולא אמר לי כלום. פתח אמר אני אגיד צדקתיך וכל מעשיו ולא יועילו כלום. אני אגיד צדקתן של ישראל וכל מעשיו של סמאל לא יועילו כלום. ד״א אחר שימסור הקב״ה לסמאל ביד מיכאל אומר לפני הק״בה מפני מה מסרתני ביד מיכאל יבוא וידון עמי לפניך. מיד אמר הקב״ה למיכאל לך ודון עמו ענה סמאל ואמר אם הגוים עוברי עבירה אף ישראל עוברי עבירה אם אלו מגלה עריות אף אלו מגלה עריות אם אלו שופכי דמים אף אלו שופכי דמים. מיד משתתק מיכאל. אמר לו הקב״ה למיכאל נשתתקתה ואני אלמד סניגוריא על בני וכל מעשיו של סמאל לא יועילו לכך נאמר אני מדבר בצדקה ואני מושיעם ביום הדין. באי זו צדקה שקיבלו ישראל התורה בהר סיני שאלמלא לא היו מקבלין היה מחריב את כל העולם. מיד השיבו כל פמיליא של מעלה ואמרו רב להושיע רב הוא הזכות הזה להושיעם מגהינם. ועל זה נאמר ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר. בזכות מה נמלטין בזכות התורה על שקיבלו כל הכתוב בספר הוי אומר ישראל ואעידה בך ב״ך בגימטריא עשרים ושתים אותיות שבתורה ללמדך שיעיד הב״ה זכותן של ישראל שקיבלו התורה שניתנה בכ״ב אותיות להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב״ה שהוא מחבב את ישראל יותר ממלאכי השרת ואין צריך לומר יותר מן האומות. מלך בשר ודם יש לו בנים יש לו עבדים יש לו אהובים וניכרים זה מזה אבל בבנים אין את יכול

להפריש מפני אהבתן. והקב"ה אינו כן יש לו בריות למעלה ולמטה ואין לו חביבין בכולם אלא ישר׳. ואיזה אהוב שבבנים שהמלך מלבישו לבושו ומרכיבו על סוסו ומושיבו על כסאו ומניח כתר בראשו ומכריז לפניו זהו חביבו של מלך. כך הקב"ה כביכול הלביש לישראל לבושו שנאמר כי הלבישני בגדי ישע. לשעבר לעתיד מנין שנאמר הוד והדר לבושו. כביכול הרכיבם על סוסו שנאמר ירכיבהו על במותי ארץ. לשעבר לעתיד מנין שנאמר והרכבתיך על במותי ארץ. כביכול הושיבם על כסאו שנאמר וישב שלמה על כסא ה׳. לשעבר לעתיד מנין שנאמר ויקראו לירושלם כסא ה׳. כביכול נטל כתרו והניחו על ראשם שנאמר ושמחת עולם על ראשם ואומר ויעבור מלכם לפניהם וה׳ בראשם. וכיון שהאומות רואין כל השבח וכל הכבוד הזה מיד עיניהם בולטות ופניהם מוריקות וארכובותיהם מקישות זו לזו וירכותיהם מורידות מהם מים מפני שגבורתן של ישראל כגבורת החמה שאין אדם יכול להביט שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ואי זה גבורת חמה הוי אומר בתקופת תמוז ועתידין כל אומות העולם להיות משתחוים לישראל ומלחכים עפר רגליהם שנאמר והיו מלכים אומניך וגו׳. ואם ישאלך גוי או מין לאמר אפשר זה להיות אמור לו כי כבר היה בימי נבוכדנצר שנאמר ולדניאל סגיד:

נאמר בשבחה של ירושלם שהיא עתידה להבנות מאבנים טובות ומרגליות שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך וכו׳. וגם תחומי ישראל עתידין להיות מלאין אבנים טובות שנאמר וכל גבולך לאבני חפץ. ואם ישאלך גוי או מין לאמר אפשר דבר זה שיהיה אמור לו כי כבר היה בימי שלמה שנאמר ויתן המלך שלמה את הכסף כאבנים הרי אמרנו שבחה של ירושלם:

עתה נאמר בשבח בית המקדש שעתיד להבנות בשתים עשרה אבני שהם שנאמר ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי ישראל. והלא דברים קל וחומר ומה אם המזבח שהוא אחד מתכשיטי בית המקדש בנוי בשתים עשרה אבנים בית המקדש שהוא שבח של ישראל ושבח של עליונים ושל תחתונים ושבחו של הקב"ה על אחת כמה וכמה. וכל העולם כולו מאיר מזיו בית המקדש ומקיף ועולה עד לרקיע ועד ערבות ועד החיות ועד המרכבה ועד כסא הכבוד. נמצא המזבח ממוצע באמצע הכסא וירושלם תחת כסא הכבוד וזה הוא מה שנתנבא הנביא כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו:

בשבח המקום ברוך הוא מי יוכל לומר אחד מאלף אלפים ריבוא ריבוון שהוא מביא לישראל ומשמח עליונים ותחתונים. משל למלך שהוא מביא דורון למדינה ומשמח בני פלטין כך הקב"ה משמח או עליונים ותחתונים שנאמר רנו שמים כי עשה ה' הריעו תחתיות ארץ:

ועתה נאמר בשבחו של מלך המשיח שעתיד לבוא עם ענני שמיא ושני שרפים מימינו ומשמאלו שנאמר וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוא. דור שבן דוד בא שרפי אש נשלחים בהיכל וכוכבים נראים כאש בכל מקום ודבר שלש שנים זו אחר זו וזהו שלוחו של הקב"ה שנא' לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו שנאמר רשפיה רשפי אש. ובשנה השלישית של דבר גליות מכפרין בו ובסוף השנה המלך יהרג ובורחים במדברות והארץ תצעק ממקומה ותלמידי חכמים ימותו בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ומחזיק בה מקרא אחר ועוד בה עשירי' ושבה והיתה לבער. ושנה חמישית בא ונתגלה בכל המלכיות המלכים כולם מתגרים זה בזה מלך פרס עם מלך ערביא ומחריבה שנאמר ונלחמו איש באחיו וגו' ממלכה בממלכה. ובשעה שאדום נופלת מקול מפלתה ירעשו שמים וארץ וחצי העולם ילכד בשבילה שנא' ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו. ועתיד הב"ה לקבצם המונים ולמסור אותם ביד ישראל שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ועתיד הקב"ה להביא שר של אדום ומלקה אותו ושר של אדום אומר היכן אברח אלך במצרים שכינה שם שנאמר הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים. אברח באדום שכינה שם שנאמר מי זה בא מאדום. אברח לבבל שכינה שם שנאמר למענכם שולחתי בבלה. אברח בעילם שכינה שם שנאמר ושמתי כסאי בעילם. משל לשועל שאמר לה הארי תן לי מכס עמדה וברחה מהלך שלשה ימים ועוד אחותה הארי ואמר לה תן לי המכס אף בזה המקום אמר לו אני ממך ברחתי אמר לה עדיין את במקומי עומדת. כך עתיד הקב"ה לומר לשרו של אדום המפני יש לך להסתר והקב"ה נותנו בידי ישראל. ועתיד הקב"ה ללבוש בגדי נקם ולהנקם משבעים אומות שנאמר לי נקם ושלם. וללבוש עשרה מלבושים כנגד עשרה פעמי' שנקראו ישראל כלה להשם ואלו הן באתי לגני אחותי כלה. אתי מלבנון כלה. גן נעול אחותי כלה. מה יפו דודיך אחותי כלה. נפת תטפנה שפתותיך כלה. לבבתיני אחותי כלה. קול חתן וקול כלה. ותקשרם בכלה.

ומשוש חתן על כלה. וככלה תעדה כליה. ואלו הן עשרה מלבושים ה׳ מלך גאות לבש בברייתו של עולם. לבש ה׳ עז התאזר ביום מתן תורה. וילבש צדקה כשריון ביום שמוסר אומות העולם לישראל. וילבש בגדי נקם תלבושת ביום מפלתה של אדום. חמוץ בגדים מבצרה ביום שעושה מלחמה עם אומות העולם. זה הדור בלבושו ביום גוג ומגוג. ויז נצחם על בגדי במלכות איטלי׳. ואלו שני לבושים ביום תחיית המתים שנאמר ברכי נפשי את ה׳ הוד והדר לבשת. מדוע אדום ללבושך. ביום שהקב״ה אוחז חרבו ועושה מלחמה שנאמר אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר. ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. קודם שתפול אדום יחרבו עשרה מקומות וי׳ מקומות יהפכו וי׳ שופרות יתקעו וי׳ קולות ישמעו וט״ו מדינות יקטלו וי׳ רעות יהיו וי׳ רעות נובעות ומלך עז פנים יעמוד וגזרות רעות יגזור במלכותו. ומלך גדול יצא על אלכסנדריא במחנה. ורעה גדולה תהיה בעולם ושלש שנים ומחצה ימשול וימרוד. ושרי אדום יפלו וי׳ מלחמות יהיו ואז יתגברו ישראל על כל האומות. ונתתי נקמתי באדום. ספינות מארץ ישראל עתידין לילך לאדום וישראל אומר מה לנו ולאדום שנאמר מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום. וישראל הולכים וחונים על צור מ׳ יום ובסוף מ׳ יום עומדים בעת קרית שמע ואומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. וחומות המדינה נופלות והמדינה נכבשת מפניהם ובורחים בתוכה כל כסף וזהב והשאר שוסים אותה ומשם לרומי ומביאין כלי בית המקדש ומלך נחמיה המשיח יצא עמהם ובאים לירושלים. וישראל אומרים למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא קח כסף וזהב ותניח בית המקדש ומלך הערבים אומר אין לכם במקדש הזה כלום אבל אם אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם אנחנו מקריבים ומי שנתקבל קרבנו נהיה כולנו אומה א׳. וישראל מקריבין ואינן מתקבלין לפי שהשטן מקטרג לפני הקב״ה ובני קדר מקריבין ומתקבלין שנאמר כל צאן קדר יקבצו לך. באותה שעה הערביים אומרים לישראל בואו ותאמינו באמונתינו וישראל משיבין אותם אם אנו הורגים ונהרגים ואין אנו כופרים בעיקר באותה שעה חרבו׳ נשלפות וקשתות נדרכות והיצים נזרקים ומפילים חללים משער אפרים עד שער הפינה ונחמיה נהרג עמהם והנמלטים מהם יברחו למדבר מואב ולארץ בני עמון ושם עמדו פליטי ישראל ההם ויעשה השב להם שם נסים ומעין יצא להם מתהומות שנאמר יגורו בך

נדחי מואב ויאכלו שם שרשי רתמים מ"ה ימים ובסוף מ"ה ימים יצמיח שם אליהו ומלך המשיח עליו ושם יבשר להם אליהו ויאמר מה לכם פה ישראל וישראל משיבין ואומרים אבדנו נחרבנו ואליהו אומר להם קומו כי אליהו אני וזה מלך המשיח ואינם מאמינים בו לפי שבא נחמיה ונהרג והוא אומר להם שמא אתם מבקשים אות כמשה והם אומרי' הן. באותה שעה יעשה ז' נסים. הנס הראשון מביא להם משה ודורו מן המדבר שנאמר אספו לי חסידי. הנס הב' מעלה להם קרח וכל עדתו שנאמר תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו. הנס הג' מעמיד להם נחמיה שנהרג. הנס הד' מגלה להם גניזת הארץ וצנצנת המן ושמן המשחה. הנס הה' נותן הקב"ה מטה עוז בידו שנא' עוז ישראל וגו'. הו' טוחן כל הרי ישראל כקמה שנאמר אחריב הרים וגבעות. הנס הז' יגלה להם הסוד שנאמר זאת אות הברית. וכיון שרואים את הנסים הללו משלחים ואומרים לכל השרים הבזוים לירושלם בואו והלחמו בהם יצאו מזומנין אחרי ישראל וישראל אומרים למלך המשיח לא טוב לנו לשבת למה באת להתגרו' בנו מלחמה בראשונה והמלך המשיח אומר להם התיצבו וראו את ישועת ה' והוא נופח בהם ברוח פיו וכולם יפלו חללים לפניו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. צא ולמד מסנחריב שנאמר והנה כלם פגרים מתים. באותה שעה יעוף אליהו בכל העולם ויבשר לישראל שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. ואותו יום יום אכזרי ועברה ואותו היום מפסיק בין שני עולמים ורשעים אומרים אהא ליום כי קרוב יום ה' ואומ' הוי המתאוים יום ה' וירושלי' רחבה ונסבה כל אותו היום שנאמר והיה יום אחד הוא יודע לה' כו'. גוג ומגוג יעלה בו ביום ויחנה על ירושלם ז' ימים וחצי וילכד ירושלם וכנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבונו של עולם כל אומה ואומה שבזזה אותי מתביישת אני לחזור עליה וליקח את שלי מידה והב"ה משיבה אני מכניסן כולם בתוכך שנאמר הנה יום בא לה' וחולק שללך בקרבך. ואספתי את כל הגוים אל ירושלי' למלחמה. ואלו הם גומר אגפיה תוגרמה אפריקי גרמית גרממיה קפודקיא ברברי איטליאה כוש אנדלוס וסבא הרמן ודולים אהרסן ססונייא גליציאה גוציא לומרדיאה קלבריאה פנטיפולי טריפולי צור מקדונייה אינגליסי מונקק ציפרי נירו נוזן דרוניה אוסיה טלקי אלמנייה טורסוס עילם וכל יתיריה. ובני מדינתהון יוצאין ברמחים ובחרבות ובקשתות וכל אחד מהם מחזק בדלת מוחוקת

במסמרת שנאמר איש את רעהו יעזורו ונחלקות לשלש כיתות. כת ראשונה שותה כל מימי טיבריה. שנייה שותה שמרים. שלישית יעברו ברגליהם ויאמרו איש לרעהו המקום הזה של מי הוא ויחרקו אבני הרי ישראל בסוסיהם ותנתן ירושלם בידם וישבו העיר ולא יהרגו אדם שנאמר ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשכבנה ויענו בתוכה שתי נשים משתי משפחות. אמר רבי יוחנן תשגלנה כתיב למה הדבר דומה למלך שנכנסו גנבים לפלטורין שלו אמר המלך אם אני חופש אותם בביתי עכשיו הם אומרי׳ אין גבורתו של מלך אלא בביתו אלא ממתין אני להם עד שיצאו לחוץ. כך הקב״ה אומר אם אני הורגן בירושלם עכשיו הן אומרים אין כחו אלא בירושלם אלא אמתין להם עד שיצאו להר הזיתים. ושם נגלה עליהם הקב״ה בכבודו ועושה מלחמה בהם עד שלא ישתייר מהם א׳ שנאמר ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. ומכנים הקב״ה כל חיות השדה וצפרים לאכל בשרם שנאמר אמור לצפור כל כנף. ושבע שנים ישרפו ישראל מעצי קשתם ותריסיהם ורמחיהם:

באותה שעה מלביש הקב״ה למשיח עטרה וישים כובע ישועה בראשו ויתן עליו זיו והדר ויעטרהו בגדי כבוד ויעמידהו על הר גבוה לבשר לישראל וישמיע בקולו קרבה ישועה וישראל אומרים מי אתה והוא אומר אני הוא אפרים וישראל אומ׳ אתה הוא שקראך הקב״ה אפרים בכורי הוא הבן יקיר לי אפרים והוא אומר להן הן וישראל אומרים לו צא ובשר לישיני מכפלה שיעמדו תחילה. באותה שעה עולה ומבשר לישיני מכפלה ואומר להם אברהם יצחק ויעקב קומו דייכם תנומה והם משיבים ואומרים מי הוא זה שמגלה עפר מעלינו והוא אומר להם אני משיח ה׳ קרבה ישועה קרבה השעה והם משיבים אם בודאי כן צא ומבשר לאדם הראשון שיקום תחילה. באותה שעה אומרים לאדם הראשון דייך תנומה והוא אומר מי זה שמנדד שינה מעיני והוא אומר אני משיח ה׳ מבני בניך. מיד עומד אדם הראשון וכל דורו ואברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים וכל השבטים וכל הדורות מסוף העולם ועד סופו ומשמיעים קול רנה וזמרה שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר ולמה על ההרים אלא מה נאוו משה ודורו באים מן המדבר. ד״א מה נאוו על ההרים משל למלך שהיו לו שני בנים ומת אחד מהם ולבשו כל בני המדינה שחורים אמר המלך לבשתם שחורים עתה במיתתו של

בני הראשון אני אלבישכם לבנים בשמחתו של בני השני. כך אמר הקב"ה לכל ההרים הואיל ובכיתם על בני בשעה שגלו מארצם שנאמר על ההרים אשא בכי ונהי כך אני מביא שמחתם של בני על ההרים שנאמר מה נאוו על ההרים. נאה מלך המשיח מבשר לישראל וההרים ירקדו כעגלים לפניו ועצי השדה יהיו מכין כף אל כף בישועה של ישראל שנאמר כי בשמחה תצאו ובשלום וגומר. מה נאים הרי ישראל מושכים חלב ודבש כנחלי מים שוטפים וגם נהרי יין שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים ומעין מבית ה׳ יצא והשקה את נחל השטים. למה המעין דומה כשהוא יוצא מבית קודש הקדשים ועד מפתן הבית בתחילה דומה לחוט של שתי עד ההיכל דומה לחוט של ערב עד החצר דומה לקרנים וליובלאי עד המזבח דומה לקרני חגבים עד העזרה דומה לפך קטן שנאמר הנה מים מפכים ומשם יורדין כנחל שוטף וכשירין לעולה ולנדה ולחטאת. ומלאך המות אינו יכול לעבור בו שנא׳ וצי אדיר לא יעברנו ואפילו ספינה אינה יכולה לעבור בו ויורד אל ים הערבה להרבות דגים לישראל ומלח יש להם מאותו מקום שכתוב בו ביצאתיו וגבאיו ולא ירפאו למלח ועולין עליו כל עצי חמדת לבנון שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה ולחדשיו יבכר זה אתרוג. שעתיד לבכר כל חדש וחדש והוא עץ הנאכל עליו כפריו שנאמר והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. מה נאה בית המקדש יורד ונבנה על תילו שנאמר ונבנתה עיר על תילה:

עתידה ירוש׳ שנבנתה אלף טפף בירניות אלף קפל מגדלות אלף טפף גינאות אלף טטפראות וכל אחד ואחד בציפורי בשלותה. אמר רבי יוסי זכור אני לציפורי בשלותה שהיתה מוציאה שמונים אלף ציקי קדרה. ועתידים להיות תוך ירושלם שלשת אלפים מגדל וכל מגדל שבעת אלפים קומה ויושבת בראש ג׳ הרים על סיני ועל תבור ועל כרמל ועל קומה וקומה ז׳ אלפים שיעור וכל שיעור שתיב וששים אמה והיא יושבת בראש שלשים ושלש צלעות ובית המקדש בראש כולם. כיצד יכולין לעלות בו כעננים וכיונים עפין ופורחין שנאמר מי אלה כעב תעופנה וכיונים אל ארובותיהם. ובית המקדש יהא רחב עד דמשק שנאמר משא דבר ה׳ בארץ הדרך ודמשק מנוחתו. ושבעה חומות מקיפין ירושלם של כסף ושל זהב של אבן יקרה של פוך של ספיר של כדכוד ושל אש חיה יוהיר מסוף העולם ועד סופו. ובית המקדש בנוי על ד׳ הרים זהב מזוקק וזהב צרוף

וזהב שחוט וזהב פרווים כזהב שהוא עושה פירות מיוסד בספיר מקובע בגדולה. גבוה עד לשמים ועד בין כוכבים ועד גלגלי אופן המרכבה שנאמר על גפי מרומי קרת. ושכינת אלהים מלאה וכבודו מלא היכלה ושם יפקוד כל מלאך ומלאך על עבודתו. גבריאל על אלפיו ומיכאל על ריבותיו והמונים המונים יכנים לתוכה ושם יפרוש אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם ושערי גן עדן יפתחו מתוכה שנאמר בעדן גן אלהים היתה וגהינם יפתח ושם יוריד הקב"ה את כסאו ויושיבו בעמק יהושפט ושם יעביר כל אומה ופסיליה. וכשיהו אומות העולם עוברים שם הם נופלים בתוכו שנאמר כצאן לשאול שתו מות ירעם. ומי גרם להם זאת על שפשטו ידיהם בזבול שנאמר בנה בניתי בית זבול לך. אדם חוטא על כסא הכבוד אם עשה תשובה מוחלין לו שנאמר שובה ישראל עד וגו׳ והרי אומות העולם עוברין בגהינם ונופלים בתוכה ופושעים ומורדים שבישראל היו מצנים גהינם מדמעותיהם שנאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. וכיון שהפושעי׳ והמורדי׳ נופלים בגהינם אש ה׳ דולקת בגופם ושיניהם יוצאות מפיהם שנאמר שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שריבבת:

רבי אליעזר בן יעקב אומר בית המדרש של הקב"ה לעולם הבא הוי שמונה עשר אלף ה׳ רבבות פרסאות והקב"ה יושב על כסא הדין ודוד יושב כנגדו שנאמר וכסאו כשמש נגדי. וכל הנשים השאננות שהיו נותנות שכר על בניהם ללמדם תורה מקרא משנה עומדות במחיצת הקנים עשויין כגדר שומעות קול זרובבל בן שאלתיאל שמתרגם לפני הקב"ה ועונין לאחריו יהא שמו הגדול מבורך ומקודש לעלם ולעולמי עולמי׳ והצדיקים אומרים אמן והרשעים שבגהינם אומרים אמן. והקב"ה אומר למלאכי השרת מי הם הללו שאומרים אמן מתוך גהינם ומלאכי השרת אומרים לפניו רבונו של עולם אלו הן המורדין והפושעים שבישראל שאע"פי שהן שרוין בצער הם עונים אמן. והקב"ה אומר להן העלו אותם משם. וכיון שמעלין אותם יהיו פניהם שחורים כשולי קדירה והם אומרים לפניו רבונו של עולם יפה דנת יפה חייבת יפה עשיתנו סימן לכל ישראל. באותה שעה פותח הקב"ה שערי גן עדן ומכניסן לישראל שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים:

ואז בא גבריאל אצל גן עדן ומכריז ואומר התבוססו צדיקים בפועל ידיכם והם אומרים לו מי אתה והוא משיב אני גבריאל

וישראל אומרים ברוך הבא בשם ה׳ וגבריאל משיב ברכנוכם בשם ה׳. באותה שעה הקב״ה עורך שלחנות ושוחט בהמות ולויתן וזיז שדי ועושה סעודה גדולה לצדיקים וכל אחד מהם מושיבו לפי כבודו והקב״ה אומר להם מיין תפוחים אתם רוצים לשתות או מיין רמונים או מיין ענבים והצדיקים אומרים הרשות בידך לעשות כל מה שאתה מבקש והקב״ה מביא להם יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית שנאמר אשקך מיין הרקח. והקב״ה עושה רצונם של צדיקים שמניח כסא הכבוד ויושב עמהם שנאמר באתי לגני אחותי כלה. והקב״ה מביא כל שבחה של גן עדן ומביא כל צדיק וצדיק ורואה כבודו וכל אחד מראה באצבע ואומר זה אלהים אלהינו עולם ועד. ואוכלים ושותים ושמחים עד שמצוה הקב״ה לטעון כום של ברכה והצדיקים אומרים לאברהם עמוד וברך ואברהם משיב ישמעאל מקטרגיני. אומרי׳ ליצחק והוא משיב עשו מקטרגיני. אומרים ליעקב והוא משיב שתי אחיות מקטרגות. אומרים לשבטים והם משיבים עדות יוסף מקטרג אותנו. עד שמגיעים אצל דוד ונותנים בידיו ד׳ כוסות ואלו הם ה׳ מנת חלקי וכוסי. כוסי רויה. כום ישועות אשא. וכום של ברכה הוי מאתים ועשרים לוג ולוג כמה הוו ביצה ומחצה. ודוד אומר לי נאה לברך לי נאה לשבח ועומד ומברך ומשבח ומהלל בכל מיני זמר שנאמר אודה ה׳ כצדקו. באותה שעה נוטל הקב״ה כתרו ומניחו על ראש דוד ובראש משיח בן דוד ומגיד שבחן וצדקתן עד כל הדורות ומושיב ישראל בהשקט ובבטחה ועושה חופה לכל צדיק ומדור לפי כבודו ומהלך עם הצדיקים ומרים ידו כאדם שמטפח בשמחתו שכן ישעיהו אומר ה׳ רמה ידך בל יחזיון. אמר הקב״ה אני אמרתי יחזו ויבושו וישראל אומרים רבונו של עולם יהי כדברך יחזו ויבושו והקב״ה מגביה קומתן של אומות למעלה מחומות גן עדן ורואים בשמחתן על ישראל ומתביישין ואש יוצא מפיהם של צדיקים ודולקת בהם שנאמר אף אש צריך תאכלם. ועתיד הקב״ה להחפיר זיוה של חמה ושל לבנה ולהביא עורו של לויתן ועושה ממנו סוכות לצדיקים שנאמר התמלא בסכות עורו. מי שזוכה לסוכה עושין לו סוכה לענקים עושין לו ענקים מי שזוכה לעטרה עושין לו עטרה ומה שמשייר ממנו פורסין אותו על גב בית המקדש. וזיוו מזהיר מסוף העולם ועד סופו וישראל יושבים ואוכלים ושותין פרין ורבין ונהנין מזיו שכינה וכל אחד מהם הקב״ה מגביה קומתן מאתים אמה דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר מאה אמה כאדם הראשון.

אין לי אלא אנשים נשים מנין שנאמר בנותינו כזויות ועתידין כל אחד מישראל מולידין בנים בכל יום קל וחומר מתרנגולת. ואל תתמה על זה צא ולמד מן הגפן שכל גפן וגפן לימות המשיח אינה פחותה מעייר אחת לבוצרה שנאמר אסרי לגפן עירה. וכל אילן סרק שלא נשא פרי מעולם הוא נושא פירות אז משוי בני אתונות שנאמר ולשורקה בני אתונו. שמא תאמר אין בו יין תלמוד לומר כיבס ביין לבושו. שמא תאמר אינו אדום תלמוד לומר ודם ענבים סותו. שמא תאמר אין בו שכר ת"ל סותו. שמא תאמר אין בו טעם ת"ל חכלילי. כל חיך שטעמו אומר לי לי. שמא תאמר לנערים הוא טוב ולזקנים אינו טוב תלמוד לומר ולבן שינים מחלב. אמר רבי יוחנן טוב יין לזקנים מחלב לתינוקות. אם ישאלך גוי ויאמר אפשר דבר זה להיות. אמור לו רשע צא ולמד מעובד אדום הגתי שילד חמתו ושמנה כלותיה ששים ושנים בנים בשלשה חדשים ששה ששה בכרס אחד. ובגפן כבר היה מעשה דרבי אחא בר אדא מקרי טליא דרבי שמעון בן לקיש היה מניח תינוקות והלך לו אמר לו למה הנחת התינוקות אמר לו דלית אחת הניח לי אבא יום ראשון ביצרתי ממנה שלש מאות אשכולות וכל אחד מהם מילא את הגרב. יום שני ביצרתיה שלש מאות אשכולות שנים שנים ממלאים את הגרב. יום ג' ביצרתיה שלש מאות אשכולות ג' ג' ממלאים את הגרב והנחתי אותה מחציה. והעולם הבא אינו כן אלא מביא אדם את ענביו בקרון או בספינה ומנחתה בקרן זוית ומספיק ממנו כקנקן גדול הוא ובני ביתו שנאמר ודם ענבים תשתה. ועתידה שם שתימשך ותעלה הגפן בראש הרים כמקל. שמא תאמר יש צער לבוצרה תלמוד לומר ירעש כלבנון פריו. והקב"ה מנשב בה הרוח ומנשב פירותיה וכל אחד מישראל נוטל ומביא פרנסתו ופרנסת בני ביתו. ועתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק שבע חופות. חופת ענן חופת עשן חופת יומם חופת אש חופת נוגה חופת להבה חופת לילה. ומה תלמוד לומר חופת עשן אלא כל מי שצרה עינו בתלמידי חכמים יצא עשן מחופתן של צדיקים ומעוור את עיניהם. חופת יומם מנין שנאמר ואור צדיקים כאור נוגה. חופת אש מנין שעתיד לצאת מחופתן של צדיקים ורשעים נכוים בה שנאמר ימטר על רשעים פחים. חופת נוגה מנין שנאמר ונוגה כאור תהיה. חופת להבה שמלהטת הרשעים מנין שנאמר קול ה' חוצב להבות אש. חופת לילה מנין שנאמר ולילה כיום יאיר. ואין חופה מהם נוגעת

בחופתו של חברו. ירמיה אמר ראיתיו מכניס חתנים אצל כלות שנאמר קול חתן וקול כלה. הושע אומר ראיתיו מרבה ישראל כחול שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים. יואל אומר ראיתיו נוקם נקמה מאויביו שנאמר ונקיתי דמם לא נקיתי אמר הקב"ה אם נותנים אומות העולם כל גנזים שלהם אינם יכולים ליתן דמיו של רבי עקיבה וחביריו. עמוס אמר ראיתיו פוקד על הגוים עוונם שנאמר על שלשה פשעי אדום. עובדיה אמר ראיתיו לובש עטרת מלוכה שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון. יונה אמר ראיתיו מקבל תפילות עמו ברחמים שנאמר ואתפלל אל ה׳. מיכה אמר ראיתיו חוזר לירושלם ברחמים שנאמר שבתי לירושלם ברחמים. ושאר כל הנביאים כל אחד ואחד מהם מביא הנחמות שלו עמו. והקב"ה מעמידן לפניו מדור הראשון ועד דור אחרון ואומר להם בואו וראו הטוב שצפנתי לכם. בואו ואכלו והתענגו מברכה שצפנתי לכם שנ׳ מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך:

אלו הן הנסתרות שנגלו לר׳ שמעון בן יוחי כשהיה חבוי במערה מפני קיסר מלך אדום ועמד בתפלה ארבעים יום וארבעים לילה והתחיל כך. ה׳ אלהים עד מתי עשנת בתפלת עבדך. מיד נגלו אליו סתרי הקץ וסתומות והתחיל לישב ולדרוש וירא את הקני. כיון שראה מלכות ישמעאל שהיה בא התחיל לומר לא דיינו מה שעשה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות ישמעאל. מיד ענה לו מטטרון שר הפנים ואמר לו אל תירא בן אדם שאין הב"ה מביא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיעכם מזאת הרשעה והוא מעמיד עליהם נביא כרצונו ויכבוש להם את הארץ ובאי׳ הם ויחזירוה בגדולה ואימה גדולה תהיה ביניהם ובין בני עשו. ענה לו רבי שמעון ואמר ומניין שהם ישועה לנו אמר לו ולא כך ישעיה הנביא אמר וראה רכב צמד פרשים וגו׳ מפני מה הוא מקדים רכב חמור רכב גמל לא היה צריך לומר אלא רכב גמל רכב חמור אלא כיון שהוא יוצא הוא רוכב על גמל צמחה מלכות בידו רוכב על חמור. ד"א רכב חמור כיון שהוא רוכב על חמור מיכן שהם תשועה לישראל כתשועת רוכב על חמור. ועוד היה רבי שמעון אומר ששמע מרבי ישמעאל כיון ששמע שמלכות ישמעאל בא עתידין למוד הארץ

בחבלים שנאמר והארץ יחלק במחיר. ועושים בתי קברות מרעה לצאן וכשימות אדם מהם קוברים אותו בכל מקום שהם מוצאים וחוזרין וחורשין הקבר וזורעים אותו שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא. מפני מה שאין בית הפרס נידש. עוד וירא את הקיני וכי מה משל נשא אותו רשע אלא כיון שראה את בני בניו שהם עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל שמח ואמר איתן מושבך רואה אני בני אדם שאינם אוכלים אלא ממצוות איתן האזרחי:

המלך השני שיעמוד מישמעאל יהיה אוהב ישראל ויגדור פרצותיהם ופרצו׳ ההיכל וחוצב הר המוריה ועושה אותו מישור כולו ובונה לו שם השתחויה על אבן שתיה שנאמר ושים בסלע קנך ועושה מלחמה עם בני עשו והורג חיילותיו וישבה שביה גדולה מהם וימות בשלום ובכבוד גדול. ויעמוד מלך גדול מחצר מות ויעשה ימים מעטים ויעמדו עליו גיבורי בני קדר ויהרגוהו ויעמידו מלך אחר ושמו מריאו ויקחוהו מאחרי הצאן והאתונות ויעלוהו למלוכה ויעמדו ממנו זרועות ארבע ויגדרו בהיכל. ולקץ מלכות ארבע זרועות יעמוד מלך אחר וימעט האיפות והסדות והמשקלות ויעשה שלש שנים בשלוה ויהיה קטטה בעולם בימיו וישלח חיילים גדולים על ארומים ושם ימות ברעב ויהיה עמהם מזון הרבה והוא מונע מהם אין נותן לחם ויעמדו בני אדום על בני ישמעאל ויהרגו אותם ויעמדו בני ישמעאל וישרפו המזון והנשארים יברחו ויצאו. ואחר כך יעמוד מלך הגדול וימלוך י״ט שנים. ואלו הם אותותיו אדמדם שיפן העין ויש לו שלש שומות אחת במצחו ואחת בידו הימנית ואחת בזרועו השמאלית. ונוטע נטיעות ויבנה ערים חרבות ויבקע התהומות להעלות המים להשקות נטיעותיו ובני בני בניו מרובין לאכול וכל מי שיעמוד עליו ינתן בידו והארץ שוקטת בימיו וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר ויבקש לכרות מימי הירדן ויביא רחוקים מארצות נכריות לחפור ולעשות נחל ולעלות מי הירדן להשקות הארץ ותפול עליהם חפירת הארץ ויהרגם וישמעו נשיאיהם ויעמדו על המלך ויהרגוהו. ויעמוד מלך אחר בגבורה ואיש מלחמה וקטטה בעולם בימיו וזה לך האות כשאתה רואה שנפל גירון המערבי שבמערב השתחויה של בני ישמעאל בדמשק נפלה מלכותו ונכנסין ויוצאין במס׳ ואף מלכות ישמעאל תיפול ועליהם הוא אומר שבר ה׳ מטה רשעים. ואי זה זה מרואן שער. אצלו היו גבורי בני קדר קייסים

ותפשע עליו פינת מזרחית צפונית ויעלו עליו ויפלו ממנו ג׳ חיילים גדולים בחידקל ובפרס והוא בורח מפניהם ונלכד ונהרג ובניו יתלו על העץ. ואח״כ יעמוד מלך עז פנים שלשה חדשים ואחר כן תמלוך מלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. ויצמח להם משיח בן יוסף ויעלה אותם לירושלם ויבנה בית המקדש ויקריב קרבנות ותרד אש מן השמים ותאכל קרבנותיהם שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו. אם לא זכו משיח בן אפרים בא ואם זכו יבוא משיח בן דוד ויעמוד מלך רשע ושמו ארמילאוס הוא קרח ועיניו קטנות וצרעת במצחו ואזנו ימנית סתומה השמאלית פתוחה. ואם ידבר לו אדם טובה יטה לו אזנו סתומה אם ידבר לו אדם רעה מטה לו אזנו פתוחה. והוא בריה דסטנא ודאבנא ועולה לירושלם ויעורר מלחמה עם משיח בן אפרים בשער מזרחי שנאמר והביטו אליו את אשר דקרו וישראל גולין למדברי אגמים לרעות במלוחים ובשרשי רתמים מ״ה ימים ואז נבחנים ונצרפים שנאמר והבאתי את השלישית באש וגומר. וימות שם משיח בן אפרים וישראל סופדים אותו ואחר כך יגלה להם הקב״ה משיח בן דוד וישראל ירצו לסוקלו ואומר׳ לו שקר דברת שכבר נהרג משיח ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבזוהו שנאמר נבזה וחדל אישים והוא חוזר לו ונכסה מהן שנאמר וכמסתר פנים ממנו. ובהצר להם לישראל הם חוזרים וצועקים מרעב ומצמא ומיד הקב״ה נגלה להם בכבודו שנאמר וראו כל בשר יחדו. ומלך המשיח יצמח שם שנאמר וארו עם ענני שמיא וכתיב בתריה וליה יהיב שלטן. ויפיח באותו ארמילוס הרשע וימיתהו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. והקב״ה שורק ומקבץ כל ישראל ומעלם לירושלים שנאמר אשרקה להם ואקבצם ותרד אש מן השמים ותאכל ירושלם עד ג׳ אמות ומפנה הזרים הערלים והטמאים מתוכה ותרד ירושלם בנויה ומשוכללת מן השמים שיש בה שבעים ושתים מרגליות שמבהיקות מסוף העולם ועד סופו. והולכים כל האומות לנוגה שנאמר והלכו גוים לאורך. וירד היכל בנוי מן השמים שהוא קשור בזבול שכן ראה משה ע״ה ברוח הקודש שנאמר תביאמו ותטעמו. ויושבין ישראל לבטח אלפים שנה ואוכלים בהמות ולויתן וזיז בהמות שוחטין וזיז קורע לויתן בקרסוליו ומשה יבא וישחוט זיז שדי. ולקץ אלפים שנה הקב״ה יושב על כסא דין בעמק יהושפט. ומיד השמים והארץ בלין והולכים ובלים והחמה חפרה והלבנה בושה וההרים ימוטו והגבעות תמוטנה

כדי שלא יזכירו לישראל עונותיהם ושערי גהינם נפתחות בנחל יהושע ושערי גן עדן במזרח ביום השלישי שנאמר יחיינו מיומים אלו ימי משיח שהם אלפים שנה. וביום הג׳ זה יום הדין ואוי לו לכל מי שמת בו והקב״ה מעביר לפניו כל אומה ואומר להם אתם שמשתחוים לאלהי כסף וזהב ראו אם יוכלו להציל אתכם. ומיד עוברים ונשרפים שנאמר ישובו רשעים לשאולה וישראל באים אחריהם והקב״ה אומר להם למי אתם משתחוים והם אומרים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וכו׳. ואומות העולם אומרים מתוך גהינם נראה אם ישפוט את ישראל עמו כמו ששפט אותנו. מיד הקב״ה עובר עם ישראל באמצע גהינם ונעשה לפניהם כמים קרים שנאמר ויעבור מלכם לפניהם ואומר כי תלך במו אש לא תכוה. ובאותה שעה ננערין פושעי ישראל לגהינם י״ב חדשים ואח״כ הקב״ה מעלה אותם ויושבים בגן עדן ומתענגים מפירותיה שנאמר ועמך כלם צדיקים. רבי שמעון אומר עתיד הקב״ה לשרוק לדבורה אשר בקצה יאורי מצרים ובאים ועושי׳ מלחמה בתוך מצרים. והמלך הראשון שמנהיג אותם ומוציאם הוא עבד שמרד על אדונו שנאמר כה אמר ה׳ לבזה נפש למתעב גוי אותה מתועבת שבאומות אלו בני כנען לעבד מושלים והוא מורד על אדונו ומתקבצים אליו אנשים שמרדו על אדוניהם ויוצאים במעט ומחזיקים מלכות בגבורה ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים גבוריהם ויורשים ממונם ואת רכושם. והם אנשים מכוערים ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח והם מהרים ונמהרים שנ׳ הגוי המר והנמהר. ועל הר מרום ישראל יעלו ויסבר לפרוץ בהיכל ודלתים יעקירו ומרות יבכו. וארבעה מלכים יעמדו עליהם שנים נשיאים ושנים סגנים. הראשון איש קונדק וממליך מלך בחייו מורע המלוכה והמלך שימלוך עליהם הולך בשפלות ועיניו יפות ושערו נאה וימות בשלום ואין נפרעין ממנו בזה העולם. ואחריו יעמוד מלך במחלוקת ויעמוד חיילים על נהר פרת ויפלו כלם ביום אחד ויברח ויאסר וכל הימים שהוא נאסר יהיה שלום בארץ ואחיו מושלים בכל הארצות. והמלך הרביעי שיעמוד עליהם אוהב כסף וזהב והוא איש שחור וגבה קומה זקן וגרגר והורג אותן שהוציאוהו והמליכוהו ויעשה ספינות מנחשת וימלא אותם כסף וזהב וטומן אותם תחת מימי פרת להצניעם לבניו והם עתידים לישראל שנאמר ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים. ובימיו תפשע קרן מערבית וישלח שם גייסו׳ רבים והורג בני מורח וחזר ומשלח גייסות רבות ובאים והורגים את בני מערב ויושבים

בארצם. וזה לך האות שאתה רואה שבוע אחד תחלתו מטר. ובשניה חיצי רעב משתלחין. ובשלישית רעב גדול. וברביעית לא רעב ולא שובע. ובחמישית שובע גדול ויצמח כוכב אחד ממזרח ובראשו שבט והוא כוכב של ישראל שנאמר דרך כוכב מיעקב. ואם האיר לטובתן של ישראל הוא ואז יצמח משיח בן דוד. וזה לך האות כשאתה רואה שנפל נירון מזרחי שבדמשק נפלה מלכות בני מזרח ואז יצמח הישועה לישראל ומשיח בן דוד בא ויעלו לירושלם ויתענגו עליה שנאמר וענוים ירשו ארץ ויתענגו על רב שלום. האל ברחמיו ישלח לנו הגואל במהרה בימינו אמן:

תם ספר אליהו ז״ל ופרקי משיח ונסתרות ר׳ שמעון בן יוחי

היכלות רבתי

פרק א' (א) **אמר ר' ישמעאל***) מה אילו שירות שהיה אומר. מי שמבקש להסתכל בצפיית המרכבה לירד בשלום ולעלות בשלום. גדולה מכולם להוקק לו להכניסו ולהביאו לחדרי היכל ערבות רקיע להעמידו לימין כסא כבודו פעמים שהוא עומד נגד י"י אלהי ישראל לראות כל מה שעושים לפני כסא כבודו ולידע כל מה שעתיד להיות בעולם. סליק הלכתא: (ב) למי משפילין למי מגביהין למי מרפים למי מגבידים למי מרוששים למי מעשרין למי ממיתים למי מחיים למי נוטלין ממנו ירושה למי נותנין לו ירושה למי נוחלין לו תורה למי נותנין לו חכמה. סליק היגלה: (ג) גדולה מכולם שהוא צופה ומכיר בכל מעשה בני אדם שעושים אפילו בחדרי חדרים בין מעשים נאים בין מעשים מקולקלים. גנב אדם יודע ומכיר בו. רצח נפש יודע ומכיר בו. נאף אדם יודע ומכיר בו. נחשד על הנדה יודע ומכיר בו. סיפר לשון הרע יודע ומכיר בו. גדולה מכולם שמכיר בכל יודעי כשפים. סליק היגלה: (ד) גדולה מכולם שכל המגביה ידו עליו ומכהו מלבישין אותו נגעים ומכסין אותו צרעת ומעטרין אותו בהרת גדולה. גדולה מכולם שכל המספר עליו לשון הרע מטילין ומשליכין עליו כל מכות צמחון וחבורות רעים ופצעים שירד מהן שחין לח. סליק: (ה) גדולה מכולם שהוא מובדל מכל בני אדם ונבהל מכל מדותיו ונכבד על העליונים ועל התחתונים וכל הנכשל בו הכשילות גדולות רעות וקשות נופלות עליו מן השמים וכל השולח בו יד בית דין של מעלה

---

*) לפי עדות בעל קול יהודה דף קס"ט ספר היכלות לר' ישמעאל מתחיל בזה הלשון: אמר ר' ישמעאל כשעליתי למרום להסתכל בצפייתי במרכבה הייתי נכנס בששה היכלות חדר בתוך חדר כיון שהגעתי לפתח היכל שביעי עמדתי בתפלה לפני הקב"ה וכו'.

שולחין בו יד. סליק: (ו) גדולה מכולם שיהיו כל הבריות לפניו כבכסף לפני צורף שמכיר איזה כסף צרוף ואיזה כסף פסול איזהו כסף טהור ואף הוא יהיה צופה במשפחה כמה ממזרים יש במשפחה כמה בני נדה כמה פצועי דכא כמה כרותי שפכה כמה עבדים כמה בני ערלים. סליק פרקא:

פרק ב׳ (א) גדולה מכולם שכל המעיז בו פניו מכהין מאור גלגל פניו. גדולה מכולם שכל הבווה אותו אינו עוזב לא שורש ולא ענף ואף לא יורש. גדולה מכולם שכל המספר בגנותו עושין עליו כלה ונחרצה ואין חומלין עליו. סליק: (ב) גדולה מכולם שתוקעין ומריעין ותוקעין ואח״כ מנדין ושבין ומנדין ומחרימין שלשה פעמים בכל יום בב״ד של מעלה מיום שנתנה תורה לישראל לישרים ולכשרים לענוים ולחסידים לעלובים לנבונים ולבחירים ולפרושים לירד ולעלות במרכבה ולומר יהא בנידוי לטעצ״ש יו״י אלהי ישראל לו ולכסא כבודו ולכתר ראשו לבית דין של מעלה ולבית דין של מטה ולכל צבא מרום ולכל משרתיו. מי שעומד מפניו חושש במרכבה כמרכבה ועוזב אותו. סליק: (ג) א׳ ר׳ ישמעאל כך היו שונין בצפיית המרכבה. החושש במרכבה אין לו רשות לעמוד אלא מפני שלש מדות בלבד מפני המלך ומפני כ״ג ומפני סנהדרין. וסנהדרין בזמן שיש בהן נשיא הא אם אין בהם נשיא אף מפני סנהדרין לא יעמוד ואם עמד הרי זה מתחייב בנפשו מפני שעמד מפניו וממעט את ימיו ומקצר שנותיו. סליק הלכתא: (ד) אמר ר׳ ישמעאל מה הפרש שירות שאדם משורר ויורד למרכבה. פתח ואמר ראש שירות תחלת שבח וראשית שירה תחלת גילה וראשית רנה משוררים השרים המשרתים בכל יום ליו״י אלהי ישראל ולכסא כבודו הם מנשאים גלגל כסא כבוד רנו רנו מושב על יו״י הריע הריע כלי חמדה שנעשה בהפלא ופלא תשמיח תשמיח [ס״א שמח תשמח] מלך שעליך כשמחת חתן בבית חופתו ישמח ויגל כל זרע יעקב. וכשבאתי לחסות תחת צל כנפיך בשמחת לבב ששמח בך כי סיחתך עם סיחת מלכך. יו״י יוצרך את המספר כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י״י צבאות. סליק: (ה) משבח ושירה של יום ויום מגילה ורינה של עתים ועתים ומהגיון היוצא מפי קדושים ומריגיון המתגבר מפי משרתים הרי אש וגבעות להבה נצברות וננגזות נתיבות [ס״א נתונות] בכל יום כדבר שנ׳ קדוש ק׳ ק׳ י״י צבאות מלא כל הארץ כבודו. סליק:

פרק ג׳ (א) **מה** לך אתה נבהל עבד נאמן. מה לך אתה מרתיע אומר לפניך [ס״א אומר לפניו] והרריא״ל יו״י אלהי ישראל אם אני לא אבהל מי הוא שיבהל. אם אני לא ארתע מי הוא שירתע שאני נקרא לגבורה שש שעות בכל יום ואלף פעמים סוחבין אותי על רכובותי [ס״א רכיבותי] עד שאני מגיע לכסא כבודו. והיה הקול משיב ואומר לו כמה שנ׳ ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהם. הללו שעושין לך המעשים הללו [ס״א האלו] אין כלימה על דבריהם ואין סותר עלי סיחתם ואין סותר על דבריהם. משרתי הדרו קוראים מלך הדור יושב בחדרי היכל גאוה היכל דממה אימה יראה קדושה וטהרה כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י״י צב׳: (ב) מלך נסים מלך גבורות מלך נפלאות מלך פרושות. כסאך מעופף ועומד תחתיו משעה שתקעת יתד אריגת המסכת ששיכלול העולם ומסלולו עומד עליה שנים רבות דורות עד אין קץ. ועדיין לא הניח רגליו על קרקע ערבות אלא כעוף המעופף ועומד תחתיו. גאי גאים קשורי כתרים וכל מלאכי ראשי מדות שבראתה חבושים עומדים תחת כסא כבודו והיו מנטלין אותו בעוז תוקף וגבורה ואף הם לא הניחו רגליהם בקרקע ערבות אלא כעוף מעופפים ועומדים ושלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר לך זהררי״אל יו״י אלהי ישראל התכבד ושב עלי מלך מפואר לפי שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י״י צבאות: (ג) גאוה מופלאה ושררה משונה גאוה של רוממה ושררה של זיהון של מלאך הפנים. מתנהג בה שלשה פעמים בכל יום ויום בבית דין של מעלה כשהוא הולך ובא על הרקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקודש. והכרובים והאופנים וחיות הקודש חבושים ועומדים תחת כסא הכבוד וכיון שרואים כל מי שבמרום כשהוא הולך ובא על ערבות רקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקדש מרתיעין ומתבהלין ומתעלפין ונופלין לאחוריהן. כי במאה ושמונים וחמשת אלפים רבבות פרסאות אין כל בריה יכולה ליגע לאותו מקום מפני זוחלי אישות שטורדין ויוצאין מפי הכרובים ומפי האופנים ומפי חיות הקודש שפותחין פיהם לומר קדוש בשעה שישראל אומרים לפניו קדוש כדבר שנ׳ קדוש ק׳ ק׳ י״י צבאות: (ד) מידה של קדושה מידה של גבורה מידה נוראה מידה מבוהלה מידה של רתת מדה של זיעה מידה של בהלה מידה של חלחלה

של חלוק של זהררי״אל יו״י אלהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו וחקוק ומלא כולו מבפנים ומן החצון ועיני כל ברייה אינה יכולה להסתכל בו לא עיני בשר ודם ולא עיני משרתיו והמסתכל בו והמציץ והרואה אוחזות ומחוירות לגלגלי עיניו וגלגלי עיניו פולטין ומוציאין לפידי אש והן מלהטין אותו והן שורפין אותו והאש היוצא מן האדם המסתכל היא שורפת אותו והיא מלהטת אותו. מפני מה מפני דמות עינים של חלוק של זהררי״אל יו״י אלהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו וערב ומתוק יופיו כמראה יופי זיו הדר עיני דמות חיות הקודש כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י״י צבאות. סליק:

פרק ד׳ (א) **מי** כמלכינו בכל גיאות תופשי מלכות מי כיוצרינו מי כיו״י אלהינו מי כמוהו בקושרי קשרי כתרים כי בששה קולות משוררים לפניו מידות נושאי כסא כבודו כרובים והאופנים וחיות הקודש בקול שמעולה מחבירו ומשונה משלפניו. קול הראשון קול השומע אותו מיד משתגע ומשתטה. קול השני כל המאזין לו מיד תועה ושוב אינו חוזר. קול השלישי השומע אותו אוחזתו עוות ומיד מת. קול הרביעי כל המאזין לו מיד משתברת גולגלת ראשו ומתנתקין רוב ראשי צלעותיו. קול החמישי כל השומע אותו מיד נשפך כקיתון ושורה כולו להיות דם. קול הששי כל המאזין לו מיד אוחזות דקירה ללבו ולבו מרעיש ומהפך את בני מעיו וישרה מררתו בקרבו להיות כמים כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י״י צבאות. סליק היגלה: (ב) א׳ ר׳ ישמעאל כל השירות הללו שמע ר׳ עקיבא כשירד למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כסא כבודו שהיו משוררין לו משרתיו (ג) מי כמלכנו מי כיוצרנו מי כיו״י אלהינו. חמה ולבנה מפליט ומוציא כתר ראשו. כימה וכסיל וכוכב הנוגה מורות וכוכבים ומזלות טורדין ויוצאין מחלוק שלו שמעוטר ויושב בו על כסא כבודו. ואור גדול היה מפליט בין עיניו. כי מלך נסים ומלך גבורות ומלך נפלאות ומלך פרישות הוא כדבר שנ׳ קק״ק י״י צבאות. סליק היגלה: (ג) אמר ר׳ ישמעאל כל השירות הללו שמע ר״ע כשירד למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כבודו שהיו משוררין לפניו משרתיו. (ד) א׳ ר׳ ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה שבאתה שמועה קשה מכרך הגדול של רומי לומר תפסו ארבעה האנשים אבירי ישראל רבן שמעון בן גמליאל ור׳ ישמעאל בן אלישע ור׳ אליעזר בן דמה ור׳ יהודה בן בבא ושמונת אלפים תלמידי חכמים מירושלים

פריון שלהם. סליק היגלה: (ה) וכיון שראה ר׳ נחוניא בן הקנה גוירה זו של מעלה ונתנו לסמאל שרה של רומי לומר לך והכחד מאבירי ישראל כל נחת טוב וירך להנקם ממנו עד שתגיע יפקוד יו״י על צבא המרום במרום שנשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכיות כגרים וכבשים של יום הכיפורים:

פרק ה׳ (א) **אמר** ר׳ ישמעאל כל התראות הללו וכל התנאים התרו בו והתנו בו בסמאל הרשע והוא אומר קבלתי עלי ויכחדו עשרת אדירים הללו. אר׳ ישמעאל מה עשה זהרריא״ל יו״י אלהי ישראל באותה שעה לא הספיק לומר לסופר כתוב גזרות ומכות גדולות עזות וקשות נוראות ומבוהלות כבודות ומנוולות על רומי הרשעה מפני חימה שנתמלא על סמאל שקיבל עליו כל התנאים הללו. אלא מיד נטל הוא עצמו הנייר וכך כתב ליום נקמה שעתיד ושמור לרומי הרשעה תעלה ענן אחת ותעמוד למעלה מרומי ותוריד שחין לח ששה חדשים על האדם ועל בהמות ועל הכסף ועל הזהב ועל הפירות ועל כל כְלי מתכות ואח״כ תעלה לה ענן אחרת ותדחה את חברתה ותעמוד במקומה ששה חדשים אחרים ותוריד נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים כולם על רומי הרשעה עד שיש שעה שיאמר אדם לחבירו הי לך רומי הרשעה היא וכל אשר בה בפרוטה אחת ויאמר לו אין מתבקשת לי. סליק היגלה: (ב) אמר ר׳ ישמעאל כשבאתי והודעתי עדות זו מלפני כסא הכבוד שמחו כל החברים ועשו אותו היום לפני ר׳ נחוניא בן הקנה יום משתה ושמחה ולא עוד אלא שאמר נשיא בשמחתו הכניסו לפנינו כל מיני זמר ונשתה יין בהן הואיל ועתיד זהרריא״ל יו״י אלהי ישראל לעשות נקמה ונפלאות ונפלאי נפלאות בה ברומי הרשעה ונגילה בשמחת כנור ועוגב. סליק היגלה: (ג) אמר ר׳ ישמעאל מה עשו ב״ד של מעלה. באותה שעה צוו למלאכי חבלה וירדו עליו ועשו עליו על לופינוס קיסר כלה נחרצה ולא נשתייר בכל היכלו שריד ופליט ורופא אשת נעוריו וכל אמהותיו וכל פלגשיו היו מוטלין והיו שרופין ומוטלין לפניו כל בניו וכל בני ביתו וכל מחמדי עיניו: (ד) א׳ ר׳ ישמעאל מה עשו לאותו הרשע ניולוהו ונבהלוהו במתיו מפני שהיו מוטלין לפניו כיון שהיה שולח ידו כל ברייה ליטול ממתיו של לופינוס הקיסר והניחו על מטתו לקוברו היה בולעו תהום וכיון שמשך ידו הימנו היה פולטו תהום והיו מוטלין לפניו. ולא עוד

אלא שרחו ונבאשו בכל היכל מלכותו והיה מתבייש מפני שרי מלכיות שהיו נכנסין ויוצאין לפניו:

פרק ו׳ (א) **אמר ר׳ ישמעאל** אמר לי סורי״אל שר הפנים ידידי אומר לך מפני מה חזק כחו של אותו רשע מפני שממשלת של עשו הרשע הוא היה לפיכך עז וחזק וקשה לבו. סליק היגלה: (ב) אר׳ ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך אל תעצב במדה זו שאתה נפטר בה בבית עולמך שכבר מילא זהרי״אל יו״י אלהי ישר׳ פיו בשחוק ושחק ואמר הדר גאון היכל נורא שאני שרוי בו בתוכו וכסא כבודי שכלול בו ושסילסולי בו שאיני עוזב משנברא ועד לעד שאני מטעימו טעם אור ואש גחלי כרובים ואופנים וחיות הקודש לאותו רשע בתוך גיהנם ע״י ר׳ חנניא בן תרדיון. סליק היגלה: (ג) א׳ ר׳ ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך מה עשה הדר טהור הדר אוהיהם [ס״א אוריהם] יו״י אלהי ישראל באותה שעה עיינתי וירדתי וטרדתי ודחפתי את לופינוס קיסר מהיכלו שהיה ישן בו בלילה והילכתי אותו בבית להקת חזירים וכלבים והכנסתי את ר׳ חנניה בן תרדיון וחילמתי וחולכתי אותו בבית לופינוס קיסר. למחר באו ההורגים שכועסין על ר׳ חנניה בן תרדיון לומד נפלאות יושב ועושה בבית המדרש ויושב ומלמד לאבירי ישר׳ תורה התיזו את ראשו נדמה להם לופינוס קיסר כר׳ חנניה בן תרדיון [נ״א בן הקנה] וחתכו את ראשו ור׳ נחוניא בן הקנה בתוך ור״ח בן תרדיון קשר כתר מלכותו והלך ומלך על רומי הרשעה בצורת פניו של לופינוס קיסר ששה חדשים והרג בה ששת אלפים הגמונים אלף אלף הגמונים לכל חדש והעמידו בצורת ר׳ חנניה בן תרדיון לבני רומי הרשעה ותפשוהו והשליכוהו באש. ומיהו שהטילוהו באש תחת ר׳ חנניה בן תרדיון לופינוס שמאחר שהמיתוהו חזרו והחיו אותו בב״ד של מעלה ותפשוהו והטילוהו באש והיה בטינוף בית השריפה ובמדה הזו לכל עשרת חכמי ישראל. סליק היגלה: (ד) מפני שהכרוז יוצא מערבות רקיע מכריז ואומ׳ בבית דין של מעלה לומ׳ מחשבה שחשבה רומי הרשעה על אבירי ישראל לאבדם זהררי״אל יו״י אלהי ישראל היה מסכים ואפילו הירהור הלב שרומי הרשעה מהרהרת בני חשובה היא להם לפני כאילו עשו אותה. סליק:

פרק ז׳ (א) **אמר** ר׳ ישמעאל סח לי סורי״אל שר הפנים ידידי שבחו של מלך וכסאו לכך נאמר כסא כבודך עלי. כרובי מעלה

רוממוהו ואופני גדולה מנשאין אותו ובריות כפור ובריות קיטור ובריות דליקה מעוטרות בגאוה ובזיהיון ועיני שדי נשואות בהן והיו משונות תחתיו כאיילות [ס״א כאילנות] תחת המחרישה והיה נטוי על ראשיהם בעוז תוקף וגבורה כדבר שנאמר קק״ק: (ב) תתהדר תתרומם תתנשא מלך מפואר כי על כסא רם ונישא נורא ומבוהל אתה שוכן בחדרי היכל גאוה משרתי כסאך מבוהלין ומריעין ערבות הדום רגלך בכל יום בקול רינה וברעש זמרה והמון שירה כדבר שנ׳ קק״ק יו״י צ׳מ׳כ׳ה׳כ׳. סליק היגלה: (ג) עוררי גבורה מפעמי שכינה מרעישי קול מגדילי שירה וגערה לקול קדושים לקול משרתים לקול אבירים משוררים בחיך (ס״א בחן) ערב ובנעימת קדושים שוכן בריגיון נחלי להבה מנשאין גלגל כסא כבוד וכו׳: (ד) אר׳ ישמעאל מה הפרש שירות עטורי פאר מכחירי כתרים מרנני עליון בשירי גילה רוממו אתם לאדון להבה כי בשכינת שכינה הדרה חדרי חדריו אתם חונים. הפליא את שמכם משם משרתיו הבדיל אתכם ממשרתי מרכבה המזכיר שם אחד מכם אש לוהטת להבה סובבת שלהבת מקפת גחלי אש גחלי זיו מנתזות כדבר שנ׳ קק״ק יוי צ״ב כולי. סליק היגלה: (ה) מחמדי נורא ברורי עליון נשואי פנים הדורי שיחה נעימים ונחמדים בעיני שדי (ס״א שרי) אומרים ונשמעים לפני מלך מפואר משרתי הדרו נקראים מלך יושב בחדרי היכל דממה ויראה קדושה כדבר שנ׳ ק׳ק׳ק וגו׳:

פרק ח׳ (א) מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי קנאה מזכירי אהבה מסדרי דעות לפני הדר היכל נורא מה לכם שאתם מרננים ופעמים לכם שאתם שמחים. מה לכם שאתם נוראים ופעמים לכם שאתם מבהילין [מבוהלין ס״א]. אמרו כשאופני גבורה מרכבה מרקידים עומדים אנו בבהלה גדולה וכשגבורי שכינה מרכבה מאירין אנו שמחים שמחה רבה כדבר שנ׳ ק׳ק׳ק׳: (ב) פנים נאים פנים הדורים פנים של יופי פנים של להבה פני יו״י אלהי ישר׳ כשהוא יושב על כסא כבודו וסילסולו ימתינו במושבו הדרו. יופיו נאה מיופי גבורות הדרו מעולה מהדר חתנים וכלות בבית חופתם. המסתכל בו מיד נקרע והמציץ ביופיו מיד נשתפך כקיתון. המשרתים אותו היום שוב אין משרתין אותו למחר והמשרתין אותו למחר שוב אין משרתין אותו כי תשש כוחם והושחרו פניהם תעה לבם ונחשכה עיניהם אחר הדרו זיו יופי של מלכם כדבר שנ׳ קק״ק: (ג) משרתים אהובים משרתים נאים משרתים ממהרין משרתין קלין העומדים על

כסא הכבוד והנצבין על גלגל המרכבה מחטיף אותם. העומדין לימין חוזרים ועומדים לשמאל והעומדים לשמאל חוזרים ועומדים לימין והעומדים לפנים חוזרין ועומדין לאחור והעומדים לאחור חוזרים ועומדים לפנים הרואה את זה אומ׳ זהו והרואה את זה אומר זהו קלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה וקלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה. אשרי המלך שאילו משרתיו אשרי משרתים שזה מלכם אשרי עין הניזונת והמסתכלת באור מופלא הזה ראייה מופלא ומשונה כדבר שנ׳ קק״ק: (ד) נהרי שמחה נהרי ששון נהרי גילה נהרי רצון נהרי אהבה נהרי ריעות משתפכין ויוצאין מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשערי נתיבות ערבות רקיע מקול ניגון כינורות חיותיו מקול רינת תופי אופניו ומקול זמירות צלצלי כרוביו מתגבר קול ויוצא ברעש גדול בקדושה בשעה שישר׳ אומר׳ לפניו קק״ק:

פרק ט׳ (א) **בקול** מים ברעש נהרות כגלי תרשיש שרוח דרומית טורדת בהן בקול שירה של כסא הכבוד שמזכיר ומשבח למלך מפואר המון קולות ורעש גדול הרבה היו עוזבין בו קולות בכסא כבוד לעזרו ולחזקו כשהוא מזכירו ומקלסו לאביר יעקב כדבר שנ׳ קק״ק: (ב) ברוכים לשמים ולארץ יורדי ׳מרכבה אם תאמרו ותגידו לפני מה אני עושה בתפילת שחרית ובתפילת המנחה וערבית בכל יום ובכל שעה ושעה שישר׳ אומר׳ לפני קדוש ולמדו אתם ואמרו להם שאו עיניכם לרקיע כנגד בית תפלתכם בשעה שאת׳ אומ׳ לפני קד׳. כי אין לי הנאה בכל בית עולמי שבראתי באותה שעה שעיניכם נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניכם בשעה שאת׳ אומ׳ לפני קד׳. כי הבל היוצא מפיכם באותה שעה טורד ועולה לפני כריח ניחוח: (ג) והעידו לי להם מה עדות אתם רואים אתי מה אני עושה לקלסתר פניו יעקב אביהם שהיא חקוקה לי על כסא כבודי. כי בשעה שאתם אומ׳ לפני קדוש כורע אני עליה ומחבקה ומנשקה ומגפפה וידי על זרועותי ג׳ פעמים שאתם אומ׳ לפני קד׳ כדבר שנ׳ קק״ק: (ד) מי לא יהדר למלך המהודר מי לא ישבח למלך המשובח מי לא יקדש למלך הקדוש שבכל יום ויום גבורות ונפלאות רבות ומתרגשות לפניו מעולות ומשונות זו מזו כי מה כל עפעפי שריסי אפיריותיו (?) שטורד ויוצא מפיהם כשמזכירין באותו השם הנכנס באזנים ויצא בפה ומשתכח מלך שאינו הגון לו כדבר שנ׳ קק״ק: (ה) כי במקום שמזכירין אותו מאיר ומזריח ומזהיב ומכסיף

וטורד פטדה ויהלום ספיר ונופך וברקת ושיש טהור כי מופלא ומשונה רז גדול הוא שם שנבראו בו שמים וארץ. ניבלעו וניכלמו ונתלו ונתחכמו בו כל סדרי בראשית כדבר שנ׳ קק״ק:

פרק י׳ התגבהו התגבהו בעלי רוממה התנשאו התנשאו בעלי זיהיון התגברו התגברו בעלי גבורה התגאו התגאו בעלי גאוה כי למלכו של עולם בלבד ולכל משרתיו רוממה וגבורה וגאוה וזיהיון כי למשרתי גאונו נאה להתגאות ולמנטלי כסאו ראוי להתגבר כי מכסא כבודו ולמעלה שמונים ומאת אלפים רבבות פרסאות גובהו ומזרוע ימנו ועד זרוע שמאלו שבעים רבבות פרסאות רוחבו. כי כמה גבורים הם מנטלי כסא של מלך גבור זה טעונים ועומדים יום ולילה ערב ובקר וצהרים בחרדה בבהלה באימה ברתת בזיעה וביראה. וכי כמה כח יש בכם משרתי אלהינו שאתם מזכירין ומשמיעים לו זכרון שמו ברום עולם אין חקר ואין מספר בקול ותוקף כדבר שנ׳ קק״ק: גזירת שמים עליכם יורדי מרכבה ואם לא תגידו ותאמרו מה ששמעתם ואם לא תעידו מה שראיתם על פנים. פנים רוממה וגבורה גאוה וזיהיון שמתנשאין מתנטלות ומתרגשות ומתגדלות הפנים מתגבהות ומתגדלות שלשה פעמים בכל יום ויום במרום ואין בני אדם יודעין ומכירין בהם כדבר שנ׳ קק״ק. סליק:

פרק י״א (א) כשמלאך הפנים נכנס לסלסל ולסדר לכסא כבודו ולהכין מושב לאביר יעקב אלף אלף כתרים קושר לאופני הוד לכל אחד ואחד מהם בראשו. אלף אלף פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. שני אלפים כתרים קושר לכרובי כבוד לכל אחד ואחד מהן בראשו ושני אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. שלשת פעמים אלפים כתרים קושר לחיות הקודש לכל אחד ואחד מהן בראשה וג׳ אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחת ואחת מהן. ששה אלפים כתרים קושר לנוגה אור לו ולשמונת אלפים אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות כתרים ששה אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לכל אחד ואחד מהן. שנים עשר אלפים כתרים קושר לבזק לו ולששה עשר אלף אלף אלפי אלפי אלפים רוב רובי ריבי ריבי רבבות רבבות כתרים שנים עשר אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. סליק היגלה: (ב) בבקשה מכם מדות נשאי כסא הכבוד בלב שלם ובנפש חפיצה ויגדילו גילה ורינה שירה וזמרה לפני כסא כבודו של טוטרוסי״אי נבו״ב מרתצ״ען ואית דאמרינן נדי״ב מרתצע״ן יו״י

אלהי ישר׳ ופותח לבו בשעת תפלת בניו וידרש וימצא להם ליורדי מרכבה בשעה שהן עומדין לפני כסא כבודו. (ג) בכל יום ויום בהגיע עלות השחר מלך הדור יושב ומברך לחיות. לכם חיות אני אומר לכם בריות אני משמיע חיות חיות נושאות כסא כבודי בלב שלם ובנפש חפיצה. תתברך שעה שיצרתי אתכם ותתרומם המזל שיצרתי אתכם בו יאיר אור אותו יום שעליתם במחשבה על לבבי שאתם כלי חמדה שתכנתי ושיכללתי אתכם בו כי החרישו לי קול יצורי שבראתי ואשמע ואאזין לתפלת בני: (ד) בכל יום ויום בהגיע תפילת המנחה מלך הדור יושב ומרומם לחיות עד שלא יכלה דבר מפיו חיות הקודש יוצאות מתחת כסא הכבוד. ופיהם מלא רינה בכנפיהם מלא גילה ידיהם מנגינות ורגליהם מרקדות ומקיפות וסובבות את מלכם אחת מימינו ואחת משמאלו ואחת מלפניו ואחת מאחריו ומגפפות ומנשקות אותו ומפרעות פניהם הן מפרעות ומלך הכבוד מכסה פניו והיה ערבות רקיע מתבקע מפני מלך הדר זיו יופי תואר חמדת חמלת תאות זוהר הנזר שבה מראה פניהם כדבר שנ׳ קק״ק. סליק:

פרק י״ב (א) מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי קנאה מזכירי אהבה אהבתו של אברהם אבינו לפני מלכם כשהיו רואין אותו שהוא כועס על בניו מה הן עושין מחבטין כתריהן ומתירין את מתניהן ומכין על ראשם ונופלין על פניהם ואומרין התר התר יוצר בראשית. סלח סלח אביר יעקב. מחול מחול קדוש ישר׳ כי אדיר מלכים אתה: (ב) מלך נורא מלך מבוהל מלך יקר ונכבד למה לך איבה עם זרע אברהם למה לך קנאה עם זרע יצחק למה לך תחרות עם זרע יעקב כי קנין שמים וארץ קראת אותם ויוצאות קרנות מתחת כסא כבודו פמיליות ותוקעות ומריעות ומברכות: (ג) ברוכים אתם מלמדי זכות על בני שבח לכם מסלסלי אבות וכל צבא מרום כבוד וגדולה עשו להם. אדר״ו אט״ה סע״ן עוד״י פצ״ת יו״י אלהי ישר׳ היו נקראיך. הרי הוא אומר לך יו״י הגדולה והגבורה וגו׳ ואומ׳ מה רבו מעשיך יו״י וגו׳ לכך נאמר תתהדר תתרומם ותתנשא מלך מפואר תתברך ותתקדש טוטרוסי״אי י״י אלהי ישראל: (ד) שהוא נקרא טוטרוס״יא טוטרוס״יה טוטרוסי״ה טוטרוס״יח טוטרוסיא״ל טוטרוסי״ג טוטרוסי״ך טוטרוסי״ף טוטרוסי״ץ טוטרוסי״ש טוטרוסי״ב טוטרוסי״ן טוטרוסי״ם טוטרוסי״ע טוטרוסי״ק טוטרוסי״ת צורט״ג והדרי״אל אשרויליי״אי. (וסימן דהדא הילכתא

למיגרס אילין שמהתא דברכתא מטורסיאי ועד טוטרוסית ניגרום הדא מסורתא יה אחל גך פץ שבנם עקת). סליק:

פרק י"ג (א) אר' ישמעאל כיון שראה ר' נחוניא בן הקנה את רומי הרשעה שנטלה עצה על אבירי ישראל לאבד אותם עמד וגילה סודו של עולם מידה שהוא דומה למי שהוא ראוי להסתכל במלך וכסא בהדרו ביופיו וחיות הקודש בכרובי גבורה ובאופני שכינה כבוק מבוהל בחשמל נורא ברגיון שמוקף סביב לכסא בגשרין ובשלהביות שמתגברות ועולות בין גשר לגשר ובאבק עשן ובריח זו שהיה מעלה כל אבק גחליו שהיה מחופה ומכסה את כל חדרי היכל ערבות רקיע בערפלי גחליו וסורי"א שר הפנים עבד טוטרכי"אל יו"י גאה: (ב) למה דומה זו לאדם שיש לו סולם בתוך ביתו לכל מי שנקי ומנוער מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע ושבועת שוא וחילול השם ועזות פנים ואיבת חנם וכל עשה ולא תעשה שומר: (ג) אר' ישמעאל אמר לי ר' נחוניא בן הקנה בן גאים אשריו ואשרי נפשו שכל מי שנקי ומנוער משמונה מידות הללו שטוטרכי"אל יו"י וסורי"א עבדו מואס בהם: (ד) יורד ומסתכל בגאוה מופלאה ושררה משונה גאוה של רוממה ושררה של זיהיון שהן מתרגשות לפני כסא כבודו פעמים בכל יום ויום במרום מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח שטוטרכי"אל יוי מתנהג בה במרום. סליק:

פרק י"ד (א) אר' ישמעאל כיון ששמעו אזני התראה חזאת תשש כחי אמרתי לו ר' אם כן אין לדבר סוף שאין לך אדם שהנשמה בו שנקי ומנוער משמונה מידות הללו. אמר לי בן גאים ואם לאו עמוד והביא לפני כל גבורי חבורה וכל אדירי ישיבה ואומר לפניהם הרזים הסתורין הכבושין נפלאות ועריגת המסכת ששכלול העולם וסילסולו עומד עליה ושפוד שמים וארץ שכל כנפי ארץ ותבל וכנפי רקיעי מרום קשורין תפורין ומחוברין תלויין ועומדין בו ונתיב סולם מרום שראשו אחד בארץ וראשו אחד על רגל ימין כסא כבוד: (ב) אר' ישמעאל מיד עמדתי והקהלתי את כל סנהדרין הגדולה וקטנה למבוי הגדול השלישי אשר בבית יו"י ואני יושב על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי מחפץ יולדתי שהכניסה לו בכתובתה (ג) ובא רבן שמעון בן גמליאל ור' אליעזר הגדול ור' אליעזר בן דמה ור' אליעזר בן שמוע ויוחנן בן דהבאי וחנניה בן חכינאי ויונתן בן עוזיאל ור' עקיבא ור' יהודה בן בבא באנו וישבנו

לפניו והיו כל המון חבירים עומדין על רגליהם כי היו רואין כוביות של אש ולפידי אור שמפסיקין ביניהם ובינינו ור׳ נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם את כל דברי מרכבה ירידה ועליה היאך יורד מי שיורד והיאך יעלה מי שיעלה: (ד) וכיון שהיה אדם מבקש לירד למרכבה היה קורא אותו לסורי״ה שר הפנים ומשביעו מאה ושנים עשר פעמים בטוטרוסיא״י יו״י שהיה נקרא טוטרסיא״י צור״טק טוטרכי״אל טופג״ר [ס״א טופר״ג] אשרוילי״אי זבודי״אל והרדי״אל טנד״אל שוק״ד הוזי״א [ס״א שקר הו״יא] דהיבור״ון ואדיריר״ון יו״י אלהי ישראל: (ה) שלא יוסיף על מאה ושנים עשר פעמים ולא יגרע מהם או מוסיף או גורע דמו בראשו אלא פיו יוצא שמות ואצבעות ידיו מאה ושנים עשר יספרו מיד יורד ושולט במרכבה. סליק:

פרק ט״ו (א) **א״ר ישמעאל** כך אמ׳ ר׳ נחוניא בן הקנה בשבעה היכלות יושב טוטורסי״אי י״י אלהי ישראל חדר בתוך חדר ובפתח כל היכל והיכל שומרי הסף שמונה ארבעה מימין המשקוף וארבעה לשמאל המשקוף: (ב) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הראשון דהבי״אל וקשרי״אל גהורי״אל ובותי״אל טופהי״אל ודהרי״אל מתקי״אל ושוי״אל. ואית דאמרין שיבי״אל: (ג) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השני טגרי״אל ומתפי״אל סרהי״אל וערפי״אל שהררי״אל וסטרי״אל רגעי״אל [רגשי״אל] וסהיבי״אל: (ד) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השלישי שבורי״אל ורצוצי״אל ושלמי״אל סבלי״אל ווהוהי״אל הדרי״אל ובזרי״אל: (ה) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הרביעי פחדי״אל וגבורתי״אל כזוי״אל ושכיני״אל ושתקי״אל וערבי״אל וכפי״אל וענפי״אל: (ו) אלה שמותם של שומרי פתח היכל החמישי תחי״אל ועוזי״אל גטי״אל גטהי״אל וסעפרי״אל גרפי״אל וגרי״אל דרי״אל ופלטרי״אל: (ז) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הששי רומי״אל וקצפי״אל נהגהי״אל וארסברסבי״אל עגרומי״אל ופרצי״אל ומחקי״אל ותופרי״אל: (ח) ובפתח היכל השביעי זקופין ועומדין כל הגיבורים עריצים עזים וקפוים נוראים ומבוהלים גבוהים מהרים ולטושים מגבעות קשתותם דרוכות והן בפנים חרבות לטושות והן בידיהם וברקים טורדין ויוצאין מגלגלי עיניהם וכוביות אש מחוטמם ולפידי גחלים מפיהם וכובעין ושיריונות הן מעוטרין ורמחים וחניתות תלויות להן בזרועותם:

פרק ט״ז (א) סוסיהם סוסי חשך סוסי צלמות סוסי אפילה סוסי אש סוסי דם סוסי ברד סוסי ברזל סוסי ערפל סוסים שרוכבים

עליהם העומדים על אבוסי אש ומלאים גחלי רתמים ואוכלים גחלים מתוך אבוסיהם כשיעור מ׳ סאה בפה אחד לשעור פה כל סוס וסוס שלשה כשיעור פתח מאבוסי של קיסריה: (ב) ונהרי אש בצד אבוסיהם והיו שותים כל סוסיהם כשיעור אמת המים שיש בנחל קידרון שמוציאה ומחזקת כל מימי גשמים של ירושלים והיה שם ענן למעלה מראשם מולף דם למעלה מראשם שלהם ושל סוסיהם וזהו סימן ומידה של שומרי פתח היכל השביעי וסוס כל פתח כל היכל והיכל: (ג) והיו עולין כל בעלי יורדי המרכבה ואינם נזוקים אף שהיו רואים כל היכל זה ויורדים בשלום ובאים ועומדין ומעידין ראייה נוראה ומבוהלה ומה שאין בו בכל היכל של מלכי בשר ודם מברכין ומשבחין ומקלסין ומפארין ומרוממין ומהדרין ונותנין כבוד ותפארת וגדולה לטוטרוסי״א יו״י אלה ישראל ששמח ביורדי מרכבה והיה יושב ומצפה לכל אחד ואחד מישראל. אימתי ירד בגאוה מופלאה ושררה משונה בגאוה של רוממה ושררה של ויהיון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום במרום ומשנברא העולם ועד עכשיו לשבח: (ד) מלך ישר מלך נאמן מלך אהוב מלך נחמד מלך סומך מלך עלוב מלך עניו מלך צדיק מלך חסיד מלך קדוש מלך טהור מלך ברוך מלך גאה מלך גבור מלך חנון מלך רחום מלך מלכי המלכים: (ה) ואדון הכתרים מחמד ומצפה טוטרוס״אי יו״י אלהי ישראל במדה שמצפה לגאולה ולעת ישועה ששמורה להם לישראל אחר חורבן הבית השיני האחרון ואימתי ירד היורד למרכבה מתי יראה בגאות מרום מתי ישמע קץ ישועה מתי יראה עין לא ראתה מתי יעלה ויגיד לזרע אברהם אוהבו:

פרק י״ז (א) אר׳ ישמעאל כשאתה בא ועומד על פתח היכל הראשון טול שתי חותמות בשתי ידיך אחד של טוטרוסי״אי יו״י ואחד של סורי״א שר הפנים. של טוטרוסי״אי יו״י הראה אותו לעומדים לימין ושל סור״יא הראה אותו לעומדים לשמאל מיד כהבי״אל [דהבי״אל] השר שהוא ראש פתח היכל הראשון ופקוד על היכל ראשון ועומד לימין המשקוף וטופהי״אל שר העומד לשמאל המשקוף עמו מיד תופסין אותך ומשלימין ומזהירין עליך לטגרי״אל השר שהוא ראש פתח היכל השני ועומד מימין המשקוף ומתפי״אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ב) והראה אותם שתי חותמות אחד של אדריה״רון יו״י ואחד של אוהז״ייא שר הפנים. של אדריה״רון הראה אותם לעומדין לימין ושל אוהז״יא שר הפנים הראה אותם

לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומזהירין עליך לשבורי״אל השר שהוא ראש פתח היכל השלישי ועומד לימין המשקוף ורצוצי״אל השר העומד לשמאל עמו: (ג) והראה אותם שתי חותמות אחד של צורט״ק יו״י ואחד של דהביו״רון שר הפנים. של צורט״ק יו״י הראה אותו לעומדין לימין ושל דהביו״רון שר הפנים הראה אותו לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך ומוליכין לפניך שני שרים מלפניך ושני שרים מאחריך ומשלימין אותך עד שמוליכין אותך ומזהירין עליך לפחדי״אל השר שהוא ראש פתח היכל הרביעי ועומד לימין המשקוף וגבורתי״אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ד) והראה אותם שני חותמות אחד של זבורי״אל יו״י ואחד של מרגיוי״אל שר הפנים. של זבורי״אל הראה לאותן העומדין לימין ושל מרגיוי״אל שר הפנים הראה לאותן העומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומזהירין עליך לתחי״אל השר שהוא ראש פתח היכל החמישי ועומד לימין המשקוף ועוזי״אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ה) והראה אותם שני חותמות אחד של טוטרבי״אל יו״י ואחד של זהפנירי״אי שר הפנים. של טוטרבי״אל יו״י הראה לעומדין לימין ושל זהפנירי״אי שר הפנים הראה אותם לעומדין לשמאל מיד תופשין אותך שלשה שרים מלפניך ושלשה שרים מאחריך וכולי: (ו) מפני ששומרי היכל הששי היו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה שלא ברשות והיו מצווין עליהן ומכין אותו ושורפין אותם ומעמידים אחרים במקומיהם ואף אחרים העומדין תחתיהם כך היא מידתם אינם מתייראים ומעלים ללב לומר למה אנו נשרפין וכי מה הנייה יש לנו שאנו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה שלא ברשות ועדיין כך היא מידתם של שומרי פתח היכל הששי:

פרק י״ח (א) אר׳ ישמעאל אמרו לי כל חבורה בן גאים אתה מושל באור של תורה כר׳ נחוניא בן הקנה. ראה אם החזרתו וישב אצלינו מצפייה שהיה מציץ ויאמר לנו מה הוא מיורדי מרכבה ולא מיורדי מרכבה שהן פוגעין בהן שומרי היכל הששי ולא היו נוגעין ביורדי מרכבה כל עיקר מה הפרש בין אילו לאילו: (ב) אר׳ ישמעאל מיד נטלתי מטלית של מילת פרח בה ונתתי אותה לר׳ עקיבא ור׳ עקיבא נתנה לעבד שלנו לומר לך והעמד מטלית

זו אצל אשה שטבלה ולא עלתה לה טבילה והטבילה שאם תבא אותה האשה ותאמר מדת ווסתה לפני חבורה בידוע שאחד אוסר והרוב מתירין אמרו לאותה אשה נעי בה במטלית זו בראש אצבע צרדה של יד ואל תדרכי ראש האצבע עליה אלא כאדם שנוטל עצה מגלגל עיניו שנפלה מרחה אותה ברמיזה: (ג) הלכו ועשו כן והניחו את המטלית לפני ר׳ ישמע׳ נעץ בה מורביא של הדס מלאה פלייטון ששרו באפלסמון נקי והניחוהו על ארכובותיו של ר׳ נחוניא בן הקנה מיד פטרוהו מלפני כסא הכבוד שהיה יושב ורואה בגאוה מופלאה ושררה משונה בגאוה של רוממה ושררה של זיהיון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום ויום במרכבת משנברא העולם ועד עתה לשבח: (ד) ובקשנו ממנו מי הוא מיורדי מרכבה ולא מיורדי מרכבה אמר לנו אילו בני אדם שהיו לוקחין אותם יורדי מרכבה ומעמידין אותם למעלה מהם ומושיבין אותם לפניהם ואומרין להם צפו וראו והאזינו וכתבו כל מה שאני אומר וכל מה שאנו שומעין מלפני כסא כבוד ואותם בני אדם אינם הגונים לכך לפיכך היו פוגעין בהן שומרי פתח היכל הששי היו זהירין שתבררו לכם בני אדם כשירים והן מחבירים הברוקין: (ה) כשאתה בא ועומד על פתח היכל הששי והראה שלשה חותמות של שומרי פתח היכל ששי לקצפי״אל השר שחרבו שלופה בידו וטורדין ויוצאין ממנה ברקים והיה מעוררה על כל מי שאינו ראוי להסתכל במלך וכסא ואין כל בריה שממחה בידו וחרבו שלופה צווחת ואומרין הכל ועומדין במשקוף לימין: (ו) ואחד של דומי״אל וכי דומיאל שמו והלא אביר גהידרי״הם שמו למה נקרא שמו דומיאל אר׳ ישמעאל כך אמר ר׳ נחוניא בן הקנה בכל יום ויום בת קול יוצאת מערבות רקיע ומכריז ואומר בית דין של מעלה כך אומרים טעו״ם וכר מנצ״ה ופו״כי גש״ש געש״ת יוי אלהי ישראל קרא אותו דומיאל על שמי ומה שאני רואה מחריש כך דומיאל רשות שלי משקוף של ימין והוא אתו קצפי״אל השר ואין לו עליו לא איבה ולא שנאה ולא קנאה ולא תחרות אלא אילו לכבודי ואילו לכבודי:

פרק יט (א) זהררי״אל ופעלי פעליו שני חותמות הללו הראה מי שהוא לקצפי״אל וברוניה הראה לדומיאל השר שר ישר ועלוב מיד היה קצפיאל השר דורך קשתו ועטש ומביא לך רוח סערה ומושיב אותך בקרון של נוגה ומתקיע לפניך כשיעור שמונת אלפים רבבות קרנים ושלשה אלפים רבבות שופרות וארבעת אלפים רבבות

חצוצרות ודומיאל השר תופס דורן והולך לפניך. (ב) ומה דורן אר' ישמעאל כך א' ר' נחוניא בן הקנה רבי דורן זה שהיה דומיאל השר תופס לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד למרכבה לא דורן של כסף או של זהב אלא עחבין אותו לאותו אדם ולא היו שואלין אותו לא בהיכל ראשון ולא בהיכל שני ולא בהיכל שלישי ולא בהיכל רביעי ולא בהיכל חמישי ולא בהיכל ששי ולא בהיכל שביעי אלא הוא מראה להן חותמו והן עוזבין אותו ונכנס. (ג) ובפתח היכל ששי דומיאל השר שומר הסף של ימין לפתח היכל ששי יושב על ספסל של ליתיק טהור שבו זיו מאורות רקיע כברייתו של עולם ארסט"אן ומיר"א ארסט"אן וכנפינ"ן צמנ"ש ער"נה [ס"א ערג"נה] יוי אלהי ישראל ודומיאל השר מקבל אותו בסבר פנים יפות ומושיבו על ספסל של ליתיק טהור ויושב אצלו על ימינו:

פרק כ (א) והיה אומר לו שתים אני מעיד מתרה בך אין יורד היורד למרכבה אלא שיש בו שני מידות הללו מי שקרא תורה ונביאים וכתובים ושונה משניות מדרש הלכות ואגדות ופתרון הלכות איסור והיתר ומי שקיים כל לאו הכתוב בתורה ושומר כל הזהרות של חוקים ושל משפטים ושל תורות שנאמרו למשה בסיני. (ב) אם אמר לו לדומיאל השר יש בו אחת משני מידות הללו היה דומיאל השר נוקק לו לגבריאל הסופר וכותב לו את הנייר בסקרייא של קורין לאותו אדם לומר כך וכך תורתו של פלוני כך וכך מעשיו ומבקש לכנס לפני כסא כבודו. (ג) וכיון שהיו רואין שומרי פתח היכל השביעי לדומיאל ולקצפיאל ולגבריאל שהן באין לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד במרכבה מכסין פניהם ווישבין שהיו זקופין ועומדין ומתירין את הקשתות הדרוכות ומחזירין את החרבות הלטושות אל נדנן ואעפ"כ צריך להראות להם בחותם גדול וכתר נורא טאר"ס ובר משגיי"ה ובעשפ"טש יוי אלהי ישראל והיו נכנסין מפני כסא כבודו והיו מוציאין מלפניו כל מיני זמר ושירה והיו מזמרין ובאין לפניו עד שמעלין אותו ומושיבין אותו אצל הכרובים אצל האופנים אצל חיות הקודש והוא רואה נפלאות וגבורות גאוה וגדולה קדושה וטהרה אימה ענוה וישרות באותה השעה אר' ישמע' שמושל החבירים למידה זו לאדם שיש לו סולם בתוך ביתו שהיה עולה ויורד בו ואין כל בריה שממחה בידו ברוך אתה יוי חכם הרזים ואדון הסתרים אמן ואמן:

פרק כ"א (א) אר' ישמע' קצף עלי רבן שמעון בן גמליאל

אמ׳ לי כמעט רגע נוף בנו זהפטרי״אי המליל אותנו כסובין מפני מה היה לך שגגת זדון עמנו כסבור אתה שיונתן בן עוזיאל אדם קטן בישראל מה אם ירד סתם ובא ועמד על פתח היכל שביעי אר׳ ישמעאל הלכתי וכעסתי כנגד ר׳ נחוניא בן רבינו. (ב) לאמר נשיא כעס עלי למה לי חיים א״ל בן גאים אם לאו מה כבודי אצליכם שמתי בפיכם נביאים וכתובים משנה ומדרש הלכות ואגדות ופירושין הילכות איסור והיתר אילמלי סתרי תורה שהכנסתי מכם כלום באתם לפני יודע אני על מה באתה לא באתה אלא על שומרי פתח היכל שביעי. (ג) לך אמור לנשיא לכל שומרי פתחי היכלות הששה יש רשות להזכיר את שמותם של כל אחד ואחד מהם וליגע בהן אבל שומרי פתח היכל השביעי משמע שלהם מבוהל אדם ואיך יכול ליגע בהם לפי שכל אחד ואחד מהן שמו נקרא על שם מלכו של עולם לא פירשתי אותם עכשיו שאתה אומר לי פריש בואו ועמדו על רגליכם וכל אחד ואחד מכם כששמו יוצא ספי ברעו ותפלו על פניכם מיד באו כל גבורי תורה חבורה וכל אדירי ישיבה ועמדו על רגליהן לפני ר׳ נחוניא בן הקנה והוא אומר והן נופלים על פניהם והסופרים כותבים:

פרק כ״ב (א) אלה שמותם של שומרי פתח היכל שביעי והפנורי״אי יוי שר נכבד ונחמד אבירזהי״אי יוי שר נכבד ונחמד ונורא אטריגי״אש יוי שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל נגרני״אל יוי שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר ענפי״אל יוי שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר ומפואר נעזורי״אל יוי שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר ומפואר ועז ססטי״אל יוי שר נכבד ונחמד ומבוהל יקר מפואר עז ואדיר ענפי״אל יוי שר ששמו נזכר לפני כסא כבודו שלשה פעמים בכל יום ויום מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח מפני מה מפני שטבעת של חותם של שמים וארץ מסורה בידו: (ב) וכיון שהיו רואין אותו כל מי שבמרום כורעין ונופלין ומשתטחין לפניו מה שאין כן במרום אם תאמר לפני שר הפנים אין נופלין אלא חוץ מן העומדין לפני כסא כבודו שאין משתחוים לו לשר הפנים ולפני ענפי״אל השר הן משתחוין מרצון ומרשות אנטור״ום רבו הגדול יאפי״מיל שנ״ת מר״צע יוי אלהי ישראל. (ג) אלה שמותם של שומרי פתח היכל שביעי של ירידה שלשה הפרש משמותם של עלייה נורפי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא אבירזהי״אי יוי דלוקי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא לבכפי״אל יוי

יקרי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא אטריגי״אל יוי ישישי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא בנאני״אל יוי נורפיני״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא שקדיהי״אל יוי נערורי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא זוהלי״אל יוי ענפי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא ומבוהל ויקר ומפואר ועז ואדיר וחזק וישר ואמיץ שהיה נקרא טופרי״אל יוי. (ד) ולמה נקרא שמו ענפיאל מפני ענף כתריו שהיה מונח בראשו שהיה חופה ומכסה את כל חדרי היכל ערבות רקיע כיוצר בראשית מה יוצר בראשית כתוב מקרא עליו כסה שמים הודו אף ענפיאל השר עבד שנקרא על שם רבו כך ולמה חביב ונחמד מכל שומרי פתחי היכלות מפני שפותח פתח היכל השביעי וסוגר אותו לפני כסא כבודו שסילול מתוכו ועומד נגד פתח היכל השביעי ומאתים וחמשים ושש כנפים יש בכל חיות הקודש נגד פתח היכל השביעי. (ה) גדולה מכולם חמש מאות ושתים עשרה עינים יש בארבע חיות נגד פתח היכל השביעי שלהם של צורת פנים פנים של ששה עשרה ששה עשר פנים יש בכל חיה וחיה נגד פתח היכל השביעי:

פרק כ״ג (א) וכיון שהיה אדם מבקש לירד במרכבה היה ענפיאל פותח לו דלתות פתח היכל השביעי והיו אותן עינים כל עין ועין אחת מעיני הקודש פקועה כשיעור כברה גדולה של מבינים ומראה עיניהם כברקים ירוצצו חוץ מעיני כרובי גבורה ואופני שכינה שהן דומות ללפידי אור ושל שלהבות גחלי רתמים. (ב) והיה אותו אדם זוע ומזדעזע ומרתיע מתבהל ונבהל מתעלף ונופל לאחריו והיה סומכו ענפי״אל השר הוא וששים ושלשה שומרי פתחי שבעה היכלות והיו כולם עוזרים אותו ואו׳ לו אל תירא בן זרע אהוב היכנס וראה מלך ביופיו אין אתה נשחת ואין אתה נשרף. (ג) מלך ישר הוא מלך נאמן הוא מלך עלוב הוא מלך עשיר הוא מלך צדיק הוא מלך חסיד הוא מלך קדוש הוא מלך טהור הוא מלך ברוך הוא מלך גאה הוא מלך גבור הוא מלך חנון הוא מלך רחום מלך שפל ברוך הוא. (ד) והם נותנים בו כח מיד תוקע קרן ממעל לרקיע אשר על ראשם וחיות הקדש מכסין פניהם וכרובים ואופנים מחזירין פניהם והוא נכנס ועומד לפני כסא כבודו:

פרק כ״ד (א) כיון שעמד לפני כסא כבוד פותח ואומר שירה שכסא כבוד משורר בכל יום ויום תהלה שירה וזמרה ברכה שבח והלל וקילוס תודה והודיות ניצוח וניגון הגיון גילה צהלה שמחה

וששון רננות נועם ענוה נוה אמת צדק ויושר סגולה נוי ופאר ועז עילום ועילוז ועילוץ ועילוי נחת מנוחה ונחמה שלוה השקט ושלום שאנן בטח וטובה אהבה חמדה חן וחסד ויופי תאר אדר וחמלה זיו וזהר זכות זורח נוגה אור ענף סיגוב פלאות וישע רוקח ממולח מאור אדירות עזירות עריצות כח גובה ויקר חוק וממשלה ואמיץ ניסוי נישאוי רוממה ווהיון עזוז גבורה חיל קדושה וטהרה ונקיון גאוה גדולה ומלכות הוד והדר כבוד ותפארת לזהרר״יאל יוי אלהי ישראל מלך מפואר המעוטף בתפארת המהודר ברקמי שיר מהודר בהוד וכבוד והדר עטרת גאות וכתר נוראות ששמו ערב לו וזכרו מתוק לו וכסאו מפואר לו והיכלו מהודר לו וכבוד נחמד לו והוא נאה לו ומשרתיו מנעימים לו וישר׳ עוזו נפלאותיו מלך מלכי המלכים אלהי האלהים ואדוני האדונים המסובב בקשרי כתרים מוקף בענפי נגידי נוגה שבענף הודו כסה שמים הדרו יופיע מרומים ומיופיו יתבערו תהומות ומתוארו יתבערו שחקים וגאים מפליט תוארו ואיתנים מפוצץ כתרו יקרים טורד חילוקו וכל עצוב ישמח בדברו ירננו דשאים בשמחתו מדברו יזלו בשמים טורדין ויוצאין יקרים בלהבי אש נותן לשוחריהן בשלוה למקומן מלך אהוב נחמד ונעים ונקי מתגבה על המלכים וגאה המתגאה על הגאים הדור המתנשא על האיתנים ומתרומם על הנוראים פאר מלכים תהלה לבחורים סגולה לקדושים עלוב לעלובים ערב בפי קוראיו מתוק למייחלי שמו צדיק בכל דרכיו וישר בכל מעשיו נאה בכל מדותיו זך בעצה ובדעת ברור בבינה ובעלילה עד לכל דבר דיין לכל נשמה שופט בכל מידה אביר בכל חכמה ובכל רז אדיר בקדושה ובטהרה מלך אמת ויחיד מלך ממית ומחיה מלך חי וקים לעולמים מלך אומר ועושה ומכלכל מלך יוצר כל מכה ובורא כל רפואה מלך עושה כל ברכה ומכין כל טובה מלך דן כל מעשיו ומכלכל כל יצוריו ·מלך רם ורך לכל שפל ולכל אמיץ חזק הוא מלך רם ונשא נשגב ונפלא ידיד וישיש ישר ונאמן יקר ונכבד חזק ואמיץ צדק ואמת קדוש וטהור חסיד גדול וגבור עז איתן, יקר ונורא ומבוהל סלולו על שיכלולי גאוה מתוכן על עטורי פאר בחדרי היכל גאוה עז איתן יקר נורא איתן ומבוהל רואה במעמקים צופה בנסתרים מביט במחשכים בכל מקום שם הוא בכל לבב שם הוא וחפצו לא להמיר ולא להשיב את דברו ולא לאחר את רצונו ולא מקום לנוס ממנו ואין סתר להיסתר ולהחבא מפניו תמלוך לעולמים ימלוך כסאך לדור דורים מלך רחום וחנון

מוחלן וסולח מגלגל ומעביר תתהדר בכל שיר תתפאר בכל נועם תתרומם על היכל גאוה תתנשא על עטורי פאר תתגבה בכל המעשים תתגאה על כל יצורים תתכבד על כסא כבודך תתיקר על כלי חמדתך תתברך בכל הברכות תשתבח בכל התושבחות תתהלל בכל ההילול תתקלס בכל הרננות תתגדל לעולמים תתקדש עדי עד טוטרוסי״אי יוי מלך כל העולמים אדון כל המעשים חכם בכל הרזים מושל בכל הדורות אל אחד אשר מעולמים מלך יחיד אשר לנצח נצחים סלה. ואראה כעין חשמל היה נזקק ועומד ובורר ביורדי מרכבה בין שראוי לירד למרכבה ובין שאינו ראוי לירד למרכבה ואם היה ראוי לירד למרכבה כיון שאומרין לו היכנס ואינו נכנס וחוזרין ואומרין לו היכנס ומיד נכנס היו משבחין אותו לומר בודאי זה מיורדי מרכבה אבל אם אינו ראוי לירד למרכבה כיון שאומר׳ לו אל תכנס והוא נכנס מיד מטילין עליו מגורי ברזל מפני ששומרי פתח היכל הששי מטילין ומשליכין עליו אלף אלפים גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת ואם אמר מים הללו מה טיבן מיד רצין אחריו בסקילה אומ׳ לו ריקה שמא מזרעו של מנשקי עגל אתה ואין אתה ראוי לראות במלך וכסאו אם כן הוא בת קול יוצאה מערבות רקיע לומר יפה אמרתם מזרעו של מנשקי עגל הוא ואינו ראוי לראות במלך וכסאו לא זז משם עד שמטילין בו אלף אלפים מגזרי ברזל. (ז) מי כמוך אלהי ישראל בעל גבורות יוי אלהי ישראל יכרעו וישתחוו עליונים ותחתונים לפניך יוי אלהי ישראל יהדרו שרפים ויברכו רננות לפניך יוי אלהי ישראל יהללך כסא כבוד ולך יתן גאות ורבות עוז ותפארת לפניך יוי אלהי ישראל משרתיך יכתרו לך כתרים וישירו לך שיר חדש וימליכוך נצח ותקרא אחד לעולם ועד לפניך יברכו לפניך ישבחו לפניך יפארו לפניך ירוממו לפניך יודו כי אתה יוי אלהי ישראל גבור חיל ורב להושיע ב״א יוי חכם הרזים אדון הסתרים אמן:

פרק כ״ב (א) אתה הוא פועל גבורות מחדש חדשות ומחדש בריותיך בכל יום ויום משרתים מאש לרומם שבחי רזך זוהר מזהיר בתוך רבבות אש זונח שנאה וקנאה מואס איבה ותחרות מרחיק כעס מפיר קצף מרבה כל חן וטוב כרובי כבודך אש המתגבר על כרובי אש שר על השרים שרפים שרפי להב סביבות לכסאך עומדין זה וזה משמיעין סולו לרוכב. (ב) ברכה שבח והלל שיר תודה והודיות שבח פאר מאוד ולחש קילוס ענוה וחסד לאדיר לאביר לאמיץ

לבריך לבוחר לבוחן לגבור גאה וגבוה בפיהם וזמרה בלשונם רננות תנומה אין להם לא לילה לא יום אלא באור נוגה זמרה והלל. (ג) אתה הוא ארון הגדול הגבור והנורא הצדיק והחסיד הקדוש והנאמן ארך אפים ורב חסד ואמת אתה הוא אדון אלהי האלהים ואדוני האדונים אתה הוא גדול לך מגדלין כל בעלי גדולה אתה הוא האל גבור לך מגברין כל בעלי גבורה אתה הוא האל נורא לך מרננין כל בעלי רננות אתה הוא האל צדיק לך מצדיקין כל בעלי צדקות אתה הוא האלהים חסיד לך מייחלין כל בעלי חסידות אתה הוא האל קדוש לך מקדישין כל בעלי קדושה אתה הוא האל הנאמן בדבריך לך מאמינים כל בעלי אמונה. (ד) אתה הוא שגילית סודך למשה ולא כסיתה ממנו כל גבורתיך בזמן שאין הדיבור יוצא מפיך היו כל הרזים ההרים הרמים מודעזעין ועומדין לפניך בבהלה גדולה בזמן שהדבור יוצא מפיך היו כולן נשרפין בלהבי אש אתה הוא בוחן כליות ולב ובוחן אמונים אתה דר בלב האדם ודינו דין צורה בדין שלהבת אתה הוא גיבור גאים גאה על הכל מתגאה רם על הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים. (ה) גאה בבריות אדם דמות אדם בכסאך קבעת אדם לה בה וידי אדם תחת כנפיהם רצין כאדם עמלין כאדם כורעין ומשתחוין בשירה כאדם ואימתך מלך עליהם. גאה בבהמות שור דמות שור בכסאך קבעת רצין כשור עמלין כשור עומדין על עמדם כשור ואימתך קדוש עליהן. גאה בחיות ארי דמות ארי בכסאך קבעת שאגתן כאריה ואימתן כארי ופחדתן כאריה וזרוע עוזו כארי ואימתך נורא עליהן. גאה בעופות נשר דמות נשר בכסאך קבעת רצין כנשר קלין כנשר ועופפין כנשר טסין כנשר ואימתך טהור עליהן וכולן משלשין קדושתך בקדושה משולשת כדבר שנ׳ ק׳ ק׳ ק׳. (ו) תתאדר תתהדר תתרומם תתנשא תתפאר תתברך תשתבח תתגדל תתקדש תתעלה תתעלז תתקלס שכן חובות כל היצורים לאדרך להדרך לברכך לשבחך לעלך לגדלך לקדשך לרוממך לפארך לנשאך לקלסך מלך הגדול והקדוש שליט על העליונים ועל התחתונים על הראשונים ועל האחרונים שמתוך זיע ורתת משלשין קדושתך בקדושה משולשת כדבר שנ׳ ק׳ ק׳ ק׳. (ז) האדרת והאמונה לחי עולמים. הבינה והברכה לח״ע. הגאוה והגדולה לח״ע. הדעה והדיבור לח״ע. ההוד וההדר לח״ע. הועד והותיקות לח״ע. הזכות והזכרון לח״ע. החן והחסד לח״ע. הטהרה והטוב לח״ע. היקר והישועה לח״ע. הכתר והכבוד לח״ע. הלקח והליבוב לח״ע. המלוכה

והממשלה לח"ע. הנוי והנצח לח"ע. הסוד והשכל לח"ע. העוז והעטרה לח"ע. הפאר והפלא לח"ע. הצדקה והצהלה לח"ע. הקילוס והקדושה לח"ע. הרננות והרחמים לח"ע. השיר והשבח לח"ע. התהלה והתפארת לח"ע: (ח) מי יוכל לדבר אחת מאלף אלפי אלפים רבבות ריבי רובי רבבות גבורותיך מלך מלכי המלכים ברוך הוא שהחיות נצבות ועומדות לפניך דממה דקה הן אש חיבן אש הילוכן אש דיבורן אש והן מתיראין מפני אש שמא ישרפו בלהבי אש סבבתן לך והם לך היקפתן לך אצלך צפונים בקניך הוגים בסוד ושכל עזורי עוז עטופי הרעיון לא תשור איה חניתך מלך גדול וקדוש שליט על העליונים ועל התחתונים על הראשונים ועל האחרונים אין לא בעליונים ולא בתחתונים לא בראשונים ולא באחרונים שיכול לידע את מעשיך ולחקור את כל נפלאותיך כמה שאין יכול לדמותם אל"ף בי"ת א' בב גג דד הה וו זז חח מטטרון שנקרא שמו על שמונה שמות מרגויו"אל שמו גיותי"אל שמו זיותי"אל שמו אזיהי"אל שמו יהוי"אל שמו מיז"אל שמו סגנסג"יאל שמו סגנסיי"ריה שמו מתוך אהבה שהיו אוהבין אותו במרום והיו קורין אותו במחנות קדושים מטטרון עבד יוי ארך אפים ורב חסד ב"א יוי חכם הרזים אדון האדונים והסתרים אמן אמן:

פרק כ"ז (א) אר' ישמעאל כך א' ר' עקיבא משום ר' אליעזר מיום שנתנה תורה עד שנבנה הבית האחרון תורה נתנה הדרה לא נתנה ויקרה גדולתה ותפארת שלה אימתה פחדה וראתה עטרת גאוותה וגאונה זיוה וזיותה עוזה ועיזוזה ממשלתה וגבורתה לא נתנו עד שנבנה הבית האחרון ושרתה בו שכינה. (ב) עמדו ישראל לשפוך תרעומות לפני אביהם שבשמים לומר הרבה צרות הפלתה עלינו איזו נתפס ואיזו נעזב השלכת עלינו טורח גדול ומשאוי גדול אמרת לנו בנה בית אף על פי שאתם בונים עסקו בתורה. זו תשובת בניו. (ג) כי בטלה גדולה היה לכם בין הגליות הייתי מתאוה מתי אשמע קול דברי תורתי מפיכן כי אם לא עשיתם יפה שחלקתם וכעסתי עליכם ועמדתי ועשיתי על עירי ועל ביתי ועל בני ואני לא עשיתי יפה שעמדתי לנגדכם וחתמתי עליכם גזר דין בודאי שהיא עומדת לעולם ולעולמי עולמים תהא לה תמרות שאין לה אורך או שתים או עשר או שלשים ואם בגבורות עד מאה והלכה לה אלא שאתם הוכחתם אותי אתם יפה עשיתם כבר קבלתי עלי תוכחתכם. (ד) כי ערבת עלי אנחת ישראל וכסת אותו תאות

תורה נתחננו באזני דבריכם ומתקבלין עלי אמרי פיכן אתם עסקו בבית בחירתי ותורה מפיכן לא תמוש כי בעל נפלאות אני אדון פרושות אני הוא בעל גבורות לפני מתרגשות נסין ותמהין לפני כסאי ומי הקדימני ולא שלמתי לו מי קראני ולא עניתיו מיד אמרו לפני משאלותיכם. (ה) בתי גנזי ובתי אוצרותי אין כל דבר חסר בהם אמרו משאלותיכם וינתנו לכם ותאות נפשיכם מיד תעשה כי אין עת כעת הזאת ואין זמן כזמן הזה שדבקה אהבתכם בלבי:

פרק כ"ח (א) אני יודע מה אתם מבקשים ולבי הכיר מה אתם מתאוים תורה מרובה אתם מבקשים והמון תלמוד ורוב שמועות לשאול הלכה אתם מצפים ולהמון רויי אתם מחמדין להרבות הרים הרים להפלות תושייה גבעות גבעות להגדיל תלמוד בחוצות ופילפול ברחובות להרבות הלכות כחול הים ורזיי כעפרות תבל להושיב ישיבות בשערי אהלים לפרש מה איסור והיתר לטמא בה את הטמא ולטהר את הטהור ולהכשיר את הכשר ולפסול את הפסול ולהכיר בהן את הדמים להורות לנידות מה יעשו. (ב) לקשור כתרים בראשיכם ועטרות מלכות לכוף מלכים להשתחוות לכם ליזקק חונים להשתטח לפניכם להפקיע שמכם בכל כיפה וזכרכם בברכי הים להאיר פניכם כזריחת היום ובין עיניכם ככוכב שחר אם תזכו לחותם זה להשתמש בו בכתר עם הארץ לא ימצא בעולם וכסיל וטפש לא יהיה בכם. (ג) אתם שמחים משרתי שרז זה אחד מן הרזים יוצא מבית גנזי קול ישיבת שלכם כי כעגלי מרבק לא בעמל ולא ביגיע אלא בשם חותם זה ובזכרון כתר התמה תמה מכם והדווה דווה מכם רבים מתים באנחתכם ויוצאה נשמתם על שמע כבודכם. (ד) עושר וממון מתגבר עליכם גדולי עולם מדבקין בכם משפחה שאתם נושאים ממנה סובבת אותה וחסות מכל צדדיה המברך בכם מבורך ומשתבח בכם משתבח מצדיקי רבים אתם נקרין מזכין בריות קורין אתכם קביעות חדשים מכם תצא ועבור שנים מערמת חכמתכם. (ה) על ידכן נשיאים מתמשחין ועל פיכן אבות בית דין עומדין ראשי גליות אתם מעמידין שופטי עיירות מרשות שלכם שתקנת עולם מכם תצא ואין מי חולק עליה מלחמה רבה נלחמו עמי משרתי קטיגור. גדול מלאכי השרת זו תשובה שלו:

פרק כ"ט (א) רז זה אל יצא מבית גנזיך וסתר ערמה מאוצרותיך אל תשם בשר ודם כמונו אל תדמה בני אדם תמורתינו

יגיעי בתורה במידה שהן יגיעין ובאין מן הדורות ואילך יקיימוה בעמל ובתפנוק גדול זה הוא כבודך וזה הוא תפארתך כשהן משבחין וחוזרין וסודרין לפניך קורין בלב שלם ומתחננים בנפש חפיצה יעמד בידינו מה שקרינו יתקיים בידינו מה ששנינו יתפסו כל מה ששמעה אזנינו יחזק לבבינו נתיבות תלמיד ששמעו מפי הרב וזהו זה מכבדין זה את זה אם רז זה יצא לבניך ישוו קטן כגדול וכסיל כחכם זו תשובת עבדיו. (ב) אל משרתיי אל עבדיי אל תטריחו לפני בדבר הזה רז זה יצא מבית גנזיי וסתר ערמה מאוצרותיי לעם אהוב אני מגלה עליו לזרע נאמן אני מלמד אותם להם וגנוז מימות עולם ומימי בראשית להם מתוקן ולא עלת על לבי לתנות לכל הדורות הללו מימות משה ועד עכשיו לדור זה היה שמור להשתמש בו עד סוף כל הדורות כי מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו שנטמטם לבן מן הגליות יהיו דברי תורה קשין כנחושת וכברזל להם ראוי להשתמש בו להביא כמים בקרבו תורה וכשמן בעצמותיו כך היו ישר׳ מיום שהרה אפי בו והכיתיו ורגזו הרים והיתה נבלתם כסוחה בקרב חוצות. (ג) במה ארצנו ובמה אנחמנו אך במדה טובה של חמדה במרום שאוציא ואתן לו ואנחמנו כי ציפיתי וראיתי זהב עמי זהב בעולם כסף עמי כסף בעולם אבנים טובות ומרגליות עמי אבנים טובות ומרג׳ בעולם חטין ושעורין ודבש עמי כבר נתתין בעולם אבל מה חסר העולם רז זה וסתר זה שאינו בעולם מידה גאווה שיתגאו בה בניי: (ד) אר׳ ישמעאל כך א׳ ר׳ עקיבא משום ר׳ אליעזר לא קיבלו עליהם אבותינו לשום אבן בהיכל עד שכופן מלכו של עולם ולכל משרתיו נזדקק לו וגולה להם רז של תורה איך יעשוהו ואיך ישמשו מיד הופיע רוח הקודש ממבוי הגדול אשר בבית יו״י. (ה) שלא ירדה ולא שרת שכינה בבית קדש הקדשים מפני הגזירה כיון שראו אבותינו את כסא כבוד שנסתלסל ועמד בין האולם ובין המזבח שאף על פי שעד עתה שעת בניין ולא בנו אלא על צורת שהן צורות ועומדות לשכלל עליהם האולם בהיכל המזבח וכל הבית כולו שלו וכיון שראו את כסא הכבוד שסילסול מתוכו ועומד בין האולם ולמזבח ומלכו של עולם עליו מיד נפלו על פניהם ועל אותה שעה הוא אומ׳ גדול יהיה כבוד הבית. (ו) שבמקדש הראשון לא נזקקתי לבני אלא בקול זה לי ולכסאי ולכל משרתיי והלואי בניי למה אתם נופלים ומוטלין על פניכם עמדו ושבו לפני כסאי כמידה שאתם יושבים בישיבה ותפסו כתר וקבלו אותם ולמדו סדר שר התורה

זה היך תעשוהו והיך תדרשוהו והיך תשמשו בו כי היך. מעלין נתיבות לבבם היו צופין לבבכם בתורה מה נענה זרובבל בן שאלתיאל ועמד על רגליו כתורגמן היה מפרש שמות שר התורה אחד אחד כשמו שם כתר ושם חותם פלוני:

פרק ל׳ (א) אמר ר׳ ישמעאל כך אמר ר׳ עקיבא משום ר׳ אליעזר הגדול. הנזקק עצמו בשר התורה יכבס בגדיו ושמלותיו ויטבול טבילה חמורה מספק חוצץ קרי ויכנס וישב שנים עשר ימים בחדר או בעליה אל יצא ואל יבא ולא יאכל ולא ישתה אלא מערב ועד ערב שאכל לחמו לחם ידיו נקי וישתה מים ולא יטעם כל מיני ירק. (ב) ויקבע **מדרש שר תורה** זה בתפלת שלש פעמים בכל יום ויום אחר שיתפלל אותו מראשו ועד סופו ואחר כך ישב וישנה אותו שנים עשר ימים ימי תעניתו מבקר ועד ערב ולא ידום בכל שעה שמסיימו יעמד על רגליו ישביע בעבדים ובמלכם שתים עשרה פעם בכל שר ושר ואח״כ ישביעם בחותם לכל אחד ואחד מהם. (ג) ואלה שמותם יאמר שק״ד הווי״אי יוי השר הברדי״אל יוי השר אביר גהורירי״אל יוי השר ואית דאמרין נהורדיהי״אל יוי השר אשרוילאי״אל יוי השר זבודי״אל יוי השר אזגכוהר״אי יוי השר טוטרוסי״אי יוי השר פליטר״יה יוי השר והובארי״א יוי השר מרגיוי״אל יוי השר דהביו״רון יוי השר ואדירי״ון יוי השר וג׳. (ד) וישביע אותם לשנים עשר בשם יופי״אל הדר מרום מלכו ובשם סרבי״אל שהוא משרי המרכבה ובשם שהררי״אל שהוא שר אהוב ובשם חסדי״אל שנקרא לגבורה שש שעות בכל יום ויחזור וישביע אותם ארבעה שרים האחרונים בחותם גדול ובשבועה גדולה בשם אזבוג״א שהוא חותם גדול ובשם צור״טק שם קודש וכתר נורא. (ה) וככלותו שנים עשר יום יצא לכל מידת תורה שמבקש אם למקרא אם למשנה אז לצפיית מרכבה כי במידה טהורה הוא יוצא ומצער ומסיגוף גדול כי תלמוד הוא בידינו תקנת הראשונים ומסורת עתיקים שכתבו והניחו לדורות להשתמש בו צנועים ומי שראוי נענה בהם. סליק פרקא:

אמר ר׳ ישמעאל מה יפתח אדם קודם שיתפלל שר תורה זה כיון שעמד יאמר תתהדר תתרומם ותתנשא מלך מפואר כולי כי היכי דכת׳ בפרק ז׳ וישביע ויאמר מי לא ירומם אותך מלך נורא ומבוהל על כל משרתיך ברתת ובזיע משרתים אותך בבהל וברעדה

מתבהלין בגורה בפה אחד שמך נורא מוציאין מפני אימה עומדין מלפניך אין מוקדם ואין מאוחר וכל המעכב את הקול מחבירו בשמך כשיעור נימא של שיער נדחף ואש להבה מדחפת אותו כדבר שנ' קק"ק יוי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

סליק היכלות רבתי

מדרש לעולם

פרק ראשון מדבר בצדקה. לעולם אל תמנע ידך מליתן צדקה בכל עת שנ׳ (קהלת יא ו) בבקר זרע את זרעך וגו׳. לעולם יבקש אדם רחמים על מדת עניות שאם הוא לא בא בא בנו או בן בנו שנאמר (דברים מו י) כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם. לעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה שנ׳ (נחמיה י לג) והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה. לעולם הוי שמח במתנה שנתת לעניים מתוך ביתיך כדי שיכפה ממך מלאך המות שנ׳ (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף. ואין אף אלא מ״ה שנ׳ (דברים ט יט) כי יגורתי מפני האף. לעולם אל יתן אדם מעותיו לתוך קופה של צדקה אלא א״כ ממונה עליה ת״ח כר׳ חנינא בן תרדיון. לעולם הוי שמח על שלחנך בשעה שהרעבים נהנין ממנו כדי שתאריך ימים בע״הז ובע״הב:

פרק שני בענין התפלה. לעולם ישכים אדם לב״ה כדי שימנה עם עשרה ראשונים שאפי׳ מאה באין אחריו הוא נוטל שכר כלם. שכר כלם ס״ד אלא נוטל שכר כנגד כלם. לעולם יכנס אדם שיעור ב׳ פתחים ואח״כ יתפלל שנא׳ (משלי ח לד) אשרי אדם שומע לי וגו׳ פתח לא נאמר אלא פתחי שני פתחים. לעולם יהיה אדם זהיר בתפלתו ויתפלל תמיד עם הצבור כדי שתקובל תפלתו שנאמר (תלים סט יד) ואני תפלתי לך יי׳ עת רצון. אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. לעולם ישב אדם בב״ה ואח״כ יתפלל שנאמר (שם עד ה) אשרי יושבי ביתך וגו׳ ואחר התפלה ישב שנאמר (שם קמ יד) ישבו ישרים את פניך. לעולם יתפלל אדם במקום קבוע שנ׳ (ראשית יט כז) אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנ׳ (תלים קו ל) ויעמוד פנחס ויפלל. לעולם ישתדל אדם

להתפלל ג"פ בכל יום ערבית שחרית מנחה שנאמר (שם נה יח) ערב ובקר וצהרים אשיחה וגומר. לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל. וה"מ תפלת ר"ה וי"ה ושל מועדים ושל פרקים שהם לשלשים יום ולהלן. לעולם יסדר אדם שבחו של הב"ה ואח"כ יתפלל לבקש צרכיו שנ' (דברים ג כג) ואתחנן אל יי' וכתיב אתה החילות הרי שבחו של הקב"ה. ואח"כ אעברה נא וגו' הרי בקשת צרכיו. לעולם יכוין אדם את עצמו אם יוכל לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות. לעולם לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית שאין מלאכי השרת נזקקין לפי שאין מ"ה מכירין לדבר ארמית. לעולם לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנאמר (תלים קל א) ממעמקים קראתיך יי'. לעולם יתפלל אדם במקום שיש בו חלונות שנא' (דניאל ו יא) וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם. לעולם לא יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו. תניא רבי אלעזר חסמא אומר כל המתפלל כנגד רבו או אחורי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם עליו השלום תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. לעולם יבקש אדם שיהיו הכל מאמצין אותו מלמטה ולא יהיו לו צרים למעלה. לעולם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים ואפילו חרב פשוטה ומונחת לו שנאמר (איוב יג טו) הן יקטלני לו איחל. לעולם ליבעי אדם רחמי עד זיבולא בתריתא דלהוי ליה שלמא:

פרק שלישי בענין התשובה. לעולם יראה עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות. עשה עבירה אחת ווי ליה שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר (קהלת ט יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. לעולם יראה אדם עצמו כאילו נטה למות שאם יעשה מצוה אחת כל עונותיו נמחלין ואם יעשה עבירה אחת אין כל זכיותיו נחשבין למאומה. לעולם אל ידין עצמו שהוא חוטא שאם יחשוב בעצמו שהוא חוטא לא יקשה בעיניו לעשות עבירה כי יאמר הואיל והוא חוטא מה תוסיף עבירה זו על כל פשעיו. ושנו חכמים אל תהי רשע בפני עצמך. לעולם יהא אדם מפחד וירא מחטאיו ויחזור לפני הקדוש ב"ה בתשובה שלימה ויבקש סליחה וכפרה מאתו. לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר (תלים ד ט) רגזו ואל תחטאו אי

אויל מוטב ואי לא יקרא ק"ש שנאמר אמרו בלבבכם וגומר אי אויל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. לעולם יצר אשה ותינוק תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואטלע. לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שרוי במעיו שנאמר (הושע יא ט) בקרבך קדוש. לעולם לא יביא אדם את עצמו לידי נסיון שהרי דוד הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. לעולם לא יהלך אדם במקום סכנה ויאמר אולי עושין לי נס שמא אין עושין לו ואם עושין לו מנכין לו מזכיותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף מאי קראה (ישעי' א ט) כסדום היינו מה כתיב בתריה שמעו דבר יי' קציני סדום וגומר. לעולם יהא אדם שמח בייסורין בע"הז ארי"בל כל השמח בייסורין בע"הז מביא ישועה לעולם שנ' (שם סד ד) בהם עולם ונושע:

פרק רביעי בענין הענוה. לעולם יהיה אדם מן הנרדפין ולא מהרודפין שאין לך נרדפים בע"הז מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי המזבח ולא שאר עופות. לעולם יהיה אדם ענו כהלל ולא קפדן כשמאי. לעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארז לפי' זכה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפלין ומזוזות. לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב. לעולם כשתרצה להשתתף בדרך ארץ השתתף עם צדיק עני ולא עם רשע עשיר. ויפה ת"ת עם דרך ארץ. לעולם ישתדל אדם להיות צנוע ועניו וירגיל תמיד את עצמו ללכת בדרכי החכמים ובצניעות ובענוה. לעולם לא יהלך אדם בקומה זקופה שנאמר (שם ג יו) יען כי גבהו בנות ציון וגו'. לעולם ילבש אדם מלבוש עניו ונקי כת"ח. לעולם ילמד אדם מדת קונו שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינה על הר סיני מפני שאינו גבוה והוא נמוך שנ' (תלים שם יו) הר אלהים הר בשן וגו' וכתיב ההר חמד אלהים לשבתו:

פרק חמישי בענין ת"ת. לעולם ימעט אדם בעסק ובסחורה ויקבע עתים לתורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ודרך ארץ כדי שיהיה אהוב ונחמד למעלה ולמטה. לעולם ישים אדם את עצמו כשור לעול וכחמור למשאוי. לעולם ישב אדם בעיר שישיבתה קרובה שמתוך שישיבתה קרובה עונותיה מועטין. אמר רבי חנין מאי קראה (ראשית יט כ) אמלטה נא

שמה וגו׳. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ואם אין לו בעיר רב שילמוד ממנו ילך לעיר אחרת שרב מצוי בה וילמוד ממנו ולא יחוש לטלטולו. לעולם אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך הלכה שמתוך כך זוכרהו. לעולם ישתדל אדם לעשות לו רב ללמוד תורה ממנו דתנן עשה לך רב וקנה לך חבר. לעולם יקבע אדם מקום לתלמודו. אמר רבי שמעון בן יוחאי כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלין תחתיו שנאמר (שמואל ב ז י) ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגומר. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ולא יחוש לעשרו. לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שנאמר (מדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באוהל וגומר אפילו בשעת מיתה תורה. לעולם אל ימנע אדם מב״ה ואפילו שעה אחת. לעולם ילמוד אדם תורה מה שחפץ שנאמר (תלים א ב) כי אם בתורת יי׳ חפצו. לעולם הוי כונס דברי תורה כללים שאם אתה כונסם פרטים מיגעין אותך משל לאדם שהלך לקסרי אם נוטל מעותיו פרוטות מיגעין אותו אלא מצרפן ועושה אותן סלעים ופורט ומוצא בכל מקום שירצה. לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה בה. לעולם ילמד אדם לתלמידו דרך קצרה. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ביום ולשנותה בלילה וכל הקורא תורה ביום ושונה אותה בלילה הקדוש ברוך הוא מטה עליו חוט של חסד שנ׳ (שם מב ט) יומם יצוה יי׳ חסדו. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא. אר״ל דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים שכל העוסק בתורה נכסיו מצליחין. כתוב בתורה (דברים כט ח) ועשיתם אותם למען תשכילו וגו׳. שנוי בנביאים (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה וגו׳ כי אז תצליח וגו׳. משולש בכתובים (תלים א ב) כי אם בתורת יי׳ חפצו והיה כעץ שתול. לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וא׳ תרגום ואפי׳ עטרות ודיבון וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו:

פרק ששי בענין המצות. לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי׳ בשבת שנ׳ (הושע יא י) אחרי יי׳ ילכו כאריה. לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשביל לילה אחת שקדמה בת לוט הבכירה לצעירה קדמה אותה ד׳ דורות בישראל ואלו הן עובד ישי דוד שלמה. והצעירה מרחבעם ואילך שנא׳ ושם אמו נעמה העמונית. לעולם אל יחשוב אדם בדעתו ויאמר חוטא אני ועונות רבות עשיתי ומה יועיל לי עשיית המצות אלא אם עשה עבירות הרבה יעשה

מצות הרבה שנאמר (משלי כד ו) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות. לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך. לעולם חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה וכן דוד אמר (תלים קיו יג) כוס ישועות אשא ובשם יי׳ אקרא הרי על הטובה. צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא הרי על הרעה. לעולם ישתדל אדם לעשות המצות במובחר נכסיו שנאמר (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצו׳ בטלית נאה בלולב נאה ממה שחנגך התנאה לפניו:

פרק שביעי בענין ג״ח. לעולם יגמול אדם חסד אפי׳ עם מי שהרע לו. ולא יהיה נוקם ונוטר שנאמר (ויקרא יח יח) לא תקום ולא תטור. וזה דרכן של ישראל הקדושים אבל הכותים האכזרים וערלי לב נוקמין ונוטרין ועברתם שמורה נצח. וכה״א על הגבעונים בשביל שלא מחלו לשאול ולבניו והגבעונים לא מבני ישראל המה. לעולם ישתדל אדם להיות גומל חסד עם החיים והמתי׳ כדי שיעשה הקב״ה עמו חסד שנ׳ (רות א ח) יעש יי׳ עמכם חסד וגו׳ וגדולה ג״ח שאדם עושה מן הצדקה. שהצדקה בממונו וג״ח בגופו ובממונו. והצדקה עם החיים וג״ח עם החיים ועם המתים והצדקה עם העניים בלבד וג״ח עם העניים והעשירים. לעולם יהא אדם ערום ביראה ומשיב חמה ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ומקדים שלום על הבריות ואפי׳ על נכרי בשוק. לעולם ידבק אדם בג׳ דברים ואלו הן הבאת שלום בין אדם לחבירו. ובאהבת שלום לאנשי ביתו ובאהבתו של הקדוש ברוך הוא. לעולם יתרחק אדם מג׳ דברים ואלו הן המיאונין והפקדונות והערבות:

פרק שמיני בכבוד שבתות וי״ט. לעולם ישתדל אדם לענג שבתות והמועדים ואם הוא עני יחסר מזונותיו כל ימות השבוע וישמור להוצאת שבת כפי כחו וכפי השגת ידו. לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (שמות יו ה) והיה ביום הששי. לעולם אל תהי שבת קלה בעיניך שהרי סמיכה אינה אלא משום שבות ונחלקו בה גדולי הדור. לעולם יסדר אדם שלחנו בע״ש ואע״פ שאינו צריך אלא לכזית. לעולם יחליף אדם שמלותיו בשבת שנ׳ (רות ג ג) ורחצת וסכת וגו׳ וכי ערומה היתה אלא שמלותיך אלו בגדי שבת וכתיב (ישעיה נח יג) וכבדתו מעשו׳ דרכיך שלא יהא מלבושך של

שבת כמלבושך של חול. אמר רב הונא יש לו להחליף מחליף אין לו להחליף ישלשל בגדיו:

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. רבי שמעון בן יוחאי אומר גדול כבוד אב ואם שהחמיר בו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו שנאמר (משלי ג ט) כבד את יי׳ מהונך. בלקט ושכחה ופאה תרומות ומעשרו׳ אם יש לך אתה חייב ואם אין לך אין אתה חייב. וגא׳ (שמות כ יב) כבד את אביך בין יש לך בין אין לך אפי׳ אתה מחזיר על הפתחים. לעולם תהיה על האדם יראת אביו ואמו. וגדולה יראת אב ואם שהשוון הקדוש ברוך הוא למוראו. בהב״ה כתיב (דברים י כ) את יי׳ אלהיך תירא ובאב ואם כתיב (ויקרא יט כ) איש אמו ואביו תיראו. לעולם יקדים הבן בהוצאת אביו ואמו ובכבודם ועיקר הכבוד הם ה׳ דברים ואלו הם. מאכילן. ומשקן. ומלבישן. ומכניסן. ומוציאן משלו אם הם עניים:

פרק עשירי בענין נשואי אשה. לעולם ישתדל אדם לישא אשה בת טובים צנועה וכשרה ממשפחה הגונה שלא יצא עליה ערעור מעולם. ולא יתכוין ליפיה אלא לכשרון מעשיה שנאמר (משלי לא ל) שקר החן וגו׳ כי כשרון מעשה האשה הוא מהללה ולא יפיה. ושנו חכמים אל תתן עיניך בנוי אלא תן עיניך במשפחה. לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת״ח שאם מת או גולה מובטח לו שיהיו בניו ת״ח. לעולם ידבק אדם בטובים שהרי מרע״ה נשא בת יתרו ויצא ממנו כהן לע״א ואהרן עליו השלום נשא אלישבע בת עמינדב ויצא ממנו פנחס. לעולם אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו שמתוך כך באין לידי עבירה ומ״ל מיוסף עליו השלום. לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה בתוך ביתו והפילה במה רבבות מישר׳. ומעשה ר״ש יוכיח שהטיל אימה יתירה בתוך ביתו ובקשו להאכילו אבר מן החי. לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה דאמר רבי אלעזר מיום שחרב ב״ה ננעלו שערי תפלה שנא׳ (איכה ג ח) סתם תפלתי ואע״פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר (תלים לט יג) אל דמעתי אל תחרש. לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה על אדם אלא בשביל אשתו שנאמר (בראשית יב יו) ולאברם הטיב בעבורה. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה

שנאמ׳ (תלים קמו יד) השם גבולך שלום וגו׳ אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כמשלם שערי מכדא נקיש ואתא תגרא. פירוש כשתכלה התבואה מן הבית השלום יוצא והמריבה נכנסת. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנאמר (שופטים ו ג) והיה אם זרע ישראל וגו׳ וכתיב וידל ישראל מאד. לעולם יאכל אדם פחות ממה שיש לו וילבש כפי מה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. לעולם תשתדל אשה לעשות מלאכה בתוך ביתה ולא תשב בטלה כי הבטלה מביאה לידי שעמום (פי׳ תמהון לב) והבטלה מביאה לידי הרהור לאיש כ״ש לאשה שדעתה קלה. ועכ״פ תעשה מלאכה בעצמה ואפי׳ היו לה כמה שפחות שנאמר (משלי לא יג) דרשה צמר ופשתים ותעש וגו׳ בידיה ולא על ידי אחרים:

פרק אחד עשר בענין גדול בנים. לעול׳ ישתדל אדם לרדות את בנו בקטנותו. שמתוך כך נמצא מזרזו בגדלותו. לעול׳ אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל ב׳ סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרי׳. לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מאי היא מחטא דתלמיותא. לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו שאין לך אומנות שאין בה עניים ועשירים ואין העושר אלא ממי שאמר והיה העולם שנ׳ (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב. לעולם ילמד אדם את בנו תורה ומלאכה שיתפרנס בה ואל יחוש לעושר שאין לך עושר בעולם כעושרה של תורה שנאמר (משלי ג יו) אורך ימים בימינה וגו׳ וכתיב (שם ג טו) יקרה היא מפנינים. לעולם ישתדל אדם ללמד את בנו תורה ולהדריכו על הדרך הישרה ואע״פ שטורח גדול בנים קשה עד מאד אפ״ה אל יתרשל בו. ואם עשה כן אשריו וטוב לו שכרו הרבה מאד:

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. לעולם ישתדל אדם בכל יכלתו להיות זהיר וזריז במשאו ומתנו באמונה שכל הנושא ונותן באמונה כאילו קיים תרי״ג מצות. לעולם ידבק אדם באומנות חשובה נקייה ויתרחק מאומנות פחותה ונבזה כגון בורסקי חמר גמל וספן וכיוצא בהן. לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה שאינה שלו ואל יצטרך לבריות. לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו. הקיז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו

ויסתפק מהם לצרכי סעודה. לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה. לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא שליש תחת ידו. לעולם אל ישנה אדם ממנהג המדינה שהרי מרע"ה עלה למרום ולא אכל ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו אכלו ס"ד אלא נראין כמו שאכלו. לעולם אל יאמר אדם לעשות דבר אלא בגזרת המקום שנאמר (משלי יט כא) רבות מחשבות וגו׳. לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו:

פרק שלשה עשר בענין הדין. לעולם יהא הדיין זהיר בדין שבשכר הדין נתן הקב"ה תורתו לישראל שנאמר (תלים צט ד) ועז מלך משפט אהב. ועז זו תורה שנאמר (שם כט יא) יי׳ עז לעמו יתן. לעולם יראה הדיין עצמו כאילו חרב מונחת בין יריכותיו וגיהנם פתוחה לו תחתיו שנא׳ הנה מטתו שלשלמה וגו׳ מפחד בלילות מפחדה של גיהנ׳ שדומה ללילה. לעולם ישתדל הדיין להיות זהיר בדין דאמר רבי אלעזר במקום שיש דין אין דין כל זמן שהתחתונים אין עושין דין העליונים עושין דין. וכל זמן שהתחתונים עושין דין אין עושין העליונים. לעולם לא ידור אדם אלא בעיר שיש בה עשרה דברים. ואלו הן. רופא. אומן. בית הכסא. ובית המרחץ. ומים מצויין כגון נהר מעין. וב"ה. ומלמד תינוקות. ולבלר. וגבאי צדקה. וב"ד מכין וחובשין. לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי׳ לקראת מלכי א"ה שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם:

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. לעולם יהיה אדם שמח בחלקו ואז יהיה נאה ומעשיו נאים ובני אדם משבחין אותו ועל זה אשע"ה בחכמתו (קהלת ח טו) ושבחתי אני את השמחה. פי׳ שהשמחה בחלקו. לעולם יסלק אדם בטחונו מב"ו וישים בטחונו בהקב"ה כי כל הבוטח על ב"ו בטחונו הבל וריק שנאמר (תלים קמו ג) אל תבטחו בנדיבים וגו׳ אשרי שאל יעקב בעזרו וגומר. וכתיב חדלו לכם מן האדם וגו׳ (ישעיה כז ד) בטחו ביי׳ (ירמיה יז ז) ברוך הגבר אשר יבטח ביי׳. לעולם יבטח אדם בהקב"ה במזונותיו ובפרנסתו ובכל עסקיו ובכל ענייניו וישמח בחלקו ויהיו עיניו תלויו׳ להקב"ה תמיד להטריפו לחם חוקו בכל יום ויום ויעשה ק"ו מעורב ויאמר מה עורב שלא נברא לשמש קונו הקב"ה מזמין לו פרנסתו דכתיב (איוב לח מא) מי יכין לעורב צידו אני שבראני

הקב"ה לעבדו לא כ"ש. רבי אליעזר אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אני אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. שנאמר (זכריה ד י) כי מי בז ליום קטנות מי גרם להם לצדיקים שיתבזה שלחנ' לעתיד לבא קטנות שהיתה בהם בע"הז שלא האמינו בהקב"ה. לעולם לא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ואלו הן ארונה ודריוש. ארונה ברך לדוד ואמר (שמואל ב כד כג) יי' אלהיך ירצך ונרצה לו שנאמר ויעתר יי' לארץ. ודריוש ברך לדניאל שנאמר (דניאל ו יז) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך ונמלט מן האריות שנ' אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני. לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל שרה ונתקיים בזרעה. לעולם אל תהיה אצל כהן עם הארץ שמא יאכילך בתרומה. ולא תרבה שיחה עם האשה שסופך תבא לידי ניאוף. אמר רב אחא כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה:

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנאמר (קהלת ה א) ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים וגו'. על כן יהיו דבריך מעטים. לעולם יהא אדם קשה לכעוס ונוח לרצות וכל מי שאינו כועס ניצול מדינה של גיהנם. אמר רבי יונתן בשם ר"ש בר נחמני כל הכועס כל מיני פורעניות של גיהנם שולטין בו שנאמר (שם יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך. ואין רעה אלא גיהנם שנ' וגם רשע ליום רעה. לעולם ישתדל אדם לפרוש מן החמה ומן הכעס שכל הכועס כאילו עובד ע"א שכך הוא אומנותו של יצר הרע היום אומר לך עשה כך ולמחר יאמר לך עבוד ע"א:

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. לעולם יהא אדם תוכו כברו ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב ויתרחק מהליצנות ולא יחניף לאדם בעולם. ארשב"ל מאי דכתיב (איוב לו יג) וחנפי לב וגו' בשביל חנופה שחנפו לקרח על עסקי מחלוקת חרק עליהם שר של גיהנם שיניו. אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנ' (ישעיה ה כ) הוי האומרים לרע טוב וגו' וכתיב בתריה לכן כאכול קש לשון אש וגומר. לעולם יפרוש אדם מן החנופה לפי שהיא שקולה כנגד ע"א וג"ע וש"ד. לעולם יפרוש אדם עצמו מן הליצנות שכל המתלוצץ ענשו גדול שנאמר (שם כח כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וגומר. לעולם

יפרוש אדם מן הליצנות שכל המתלוצץ אין לו רפואה שנאמר (ד"ה ב לו יו) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים וגומר:

פרק שבעה עשר בענין אהבת חברים. לעולם יהיה אדם אוהב את הבריות שנא׳ (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך ומ"ש לרעך ולא אמ׳ את רעך בא ללמד שחייבה תורה לאהוב ולחמוד לחבירו כל מה שהוא אוהב וחומד לנפשו. לעולם יקרב אדם את אוהביו שכל האוהב שכניו ומקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו נאמר (ישעיה נח ט) או תקרא ויי׳ יענה. לעולם ישתדל אדם להתחבר לטובים ויתרחק מחברת הרשעים ובני הבליעל. לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנ׳ (משלי יח כד) איש רעים להתרועע. לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי גנותו. לעולם אל תכבד את הרשעים מ"ל מאחאב שהחיה את בן הדד ולבסוף הרגו. לעולם הוי מכבד הזקנים וקח עצתם מ"ל מרחבעם בן שלמה. ואמר בן סירא סבא בביתא טבא בביתא. לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר"ג. לעולם תהא אימת הצבור עליך שהרי כהנים אחוריהם כלפי שכינה ופניהם כלפי העם. לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל. לעולם לשתתף איניש נפשיה בהדי צבורא. לעולם חייב אדם לצער עצמו עם הצבור. לעולם אל ימהר אדם את רגלו לבית חבירו. לעולם אל יכנס אדם לבית חבירו פתאום אלא קורהו קודם ולמדנו מהקב"ה שעמד על פתח הגן וקרא קודם לאדם שנאמר (ראשית ג ט) ויקרא יי׳ אלהים אל האדם וגומר. לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. לעולם ידע אדם אצל מי יעמוד ואצל מי ישב ואצל מי מסיח ואצל מי חותם שטרותיו:

פרק שמנה עשר בענין לשון הרע. לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב ח׳ אותיות ולא הוציא דבר מגונה שנאמר (שם ו ח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה. לעולם יספר אדם בלשון כבוד שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב. וכתיב (איוב טו ה) ותבחר לשון ערומים. ואומר ודעת שפתי ברור מללו. לעולם אל יספר אדם לשון הרע דאמר רבי פדת ברית כרותה נתן הקב"ה בעול׳ שכל מי שמספר לשון הרע ילקה בצרעת שנאמר (ויקרא יד ב) זאת תהיה תורת המצורע וגו׳. לעולם ישמור אדם פיו ולשונו ואל יספר לשון הרע שכל המספר לשון הרע גורם לעצמו פשעים ועונות לאין תכלית. אר"ל כל המספר לשון הרע

מגדיל עונות עד לשמים שנאמר (תלים עג ט) שתו בשמי׳ פיהם וגומר. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב״ה לגיהנם אני מלמעלה ואתה מלמטה לדונו שנאמר (שם קך ד) חצי גבור שנונים וגומר גבור זה הקב״ה שנאמר (ישעיה מב יג) יי׳ כגבור יצא וגו׳.

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד. לעולם הוי זהיר בסוד חברך ואל תגלהו. וחרפה גדולה היא המגל׳ סוד חברו ואפי׳ בשעת מריבה שנ׳ (משלי כה ט) וסוד אחר אל תגל. וכתיב (שם כה י) פן יחסדך שומע. לעולם ישתדל אדם לכסות סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה סוד כאילו שופך דמים שנאמר (ויקרא יט יז) לא תלך רכיל בעמך וגו׳. לעולם יכסה אדם על סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה הסוד נקרא רכיל והמכסה עליו נקרא נאמן שנ׳ (משלי יא יג) ונאמן רוח מכסה דבר וגו׳:

פרק עשרים בענין דרך ארץ. לעולם יהיה אדם נאה במשאו ובמתנו ובכסותו ובמאכלו ומשתהו ובכל ענייניו. לעולם יזהר אדם ממקק סופרים (פי׳ אבק שמשימין הסופרים על כתיבתן כדי שלא תמחק). מסכך דשיאדי (פי׳ הסט שעל המלח). ומפח דתאיני (פי׳ עיפוש התאנים). מאילא דעינבי (פירוש כמו עכביש שעל הענבים) מפני שדברים אלו מזיקין ואף כסם המות. לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שמא יגרום החטא ויתקיימו דבריו לרעה שנ׳ (ישעיה סו ד) גם אני אבחר בתעלוליה׳ ומגורותם וגו׳ וכתי׳ (איוב ג כה) כי פחד פחדתי ויתאיני. לעולם יתרחק אדם מן הכיעור ומן הדומה לו. לעולם ילמד אדם את עצמו להפנות שחרית וערבית כדי שלא יתרחק. לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. לעולם יצפה אדם את חלומו עד כ״ב שנה. לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם חלה אומרין לו הבא זכות והפטר. לעולם ידור אדם במקום רבו והוא דכייף ליה. לעולם ידור אדם בא״י ואפי׳ בעיר שכולה כותים ולא בחוצה לארץ אפי׳ בעיר שכולה ישראל. לעולם הצדיקי׳ מספרים בכבודו של הקב״ה שנאמר (תלים צו ג) ספרו בגוים את כבודו. לעולם יהא אדם זהיר ברוחו כשיזקין ויתקן מעשיו וירבה בתפלה ובצדקות ובמצות ובג״ח שכל מעשיו של אדם אינן חשובין אלא כפי שהן באחרונה אם היה כל ימיו צדיק גמור ובאחרונה הרשיע הרי זה רשע ונדון בגיהנם. ואם היה רשע גמור ובאחרונה עשה

תשובה הרי זה צדיק חוכה לג"ע. לעולם תשתדל האשה להיות צנועה צדקת וכשרה ונאה במעשיה חסידה עם בעלה ועם בניה. לעולם אל יהלך אדם אחר אשה בנהר כי לא ינקה מדינה של גיהנם. לעולם נשים לפני המטה פי' מטתו של מת. לעולם יהא אדם אוהב שלום ורודף שלום. הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום וכו' רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום:

תם מדרש לעולם

מדרש גדול וגדולה

פרק ראשון מדבר בצדקה. גדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר (משלי כא ג) עשוה צדקה ומשפט נבחר ליי׳ מזבח. גדול המלוה לעני בשעת דחקו יותר מן העושה צדקה. גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר (ישעיה לב יז) והיה מעשה הצדקה שלום. אל תקרי מעשה אלא מעשה. גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה שנאמר (בראשית יח ג) ויאמר יי׳ אם נא מצאתי חן בעיניך. גדולה הכנסת אורחים מהשכמת ב״ה דתנן (שבת פ׳ יט) מפנין אפי׳ ארבע וה׳ קופות של תבן מפני האורחים ומפני בטול ב״ה הקדים האורחים לבטול ב״ה. גדולה צדקה שהקב״ה נקדש בה שנאמר (ישעיה ה יו) ויגבה יי׳ צבאות במשפט וגו׳:

פרק שני בענין התפלה. גדולה תפלה יותר מן המעשים טובים שנאמר (דברים ג כג) ואתחנן אל יי׳ וכתיב ויאמר יי׳ אלי רב לך וגו׳ עלה ראש הפסגה. ופי׳ רב לך רב מעשים טובים שעשית ואעפ״כ עלה ראש הפסגה והתפלל לפני ואתפייס לך. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר (ישעיה א יא) למה לי רוב זבחיכם וכתיב גם כי תרבו תפלה ר״ל אע״פ שהיא יותר חשובה מן הקרבנות. גדולה תענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו. גדולה תפלה שבזכותה ישראל ניצולים מיד אויביהם וממיתה משונה ומן הייסורין ומציני החיות. גדולה תפלה שבזכותה הקב״ה מוחל עונותיהם של ישראל לפי שהיא במקום קרבנות:

פרק שלישי בענין התשובה. גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנא׳ (ירמיה ג יד) שובו בנים שובבים וגו׳. גדולה תשובה שהיא מקרבת את הגאולה שנאמר (ישעיה כט כ) ובא לציון גואל וגו׳. גדולה תשובה שמקרבת את הרחוקים שנאמר (הושע

ב א) והיה במקום-אשר יאמר להם לא עמי אתם וגו׳. גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כלו שנאמר (שם יד ה) כי שב אפי ממנו:

פרק רביעי בענין הענוה. גדולה ענוה שנשתבח בה אברהם עליו השלום מפני שהיו בני דורו גדולי׳ שבהם מנשאין אותו כגון עפרון החתי והיו קוראין אותו אדוני אדוני וגו׳ והוא ע״ה היה משפיל עצמו במדת הענוה והצניעות עמהם ואפי׳ לפני הפחותים שבהם שנאמר (ראשית כג יב) וישתחו אברהם לפני עם הארץ. גדולה ענוה שבה נשתבח יצחק ע״ה שהרי אבימלך גרש אותו ממלכותו וכשבא לו אבימלך לא גבה לבו ולא שלם לו כמעשיו ומרוב ענותנותו קבלו באהבה והאכילהו והשקהו לו ולאנשיו שנאמר (שם כו ל) ויעש להם משתה וגו׳ וישלחם יצחק וילכו מאתו וגו׳. גדולה ענוה שבה נשתבח יעקב אע״ה שמפני ענותנותו היה קורא לעשו אדוני שנ׳ (שם לב ה) כה תאמרון לאדוני לעשו ולכך היה כותב רבינו הקדוש לאנטונינוס נאם עבדך יהודה. אמר כי לא טוב אנכי מאבותי. גדולה ענוה שבה נשתבח מרע״ה שנאמ׳ (מדבר יב ג) והאיש משה ענו מאד מה ת״ל מכל האדם. אלא ענו ואינו מתגאה במדה מן המדות שבני אדם רגילין להתגאות בה כגון המלכות והנבואה והחכמה ואע״פ שהיו בו כל המדות הללו ענו מאד מכל האדם. גדולה ענוה שבה נתגדל אהרן ע״ה בנוהג שבבני אדם אדם מכבד את ביתו בבגדים בלות שמא מתטנף הוא בכליו והוא מכבד. אבל אהרן ע״ה לובש ח׳ בגדים ודומה לחתן בחופה ואעפ״כ והרים את הדשן. גדולה ענוה שבה נשתבח אלעזר שנאמר (מדבר ג לב) ונשיא נשיאי הלוי אלעזר וגו׳ ואעפ״כ היה משפיל את עצמו לפני גדולת הב״ה והיה נושא בעצמו קטרת הסמי׳ ושמן המאור ומנחת התמיד ושמן המשחה. קטורת הסמים בימינו ושמן המאור בשמאלו ומנחת התמיד תלויה בזרועו שמן המשחה תלויה באפונדתו. ושמא תאמר קטן היה הרי הוא אומר ונשיא נשיאי הלוי אלא שאין גדולה בפלטרין של מלך שנא׳ (משלי כה ו) אל תתהדר לפני מלך. גדולה ענוה שבה נתגדלו הלויים שכל יש׳ היו מהלכין כאחד והם היו זקוקין ליישב את כל כלי המשכן ולא עוד אלא שטוענין בעגלה ואפ״ה לא נתגאו ולא אמרו אין אנו מקבלין עלינו שאין גדולה בפלטרין של מלך שנא׳ אל תתהדר לפני מלך. גדולה ענוה שבה נתגדל שאול שהרי כשאמר לו שמואל (שמואל א ט כ) ולמי כל

חמדת יש׳ הלא לך ולכל בית אביך וחוא הקטין עצמו וא״ל חלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה וכשבקשו למשוח אותו הטמין עצמו עד שהפילו גורלות שנאמר (שם י כב) ויאמר יי׳ הנה הוא נחבא אל הכלים. גדולה ענוה שבה נתגדל דוד שנ׳ (שמואל ב ז יח) ויבא המלך דוד וישב לפני יי׳ ויאמר מי אנכי יי׳ אלהים ומי ביתי כי הביאותני עד הלום וגו׳ ואמר (תלים כב ז) ואנכי תולעת ולא איש:

פרק חמישי בענין תלמוד תורה. גדולה התורה שבה הבדיל הב״ה את יש׳ עמו מאומות העולם. גדולה תורה שבזכותה הקב״ה מציל את ישראל מן הייסורין ולא ישלוט בהם היצר הרע ושורה עליהם רוח הקדש. גדולה תורה וגדול כתרה מכל הכתרים. גדולה תורה שמאירה ללומדיה בע״הז ובע״הב שנאמר (משלי ו כג) כי נר מצוה וגו׳. גדולה תורה וגדול שכרה משכר הצלת נפשות ומשכר בנין ב״ה. גדולה תורה מכל כלי חמדה שבעול׳ שוקני תורה כל זמן שהם מתישנין הן משביחין שנאמר (איוב יב יב) בישישים חכמה. גדולה תורה שנקרא׳ קדושה שנאמר (משלי ט י) ודעת קדושים בינה. גדולה תורה שבזכותה ישר׳ נגאלין מן האומות שנא׳ (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי וגומר וכתיב בתריה הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו׳. גדולה תורה שנותנ׳ חיים בע״הז ובע״הב שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וכתיב עץ חיים היא וגו׳:

פרק ששי בענין המצות. גדולה מצוה שמנחלת לעושיה בע״הז ובע״הב שנאמר (שם ד ד) שמור מצותי וחיה. גדולה מצוה שכל המודה במצות ועושה אותם בלב שלם כאילו מודה בהב״ה ובמציאותו ובאלהותו שנאמר (ויקרא כ ז) והתקדשתם והייתם קדושים. כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כי אני יי׳ המעלה אתכם על תנאי כך העליתי אתכם מארץ מצרים ע״מ שתקבלו עול המצות שכל המודה במצות מודה ביציאת מצרים וכל הכופר בעול המצות כופר ביציאת מצרים:

פרק שביעי בענין גמילות חסדים. גדולה ג״ח יותר מן הצדקה שהצדקה בממונו של אדם בלבד וג״ח בגופו ובממונו. גדולה ג״ח שכל העושה חסד אפילו עם מי שאינו צריך הקב״ה משלם שכרו כגון אברהם עם המלאכים והוא עומד עליהם. והלא דברים ק״ו ומה מי שהוא עושה עם מי שאינו צריך ראה מה פרע לו

הקב״ה מי שעושה חסד עם שצריך עאכ״ו. גדולה ג״ח שגזר דין ושבועה נקרע בה. מנין לגזר דין ושבועה שאינו נקרע שנאמר (שמואל א ג יד) ולכן נשבעתי לבית עלי וגו׳ אמר רבא בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים:

פרק שמיני בענין כבוד שבתות וי״ט. גדולה שבת שהיא שקולה כנגד כל המצות שכל המחלל שבת בפרהסיא או ע״א שניהם נכנרים לכל הדברים. גדול׳ שבת שנתנה הקב״ה לבחון בה גירי הצדק שהרי לא פי׳ מתרי״ג מצות אלא שבת בלבד שנאמר (ישעיה נו ו) ובני הנכר הנלוים וגו׳ כל שומר שבת וגו׳. גדולה שבת שאין כ״ג נכנס לעבודה אחר משיחתו עד שתעבור עליו השבת שנאמר (שמות כט ל) שבעת ימים ילבשם הכהן. גדולה שבת שכשנתדלדלו ישראל ממעשים טובים לא עמדה להם אלא זכות השבת שנאמר (מלכים א כ כט) ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים עד שתעבור עליהם השבת. ובימי יאשיהו היא שעמדה להם שנאמר בשביעית שהזכיר להם השבת: גדולה שבת שאינה נדחית אלא מפני סכנת נפשות כגון חולה מסוכן או תינוק שנפל לים או לנהר או לבור או כיוצא בזה:

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. גדול כבוד אב ואם שהעדיפו הקב״ה יותר מכבודו שנאמר (משלי ג ט) כבד את יי׳ מהונך בלקט ושכחה ופאה ותרומות ומעשרו׳ אם יש לך אתה חייב וכו׳ ונאמר בכבוד אב ואם כבד את אביך ואת אמך בין יש לך בין אין לך ואפי׳ אתה מחזר על הפתחים. גדול כבוד אב ואם שהקישו הקב״ה לכבודו. דרש רבי עוירא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (תלים קלח ד) יודוך יי׳ כל מלכי ארץ וגומר מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב״ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו להודות על המאמרים הראשונים:

פרק עשירי בענין נשואי אשה. גדול נושא אשה שמוכרין ס״ת לישא אשה או ללמוד תורה. גדול נושא אשה הגונה וכשרה שכל טובות שבעול׳ סובבין אותו וכל ישראל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר וכו׳. גדולה הבטחה שהבטיח הקב״ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר (ישעיה לב ט) נשים שאננות קומנה וגומר אמר ליה רב לרבי חייא נשים במה זוכין אמר ליה באקרויי בנייהו בבי רב ובאתנויי להו בבי רבנן ומתאחרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן:

פרק אחד עשר בענין גדול בנים. גדול שכר גדול בנים על הדרך הנכונה והנכוחה ואף על פי שצער גדול בני׳ קשה אפ״ה אל יתרשל אדם בגדול בניו. ארשב״א נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד של זתים בגליל ואל יגדל תינוק אחד בארץ ישראל:

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר אמונה שהאמינו בו שרתה עליה׳ רוח הקדש ואמרו שירה לפני הקב״ה שנ׳ (שמות יד לא) ויאמינו ביי׳ וכתיב בתריה אז ישיר משה וגו׳. גדול האמת שהוא אחד מג׳ עמודי׳ שהעולם עומד עליהם (אבות פו א) דתנן רשב״ג אומר על ג׳ דברי׳ העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. גדול האמת שכל מי שעושה מלאכתו באמת עם הבריות כאלו קיים התורה כולה שנאמר (תלי׳ קיט קעב) צדקתך צדק לעולם וגו׳ הא למדת שכל מה שנברא בו׳ ימי בראשית שהוא קיים על האמת:

פרק שלשה עשר בענין הדין. גדול המשפט שקרא הקב״ה שם כסאו משפט שנא׳ (שם פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך. גדול המשפט שהשונא אותו אין רפואה למכתו שנאמר (איוב לד יז) האף שונא משפט יחבוש. ואין חבישה אלא רפואה שנאמר (תלים קמו ג) ומחבש לעצבותם. גדול המשפט שלא חזר העולם לתהו ובהו אלא על המשפט. והיכן בדור המבול שנאמר מבלי משים לנצח יאבדו. המשים הזה אין אנו יודעים מה הוא אלא שלמדנוהו בואלה המשפטים אשר תשים וגו׳ הרי המשים הוא. הדין. גדול המשפט שבעון חוסר המשפט הרבים נענשו. גדול המשפט שבו נמחלין עונותיהן של ישראל שנאמר (ישעיה ד ד) אם רחץ יי׳ את צואת בנות ציון וגומר ברוח משפט וגומר:

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים שביראת שמים כתיב (תלים קכח א) אשרי כל ירא יי׳. ובמלאכה הוא אומר (שם קכח ב) יגיע כפיך כי תאכל וגומר אשריך בע״הז וטוב לך לע״הב. ולא שרתה שכינה על משה אלא מתוך מלאכה שנאמר (שמות ג א) ומשה היה רועה וכתיב וירא מלאך יי׳. גדולה מלאכה שכמה בריות ברא הקב״ה בעולמו ולא מסר מלאכה אלא לבני אדם בלבד. וכן היה רבי מאיר אומר ראית מימיך ארי סבל דוב קייץ שועל חנוני או אחד מהחיות עושה מלאכה למה לא ניתנה להם מלאכה לא מפני שהם טפלים אלא מפני שהמלאכה עדיפא. גדולה מלאכה שכל הנביאים התעסקו

בה. ביעקב כתיב (ראשית ל לא) אשובה ארעה צאנך וגומר. מרע"ה (שמות ג א) ומשה היה רועה וגו׳. דוד ע"ה (תלים עט ע) ויקחהו ממכלאות צאן. עמוס (עמוס ו יד) כי בוקר אנכי ובולס שקמים. גדולה מלאכה שלא שרתה שכינה בישראל עד שעשו מלאכה שנ׳ (שמות לט מג) וירא משה את כל המלאכה וגומר ויברך אותם משה. ומה ברך אותם אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. וכן היה שנאמר והענן מלא את המשכן. גדול השמח בחלקו והמתפרנס ממלאכתו שבמדה הטובה הזאת ניצול מכמה עבירות מן הקנאה והחמוד ומן הגנבה והגזל:

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שהקב"ה אוהב אותו ושומע תפלתו דתניא שלשה הב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו עומד על מדותיו. גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שכל הכועס נקרא רשע שנאמר (תלים קיב י) רשע יראה וכעס:

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. גדול ענשה של חנופה שהיא שקולה כנגד ע"א וג"ע וש"ד. גדול ענשה של חנופה שכל המחניף כאילו עובר על תורה שבכתב ותורה שבעל פה שנאמר (ישעיה כד ה) והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חוק. תורה אין כתיב אלא תורות:

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים. גדול השלום ושנאוי המחלוקת שאפי׳ עובדין ע"א כב יכול אין שכינה יכולה לנגוע בהם שנאמר (הושע ד יז) חבור עצבים אפרים. גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלם וב"ה וסמך לדבר *איכה *ישבה *בדד *העיר ר"ת איב"ה. תניא מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וג"ח מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות ע"א וג"ע וש"ד:

פרק שמנה עשר בענין לשון הרע. גדול ענשו של ל"ה מעונש ע"א וג"ע וש"ד. מע"א דכתיב (שמות לב לא) אנא חטא העם הזה וגו׳. גלוי עריות (ראשית לט ט) הרעה הגדולה. ש"ד (שם ד יג) גדול עוני מנשוא. בכלן נאמר גדול או גדולה ובל"ה גדולות שנאמר (תלים יב ד) לשון מדברת גדולות. גדול עונש נבלות הפה דתניא כל המנבל את פיו אפילו נחתם גזר דינו של ע׳ שנה לטובה נהפך עליו לרעה:

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד. גדול כסוי הסוד

שכל המגלה סוד חברו כאילו שופך דמים שנ׳ (ויקרא יט יו) לא תלך רכיל וגו׳. גדול המכסה סוד חברו שהוא מקיים מחשבות חברו ואם אינו מכסהו הוא מפר מחשבתו ולא יתקיים הדבר מפני שהוא מגלהו:

פרק עשרים בענין דרך ארץ. גדול דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה כדדרש בר קפרא אי זו היא פרשה קטנ׳ שכל גופי התורה תלויין בה הוי אומר זו דרך ארץ שנאמר (משלי ג ו) בכל דרכיך דעהו וגומר. גדולה דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה. גדולה דרך ארץ שכל מי שיש בידו דרך ארץ הוא אוהב להקב״ה ולבריות. גדול השלום שעליו העולם קיים דתנן רשב״ג אומר על ג׳ דברים העולם קיים וכו׳. גדול השלום ששם הקב״ה שנכתב בקדושה ימחה על המים להטיב שלום בין איש לאשתו. רבי מאיר היה יושב ודורש בליל שבת והיתה אשה אחת שם ששומעת קולו וערב לה המתינה שם עד שנשלם והלכה לביתה ומצאה הנר שכבה אמר לה בעלה היכן היית אמרה לו הייתי יושבת ושומעת קולו של דרשן אחד. נשבע לה שלא תכנסי לשם עד שתרוקי בפניו. טרדה מביתו ועשתה שלשה חדשים חוצה עד ששמע רבי מאיר בא אליה ומצאה עם הנשי׳ אמ׳ שמא יש בכם מי שיודעת ללחוש את העין שעיני מרדה עלי אמרו לה שכינותיה הרי המקום כבר עשה רצונך להכשילו ותרוקי בפניו ותצא. אמר לה אמרי אחה אמרת פעם אחת כבר רקקתי ז׳ פעמים אמרו לו תלמידיו כל כך בזית את התורה אמ׳ להם דיו לעבד להיות כרבו. לא די למאיר שיהא שוה לקונו שהרי שמו הגדול שנכתב בטהרה ימחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שלא התחיל הקב״ה לבראת דבר בעולמו אלא בדבר שהוא שלום ואיזה זה האור שנאמר (בראשית א ג) ויאמר אלהים יהי אור. ומנין שהוא שלום שנאמר (ישעיה מה ז) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום. מכאן אז״ל נר ביתו וקדוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. פירוש האור נקרא שלום לפי׳ מקדימין הנר שהוא אור ושלום ליין. רבי שמעון בן חלפתא אומר מנין שאין כלי מחזיק ברכה אלא שלום שנאמר (תלים כט יא) יי׳ עוז לעמו יתן וגו׳. גדול השלום שכשמלך המשיח בא אינו פותח תחלה אלא בשלום שנא׳ (ישעיה נב ז) מה נאוו על ההרי׳ רגלי מבשר וגו׳. גדול השלום מן הברכה ומן השמירה שהוא מסיים בו כיצד יברכך יי׳ זו ברכת פרי האדמה ולדות האדם

ולדות הבהמה וכה״א (דברים כו טו) השקיפה ממעון קדשך וגו׳. וישמרך מן הגייסות וכה״א (תלים לא כד) אמונים נוצר יי׳. יאר יי׳ פניו אליך אלו טעמי תורה ודקדוקיה. וכן הכתוב אומר (משלי ו כג) כי נר מצוה וגו׳. ויחנך שימשוך עליך חוט של חסד וכה״א (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ וגו׳. ישא יי׳ פניו אליך שאם ידין עונותיך כנגד זכויותיך ביום הדין יכריע לך כף מאזנים של זכיות וכה״א נשאת עון עמך וגו. ואעפ״כ השלום חביב מכלם שהוא באחרונה שנ׳ וישם לך שלום. גדול השלום שניתן לבעלי תשובה שנ׳ (ישעיה נו יט) בורא ניב שפתים וגו׳. גדול השלום ששמו של הקב״ה נקרא שלום שנאמר (שופטים ו כד) ויקרא לו יי׳ שלום. מכאן או״ל שאין שואלין בשלום לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ ולא במקום הטנופת. וגרסי׳ באבות דר׳ נתן הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וגו׳ מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל ורשעי יש׳ וכשהיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה היה אומר אוי לי מחר יבא אהרן ושואל בשלומי היאך אני משיבו והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב את חבירו היה אהרן הולך אצלו ואומר לו בני למה צהבת חביריך עתה בא אצלי והיה בוכה ומתחנן ואומר אוי לי שצהבתי את חבירי שהוא גדול ממני שהרי עומד בשוק לך בחסדך ובקש ממנו מחילה וכך אומר לחבירו כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה היו מגפפין ומנשקין זה את זה. וכך היה אהרן עושה כל הימים עד שהיה מטיל שלום בין איש לחבירו. וכן איש שהיה צוהב את אשתו ומשלחה מביתו היה אהרן עושה שלום ביניהם. אם סרח האיש על האשה אומר לה אהרן הריני ערבו שלא יכה אותך יותר ולא יקללך מעתה וכן אומר לאיש הריני ערבה שאינה סורחת עליך מעתה. וכן היה עושה כל הימים עד שעושה שלום בין איש לאשתו והיתה האשה מתעברת ויולדת ואומרת לא ניתן לי הבן הזה אלא בזכות אהרן והיו קורין שמו אהרן. ואז״ל יותר מג׳ אלפים בישראל היה שמם אהרן. וכשמת חלצו יותר מכ״ד אלפים בנים ובני בנים ולכך נאמר (מדבר כ כט) ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל. ועוד דרש בר קפרא שאפילו העליונים צריכין לשלום שנאמר (איוב כה ב) המשל ופחד עמו וגו׳ כיצד הרקיע הוא של מים שנאמר (תלים קד ג) המקרה במים וגו׳ והככבים הם של אש שנ׳ הללוהו כל כוכבי אור והם בשלום זה עם זה לא הם מרתיחין את הרקיע ולא

הרקיע מכבה אותם לכך נאמר עושה שלום במרומיו המלאכים הללו גופיהן ברואים מן המים וקפואין ועומדין כזכוכית שנ׳ וגויתו כתרשיש וראשיהן של אש שנ׳ ומראיה׳ כמראה הבזק. וכתיב ועיניו כלפיד אש לא זה מרתיח את זה ולא זה מכבה את זה הה״ד עושה שלום במרומיו. מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימת הקשת אלא כשהלבנה מתחלת לחסר מתחלה חסרה מן הצד הרחוק מן החמה. והקשת לעולם אחורי החמה שאילו היתה לפניה היו אומרים עובדי החמה ראו כחו של אלהינו שהקשת לפניו ויורה חצים ויתחזק ידי עע״א. ד״א עושה שלום במרומיו הכריע בין העליונים והתחתונים כיצד ביום ראשון ברא השמים והארץ מן העליונים ומן התחתונים. בשני ברא מן העליונים שנאמר יהי רקיע. בג׳ ברא מן התחתונים שנאמר תדשא הארץ וגו׳. בד׳ ברא מן העליונים שנאמר יהי מאורות וגו׳. בה׳ ברא מן התחתונים שנאמר תוצא הארץ. בששי ברא את האדם אמר אם אני בוראו מן העליונים הרי זו מוספת על התחתונים בריה אחת. מה עשה בראו מן העליונים ומן התחתונים. שנאמר (בראשית ב ז) וייצר יי׳ אלהים את האדם עפר הרי מן האדמה. ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים לכך נאמר עושה שלום במרומיו. ומה אם העליונים שאין ביניהם לא שנאה ולא קנאה ולא תחרות צריכין שלום. תחתונים שיש בהם כל המדות הללו עאכ״ו. גדול השלום שלא שבח הקב״ה לאהרן אלא בשלום שנ׳ (מלאכי ב ה) בריתי היתה אתו החיים והשלו׳ ונתן לו מה שלא נתן לשום אדם ולא אפי׳ מקצת מ״ה שיכנס לפני לפנים מה שאין אדם יכול ליכנס לשם אפילו אותם שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם. שנאמר (ויקרא יו יז) וכל אדם לא יהיה וגו׳. גדול השלום שבו נתבשר דוד שנא׳ (ד״ה א י״ב י״ח) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישי׳ וגו׳. גדול השלום שהוא קודם לשבחו של הקב״ה שכן מצינו כשבא יתרו אצל מר״עה לא פתח לו לא ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף ולא בעשר׳ הדברות ולא במן ולא בשלו אלא בשלום שנ׳ (שמות יח ז) וישאלו איש לרעהו לשלום וגו׳ ואחר כך ויספר משה וגומ׳. גדול השלום שכל מצות שעושין הרשעים בע״הז נותן להם שכרם בע״הז כגון חיים ובנים ועושר ונכסים חוץ מן השלום שנאמר אין שלום אמר יי׳ לרשעים. גדול השלום שאפילו עשה אדם כמה מצות ולא עשה שלום אין בידו כלום שכן מצינו ביהוא שעקר ע״א מישראל והשמיד

בית אחאב והרג לאיזבל ולפי שלא עלה בידו שלום כאילו לא עשה כלום. שנא׳ (מלכים ב ט יח) וילך רוכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סוב אל אחרי. גדול השלום שהוא קודם למלחמת הרשות כדגרסי׳ באלה הדברים רבה וקראת אליה לשלום ראה כמה כחו של שלום שכשפרע הב״ה לעמון ומואב מנע מהם השלום שנ׳ (דברים כג ז) לא תדרוש שלומם וגו׳. וגרסינן בעירובין ירושלמי א״ר יהושע הלוי מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהית׳ שנואה לחברת׳ שלחה עירוב׳ ביד בנה נסבתיה ונפפתיה ונשקתיה אתא לגבי אימיה אישתעי לה עובדא אמרה הכדין רחימת לי ולא הוית ידענא מתוך כך עשו שלו׳ ביניהם הה״ד (משלי ג יז) וכל נתיבותיה שלום. גדול השלום שלא גלו אבותינו עד שהניחו השלום ותפסו המחלוקת לפי׳ גלו לבין האומות שנ׳ (איכה ג יז) ותזנח משלום נפשי וגו׳. ומיום שחרב ב״ה נתמעט השלום שנאמ׳ (ירמיה כה לז) ונדמו נאות השלום. ואנו חייבים לדרוש איש בשלום רעהו וכן אנו חייבים לדרוש את שלום ירושלם בית קדשנו ותפארתנו שנ׳ (שם כטי ז) ודרשו את שלום העיר וגו׳ כי בשלומה יהיה לכם שלום. וכשיבא מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו בשלום ויושיע אותנו שנאמר (ישעיה נה יב) כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה. וכתיב (שם ס יז) ושמתי פקדתך שלום. וברכת הארץ בשלום שנא׳ (זכריה ח יב) כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה וגו׳. ארץ ישראל מתרוממת בשלום שנ׳ (תלים קמז יד) השם גבולך שלום. ובזכות השלום הקב״ה מכין כסאו של דוד שנ׳ (שם עב ז) יפרח בימיו צדיק ורב שלום. וכן בשלום מכין כסאו וכסא זרעו אחריו ובונה לו בית נאמן לעולם שנאמר (שם יח נא) מגדול ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם:

תם מדרש גדול וגדולה

סדר גן עדן

(נוסחא ב׳)

שלש חומות יש לו לגן עדן וכלם של אש. החוֹמה החיצונה היא של אש שחורה נראית ואינה נראית ולהט החרב סביב החומה החיצונה מתהפכת סביבותיה וארבעה פתחים יש באותה החומה החיצונה ושיעור בין כל פתח ופתח מאה ועשרים באמה ולהט החרב מתהפכת כל היום וכל הלילה ואינה שוקטת ואוכלת כל ירק עשב וכל דבר הקרוב אל הגן כשיעור מיל. באותה חומה החיצונה עד חומה השנית היא במדה שש מאות באמה ושם החסידים שבאומות והמלכים שבאומות אותם שהצילו להם לישראל ושם הגרים שנתגיירו ואינם מקיימם כראוי ביראת השם יתעלה. ומשעת המנחה והלאה מתקבצים מלאכי חבלה אצלם להוציאם משם ולהוליכם לגיהנם וכלם צועקים והמלאך הממונה שם אעזרי״ל שמו הוא בא ואוחז בהם ומציל אותם מידם וחוזרים עד תפלת ערבית מן־המנח׳ שלשה פעמים והם צועקים אצל אברהם בקול רם ואותו המלאך חוזר ואוחז בהם כמתחלה וכל זה כדי לצער אותם. ושם באותה חומה החיצונה כל אותם שעשו צדקה ברבים לעשות שם ולא לשם שמים והללו מצטערים שלשה פעמים בכל יום ואוחזים בהם שני מלאכים ומצילם אותם מיד מלאכי חבלה. כל אותם שקבלו עונשם בגיהנם ויצאו משם באים עמם שלשה מלאכי השרת ומביאים אותם עד מקום להט החרב המתהפכת ושם מקבלים טהרתם ונכנסין תוך החומה החיצונה הזאת ושם עומדין והם נהנין מעט מזער מזיו הצדיקים אשר מבפנים אבל אין מצערין אותם. כל אותם רשעים שהרהרו תשובה קודם שיצאו מן העולם לאחר שקבלו עונשן נכנסים בחומה הזאת ועומדים שם עד שקדש היום בערב שבת והרוחות שבגן עדן בפנים עולה מהרי״אל המלאך מכנים לכל אלו ומראה

להם מקום מעמד נועם הרוחו׳ העולות למעלה ושם נקרת הצור והוא נותן להם מקום ונכנסין שם במוצאי שבת בזמן שישראל אומרים קדושה דסדרא כל הרוחות יורדות למקום מושבן וכל אחד ואחד מכיר מקום מושבו ומעמדו:

החומה השנית היא מאש ירוקה ואדומה והמלאך פני״אל ממונה עליה. ושם באותה חומה מכפנים כל אותן הנותנים בניהם ללמוד תורה והם לא זכו אבל השתדלו עמהם ושם בעלי מעשה כרגע כשמעם דברי תורה או דברי מוסר. ושם האור מנועם הצדיקים עוצר עליהם כרגע ומיד נגנז. כל אותם המצפים למשיח וכל רואים משם למשיח בכל יום פעם א׳ ביום ששי משעה שישראל משתדלים לשבת כל היכלות אשר בגן עדן מזדעזין והיכל הפנימי אשר המשיח בו הוא הנקרא קן ציפור והמשיח יוצא משם וכל הצדיקים יוצאים עמו ומתלבש בבגדי נקם העתידין לו לישועתן של ישראל ונכנסין כלם עמו עם האבות יוצא משם ועומד בחצי הגן במקום העמוד אשר באמצע ואוחז בארבע הטבעות אשר בארבע פנות הגן ונותן קולו ומזדעזע הרקיע אשר על הגן:

גן עדן קודם שנברא העולם נברא הוא וכל תקוניו וכל מטעיו והרקיע אשר עליו וקרקעיתו אשר מתחת ולאחר אלף שס״א שנים ושלש שעות ושתי רגעים נבראו שמים וארץ. קרקע הגן הוא כשברא הקדוש ב״ה גן עדן נטל שלג מתחת כסא הכבוד וממנה נעשה קרקע הגן וזה קרקיעתו של גן נוגע ואינה נוגע עם הארץ הזאת שהוא למעלה מכל הארצות. רקיע שעל גבי הגן כעין כל הגוונין כמעשה לבנת הספיר ושמו של הק״בה חקוק באמצע הרקיע וארבע טבעות בארבע קצות הרקיע וארבע אופנים בכל טבעות ובאמצע הרקיע עמוד אחד והעמוד הזה נעוץ מקרק׳ הגן עד שנאחז פני כסא הכבוד והוא מכוסה מענן הכבוד והמלאך גבריאל לבוש הבדים עומד עליו פעם ביום אוחז בטבעות הרקיע והעמוד חוזר והרקיע סובב ואותיות שם המפורש בולטות ונוצצות ועולות ויורדות קול קורא התכוננו מחנות צדיקים קדושים אשריכם שזכיתם לכך מי שמע כזאת ומי ראה כאלה בהיות קול נגון הרקיע בנסעו על יד האיש לבוש הבדים והוא מסתלק והרקיע עומד והעמוד מנגן עולה ויורד עד שנמשך אור זוהר אור נועם מלמעלה באותו עמוד והצדיקים עומדים כנגד האור ההוא ונהנים ממנו עד חצות לילה בחצי הלילה כשבא הק״בה ליכנס עם הצדיקים שומעים קול סביב הרקיע והעמוד מנגן וקרקע הגן

מתנשא והצדיקים עולים מחופותיהם לקראת בוראם וכל הגן מתמלא מכבודו. באותו שעה מזדווגים הרוחות זכרים ונקבות כפי מה שהיה קודם שנבראו ומאותו נועם תאותם לחזות בנועם י״י כלם עושים פרי והפרי שלהם שנמשך מהם הרוחות לגרים כענין שהיו אברהם ושרה שהיו מוציאין רוחות לגרים אשרי מי שזוכה בעולם הזה להמצא באותה שעה ברנה של תורה. אור זהרו של הק״בה הוא נשאר בגן עדן והוא עולה וכל הצדיקים משוררים בהעלותו בבקר. מסכתה קרקע הגן מטל שעתיד הק״בה להחיות בו מתים והצדיקים יוצאים ונזונין ממנו כענין מלאכי שרת למעלה. בעת שהמשיח יוצא ואוחז בארבע הטבעות ונותן קולו אוי מזדעזע כל הרקיע שעל הגן ושבעה מלאכים מזומנין אצלו ואומר׳ לו בחיר י״י התחרש כי כבר הגיע זמן מלכות הרשעה שתעקר ממקומה והקול נשמע מבתי כנסיות ובתי מדרש׳ שאומרין בכל כוחן אמן יהא שמיה רבה מברך לעלם לעלמי עלמים אוי הק״בה מזעזע כל הרקיעים ומוריד שתי דמעות לים הגדול והצדיקים נכנסין והמשיח נכנס לאותו היכל הנקרא קן ציפור:

החומה השלישית היא מאור המעורב בחושך והיא לפנים בגן עדן ומשם והלאה ענין הגן ומעלותיו והנאותיו ובנייניו והוא כמעשה לבנת הספיר אשר נטע הוא יתעלה להנאת הרוחות לארבע רוחות מארבע זויות מנשבות עליו ואלו רוחות הם מענין החיה אשר תחת אלדי ישראל והיא החיה הרומשת אשר שרצו המים מעדן העליון אשר עין לא ראתה אלדים זולתך יעשה למחכה לו. לפנים מן החומה הזאת הוא הנוגה מראה דמות כבוד י״י. משם והלאה מדור הצדיקים שהם הרוחות וכשנכנסות שם מיד נגלמות מאויר העליון הנושב בגן ומתלבשות בו במלבוש זך וקדוש ואותו המלבוש הוא בדוגמתו אשר היה בעולם הזה באותו מלבוש הולכים ומכירים אלו לאלו וכל אחד ואחד כפי הראוי לו:

שבע מעלות הצדיקים הן בגן עדן בשבע חופות נפרדות אלו מאלו כפי מעלתם: המעלה הראשונה היא מעלת אותם הנקרא׳ צדיקים והם כל אותם השומרים ברית קודש בעולם הזה ושלטו ביצרם ואחרי כן שמרו תורה. מנגדם למעלה משרתי עליון אותם המלאכים הנקראים אראלים. ראש המעלה הזאת יוסף הצדיק בן יעקב והוא המשרת בחופה הראשונה שהיא היכל הראשון אשר בגן עדן: המעלה השנית היא מעלת אותם הנקראים ישרים והם הישרים בדרכיהם ובכל מה שעושין בעולם הזה ביושר לבם בלא הרהור

דברים רעים וכל מעשיהם ישרים לנגד בוראם. כנגדם למעלה אותם המלאכים הנקראים חשמלים ואלו הם לפנים ממעלת הצדיקים ועל אלו ואלו נאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. וראש המעלה הזאת פנחס בן אלעזר והוא המשרת בחופה הזאת שהוא ההיכל השני בגן עדן: המעלה השלישית היא מעלת אותם הנקראים תמימים והולכי׳ בעולם הזה בתמימות לבם ואינם מהרהרים אחר מדותיו של הק״בה והשתדלו במעלו׳ הראשונים בצדק וביושר בתוך לבבם ושמרו דברי התורה והמצות. כנגדם למעלה אותם המלאכים משרתי עליון הנקראים תרשישים וראש המעלה הזאת אלעזר בן אהרון הכהן המשרת בחופה זאת שהוא היכל השלישי בגן עדן: המעלה הרביעית היא מעלת אותם הנקראים קדושים והם דכתיב בהוא לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם ואלו הם שכל מפתחות שערי גן עדן ברשות׳ ובעת שהעמוד אשר באמצע הגן נוסע ומנגן מאליו הרקיע אשר על גן עדן חוזר אלה יוצאים תחלה לקראת בוראם מתקרבים אצל העמוד והאיש לבוש הבדים אוחז בארבע הטבעות אשר ברקיע ועמוד הרקיע מכה בטבעת אשר במזרח הרקיע וכל האילנות אשר בגן מרננים ומשבחים ואזי כבוד אלדי ישראל בא ועליו נאמר והנה כבוד י״י אלדי ישראל בא מדרך הקדוש והארץ האירה מכבודו זה גן עדן ומעלת קדושים אלו פותחין תחילה ואומרים ק׳ ק׳ ק׳ י״י צבאות מלא כל הארץ כבודו ועל מעלת קדושים הללו הוא אהרון הכהן קדוש אלוהיו: המעלה החמישית היא מעלת בני תשובה אשר שברו דלתי נחשת ושבו לקונם כראוי. כנגדם למעלה היא מעלת משרתי עליון קדוש ומכון מעלתם היא למעלה במקום אותם הנקראים אופנים ואין מי שישיג מעלתם של אלו כי גבוה מעלתם מאוד ונועם השם מגיע אליהם מזוהר התשובה העליונה אשר עין לא ראתה וכל הצדיקים נכוים מחופתם של אלו ואפילו הרשעים שבגיהנם רואין זוהר מעלתם וצועקים ואומרים רבון העולמים משוי פנים יש בדבר אנו ושבחופה הגדולת ההיא חטאנו יחד ועברנו דרך התורה יחד ומפני מה יש להם המעלה הגדולה ההיא ואנו בני צלמות מבור גיהנם מיד נודמן להם ברקיאל המלאך ואומר להם .שוטים שבעולם נוח לכם שלא תצאו לעולם אותם חביריכם חטאו כמוכם והרהרו תשובה לאחר כן וחזרו לקונם ולפיכך זכו לכל הכבוד ההוא ומנשה מלך יהודה ממונה עליהם: המעלה הששית היא מעלת תנוקות של בית רבן שלא חטאו והיא מעלה

פנימית יותר מאלו ובכל יום ויום מטטרון שר הפנים יורד דרך העמוד ולומד להם תורה ומחיצתן גדולה מכלם ובחצות הלילה עולים למתיבת' עילאה והקב"ה לומד להם תורה ומשתעשע בה. כנגדם למעלה אותם הנקראים כרובים ועלידהם נאמר את מי יורה דיעה ואת מי יבין שמוע גמולי מחלב עתיקי משדים וראש המעלה הזאת למטה הוא יהושע נער משרת משה: המעלה השביעית היא מעלת אותם הנקראים חסידים והיא מעלת פנימית על הכל. כנגדם למעלה הוא מעלת החיות הנקראים חיות הקודש ואברהם יצחק ויעקב ממוני' עליה ואדם הראשון שם על פתח ההיכל הזה. ז' פתחי' יש לחומה השביעית הזאת כנגד שבע מעלות הללו וכל מעלה ומעלה מאלו נכנסת בפתח למעלה ההיא והשומרים עומדים על כל פתח ופתח. כת צדיקים נכנסין בפתחם כת ישרים נכנסין בפתחם וכן כל מעלה ומעלה משבע מעלות הללו:

בגן עדן יש מן החומה ולפנים ענן קשור ונוגה סביבותיו. בצד צפון יש מסך פרוס מנוגה ואש ירקרק מפריד בין שאר רוחות הגן ושם היכלות גנוזות מן הצדקניות הכשרות שבישראל. בצד רוח מזרח יש היכל גנוז וסתום והוא נקרא היכל נוגה והיכל זה בנוי כעצם השמים לטוהר ושם כל קירותיו סביב אותיות בולטות ונוצצות אלו עולות ואלו יורדות פורחות אלו מכאן ונוחות בכאן בצד אחר ואותן האותיות אשר בצד האחר פורחות משם ונוחות מכאן ומתחלפות אלו באלו ואין משתבשות לעולם ואין מי שיעמוד בהן כי אין עומדות אפי' רגע. פרחים מעשה שבכה מארבע גווני נוגה נוצצים לשם. ביום השבת נכנס לשם המשיח עם האבות והאותיות משתבנות (נ"א משתבבות) קוראין האותיות ושמחים שמחה גדולה ואין מי שיודע מהו. ושם באותו היכל ולפנים פתח פתוחה לשם ושם מן הפרוכת ופנים כל דיוקני הרוגי לוד ועשרה הרוגי מלכות קם המשיח ונכנס לשם ורואה אותם הדיוקני' ונושא קולו ושואג כארי וכל הגן וכל הצדיקים מזועזים והעמוד אשר באמצע הגן מזדעזע ועולה ויורד וארבע אופנים מזומנים שם ואוחזים בארבע הטבעות והרקיע סובב והקול נשמע במרומים והקב"ה מוריד שתי דמעות באותה העמד למטה והאופנים נכנסין אצל המשיח והאבות נכנסין כלם בפתח שער הקדים אשר בהיכל ההוא ושם רואים כל מעלות הצדיקים של לוד וי' הרוגי מלכות ועומדים כלם ומשיח ואותם האופנים כלם ינשאו ועולין אצל ממ"ה הקדוש ב"ה ונשבע להם ללבוש בגדי

נקם ולדין את נקמתם מן האומות שנאמר ידין בגוים מלא גויות וחוזרים אצל המשיח והמה ואבות נכנסים אצל ראשי ישיבות אשר שם ושמחים בחדושי התורה שחדש כל אחד ואחד בעולם הזה. ומשם נכנסי׳ כל ראשי ישיבו׳ והישיבו׳ והולכים לישיבתו של משה רבינו ע״ה ומשה וכל צדיקים שהיו בדור המדבר כלם יושבין לפניו ולומדין תורה והוא מפרש להם קבלת התורה כפי אשר קבלו במרום:

בגן עדן לפאת צפון יש שבע מדורות מזומנות והיכלות הצדקניות שבישראל המזכות לאל בגמילות חסדים והמזכות תורה לבניהם. הדירה הראשונה אשר שם בתיה בת פרעה וכמה הם הצדקניות אשר שם המגדלו׳ יתומים והמסבירות פנים לתלמידי הכמים המתארחין אצל בעליהן והנותנות צדקה בסתר וכל יום ויום מתעטרות עם זוהר עטרת זיו השכינה וקוראים עליה אשריך שזכית לגדל ולהמשיך ענף תפארת בעולם. הדירה השנית יש שם כמה צדקניו׳ מישראל ושפ יוכבד אשת עמרם ראש עליהם ושלשה פעמים בכל יום מכריזין עליה אשריך שזכית לילד בן אחד ראשו ורגליו ערפל. הדירה השלישית אשר שם מרים הנביאה וכמה צדקניות העומדות עמה כל אותן המושכות לבעליהן לדרך טובה ולעבודת בוראן ובכל דירה ודירה חופות שאננות ומלאכים ידועים ממונים על כל דירה ודירה. הדירה הרביעית אשר שם חולדה הנביאה וכמה הן הצדקניות העומדות באותה הדירה. הדירה החמישית אשר שם אביגיל וכמה הן הצדקניות עמה יושבות בטח בחופתן. מהן והלאה דירת האמהות שרה רבקה רחל ולאה ובחצות הלילה כשהקדוש ברוך הוא נכנס עם הצדיקים קול קורא בגן התכוננו צדיקי׳ לקראת בוראכם אשריכם שזכיתם לכל הכבוד הזה באותה שעה פורחות הנשמות ומזדווגות כל אחת ואחת כראוי ולפי מעלת מעשיהם הם רואים ומשיגין ונהנין ומעלתן והנאתן עין לא ראת׳ אלהים זולתך:

בגן עדן יש ראש ישיבה בהיכל האגוז והוא היכל הנוגה סתום וגנוז סמוך מהיכל קן צפור והוא נקרא רב גדיאל נער וכל עומקי התורה וסתריה הוא מגלה ועל ידו נגלים וכל הצדיקים תאותם אצלו וזה נולד בימי השמד והיה לומד תורה במער׳ אחת והו׳ בן שבע שנים ובאו האויבים ומצאוהו ועשאוהו חתיכות ועלתה למרום נשמתו ואומרת כמראה הקש׳ אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד י״י והעמידו הק״בה לפניו ונשבע

לו להנחילו היכל הנונה ולגלות על ידו בגן עדן סתרים ועמוקו' אשר הם בתורה ולא נגלו קודם לכן וכל הצדיקים אשר בגן עדן מתאוים לראותו ושומעים ממנו עומקי התורה וסתריה. בשעה שהוא יוצא אותיות שם המפורש בולטות ונוצצות על ראשו וכל הצדיקים שמחים הוא נכנס ונפל על פניו גועה ובוכה על שלא זכה להיות לו בן בעולם הזה ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול הוא עומד עליו ואוחז בו ומעמידו על רגליו ואומר לו קום לך חוורי חוורי הם בניך. שבעה תענית התענה רבי יוחנן בן זכאי כדי לראותו והראהו גנזי שבעה רקיעי' בחלום ולבסוף כלם ראה אותו כזוהר הרקיע ושבעים מלאכים סביבותיו וחמישים מפתחות בידו וכמה צדיקים כתות כתות לפניו ואותיות שם המפורש על ראשו ונגנז מיד ולא ראהו היה שואל עליו אמרו לו עד כאן הורשית זהו מראה הקשת אשר יהיה בענן. חזרו חכמים על אביו ומצאו שמעולם לא ראה צורת אדם ולא נסתכל בקשת בריתו ולא הוריד ידו מטיבורו ולמטה ולא קם מן התורה להשתדל בדרכי העולם לא היה צדיק בעולם בצער שלא היה עמו בצער בעולם לא דבר דבר חוץ מן התורה או מן דרך תורה הוליד בן זה ומת ילדתו אמו ומתה ונשאר יתום וגדל הוא בצער ולימד תורה הרבה והרגוהו וזכה לכל זה:

הצדיקים כלם רואין אלו לאלו ויודעין ומכירין ידיעה גמורה ידיעה שאין בה חסרון. כשעולות הנשמות בערב שבת לגן עדן העליון של מעלה כמה כרוזים הם מכריזין מעלה ומטה וכלם מתפשטים באותו מלבוש ועולין למעל' ושב ברקיע ערבות עומד מיכאל השר הגדול ומזבח לפניו וכל נשמות הצדיקים מקריב על המזבח ההוא ואזי באות ריח מבושם שהיו עושים מעשיהם בעולם הזה הק"בה משיב רוחו אליו כי ברוח היוצא באים בעולם הזה ואותו רוח שב ומשיבו אליו ועל סבה זו בני אדם חוזרין לסבתם ראשונה. ובאותו זמן שמיכאל מקריב קרבן הנשמות משיב רוחו אליו ומכניסו פנימה ויש זמן שה"קב משיב רוחו אליו ואינו מכניסו לפנימה וכשאינו מכניסו לחוכ' הרות חוזרת לכאן לכאן ומשוטטת לגיהנם וכשמכניסו לחיקו מכניסו לגן עדן שבארץ וכשמכניסו פנימה בתוכו מכניסו לגן עדן של מעלה. ואיתימא נשמתו של אדם אינה ממוצא הפה הרי כתיב ויפח באפיו נשמת חיים. מעלה אותה מן המזבח באהבת הריח ומוציאם מתוכו לגן עדן של מעלה:

גן עדן של מעלה הוא אשר נטע י"י אלהים מקום עדן העליון

הדא דכתיב ויטע י״י גן בעדן מקדם ואותו גן עדן לירכתי צפון של מעלה כענין ירושלים של מטה שנאמר הר ציון ירכתי צפון ואותו גן עדן אשר למעלה הוא מתחת הפרגוד תחת אלהי ישראל והוא מרובע מארבע פנות מן הרקיע אשר הוא כעין הקרח הנורא. שש מראות נוגה סובבות אותו והנוגה הששית הוא כמין נהר ויוצא ונכנס לתוך הגן יוצא מן העדן העליון ונכנס לתוך הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. הראש האחד הוא מיכאל השר הגדול והוא כנגד פישון הנהר הראשון אשר מתחת בגן עדן אשר למטה. הראש השני הוא גבריאל האיש לבוש הבדים והוא כנגד הנהר השני אשר בגן עדן למטה שהוא גיחון. הראש השלישי הוא רפאל והוא כנגד הנהר השלישי חדקל. הראש הרביעי הוא נוריאל והוא כנגד נהר פרת. בגן עדן אשר למטה יוצא נהר מעדן הסתום והגנוז ונכנס בגן והוא משקה כל אותם הנטיעות ומשם יפרד אותו הנהר ונעשה ארבעה כמו כן למעלה. בגן עדן של מטה הוא עץ חיים באמצ׳ הגן וסמוך לו עץ הדעת טוב ורע. בעץ החיים יש דברים סתומים גנוזים בשעה שה״קב נכנס בגן עדן עם הצדיקים עץ החיים נותן ריח ואות׳ הריח סובב כל הגן ואותו הריח הוא חיים לכל הצדיקים אשר שם וכלו נשתטח וכל העלין מרננין והצדיקים יושבין בצלו בכל ראשי חדשים ובמועדים ויושבים למעדנים והפרי שלו הוא חיים ומנוחה עלהו לא יבול ומצליח בכל מעשהו כמא דאתמר ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח מה עושה הק״בה נכנס בגנת האגוז אשר הוא לפנים בגן וידיד׳ אשר בעשר מעלות והצדיקים יושבים בצל האילן נובע גולת ברכה ונופל על ראש כל צדיק ולמי שנופל עליו הטל הוא הולך ועומד בשער מזרחי לפני גנת אגוז ושם עומד ומשתחוה לפני ענן כבודו וה״בה שואל והוא משיב לומר מה שלומד ויוצא וכן כל צדיק וצדיק וה״קבה שמת עמהם שמחה גדולה בא ועומד על אותו אילן החיים והענן סר והצדיקים באים ומשתחוים לפני אור זוהר כבודו למעלה:

בענין זה שלש חומות לגן עדן של מעלה. החומה האחת היא הנקרא׳ לחש סתר. החומה השנית היא הנקראת תנועת פועל י״י. השלישית היא הנקראת משמר אדרת הממשלה. ושמותיו של הק״בה על כל חומה וחומה. החומה הראשונה היא הנקראת לחש סתר המדריגה והוא שאמר שלמה בדרך משל יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה ואין שום נשמה נכנס׳ בגן עדן של מעלה אלא

בשבתות וימים טובים שנקראו שבת ליי׳ מפני שבהם עונג הנשמות וזהו דכתיב וקראת לשבת עונג והחומה הזאת היא של אש האוכלת אש ושם המלאכים שנבראו ביום שני ובקרבתם אצל החומה הזאת אומר׳ שירה והם נגשים ליכנס ונמוחים בלחיכת האש ההיא ושבים כמתחלה חדשים כראשונה ועליהם נאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך. וסוד להט החרב המתהפכת סביב החומה הזאת ושני כרובים הם משמרות הגן ובין כל חומה וחומה עומדים שרפים למיניהם שומרים משמרת ושם סובב נהר דינור נגיד ונפיק ואלף אלפין ורבוא רבבן ישמשונו. וכל המלאכים הממונים על האומות סביב הנהר ההוא עד הנהר ההוא מקום גבוה ונראה בו הסולם שראה יעקב בחלום והסולם ההוא הוא סולם הנער מטטר״ון שהוא גבוה מחביריו מהלך חמש מאות שנה וכל השרים הממוני׳ על האומות קרבים אצל הסולם אלו עולין ואלו יורדין כל העולין יש להם ממשלת וכל היורדין נכנסין בנהר דינור ונלחכין שם והממשלה זזה מהם. החומה השנית הנקראת פועל י״י והיא מאור הנוגה לצדיקים והק״בה פועל תמיד בזה האור אשר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. גן עדן זהו למעלה משלש מאות ותשעים רקיעים וילון הראשון ורקיע ושחקים וזבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח ומעון ומכון וערבות ובערבות שהוא השביעי גנזי החיים וגנזי שלום וברכה ונשמתן של צדיקים למעלה מכל אותם רקיעים:

בא וראה כמה רקיעים לרקיעין ברא הק״בה והשמים העליונים אין להם שיעור ואין להם מקום הם מקום כל העולמות וכל רקיע ורקיע מאילו עין לא ראתה אלהים זולתך וכל אחד ואחד עולם בפני עצמו וכל עולם מתחלק לאלף עולמות חוץ מוילון שיש זמן שעולה לאלף ויש זמן שאינ׳ עולה לאלף והנשארים הששה שהם ששת אלפים עולמות ונאחזים אלו באלו שלש פעמים והם שמונה עשר אלף עולמות ואין נכנס בהם אלא הק״בה בלבד שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן שאינן ממש שאין מי שיודע בהם אלא הוא יתעלה בלבד וזה הגן עדן הוא מכוון כנגד שחקים מקום ששוחקין מן לצדיקים וריחים עומדות בשחקים והם טוחנות המן ושחקים נכנסין בגן ולמעלה מכוון האילן והוא בסוד עמוד האמצעי אשר בגן עדן של מטה והעמוד הזה הוא באמצע הגן מלמעלה למטה וממנו נמשך כל טוב הגן וכל מעדניו. העמוד הזה הוא מוגבל בשנים עשר גבולי אלכסין והוא האילן אשר משם פורחו׳ הנשמות

וכל גבוליו שנים עשר והאילן הזה הוא שרשיו בלבנון שהם כסא הכבוד ית׳ והוא לבנון כנגד הלבנון העליון ושרשיו שבעים ושתים שרשים שתולים בבית י״י והענפים ארבעים ושתים וכל שרי העולם תלויין בו והאלכסונים כלם ל״ו והוא מוגבל לפאתי עולם לרוח מזרח תשעה ולרוח צפון תשעה ולרוח דרום תשעה ולרוח מערב תשעה ובאמצע הגן שהוא נוף האילן נאחזים עם הקדש ולקחו לגורלם. באילן הזה יש המשים שערים וכל שער ושער הוא שער להכנס הצדיקים באמונתם מנוף האילן שהוא באמצע פורחות הנשמות ולא הרוחות כי הרוחות למטה באילן האחר והנשמות מאילן העליון הגנוז אשר אמרנו:

תם סדר גן עדן

אגדת משיח[1]

דרך כוכב מיעקב תאנא משום רבנן שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה אין בה מזון כל צורכה שנייה חצי רעב משתלחין שלישית רעב גדול ברביעית לא רעב ולא שובע בחמישית שובע גדול ויצמח כוכב ממזרח והוא כוכבו של משיח והוא עושה במזרח ט"ו יום ואם האריך הוא לטובתן של ישראל. ששית קולו' ושמועות השביעית מלחמות ומוצאי שביעית יצפה למשיח ויתגאו בני מערב ויבואו ויחזיקו מלכות בלא אפים ויבאו עד מצרים וישבו כל השביה. ובימים ההם יקום מלך עז פנים על עם עני ודל והוא מחזיק מלכות בחלקלקות ועל אותו הזמן אמר ישעיה לך עמי בוא בחדריך וגו'. אמרו חכמים רבי חייה צוה לדורו כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם שהוא גוזר כל מי שהוא אומר אחד הוא אלהי העברים יהרג והוא אומר נהיה כולנו לשון אחד ואומה אחת והוא מבטל זמנים ומועדי' ושבתות וראשי חדשים ומבטל תורה מישראל שנאמר ויסבר להשנייה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין ופלג עידן. עידן שנה עידנין תרתי ופלג עידן חצי שנה. אמרו לו מרי להיכן ננצל אמר להם לגליל העליון שנאמר כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה. ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש:

ומחץ פאתי מואב אמר ר' הונא בשם ר' לוי מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלם לקיים מה שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים והוא

---

1) הועתק מתוך פסיקתא זוטרתא פרשת בלק דף נ"ה

מוחץ כל אומות העולם ויבא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר שובה אותה בשביה ומעלים לו מס ועושה באחרונה שלום עם מואב שנ׳ ושבתי את שבות מואב וישבו ארבעי׳ שנה לבטח אוכלים ושותים ובני נכר אכריכם וכורמיכם וקרקר כל בני שת שהוא מקרקר כל אומות העולם שנקראים בשת שנ׳ כי שת לי אלהים זרע אחר ואחרי כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם שנאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נסדו יחד על יי׳ ועל משיחו והוא נכנס והורג אותו בחוצות ירושלים שנ׳ והיתה עת צרה וישראל רואים כך ואומ׳ אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר וסופדים עליו ארבע משפחות שנאמר וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד והק״בה יוצא ונלחם עמם שנ׳ ויצא יי׳ ונלחם בגוים ההם וההרים ימושו והגבעות תמוטנה והר הזתים יבקע מחציו והק״בה יורד עליו וישראל נסים ונמלטים שנ׳ ונסתם גיא הרי וזאת תהיה המגפה וישראל גולים אחרי כן למדברי אגמות לרעות במלוחים שרשי רתמים מ״ה ימים וענני כבוד מקיפין אותם ושם ישראל יהו נחבאים וכל מי שיש בלבו הרהור רע על הק״בה העננים משליכין אותו ואומות העולם הורגין אותו ומישראל הרבה יצאו אל אומות העולם ואותם לא יהיה להם חלק עם ישראל לעולם הבא אבל אותם העתידים להתענות במלוחים מ״ה ימים ולקץ מ״ה ימי׳ בת קול אומרת להם רדו לבבל שנאמר ובאת עד בבל שם תנצלי ובת קול מפוצצת שנית לכו לאדום ועשו שם נקמתי שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל וישראל באין לרומי ובת קול יוצאה שלישית עשו בה כאשר עשה יהושע ביריחו והם סובבי׳ את העיר ותוקעי׳ בשופרות ובפעם השביעית מריעים תרועה שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד ונפלה חומת העיר והם נכנסי׳ בתוכה ומוצאין את בחוריה מתים ברחובותיה שנאמר לכן בחוריה ברחובותיה וגו׳ ואחרי כן הם קובצין את כל שללה וישראל מבקשין את אלוהיהן ואת דוד מלכם ומיד נגלה עליהם מלך המשיח והוא אומר להם אני הוא מלך המשיח שהייתם מחכים והוא אומר להם שאו את הכסף ואת הזהב והם נושאים אותו ועולי׳ שנ׳ שפעת גמלים תכסך ובת קול רביעית יוצאה ואמ׳ קול קורא במדבר ובת קול חמישית אומ׳ לא יהיה שם אריה ובת קול ששית אומרת אתן במדבר ארז שטה והדס ובת קול שביעית מכרזת נחמו נחמו עמי ואליהו מבשר לישראל מלך אלהיך ובת קול שמינית מכרזת ואומר׳ דברו על לב ירושלם

בת קול תשיעית אומר׳ פתחו שערים ויבא גוי צדיק ובת קול עשירית אומר׳ שאו שערים ראשיכם ויחיו המתים שנאמר יחיו מתיך נבלתי יקומון ואז יתקבצו הגליות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואז יתקיים דרך כוכב מיעקב וכן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וגו׳ בימינו ובימי כל ישראל:

תם אגדת משיח

ברייתא דמלאכת המשכן

פרק א' רבי אומר עשר תרומות הן. תרומה. ותרומת מעשר. חלה. ובכורים. ותרומת נזיר. ותרומת תודה. ותרומת הארץ. ותרומת מדין. ותרומת שקלים. ותרומת המשכן. ותרומת ח"ל: תרומה ותרומת מעשר וחלה ובכורים ותרומת נזיר ותרומת תודה ותרומת ח"ל לכהנים. תרומת הארץ לכהנים ללוים ולנתינים ולמקדש ולירושלים. תרומת מדין לאלעזר הכהן. תרומת שקלים לאדנים. תרומת משכן שממנו היו עושין גופו של משכן ושמן המאור וקטרת השמים ובגדי כהנים ובגדי כ"ג: המשכן ארכו ל' אמה. ורחבו עשר אמות. וגבהו עשר אמות. ר"י אומר ארכו שלשי' וא' אמה: כיצד היה מעמיד את הקרשים היה נותן כ' קרש בצפון וכ' קרש בדרום וח' במערב. אבל במזרח לא היה שם קרש אלא ארבעה עמודי שטים שעליהם היו נותנים את הפרוכת שנ' ונתת את הפרוכת תחת הקרשים וכתוב ונתת אותם על ארבעה עמודי שטים וגו'. והיה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחרץ חציו באמצע ועושה לו שתי יתדות כמין שני חמוקין ומכניסן לתוך שני אדנים שנ' שני ארנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו. הניפין (ס"א סניפין וס"א הסנין) יוצאים מן הקרשים ב' ב' לכל א' וא' שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שנ' משולבות אשה אל אחותה דברי ר"נ שר"נ אומר אין ת"ל משולבות מה ת"ל משולבות מלמד שנעשה להם שולפים כסולם המצרי: היה חורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנו בתוך טבעות של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שנ' ויהיו תאומים מלמטה ויחדיו יהיו תמים וגו' שאין ת"ל אל הטבעת האחת ומה ת"ל הטבעת הא' מקום שנותנין את הבריח:

כיצד מקרין (פי׳ מעמיד) את המשכן. הי׳ נותן מ׳ אדני כסף בצפון ומ׳ אדני כסף בדרום וט״ז במערב וד׳ במזרח הרי ק׳ אדנים שנ׳ מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן. וכל קרש וקרש היו בו ב׳ טבעות של זהב א׳ מלמעלה וא׳ מלמטה שבהן נותנים את הבריחים. והבריחים ב׳ העליונים וב׳ התחתונים של רוח דרום ארכו של כל א׳ וא׳ ט״ו אמה נמצא הב׳ ארכן ל׳ כנגד כ׳ קרשים. והאמצעי ארכו ל׳ אמה כנגד כ׳ קרשי׳ שמשקיע באמצע הקרשים מן המזרח למערב שנ׳ והבריח התיכון בתוך הקרשים וגו׳: כשם שהיה עושה לקרשים שבצפון כך היה עושה לקרשים שבדרום אבל במערב אינו כן אלא ארכו של א׳ מן העליונים ותחתונים ו׳ אמות ד׳ קרשים והאמצעי י״ב כנגד ה׳ קרשים. והקרשים והבריחים והעמודים והאדנים מקום עביין של קרשים מצופה זהב שנ׳ ואת הקרשים תצפה זהב בתים לבריחים שאין ת״ל בתים לבריחים מקום שהבריח נכנס: ויצף את הבריחים זהב. כיצד היה עושה היה מביא ב׳ שפיפיות של זהב ארכה של כל א׳ ואחת אמה ומחצה ונותנו בחללו של קרש מקום שנותנין את הבריחים:

פרק ב׳ כיצד הי׳ מקרין את המשכן הי׳ מביא יו״ד יריעות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש משזר שנא׳ ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו׳ חוטן אחד כפול ל״ב על ל״ב דברי ר׳ נחמי׳ שר׳ נחמי׳ אומר חוט א׳ כפול לב׳ שזור לד׳ משזר לח׳ נמצא חוטין כפול לל״ב. וחכ״א חוט א׳ כפול לב׳ שזור לג׳ משזר לששה נמצא חוטין כפול לכ״ד: היה מחברן לשתי וילאות אחת של חמש שנ׳ חמש היריעות תהיינה חוברות וגו׳. והיה מחברן בלולאות תכלת שנא׳ ועשית לולאות תכלת. והי׳ מחברן לנ׳ קרסי זהב שנא׳ ועשית נ׳ קרסי זהב וגו׳. והקרסים הי׳ נראין במשכן ככוכבים ברקיע (עיין בשבת פ׳ הזורק דף צ״ח ע״ב): ארכן של יריעות כ״ח אמות שנ׳ ארך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה וגו׳. צא מהן י׳ אמו׳ לרחבו של משכן נשתיירו שם ט׳ אמות מצד זה וט׳ אמות מזה שהן יורדות ומכסות את הקרשים עד שמגיעות לאדנים הא למדת שהאדנים גבהן אמה ורחבן של יריעות מ׳ אמה שנ׳ ורחב ארבע באמה היריעה וגו׳. צא מהן ל׳ אמות מן המזרח למערב ל׳ אמות שנתן לגגו של משכן ועשר אמות למערבו לאחורי המשכן הרי ארבעים:

פרק ג׳ היה מביא י״א יריעות מן הנוצה של עזים וארכה

של כל א׳ ל׳ אמה שנ׳ ועשית יריעות עזים וגו׳. והיה מחברן לשתי הווילאות אחת של חמש ואחת של שש שנ׳ ויחבר את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד. והיה מחברן בלולאות של נ׳ שנ׳ ויעש לולאו׳ חמשי׳ וגו׳. והיה מחבר הלולאות לנ׳ קרסי נחשת שנ׳ ועשית קרסי נחושת חמשים וגו׳: ארכן של יריעות ל׳ אמות צא מהן י׳ אמות לרחבו נשתיירו י׳ אמות מצד זה וי׳ אמות מצד זה שהם יורדו׳ ומכסות לעמודים והאדנים: רחבן של יריעות מ״ד אמות שנאמר וארבע אמות רוחב היריע׳ וגו׳ צא מהן ל׳ אמות לארכו של משכן וי׳ אמה לאחורי המשכן הרי מ׳. נשתיירה שם יריעה אחת שכופלה אל מול פני האהל. (שנ׳ וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל). רי״א חציה היה כופל מול פני האהל וחציה סרוח אחורי המשכן שנ׳ וסרח העודף ביריעות האהל וגו׳: הי׳ מביא כלי א׳ גדול של עור אלים מאדמים ארכו ל׳ אמה ורחבו י׳ אמות שמלבישו לאהל על המשכן מן המזרח למערב שנ׳ ועשית מכסה לאהל עורות וגו׳. וכמין פספסין עשוי מלמעלה דברי ר״נ. ר״י או׳ שני כלים היו התחתון היה של עורות אלים מאדמים והעליון היה של עורו׳ תחשי׳ שנ׳ ומכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה:

פרק ד׳ היה אורג את הפרוכת י׳ אמות על י׳ אמות ועושה בה ד׳ תיברין ותולה אותה באונקלאות על גבי העמודים שנא׳ ונתת את הפרכת תחת הקרסים. ושם היה ארון נתון וצנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה. ושם היה אהרן נכנס ד׳ פרקים ביה״כ. מחוץ לפרכת היו שלחן ומנורה מונחי׳ אלא שהשלחן בצפון ומנורה בדרום כנגדו שנ׳ ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנורה נכח השלחן. וכשם שהיו מונחים באהל מועד כך היו מונחים בבית עולמים אלא שאהל מועד ארכו נ׳ אמה ורחבו י׳ אמות ובית עולמים ארכו ס׳ אמה ורחבו כ׳ אמו׳. הא למדת שאהל מועד רביע של בית עולמים: כשם שהיה אורג את הפרוכת כך היה אורג את האפוד ואת החשן אלא שבאלו היה חוט א׳ יותר של זהב שנ׳ וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים: כשם שהיה אורג את פרכת המסך כך היה אורג את מסך הפתח. אלא שהפרכת מעשה חושב שנ׳ ועשית פרכת תכל׳ וארגמן. והמסך מעשה רוקם שנ׳ ועשית מסך לפתח האהל דברי ר״נ שהי׳ ר״נ או׳ כל מקום שנ׳ מעשה חשב שני פרצופין. מעשה רקם אינו אלא פרצוף

א׳ בלבד. וקני מנורה היו מכוונים כנגד רחבו של שלחן. ומזבח הזהב היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית ומחציו ולפנים מכוון היה כנגד הפרכת שנ׳ ונתת אותו לפני הפרכת: מן הקרשים שבדרום עד קני מנורה ב׳ אמות ומחצה ומקני מנורה עד השלחן חמש אמות ומן השלחן ועד הקרשים שבצפון ב׳ אמות ומחצה. הא למדת שרחבו י׳ אמות. מן הקרשים שבמערב עד קני המנורה עשר אמות מקני המנורה עד השלחן חמש אמות מן השלחן עד מזבח הזהב חמש אמות ממזבח הזהב עד הקרשים שבמזרח עשר אמות. הא למדת שארכו שלשים אמה:

פרק ה׳ חצר היה ארכה ק׳ אמה ורחבה נ׳ אמה שנ׳ ועשית את חצר המשכן וגו׳. אבל אין אתה יודע כמה רחבה של קלע שתדע בה גובה של חצר כשהוא אומר וקומה חמש אמות. מה קומה ה׳ אמות אף רוחב ה׳ אמות: כיצד היה מעמיד את החצר היה נותן כ׳ אדנים של נחשת בצפון וכ׳ בדרום ועמוד בתוך כל א׳ וא׳ וקונטיסין היו שם וטבעת קבועה באמצעיהן והיה נותן את הקונטיסין במיתרים ובעמודים והקונטיסין ארכו של כל א׳ וא׳ ו׳ טפחים ורחבו ג׳ ותולה את הטבעת בתוך האנקלי שבעמוד וכורך בה את הקלע כמין קלע זה של ספינה נמצא הקלע יוצא מן העמוד ב׳ אמות ומחצה מצד זה וב׳ אמות ומחצה מצד זה וכן לעמוד הב׳. הא למדת שבין עמוד לעמוד ה׳ אמות: היה מחבר את הקונטיסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של נחשת. וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר שנ׳ לכל כלי המשכן וגו׳ אבל אי אתה יודע כמה מן הקלעים לפתחה של חצר כשהוא אומר ואת קלעי החצר ואת מסך שער החצר מה בין המשכן למזבח י׳ אמות כך מן הקלעים לפתחה של חצר י׳ אבל אי אתה יודע כמה גובה פתחה של חצר כשהוא אומר ומסך שער החצר וגו׳ שאין ת״ל ה׳ אמות ומת״ל ה׳ אמות ללמדך שארכו כ׳ אמה ורחבו ה׳ אמות. וכן לפאת צפון ק׳ אמה שנ׳ וכן לפאת צפון מאה באורך. ולמערב נ׳ אמה שנ׳ ולפאת ים קלעים חמשים אמה ולמזרח נ׳ אמה שנ׳ ולפאת קדמה מזרחה נ׳ אמה. צא מהם ט״ו אמה קלעים שנ׳ קלעי׳ חמש עשרה אמה לכתף וגו׳ ולכתף השני מזה ומזה: מן הקלעים שבדרום עד האהל כ׳ אמה והאהל י׳ אמות ומן האהל ועד הקלעים שבצפון כ׳ אמה. הא למדת שרחבה נ׳ אמה. ומן הקלעי׳ שבמערב ועד האהל כ׳ אמה ומן האהל ל׳ אמה ומן האהל

ועד הקלעים שבמזרח נ׳ אמה הא למדת שארכה מאה אמה שנ׳ ארך החצר מאה באמה. ר׳ יוסי או׳ אין ת״ל נ׳ בנ׳ ומה ת״ל נ׳ בנ׳ זה לפני האהל הא למדת שארכה ק׳ אמה ורחבה נ׳ אמה ברחב: כפתחו של אהל כך פתחו של אולם כפתחה של חצר כך פתחו של היכל. כגובה פתחו של היכל כך רוחב פתחו של אולם. מפאן אר״י בר״י קרפף שהוא עד בית סאתים בחצר המשכן מטלטלין בתוכו בשבת:

פרק ו׳ ארון שעשה משה במדבר ארכו ב׳ אמות ומחצה ורחבו אמה ומחצה וגבהו אמה ומחצה שנא׳ ועשו ארון עצי שטים וגו׳. ר״מ אומר באמה בת ו׳ טפחים הרי כאן ט״ו טפחים צא מהן י״ב טפחים לרחבן של לוחות וטפחיים מקום שס״ת מונח וחצי טפח מכאן ומכאן לעוביו של ארון. ורחבו של ארון ט׳ טפחים צא מהן ו׳ טפחים לארכן של לוחות ומקום הנחת ס״ת טפחי׳ כדי שלא יהא נכנס ויוצא בדוחק וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעביו של ארון. ר״י אומר באמה בת ה׳ טפחים הרי כאן י״ב טפחים ומחצה וד׳ לוחות היו מונחים בו ב׳ שלמים וב׳ שבורים והלוחות ארכן של כל א׳ וא׳ ו׳ טפחים ורחבן ו׳ (ס״א שלשה) ועביין ג׳ צא מהן י״ב טפחים לרחבן של לוחות ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעביו של ארון. ורחבו של ארון שבע׳ טפחים ומחצה צא מהן ו׳ טפחים לארכן של לוחות וטפח אחד מקום הנחת העמודים. ועליו מפורש בקבלה אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון. ואצבע מכאן ומכאן לעביו של ארון אבל ס״ת לא הי׳ נתון אלא מן הצד שנ׳ ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳. וכן בפלשתים הוא אומר ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו. ר״י בן לקיש אומר שני ארונות היו א׳ שהיה יושב במחנה וא׳ שהיה יוצא עמהן במלחמה והיו בו שברי לוחות שנ׳ וארון ברית ה׳ נוסע. וזה שהיה עמהם במחנה היה בו ס״ת וארון ברית ה׳ וכן הוא אומר בשאול ויאמר שאול אל אחיה הגישה האפוד וכן באורי׳: הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות אבל ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם א׳ שנ׳ וישלח העם שילה ויקחו משם את ארון ברית ה׳. רי״א לא היה בארון אלא לוחות הברית בלבד שנאמר אין בארון רק שני לוחות הברית:

פרק ז׳ כיצד עשה בצלאל את הארון עשאו ג׳ תיבות ב׳ של זהב וא׳ של עץ. נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה

שפתיו העליונות בזהב שנ׳ וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ומה ת״ל תצפנו מלמד שחיפה שפתיו העליונות זהב. כפורת של זהב נתונה עליו מלמעלה שנ׳ ונתת את הכפרת על הארון. וארבע טבעות זהב היו קבועות בו שתים בצפונו ושתים בדרומו שבהם היו נותנים הבדים ולא היו זזים משם לעולם שנ׳ בטבעות הארון יהיו הבדים: אעפ״י שעשה שלמה תבנית כל הכלים תבנית הארון לא עשה שנ׳ ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון. אמרת היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית י׳ אמות על י׳ אמות ושני כרובים של זהב היו עומדים על רגליהם בארץ מכותל לכרוב ה׳ אמות ומכרוב לארון ה׳ אמות. מניין אתה אומר שכיון שהכניסו הכהנים את הארון האריכו הבדים והגיעו לפרכת ונגעו בפתח לפיכך לא ננעלו דלתות בק״ה מעולם שנ׳ ויאריכו הבדים וגו׳. אא״ל שלא יראו שכבר נאמר ויראו ואא״ל ויראו שכבר נאמר לא יראו הא כיצד היו בולטים בפרכת ונראים בהיכל כשני דדי אשה. ומניין שהאריכו מבפנים שנאמ׳ ולא יראו החוצה. למדנו שהאריכו מבפנים. ומניין שהאריכו מבחוץ שנ׳ ויראו ראשי הבדים. ומניין אתה אומר שכשם שנמתחו הבדים כך נמתחו (ס״א נשתחו) כנפי הכרובים וכסו את הארון וכפו את הבית מלמעלה שנ׳ ויסכו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה. והיכן היה ארון גנוז ר״י בן לקיש אומר במקומו בבית ק״ה שנ׳ ויהיו שם עד היום הזה וחכ״א בלשכת דיר העצים. ר״א אומר לבבל ירד שנ׳ לא יותר דבר אמר ה׳ אין דבר אלא דברות שבו. ר׳ אומר יאשיהו גנזו שנ׳ ויאמר אל הלוים המבינים וגו׳ אמר להם לא יעלה עמכם לבבל שתעלו אותו בכתף: בית קדשי הקדשים שעשה לו שלמה היה לו כותל פתח ודלתות שנ׳ ויעש דלתות להיכל הקדש אבל בבית האחרון לא היה שם אלא שני פסים היו שם וארכו של כל אחד ואחד אמה ומחצה ושתי פרוכות של זהב היו שם פרוסות עליהם מלמעלה והיה נקרא מקום הטרקסין:

פרק ח׳ שלחן שעשה משה במדבר ארכו ב׳ אמות ורחבו אמה ומחצה שנאמ׳ ועשית שלחן עצי שטים וגו׳. רי״א באמה של ה׳ טפחים הרי י׳ טפחים. מכאן אמרו שלחן ארכו י׳ ורחבו ה׳ ולחם הפנים ארכו י׳ ורחבו ה׳ נתן ארכו של לחם הפנים כנגד רחבו של שלחן קיפל טפחים ומחצה מכאן וטפחים ומחצה מכאן נמצא ארכו ממלא רחבו של שלחן. ר״מ אומר ארכו של שלחן י״ב

טפחים ורחבו ו׳ טפחים ולחם הפנים ארכו י׳ ורחבו ה׳ ונתן ארכו כנגד רחבו של שלחן קפל טפח מכאן וטפח מכאן וטפחיים ריוח באמצע כדי שתהא הרוח מנשבת בהם. אבא שאול אומ׳ נותן ארכו כנגד רחבו של שלחן ורחבו כנגד ארכו של שלחן שנ׳ ונתת על המערכת לבונה זכה. אמרו לו והלא נאמר ועליו מטה מנשה. אעפ״י שעשה שלמה י׳ שלחנות וכולם היו כשרין לעבודה לא היו משתמשין אלא בשל משה שנ׳ ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל. א״ת ה׳ מן הדרום וה׳ מן הצפון הלא שלחן מן הדרום פסול אלא מת״ל חמשה מימין וחמשה משמאל ה׳ מימין שלחן של משה וחמשה משמאל שלחן של משה שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים:

פרק ט׳ מנורה שעשה משה במדבר היתה באה משל זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים כפתורים ופרחים שנ׳ ועשית מנורת זהב טהור שומע אני יעשה איברים איברים וידביקם לה ת״ל מטנ׳ יהיו ממנה לרבות נרותיה ת״ל תעשה יכול שאני מרבה גביעים כפתורים ופרחים ת״ל אותם. ומה ראית לרבות נרותיה ולהוציא גביעים כפתורים ופרחים אחר שרבה הכתוב ומיעט מרבה אני את נרותיה שנעשים עמה ומוציא אני את גביעיה כפתוריה ופרחיה שאין נעשים עמה. מנין לרבות מלקחיה ומחתותיה ת״ל תעשה. יכול שאני מרבה את הצבתים ואת המלקטאות ת״ל אותם. ומה ראית לרבות מלקחיה ומחתותיה ולהוציא את הצבתים אחר שרבה הכתוב ומיעט מרבה אני מלקחיה ומחתותיה שמשמשין עמה ומוציא אני את הצבתין ואת המלקטאות שאינן משמשין עמה: כשהיא באה של זהב טעונה מקשה כשאינה באה של זהב אינה טעונה מקשה. כשהיא באה של זהב טעונה גביעים כפתורים ופרחים כשאינה באה של זהב אינה טעונ׳ גביעים כפתורים ופרחים. כשהיא באה של זהב היא טעונה ככר של זהב כשאינה באה של זהב אינה טעונה ככר זהב. ריב״ק אומר אותה ככר ואין נרותיה ככר שנ׳ ככר זהב טהור ומה אני מקיים ואת כל כליה זהב טהור. אבל חצוצרות שעשה משה במדבר לא היו באות אלא משל כסף שנאמר עשה לך שתי חצוצרת כסף:

פרק י׳ ביצד עשה בצלאל את המנורה עשאו כמין עשת או כמין קורה ועשה מריבה ולמטה גביעים כפתורים ופרחים. ומשך הימנה ב׳ קנים א׳ אילך וא׳ אילך ומשך הימנה ב׳ קנים אחרים

אילך ואילך ומשך הימנה ב׳ קנים אילך ואילך שנ׳ וששה קנים יוצאים מצדיה אבל לא למדנו לגביעים המשוקדים שנ׳ ובמנורה ארבעה גביעים: איסי בן יהודה אומר ה׳ דברי׳ בתורה אין להם הכרעה אלו הן. שאת. ארור. מחר. משוקדים. וקם. הלא אם תטיב שאת או שאת ואם לא תטיב. ארור אפם כי עז או כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור. מחר אנכי נצב או צא הלחם בעמלק מחר. משוקדים כפתוריה ופרחיה או ארבעה גביעים משוקדים. וקם העם הזה או הנך שוכב עם אבותיך וקם. אלו ה׳ דברים בתורה שאין להם הכרעה. איסי בן עקיב׳ אומר מעשה שהיתה יתירה דינר של זהב והכניסוה לכור פ׳ פעמים: גופה של מנורה י״ח טפחים הרגלים והפרח ג׳ טפחים וטפחיים חלק וטפח שבו גביע כפתור ופרח וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קנים יוצאים הימנה א׳ אילך וא׳ אילך וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קנים יוצאים הימנה אילך ואילך וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קני׳ יוצאי׳ הימנה אילך ואילך נשתיירו שם ג׳ טפחים שבהם גביעיה כפתוריה ופרחיה שנ׳ שלשה גבועים משוקדים. נמצאו גביעים כ״ב וכפתורים י״א ופרחים ט׳: גביעין למה הן דומין לכוסות אליכסנדריא. כפתוריה למה הן דומין לתפוחי הברת״ום. (עיין סוף הקומץ. ובערוך בערך תפוח) פרחים למה הן דומין לפרחי העמודים. נמצאת את למד שיש במנורה קשוי ושבת כנגד כל הכלים כלם. מגיד הכתוב שהראה המקום למשה כלים עשויים ומנורה עשויה שנ׳ וראה ועשה כתבניתם: אעפ״י שעשה שלמה י׳ מנורות כלן היו כשרות לעבודה ולא היו משתמשין אלא בזו של משה שנ׳ ויעש מנורת זהב וא״ת ה׳ מן הדרום וה׳ מן הצפון והלא מנורה בצפון פסולה ומת״ל ה׳ מימין וה׳ משמאל ה׳ מימין מנורה של משה וה׳ משמאל מנורת משה שנא׳ מנורת זהב ונרותיה לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור. הפרח והנרות והמלקחים זהב והיא מכלות זהב הם כלם זהבו של משה (ס״א שלמה): כיצד מרשנן מעבירן מעל גבי המנורה ומניחן באהל ומקנחן בספוג נמצאו כל הכהנים עסוקין בנר א׳ דברי ר׳ יוסי וחכ״א לא הי׳ מזיזן ממקומן אלא על גבי מנורה מרשנן שנ׳ על המנורה הטהורה יערך את הנרות. ומזרחיי׳ היו דולקין כנגד נר האמצעי מכאן היה רנ״א האמצעי היה מכובד שנ׳ אל מול פני המנורה יאירו שיהא דליקן שוה ונרותיהן שוות והן דומין זה לזה:

פרק י״א **מזבח** הקטרת ארכו אמה ורחבו אמה וגבהו ב׳

אמות שנ׳ ועשית מזבח מקטר קטרת וכלו היתה מצופה בזהב שנ׳ וצפית אותו זהב: ג׳ שמות יש לו מזבח הקטורת. מזבח הזהב. מזבח הפנימי. מזבח העולה ארכו ה׳ אמות ורחבו ה׳ אמות וגבהו ג׳ אמות שנ׳ ועשית את מזבח העולה דברי ר״מ. א״ל ר׳ יוסי ממשמע שנ׳ חמש על חמש .איני יודע שהוא רבוע מת״ל רבוע אלא מופנה להקיש לדון הימנו ג״ש נאמר כאן רבוע ונא׳ להלן רבוע מה רבוע האמור להלן גבהו ב׳ כרחבו אף רבוע האמור כאן גבהו ב׳ כרחבו א״ל ר״מ אם כדבריך נמצא מזבח גבוה מן הקלעים. א״ל ר״י והלא כבר נאמר ואת קלעי החצר וגו׳ מה משכן י׳ אמות אף מזבח י׳ אמות: חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתוני׳. מחוט סקרא ולמטה ה׳ אמות א׳ ביסוד וג׳ אמות כרכוב ואמה סובב ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט סקרא ולמעלה ה׳ אמות אמה קרנות וג׳ אמה כרכוב ואמה כלה עורב ושם היו נותנין דמין הניתנין למעלה. ודמים הנתונים מחוט הסקרא ולמטה אם נתנם מחוט הסקרא ולמעלה פסולים ודמים הנתונים מחוט הסקרא ולמעלה אם נותנן מחוט הסיקרא ולמטה פסולים: מזבח שעשה משה במדבר גבהו י״א ושעשה שלמה גבהו י״א ושעשו בני הגולה גבהו י׳ אמות ואף לעתיד לבא גבוה י״א. מזבח הזהב נתון באמצע עזרה. כבש לדרומו כיור למערבו בית המטבחים לצפונו וכל ישר׳ למזרחו שנ׳ ויקרבו כל העדה וגו׳. ג׳ שמו׳ למזבח מזבח העולה מזבח הנחשת מזבח החיצון:

פרק י״ב משה עשה כיור א׳ שנ׳ ועשית כיור נחשת. ושלמה עשה עשרה כיורות שנ׳ ויעש כיורות עשרה ויתנם בהיכל שאין ת״ל ה׳ מימין וה׳ משמאל ומה ת״ל חמש בימין וה׳ בשמאל אלא ה׳ מימין כיור של משה וה׳ משמאל כיור של משה. שלמה הוסיף שעשה את הים שנ׳ ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו אלפים בת יכיל א״א לומר אלפים שכבר נאמר שלש אלפים (עיין פ״ק דעירובין דף י״ד ע״א וע״ב) וא״א לומר ג׳ אלפים שכבר נאמר אלפים הא כיצד אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביבש. אבל אי אתה יודע כמה הוא הבת שנ׳ האיפה והבת תוכן א׳ הוא ואומר עשרת הבתים חומר תנם עשרת בתים לכל כור וכור הרי מאתים כור צא מהם נ׳ כור תנם נ׳ על נ׳ הרי ק״נ מקוה טהרה שכל מקוה ומקוה מחזיק מ׳ סאה. ומנין שמחזיק ק״נ מקוה טהרה אם תאמר כולו עגול אינו מחזיק. א״ת כולו מרובע מחזיק הוא יותר על

כאן אלא ב׳ אמות העליונות היו עגולות תנם עשר באמה על עשר באמה הרי ק׳ אמה תנם ק׳ על ק׳ הרי ק׳ טהורה מכאן שיערו חכמים מקוה מ׳ סאה. שלש אמות התחתונות היו מרובעות תנם ע״ה הרי ק״נ תנם נ׳ על נ׳ הרי נ׳ טהרה הא למדת שהמרובע יתר על העגול רביע. ומנין שעגול מלמעלה שנ׳ ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס. למדנו שעגול מלמעלה. ומנין שהיה מרובע מלמטה שנ׳ עומד על שני עש בקר מת״ל פונים פונים ד׳ פעמים אלא נכנס להיכל פונה לימין לעזרה פונה לימין להר הבית פונה לימין עולה לראש המזבח פונה לימין שנ׳ ודמות בקר מתחת לבקרים סביב סובבי׳ אותו. י׳ באמה מקיפי׳ את הים סביב נמצאו ראשי שורות של ראשי שוורים של ד׳ ד׳ שמשתמשים לכל הצדדין ואת הבקר ושנוי טורי הבקרים ומוצקים במצבתם וכולו היה מוצק מרגליו של שור:

פרק י״ג כיצד היו הלוים משמרים במקדש. בני קהת היו משמרים בדרום שנ׳ משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה והם היו ממונים על כלי הארון שנ׳ ומשמרתם הארון וגו׳ חוצה ג׳ שבטים ראובן שמעון לוי. בני גרשון היו משמרים במערב שנ׳ משפחות הגרשוני אחרי המשכן והם היו ממונים על כל כלי המשכן שנ׳ ונשאו את יריעות המשכן חוצה להם ג׳ שבטים אפרים ומנשה ובנימן. בני מררי היו משמרים בצפון שנ׳ ונשיא בית אב למשפחות מררי והם היו ממונים על הקרסים ועל הקרשים והבריחים והעמודים ועל אדני המשכן שנ׳ ופקדת משמרת בני מררי וחוצה להם ג׳ שבטים דן אשר ונפתלי. למזרח משה ואהרן ובניו שנ׳ והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו וחוצה להם שלשה שבטים יהודה יששכר זבולון: כל מחנה ישראל הי׳ י״ב מיל. דגלו של יהודה ד׳ מילין מחנה לויה ומחנה שכינה ד׳ מילין. דגלו של ראובן ד׳ מילין דגלו של אפרים ד׳ מילין מחנה לוייה ומחנה שכינה ד׳ מילין. דגלו של דן ד׳ מילין. נמצאו ד׳ זויות של משכן ד׳ מחנות שמשמשין לכל הצדדין שנ׳ איש על ידו לדגליהם: כיון שהיו ישראל נוסעין היה עומד עמוד מקופל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה. תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל יהודה תחלה שנ׳ ונסע דגל מחנה יהודה. מיד נכנס אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארן. שנ׳ ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגו׳. מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופרקו את

המשכן וטענו אותו בעגלה והעמידו אותו עד בא בני קהת שנ׳ ונסעו הקהתים נשאי המקדש ותקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של אפרים. נכנסו בני קהת ופרקו את הקדש וטענו אותו בכתף שנ׳ וכלה אהרן ובניו וגו׳. תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של דן שנ׳ ונסע דגל מחנה בני דן נמצאו ב׳ דגלים מלפניהם וב׳ דגלים מאחריהם ומחנה לויה ומחנה שכינה באמצע שנ׳ ונסע אהל מועד וגו׳. וכשם שהיו חונים כך היו נוסעים שנ׳ כאשר יחנו כן יסעו: ע״פ ג׳ היו ישראל נוסעים. ע״פ הקדש וע״פ משה וע״פ חצוצרות. ע״פ הקדש מניין שנ׳ על פי ה׳ יסעו בנ״י. ע״פ משה כיצד משה היה אומר מבערב בהשכמה אתם יוצאים. מיד התחילו ישראל להיות מוצאין בהמתם ומתקנים את כליהם לצאת. ע״פ חצוצרות מניין תקעו והריעו ותקעו על כל דגל ודגל. רי״א ג׳ תקיעות על כל מטה ומטה:

פרק י״ד כיון שהיו ישראל חונים הי׳ עמוד הענן מתמר עולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ומחפה את האהל מבפנים וממלא את המשכן מבחוץ שנ׳ ויכס הענן את אהל מועד וזה א׳ מענני כבוד ששמשו את ישראל במדבר מ׳ שנה א׳ מימינם וא׳ משמאלם וא׳ מלפניהם ,וא׳ מלאחוריהם וא׳ למעלה מהם וענן שכינה שביניהם ועמוד הענן שנוסע לפניהם משפיל לפניהם את הגבוה ומגביה לפניהם את השפל והורג נחשים ועקרבים ושורף קוצים וסירים ומדריכם בדרך ישרה וענן שכינה שורה באהל. ר״ש ב״י אומר כל מ׳ שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרך א׳ מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה אלא האדים היו יודעים ששקעה החמה הלבין היו יודעים שזרחה החמה ומסתכל בחבי׳ ויודע מה שבתוכו בטפיח ויודע מה שבתוכה מפני ענן השכינה שביניהן שנ׳ לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. ואף לע״ל שנ׳ קומי אורי כי בא אורך. ואומר לא יהיה עוד השמש לאור יומם וגו׳ לא יבא עוד שמשך והיה ה׳ לך לאור יומם ושלמו ימי אבלך: מהיכן היתה שכינה מדברת עם משה ר׳ נתן אומר מעם מזבח הקטרת (ס״א מעם האהל) שנא׳ ונתת אותו לפני הפרכת אשר על העדות. רשב״י אומר מאצל מזבח הקטרת שנאמר ושחקת ממנו הדק. תלמידו של רבי ישמעאל אומר מאצל העולה שנאמר עולת תמיד לדורותיכם:

סליק ברייתא דמלאכת המשכן

ספר נח

זה ספר הרפואות אשר העתיקו חכמים הראשונים מספר שם בן נח אשר נמסר לנח בלובר ההר מהררי אררט אחרי המבול. כי בימים ההמה ובעת ההיא החלו רוחות הממזרים להתגרות בבני נח להשטות ולהטעות ולחבל ולהכות בחלאים ובמכאובים ובכל מיני מדוה הממיתים ומשחיתים את בני אדם. אז באו כל בני נח ובניהם יחדו ויספרו את נגעיהם לנח אביהם ויגידו לו על אודות המכאובים הנראים בבניהם. ויבעת נח וידע כי מעון האדם ומדרך פשעיהם יתענו בכל מיני תחלואים ומדוים אז קידש נח את בניו ואת בני ביתו וביתו יחדו ויגש אל המזבח ויעל עולות ויתפלל אל האלהים ויעתר לו. וישלח מלאך אחד ממלאכי הפנים מן הקדושים ושמו רפא"ל לכלה את רוחות הממזרים מתחת השמים לבלתי השחית עוד בבני האדם. ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית המשפט אך אחד מעשרה הניח להתהלך בארץ לפני שר המשטמה לרדות בם במרשיעים לנגע ולענות בהם בכל מיני מדוה ותחלואים ולנגע מכאובים. ואת רפואות נגעי בני אדם וכל מיני רפואות הגיד המלאך לרפא בעצי הארץ וצמחי האדמה ועיקריה. וישלח את שרי הרוחות הנותרים מהם להראות לנח ולהגיד לו את עצי הרפואות עם כל דשאיהם וירקיהם ועשביהם ועיקריהם וזרועיהם למה נבראו וללמדו כל דברי רפואתם למרפא ולחיים. ויכתב נח את הדברים האלה על ספר ויתנהו לשם בנו הגדול ומן הספר הזה העתיקו חכמי הראשונים ויכתבו ספרים הרבה איש ואיש כלשונו. ותרבה דעת הרפואה בארץ בכל הגוים אשר בחנו את ספרי הרפואות בחכמי הודו וחכמי מקדון וחכמי מצרים כי חכמי הודו שוטטו למצוא כל עצי הרפואות והבשמים וחכמי ארם מצאו העשבים לכל מיניהם

וירועיהם לרפא ואת פשר דברי הספרים העתיקו ארמית. וחכמי מקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מצרים החלו לחבר ולנחש במזרות ובככבים ללמד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר בן אור בן כשד לכל מעשה החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד קום אסקלפי"נוס אחד מחכמי מקדון וארבעים איש עמו מן החרטומים מלומדי הספרים הנעתקי' וילכו הלוך בארץ ויעברו מעבר להודו אל ארץ קדמת עדן למצוא מקצת עצי החיים למען תגדל תפארתם על חכמי הארץ. ויהי בבואם אל המקום ההוא וימצאו את עצי המרפא ועצי עץ החיים וישלחו את ידם לקחתם. ויברק ה' עליהם להט החרב המתהפכת וילהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש ותעזב הרפואה מן הרופאים ותשבת חכמת הרופאים שש מאות ושלשים שנה עד מלוך ארתחששתא המלך[1]. בימיו קם איש נבון וחכם ומלומד דעת ספרי הרפואות ומבין לכל דבר ושמו איפוקר"ט המקדוני ושאר חכמי הגוים אסף היהודי ודיסקרדיו"ס הבעלתי וגליינ"ום הכפתורי וחכמים הרבה מאד ויתחדשו עטרת הרפואה ותהי עד היום הזה[2]:

זו תפלת אדם הראשון שהתפלל בשעה שנגרש מגן עדן ועד שנתן לו הספר הקדוש הזה ויתחנן לפני הגבורה ויאמר. ה' אלהי העולם אתה בראת את כל העולם להדר יקר חסין ותעשה כרצונך. ומלכותך נצח נצחים ותפארתך לדור ודור ואין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך ואתה כוננתני במעשה ידיך ותמשילני על כל בריותיך להיות שליט על מפעליך. והנחש הערום הארור השיאני בעץ תאוה חמד. ועוד שאשת חיקי השיאה אותי ולא הודעתני מה יהיה ומה יהיה לבני ומה יבא עלי ולדורות הבאים אחרי. וידעתי ובינותי כי לא יצדק לפניך כל חי ומה כחי להָעִיז נגדך אין לי פה להשיב ולדבר ולא עין לישא כי חטאתי והרשעתי ובעוני נגרשתי היום והנני בוקע ופולח בארץ לעבוד את אשר ממנה לקחתי. ואין פחדי ומוראי על דרי ארץ כבתחלה כי מעת אוכלי מעץ הדעת ועברתי על דבריך נטלה חכמתי ממני ואני בער ולא אדע וכסיל ולא אבין מה יהיה:

ועתה אל רחום וחנון שוב ברחמיך הרבים על ראש יצורותיך

---

1) עיין בשער הגמול לרמב"ן ק"ב א'.
2) עד כאן הועתק מתוך ס' אסף היהודי כ"י מינכן.

ועל רוח שנפחת ועל נפש שנתת. קדמני בחסדך כי אתה חסיד ארך אפים ורב חסד. תעלה תפלתי לפני כסא כבודך ותגיע שועתי לפני כסא רחמיך ותחנני יהיו לרצון אמרי פי לפניך ואל תתעלם מתחנתי. אתה היית ותהיה לעולם אתה משלת ותמשול חמול נא על מעשה ידיך והבינני והודיעני מה יהיה לתולדתי ולדורתי ומה יבא עלי בכל יום ויום ובכל חדש וחדש ואל תכסה ממני חכמת עורך [נ"א עריך] ומלאכיך:

אחר שלשה ימים לתחנוניו בא אליו רזיאל המלאך שהוא ישב על הנהר היוצא מגן עדן ויגלה אליו עד חום השמש ובידו ספר ואמר אליו אדם אתה משתומם למה תתעצב ותדאג מיום שעמדת בתפלה ובתחנונים נשמעו דבריך ואני באתי להבינך אמרות טהורות וחכמה רבה ולהחכימך בדברי הספר הקדוש הזה ובהם תדע מה יקראך עד יום מותך. וכל אדם מבניך שיעמוד תחתיך וכל דורות אחרונים שינהגו בספר הקדוש הזה בטהרת בשר ועניות רוח ויעשה כל מה שכתוב בו כמוך יהיה יודע מה יבא בכל חדש וחדש ובין יום ובין לילה ויהיה כל דבר גלוי לו ויבין וידע אם יהיה רעה או רעב או ערוב כבד או גשמים או בצורת או תרבה התבואה או תתמעט או ימשלו רשעים בעולם אם ארבה ואם חסיל יהיה ואם ישל עץ את פירותיו ואם מכה שחין בבני אדם ואם מלחמות תהיינה ואם יסורין יהיו ואם מות ימשול בבני אדם או בבהמה ואם גזרה טובה תצא מטרום או רעה ואם דם ישפך או יאנק חלל בעיר. ואתה אדם קרב עד הנה ותן לבך ואודיעך מה דרך הספר הזה ומה קדושתו:

ויפתח רזיאל המלאך את הספר ויקרא באזני אדם ויהי כשמעו את דברי הספר הקדוש הזה מפי רזיאל המלאך ויפול על פניו מרעיד ויאמר אדם קום התחזק ואל תפחד ואל תירא וקח את הספר הזה מידי והשמר בו כי ממנו תדע ותשכיל ותודיע לכל מי שיזכה בו ויהיה חלקו. ובעת שלקח אדם את הספר הזה קדחה אש על שפת הנהר ויעל המלאך בלבת אש השמימה אז הבין וידע אדם כי מלאך אלהים הוא ומלפני המלך הקדוש שולח הספר הזה ותחזיק בו בקדושה ובטהרה:

ואחר ארבעה דורות עמד חנוך בן ירד והשכיל ביראת אלהים והנהיג עצמו בטהרה והיה רוחץ ומתקדש במים חיים ומפיל תחינה לפני בורא הכל ונגלה המקום בחלום שנטמן בו הספר. הדרך

שנוהג בו ומה מלאכתו וקדושת טהרתו והשכים והלך למערה ואיחר עד הצהרים ומכח החמה בא נפשו שם שלא יבינו בו אנשי המקום ולפני האל ברוך הוא התחנן ועלה בטהרה והחזיק בשם הטהור ובשעה שהבין בו נהרו עיניו בכל דרכיו ויתנהג בו והלך עד שנדמה לקדושי מרום ונבדל מן דרי הארץ ואיננו כי לקח אותו אלהים:

כי בספר הזה החכים והערים בתקופות ומזלות ובכל מאורות המשרתים לכל חדש וחדש והשמות הנקראי׳ לכל תקופה והמלאכים המשרתים בארבע תקופות השנה והשכיל שמות הארץ ושמות השמים וגם שמות חמה ולבנה. והוסיף לכבדו בכל כחו והבין בכל חכמה יותר על אדם הראשון והבין כי לא עצרו כח לעמוד בו דורות הבאים אחריו כי עצום ומכובד הוא והצפינו עד עמוד נח בן למך איש צדיק תמים היה בדורותיו. ובשנת ת״ק שנה לחייו נשחתה הארץ בפועל חמס הדורות והשחית כל בשר את דרכו על הארץ ותעל צעקת הארץ השמים לפני כסא כבודו של הקב״ה ונח מצא חן בעיני ה׳:

ואז נשלח אליו רפא״ל השר הקדוש ויאמר אליו אני שולחתי בדבר אלהים אליך לרפאות את הארץ ולהודיע מה יהיה ומה יעשה וימלט. אז נתן אליו הספר הקדוש הזה ויבינהו כיצד ינהג בו ומה מלאכתו ומה קדושת טהרתו:

ויאמר אליו שמע דבר ה׳ אשר נמצאת איש צדיק תמים בדורותיך הנה נתתי לך הספר הקדוש הזה והודעתיך כל סתריו ורזיו לעשותו בקדושה ובטהרה ובצניעות ובענוה וממנו תלמוד לעשות עצי גופר ותכנס אתה ובניך ואשתך ונשי בניך להחבא מעט רגע עד יעבור זעם. ויקח נח את הספר מיד רפא״ל השר הקדוש ובעת שהבין בו באותיות החקוקות נחה עליו רוח ה׳ ועשה התיבה באורך וברוחב בדעת שהשכיל בשם הקדוש הזה ונשמע לו בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק:

ואז נח בן למך הסתירו לפני באו אל התיבה ויבן כל אותיותיו ובן להביא אל התיבה שנים ושבעה איש ואשתו ויסגור ה׳ בעדו ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה. אז פתח פיו ברוח חכמה ובתבונה ויברך את ה׳ האלהים המלך הגדול הגבור והנורא:

ויאמר ברוך ה׳ אשר נתן מחכמתו ליראי שמו. ברוך הממשיל את האדם ביראתו המציל נפשות חסידיו המסתיר חוסי

בצליו ומשאיר פליטה להחיות. החונן את עבדיו רוח שכל ובינה לדבר עם כל אדם ובהמה וחיה ועוף ודגים להודיעם כחך ורב גבורתך. ומרב שכל שהשכיל עם הספר הזה היה יודע אם יום אם לילה והיה יודע מאכל בהמה ובהמה בעתה. ותשמע תפלתו לפני כסא הכבוד ויזכר הוא וכל אשר אתו בתבה. ויעבר אלהים רוח על הארץ וישוכו המים ותנח התיבה בחדש הזה על הרי אררט:

בחכמת הספר הזה היה נח מתנהג והודיע לשם בנו כי ממנו היה מבין בתיבה ושם בנו נהג בו והחזיק בו כך אחריו בקדושתו ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי למשה ומשה לאהרן ואהרן לפנחס ופנחס לבנו וכל הדורות זה אחר זה:

זה הספר מספרי הרזים שנתן **לנח** בן למך בן משותלח בן חנוך בן מהללאל בן אנוש בן שת בן אדם מפי רזיאל המלאך בשנת ביאתו לתיבה לפני כניסתו ונכתב על אבן ספיר באר הטיב וממנו למד מעשה פלאים ורזי וערבי בינה ומחשבות ענוה ועשתונות עצה לעמוד על חקר מעלות מרומים ולשוטט כל אשר בשבעה מעונות ולהסב כל בכל מולות ולהתבונן בכל מנהג ולבקר חקר הלבנה ולידע מסילות עש כסיל וכימה ולהגיד מה שמות שבכל רקיע ורקיע ומה מלאכתן וכמה יצליחו לכל דבר ומה שמות משרתי השוטרים בכל עונה ועונה ונשמע להם לעשות כל חפץ כל הקרב אליהם בטהרה ולידע ממנו מעשה מות ומעשה חיים להבין הרע והטוב. לחקור עתות ורגעים לידע עת ללדת ועת למות עת למכה ועת לרפאת לפתור חלומות וחזיונות לעורר קרב ולהשלים מלחמות ולמשול ברוחות ובפגעים לשלחם וילכו כעבדים להביט בארבע רוחות הארץ להיות מחוכם בקול רעשים לספר מה מעשה ברקים ולהגיד מה יהיה בכל חדש וחדש ולעמוד על עסק בכל שנה ושנה אם לתבואה אם לבצורת אם לשלום אם למלחמה להיות כאחד מן הנוראים ולהבין ולהשכיל באוצרות מרום:

ומחכמת הספר למד נח לעשות תיבת גופר. ולהסתיר מימי שטף ומימי המבול להביא עמו שנים ושבעה ולהכנים מכל אוכל ומכל מאכל ויתנהו בארון זהב ויביאהו תחלה לתיבה לידע ממנו

עתות יום ועתות לילה ובאיזה עונה יעמוד להפיל שועה. וכשיצא מן התיבה בו היה משתמש כל ימי חייו. ובעת מותו מסרו לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם ועמרם למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקני׳ לנביאים ונביאים לחכמי׳ וכן בכל דור ודור עד שעמד שלמה המלך ונגלה לו ספר הרזים והשכיל מאד בדברי הרזים בינה ומשל בכל הרוחות ובכל החפצים והפגעי׳ המשוטטים בעולם ואסר והתר אותם ושלט עליהם ובנה והצליח מחכמת הספר הזה כי הרבה ספרים נמסרו בידו וזה נמצא יקר ונכבד מכולם אשרי עין שראה ואוזן ששמע ולב שיבין והשכיל חכמתו:

תם ספר נח

פרק מפרקי היכלות

אמר רבי ישמעאל אשריהם ישראל כמה הם חביבין לפני הק"בה ית' יותר מלאכי השרת. כי בשעה שמלאכי השרת מבקשים לומר שירה למעלה תחלה באין סביבות כסא הכבוד נהרי אש וגבעות של להבה ואומר להם הקב"ה יתב' החרישו אלי כל מלאך ומלאך וכל חיה וחיה וכל אופן ואופן כל שרף ושרף שבראתי עד שאשמע ואאזין תחילה קול שיראן ותושבחתן של ישראל בני שנא' ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. זהו פמלייתן של מלאכים. אימתי כבוד בשמים כדכתיב רומה על השמים אלהים בזמן שכל הארץ כבודך וכו'. אלפים ורבבות של מלאכי השרת עומדים לימין הכסא וכנגדם לשמאל הכסא. ובין נהרי (אש) מקיפין ועומדין ושרי' הגדולים העומדים ממונים על כל גדוד וגדוד. ועל כל צבא וצבא מימין הכסא ושמאל הכסא. ומלמדין לומר שירה חמרה לכבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא יתב' וכשמגיע זמן לומ' שירה שמעי"אל השר הגדול הנכבד והנורא עומד על חלוני הרקיע התחתון לשמוע ולהקשיב קול שירות ותושבחות העולים מן הארץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות להשמיע לבני ערבות. ומפני מה עושה כן שאין רשות למלאכי השרת לומר שירה עד שפותחין תחלה ישראל בשירה שנאמר רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו. אלו מלאכי השרת וכל מלאכי רקיע ורקיע כששומעי' שירות ותושבחות שאומרין מלמט' הן פותחין קדוש קדוש מלמעלה. ולמה נקרא שמו שמעי"אל מפני שהוא עומד בכל שער ושער ומשמיע קול שירות ותושבחות העולות מן הארץ מתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות לפני כל רקיע ורקיע. וחיות הקודש ואופנים ושרפים וכוכבי הדר. ולאחר שהוא שומע ומשמיע לכל מלאכי רקיע

ורקיע מיד יורדין כתות כתות שורות חיילות צבאו' של מלאכי השרת בתוך נהרי אש ונהרי להבה נהרי שלהבה ומטבילין עצמם בהם מאה פעמים. ובאותה שעה בודקין עצמן שס"ה פעמים כמנין ימות החמה. וכי יש במלאכי השרת זוב וטומאה שצריכין טבילה אלא אלה הם מלאכי השרת הממונים על מלאכת העולם שיורדים בכל יום ויום לשים שלום בעולם. ובשעה שמגיע זמן לומר שירה עולים לרקיע ומפני ריחם של בני אדם שהם בעלי זוב וטומאה מטבילין עצמן באש ומציצי' ומפארים עצמן באש ומדיחין ומוהרין עצמן באש ומקדישין עצמן באש. עד שעושין עצמן קדוש ומקודש טהור ומטוהר וחוזרין והווין כמלאכי ערבות. ואח"כ קורין זה את זה ועולין בתוך נהרי אש זה ברשות זה ומתנגנין ונועעין עצמן באור זהרי ברקים. ואח"כ עולים בסולם של נהרי אש זה ברשות זה. בתחלה בשבח במזמור בצהל' ברנה עד שמגיעין אצל חיילי ערבות. אצל חשמלי טוהר. אצל כרובים ואופנים. אצל חיות הקודש וגלגלי המרכבה. אצל הדורי פנים ובעלי כנפים ואצל כסא רם ונשא. ומיד הם ברתת בויעה בטהרה בקדושה באימה בענוה. ומכסין פניהם בכנפיהן לבל יביטו דמותן לדמות הכבוד השוכן במרכבה. ועומדין כתות כתות של אלף אלפי אלפים וטירות של רבוא רבבות. ומחנות מחנות שאין להם חקר וצבאות לאין מספר. וכמה הרים של אש וגבעות של להבה לפני כסא הכבוד. ובאותה שעה יושב הק"בה ית' על כסא הכבוד וכבודו מלא כל הארץ שנאמר מלא כל הארץ כבודו. ואף חיות הקודש מתקדשות ומטטהרות יותר מהם וכל חיה וחיה קשור בראשה אלף אלפים כתרים של מיני מאורות ומתלבשות בלבוש אש ומתעטפות בלבוש להבה ומכסות פניהם בכנפיהם והק"בה ית' חוזר פניו מהם. ומפני מה חיות הקודש ואופני הדר מתקדשין ומטטהרין ומתלבשין ומתעטפין מימי קדם יותר ממלאכי השרת ואופנים והשמלי' שרפים וכרובים וחיות הקודש ובעלי כנפים וגלגלי מרכבה וצבא מעלה וחיה ואופן. ומלאכי השרת כל אלו יש לכל אחד מהם ענין בפני עצמו. מפני שהמרכבה נתון על פניהם וכח השם על ראשיהם ושכינה למעלה מהם ונהרי אש עוברים ביניהם. על כן הם מכוונים ומזורזין ומזוהרין ומטוהרין ומיופין ומזוקקין באור שבע פעמים. וכלם באימה וביראה ובטהרה ובקדושה בקול אחד ובדבור אחד ובנעימה אחת ולא זו בלבד. אלא שנופלין מן המלאכים אלף אלפים ורבי רבבות לתוך נהר דינור ונשרפין מפני שאין להיות

בהם מוקדם ומאוחר ומשפיל ומרים שירה וקדושה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ית' ועוד כל מוקדם ומאוחר מחבירו בשירה נשרף לתוך נהר דינור. ואף חיות הקדש אין בהם מוקדם ומאוחר מפני ששעור קומתן כאחד וגבורתן כאחד וארבע רגלי הכסא מכוונת זה כנגד זה וגלגל זה כנגד גלגל זה ואופן זה כנגד זה וחיה זו כנגד זה וכנף זו כנגד זה ופיה' פותחין בשירה גדולה באימה ביראה ברתת בזיעה בפחד ברעדה בטהרה בקדושה בקול רעש ובנעימה ומשמשין המרכבה בקול שירות ותושבחות ותהלות. באותה שעה קדושים מקדישין טהורים מקלסין עירין מרוממין גלגלים מגדלים מלאכים מזמרי' ונחלקי' לג' שורות של אלף אלפי אלפים ורבוא רבוואן. כת אחת אומרת קדוש ונופלת על פניה. וכת אחת אומרת קדוש. וכת אחת אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומפני מה לא אמר ברוך כבוד ה' ממקומו מפני שהשכינה בכל מקום. ולעתיד לבא השכינה חוזרת למקומה לקדושה ואומרת ברוך כבוד ה' ממקומו:

סליק פרק מפרקי היכלות

מדרש תדשא

א׳ כתוב ויאמר אלהים תדשא הארץ וג׳ אמר רבי פינחס בן יאיר למה ביום השלישי גזר הקדב״ה להצמיח דשאים ועשבים ופרי אילנות מן האדמה וביום הרביעי ברא מאורות אלא שהודיע כח גבורתו שהוא יכול בלא מאורות להצמיח אדמה. ויאמר אלהים יהי מאורות וג׳ עד שלא נבראו המאורות ביום רביעי ג׳ ימים הראשונים שוים היו שעותיהם במידות ופסיעותיהם לא פחות ולא יותר אבל משנבראו המאורות נתן הקד״בה ליום ולילה עדיפא או מיעוטא ולמה כך שלא יחשבו המאורות כאלהים. ולמה על יצירת המאורות לא כתב פרו ורבו אלא שאינן (כ״ט) צריכין להפרות ולהרבות אלא עומדין על בריאותם לא מעוטין ולא מרובין. ולמה לא נאמר על חיות שבארץ ברכה כשם שנאמר על בריאת המים אלא בשביל רעת הנחש שעתיד לעשות והיה ראוי לקללה ואילו ברכו הקד״בה לא היה שוב מקללו. כשכתב משה בראשית [האות] שנייה שבא״ב התחיל לכתוב כנגד עולמות שנים ובשעה שדיבר הק׳ הדיברות מאות ראשון התחיל להסיח עמהם שנאמר אנכי אות ראשון של דיבור א׳ סופו של דיבור י׳ מאחד (התחיל) עד עשרה מניין מלא שידעו הכל שהק׳ מלא כל העולם והוא ראשון ואחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ״ד):

ב׳ המשכן נעשה כנגד ברייתו של עולם. כנגד שתי שמות הקרשים נעשו שני הכרובים על ארון העדות[1]). השמים והארץ

---

1) המאמר הזה הובא במ׳ ילקוט למ״א ז׳ סי׳ קפ״ה בסדר אחר ובפי׳ המיוחס לר״שי על דה״ב ד׳ כ׳ כתוב: ומה שעשה י׳ מנרות וג׳ והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר״פ בן יאיר.

והים בתים על הבריות (צ״ל הבריחים) הם. כנגד השמים העליונים נעשה בית קדשי הקדשים וכנגד הארץ נעשה בית הקדשים החצון וכנגד הים נעשה החצר וכנגד השמים העליונים נעשה עשתי עשרה יריעות המשכן. כנגד הארץ נעשה השולחן כנגד פרי האדמה היו מעריכין שתי הלחם. שתים מערכות שש המערכת (ויקרא כ״ד ו׳) כנגד חדשי קיץ וחורף. כנגד הים נעשה הכיור וכנגד המאורות נעשה המנורה. ויקם את העמודים — יכין ובעז[1] (מ״א ז׳ כ״א) יכין כנגד ירח יכון עולם (תהלים פ״ט ל״ח) וירח מכין לישראל מועדים ושנים שנאמר עשה ירח למועדים (תהלים ק״ד) ובעז כנגד שמש שהוא יוצא בגבורה ובעוז שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח (שם י״ט) וכנגדם בגוף שני עינים כמות שהעינים גבוהות ונתונות בראש כך היו שני העמודים גבוהים ועבים. ויעש את הים מוצק (מ״א ז׳ כ״ג) זה עולם שהוא מוצק שנאמר בצקת עפר למוצק (איוב ל״ח ל״ח) ואמר חוקים כראי מוצק. עשר באמה משפתו (מ״א ז׳ כ״ג) אילו עשר ספירות בלימה שעליהם העולם עומד. עגל סביב (שם) שהרקיע עגולה. וחמש באמה קומתו כנגד מהלך ה׳ מאות שנה שבין הארץ לרקיע. וקו שלשים באמה כנגד שלשים יום שבכל חודש וחודש וכנגד י׳ דברות וי׳ מאמרות וי׳ ספירות בלימה. יסב אתו סביב שהעולם עומד בזכות עושים י׳ דברות ובי׳ מאמרות נברא וספירתן עשרה. ד״א וקו שלשים באמה יסב אתו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם שנאמר ונטה עליו קו תהו (ישעיה ל״ה). ופקעים מתחת לשפתו כנגד שס״ה חלונות שבמזרח ובמערב שהשמש יוצא באחת מן המזרח ושוקע באחת מן המערב. שני טורים הפקעים אילו שמש וירח שהם סובבים ומנהיגים את העולם. עמד על שני עשר בקר אילו י״ב מזלות שהעולם מתנהג בהן. שלשה פנים צפונה וגו׳ למה צפונה תחלה שהיא פתוחה שרוח צפונה פתוחה לעולם שנאמר נטה צפון על תהו (איוב כו ז׳) ולא עוד אלא שכל רוח רעה אינו אלא מצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א׳) טלה אריה קשת פונים צפונה שור בתולה גדי פונים למערב תאומים מאזנים דלי פונים לדרום סרטן עקרב ודגים פונים למזרח. והים עליהם מלמעלה שהעולם מתנהג על ימים. וכל אחריהם ביתה שלא נבראו לבטלה

1) המאמר הזה כתב התקח דף ו׳ ריש עמוד ג׳ בשם מדרש תדשא.

אלא לצורך העולם. ועביו טפח טפח ה׳ אצבעות בבינונית שעוביו של רקיע מהלך ת״ק שנה. ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן שהשמים מסובבים זה בזה. אלפים בת יכיל שמי שהוא מקיים את התורה שנבראת מקודם שני אלפים שנה העולם מקבלו וסובל אותו. וכתוב אחד אומר שלשת אלפים יכיל (דה״ב ד׳ ה׳) שני אלפים לתורה ומי שמקיימה אני משמרו לאלף דור שנאמר שומר הברית והחסד לאלף דור (דברים). ויעש כיורים עשרה (דה״ב ד׳ ו׳) כדי להרבות את הגשמים שהיו בכיורות מים. עשרה כיורות כנגד י׳ דברות. ולמה לא עשה במדבר אלא כיור אחד שלא היו צריכין ישראל במדבר לגשמים לפי שהיה להם מן יורד והבאר עמהם. שלמה עשה יו״ד כיורות כדי להרבות גשמים שהיה בארץ ישוב והיו צריכים לגשמים הרבה שנאמר ארץ הרים ובקעים (דברים י״א). ארבעים בת יכיל כנגד מ׳ יום שניתנה בהן תורה ד׳ יום לכל דיבור ודיבור. לכך עשה שלמה לכל כיור ד׳ אמות שנאמר ארבע באמה הכיור האחד. לעשר המכנות כנגד י׳ מאמרות על כל מכונה אמירה על כל כיור דיבור. ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה, למה קדמה שמשם המזלות והכוכבים והמאורות יוצאין לעולם ומשם היה עיקר העולם משם היה אבות העולם ומשם היה רוגש ומרגיש[1]. ויעש שלחנות עשרה (דה״ב ד׳ ח׳) כדי להרבות זרעים. ולמה עשה משה אחד שלא היו צריכין במדבר לזרעים וכיון שבא שלמה עשאן י׳ כדי להרבות זרעים. נתן חמשה מימין שלחן של משה וחמשה משמאול למה כן שהדרום נקרא ימין והשמאל נקרא צפון שנאמר צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ״ט) ואמר שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ולא אראה (איוב כ״ג ט׳). ולכך נתן ה׳ מימין שהוא דרום כנגד ימין העולם שמשם טללי ברכה יוצאין לעולם[2]) אמר שלמה בזכות אילו שולחנות הנתונות בימין יהיו גשמי ברכה וטללי ברכה יוצאין לעולם מן ימין. ולכך נתן ה׳ משמאל נגד צפון שהוא שמאל שמשם הרעות יוצאין לעולם אמר שלמה בזכות אלו שולחנות הנתונות משמאל ימנעו הרעות מישראל וכך קבע כיורים עשרה חמשה מימין וחמשה

---

1) חסר בכ״י והחכם מהורר בעער אדלער הגיה רוגע ומרגיע ע״ד רוגע הים (ישעיה נ״א) ור״ל שמשם הים גוער ומשם מרגיע.

2) פרקי דר״א פרק ג׳.

משמאול. ויעש את מנרות הזהב עשר כנגד י׳ דברות וכל מנורה יש בה ז׳ נרות הרי ע׳ כנגד ע׳ אומות שכל זמן שהנרות דולקות האומות מתכבשין ומיום שכבו הנרות מתגברין ותורה נמשלה בנר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו׳ כ״ג). א״עפ שעשה שלמה י׳ שולחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחלה אלא על שלחן של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים (מ״א ז׳ מ״ח) ובתר כן היה מסדר על כולם שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים (רה״ב ד׳ י״ט). ואע״פ שעשה שלמה י׳ מנורות לא היה מבעיר תחלה אלא על (צ״ל מנורה של) משה שנאמר ומנורת הזהב ונרתיה (שם י״ג י״א) ובתר כן היה מבעיר כולם שנאמר ואת המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט (שם). ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים (שם ג׳ י׳) כנגד לוחות שנים. מעשה צעצעים שהם מכוללים בבחרים. וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים כרובים היו שנים כנגד שני הלוחות וארכם היה כ׳ אמות הרי כ״ב [כנגד] כ״ב אותיות. כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית מלמד שהן מגיעין מסוף העולם ועד סופו. והכנף האחרת אמות חמש וגו׳ מגיד כנפי הכרובים האלה מגיעים מסוף העולם ועד סופו כשם שלמ״ד באמצא אותיות כך כרובים באמצע והם עומדים על רגליהם כאות ל׳ שאין לו ישוב. ופניהם לבית שבזכותן ובזכות עושיהן הבית עומד והיו ראש לכל מה שבבית שהיתה שכינה עליהם חונה ועל הארון ומשם היה מדבר למשה שנאמר וישמע הקול מדבר אליו. (ע״ב במ״י):

ג׳ **כנגד** השמים והארץ והים נבראו ג׳ אבות אברהם יצחק ויעקב. והרביתי את זרעך ככוכבי השמים (בראשית כ״ו ד׳) ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם י״ג ט״ו) וכחול אשר על שפת הים (שם כ״ב י״ז):

ד׳ **בדמות** ברייתו של עולם עשה הקבה״ה ניסים לישראל במדבר כשיצאו ממצרים. כיצד בראשית ועד יהי רקיע בתוך המים (ובמדבר) וענן ה׳ עליהם יומם (במדבר י׳ ל״ד) ועוד נאמר פרש ענן למסך (תהלים ק״ה ל״ט). בראשית ויאמר אלהים יקוו המים ובמדבר ויט משה את ידו על הים וילך וג׳ (שמות י״ד כ״א). בראשית תדשא הארץ ובמדבר הנני ממטיר לכם לחם (שם י״ו ד׳) ואומר ויבא משה וגו׳ והנה פרח מטה אהרן (במדבר י״ז כ״ג). כנגד יהי מאורות וה׳ הולך לפניהם יומם (שמות י״ג כ״א)

לא ימיש עמוד הענן יומם (שם שם כ"ב). בראשית ישרצו המים וג' ועוף יעופף ובמדבר ויהי בערב ותעל השלו (שם י"ו י"ג). בראשית ויברא אלהים את האדם בצלמו ובמדבר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם ל"ד כ"ט). בראשית וישבות ביום השביעי ובמדבר אכלהו היום כי שבת וגו' (שם י"ו כ"ה):

ה' כנגד י' מאמרות ברך הק' לאדם הראשון ואילו הן פרו, ורבו, ומלאו את הארץ, וכבשהו, ורדו בדגת הים, ובעוף השמים, ובכל חית הארץ, ובכל הרמש, הנני נתתי לכם את כל העץ ואת כל ירק העשב. וכנגד כן נתנסה אברהם י' נסיונות וכנגדן נאמרו י' בריתות בפרשת מילה[1] וכנגדן בירך יצחק ליעקב י' ברכות ויתן לך, יעבדוך עמים וג'. וכנגדן הוכו המצרים י' מכות. וכנגד י' דברות התיר להם י' בהמות לאכול שור, כשב, עז, איל, צבי, ויחמור, אקו, ודישון, ותאו, וזמר. יעקב אבינו נתברך יו"ד ברכות בז' מקומות אילו הן: ויאמר ה' לה שני גיים בבטנך, ויתן לך, ואל שדי, והנה ה' נצב עליו, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם ויברך אתו, ויאמר אנכי האל אביך אל תירא. למה נתברך בז' מקומות, כנגד ז' פסוקים במעשה בראשית שכתב בהן כי טוב וכנגדן ברך הק' לאברהם: ואעשך לגוי גדול, ואברכה, ואגדלה שמך, והיה ברכה, ואברכה מברכיך, ומקללך אאר, ונברכו בך כל משפחות האדמה:

ו' ז' מועדות הן: שבת, חג המצות, חג העומר, חג השבועות[2], חג השופרות, חג יום הכיפורים, וחג סוכות. ז' כוכבים שרועים השמש והירח וז' כוכבים שאינם רועים[3], זהו ז' כוכבים של זה שנקרא שמו כסיל וז' כוכבים של כימה, כימה בעת שהיא שוקעת חורשים את הארץ לזרוע אותה וכשהיא עולה עת הקציר הוא. ז' חלקים יש באדם: ראש, גרון, בטן, שתי ידים, שתי רגלים. ז' קומות: ילד, נער, רובה, עלם, איש, שב, זקן. ז' נקבות הן בראשו של אדם: שתי עינים, שתי אזנים, וב'

---

1) דייק לומר בפ' מילה ששם לא נאמר אלא יז"ד בריתות וכ"ה ברבה פ' י"ד אבל המשנה פ"ג דנדרים שנה י"ג בריתות והשלשה האלה אינם בפ' מילה ראה פי' המשנה לרמ"בם (דברי רב"א):

2) צ"ל חג העצרת.

3) רועים פי' משמשים ואולי צ"ל רואים ולזה כסיל חם כימה צונן (ברכות נ"ח וראה ב"ר פ"י).

נקבות של חוטם והפה. ועוד ז׳ בקרביו של אדם ונקראין סגל ככה (?): ושט, ולב, וריאה וטחול וכבד ושתי כליות. ועוד ז׳ ימי נדה, וז׳ תולדות למים: היוצא מן העין, ומן הפה, ומן הרגלים של פנים ושל ואחור, ושכבת זרע, וזיעת כל הגוף[1]. ועוד ז׳ רוחים של מעלה ומטה של פנים ואחור של ימין ושל שמאל ושל סביב: ועוד כתוב ז׳ פעמים ברית באות הקשת. כ״ב מינים נבראו בעולם בז׳ ימים. ביום א ז׳: השמים, והארץ, והמים, והחושך, והרוח, והתהומות, והאור; ביום ב׳ א׳: הרקיע בלבד; ביום ג׳ ד׳: הכנים המים אל מקום אחד, והעלה מים מתוקים מן הארץ, והעשבים, והעצים; ביום ד׳ ג׳: השמש, והירח, והכוכבים; ביום ה׳ ג׳: השרצים, והעופות, והתנינים; ביום ו׳ ד׳: החיה, והבהמה, והרמש, והאדם; כנגד כ״ב אותיות שבא״ב וכנגד הכ״ב דורות מאדם עד שבא יעקב:

ז׳ **ועץ הדעת** טוב ורע אמר רבי פינחס בן יאיר העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל העצים אבל משאכל ועבר על גזירתו של הק׳ נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע על שם סופו כמו שמצינו דברים רבים שנכתבו שמם תחילה על שם סופן. ולמה קרא שמו טוב ורע שהודיעו הק׳ שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע כמו שאמר ללבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית ל״א כ״ט) לא נוכל דבר אליך רע או טוב (שם כ״ד נ׳) ואומר לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כ״ז ל״ג). ומכאן אנו אומרים שעד שלא אכל מן העץ היה יודע טוב ורע שכן מצינו שקרא שמות לכל היצורים מן חכמה גדולה שניתנה לו שנאמר ויקרא האדם שמות. ועוד מצינו שבראו הק׳ במדה טובה בצלם ובדמות והיה [צ״ל ולא היה] בוראו בריה חסירה. ועוד מצינו שכתב עליו שהיה מלא חכמה ותבונה שנאמר מלא חכמה וכליל יופי בעדן גן אלהים היית[2] (יחזקאל כ״ח). ומניין אתה אומר שלא נקרא העץ כן מתשובת האשה לנחש. ראה מה השיבה אותו: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא אמרה מפרי עץ הדעת טוב ורע. ועוד בשעה ששאל הק׳ למה אתה נחבא מה אמר: המן העץ אשר צויתיך וג׳ ולא אמר מעץ הדעת. ועוד על דבר אחד שם העץ דעת טוב ורע

---

1) וחסר מן האף למספר הז׳.

2) ב״ב ע״ח.

שעל אכילתו ידע אדם רעות שעד שלא עבר על ציווי לא נגור עמל ולא יגיעה ולא קור ולא חום ולא מכאוב ולא כל דבר רע מזיקו אבל משעבר על חוק גזירתו של מקום התחילו כל הרעות נוגעות בו שהיה עושה במאמרו ונצערים במעשו ונטל הרגשות של רעות. ולמה ציוה אותו הק׳ שיאכל מכל עץ הגן ומנע לו אחד מהן כדי שיהא רואה אותו (עד) [תמיד] ווכר את בוראו ומכיר שעול יוצרו עליו ושלא תהא רוחו גסה עליו. ויאמר אלהים אל הנחש, לפי שבשביל דברת הנחש ניזק כל העולם לכך דיין הצדיק גזר עליו שבעה אפופסים שנאמר ארור אתה מכל הבהמה וגו׳, ולמה שהברייה[2]) נארת בעד דברתו שנ׳ ארורה האדמה בעבורך וגו׳. על גחונך תלך למה שיגיעה עמל ותלאה ושפלה גרם לבריות שנ׳ בזעת אפיך. ועפר תאכל למה שהשיא ופיתה את האשה לאכל מן העץ שנצטוה לא תאכל. ואיבה אשית בינך על שקלקל את האהבה והשלום והשקט והנחת שבין הק׳ ובין הבריות. ובין זרעך ובין זרעה למה שהוא גרם לצער גידול בנים שנ׳ הרבה ארבה. הוא ישופך ראש למה שתתבנה והזיק את הראש והקצין והקדקוד והקיע של אאצות (?) שנאמר עד שובך אל הארץ כי ממנה וג׳ ושאר קללות שלו: ואתה תשופנה עקב למה שהיה שפל ובזוי ושנוא בעולם. למה לא טימא נבלתו כשאר כל השרצים[2]) אחר שהוא בזוי, שלא יעכב אדם להורגו מפני הטומאה ויקיים ואיבה אשית. קניתי איש את ה׳ למה כך קראו אלא בשביל שנוצר מן האדם ומן אשתו ומן הקב״ה שלשה משלשה, הרוח והנפש והנשמה מן המקום, והעצמות והגידים והמוח מן האיש, הרי שלשה משלשה, לכך גזר על הטמא שיתחטא ביום השלישי:

ח׳ שני הצדיקים. שני חיי אברהם קע״ה (בראשית כ״ה ז׳) שני חיי יצחק ק״פ (שם ל״ה כ״ז) שני חיי יעקב קמ״ז (שם מ״ז

---

1) החכם הנזכר הגיה שהבהמה נארדת וכ׳ שע״י קללת האדמה גם היא נארדת שצריכה לה לחרישה ולעבודה וחב שורים לרדיא זבנו.

2) מברייתא זו מוכח דנחש אינו מטמא כלל במותו אפי׳ בכזית ובמגע — דבעדשה אינו אלא בח׳ שרצים ובמשא מעטינן בת״כ אפילו בכזית אבל במגע לית לן מיעוטא — וכן פסק הרמ״בם סוף פ״ד מה׳ אבות הטומאה *דלא כדמשמע מתוס׳ עירובין דף י״ג דבכזית ובמגע גם נחש מטמא, ומה״רשא בסנהדרין י״ג מחזיק שיטה זו; וה״כם הראה מקומו על ת״כ ולא נמצא שם, אמנם בברייתא זו מוכח דאינו מטמא כלל מדאמר שלא יעכב אדם להורגו (דברי רב״א).

כ"ח) שני חיי שרה קכ"ז (שם כ"ג) שני חיי רבקה קל"ג (מדרש רבה ויחי, ספרי וזאת הברכה) שני חיי רחל ל"ז שני חיי לאה מ"ז[1]). ראובן נולד ביום י"ד לחודש הט' ומת בן קכ"ח שנים שמעון נולד בכ"א לחודש הי' ומת בן ק"כ שנים לוי נולד בי"ו לחודש הא' ומת בן קל"ז שנים דן נולד בט' לחודש הששי ומת בן קכ"ה שנים יהודה נולד בט"ו לחודש השלישי ומת בן קי"ט שנה נפתלי נולד בה' לחודש השלישי ומת בן קל"ג שנה גד נולד בי' לחודש השביעי ומת בן קכ"ח יששכר נולד בי' לחודש החמישי ומת בן קכ"ב שנה אשר נולד בכ' לעשתי עשר חודש ומת בן קכ"ג יוסף נולד כ"א לחודש השביעי ומת בן קי' שנה[2]), מלמד שלא היה אחד מן השבטים יותר משניו של לוי ולא פחות משניו של יוסף. ומכל השבטים יצאו שופטים ומלכים ומשבט שמעון דלא קם שופט ומלך בשביל החטא שעשה זמרי בשטים ללמד כמה חמורה הזנות. וכן מצינו בכל השבטים עתניאל משבט יהודה אהוד מבנימן דבורה וברק מאפרים ומקדש נפתלי גדעון משבט מנשה ואבימלך בנו אחריו תולע בן פוה מיששכר יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה וכן יפתח מיושבי גלעד אבצן מבית לחם יהודה אילון מזבולן עבדון בן הלל משבט אפרים שמשון משבט דן עלי ושמואל משבט לוי ומבנימין ויהודה יצאו מלכים ומאפרים ירבעם ויהוא בן נמשי[3]) אבל שמעון לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הזנות לפיכך ניתנה ברית מילה בערוה שיהא יראת המקום מונעת לעשות חטא: —

ט לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה *לעשות ומה לא לעשות: ללב לא תתורו, לעינים אחרי עיניכם, לאזנים לא

1) בסדר עולם פ"ב שני חיי רחל בת ל"ז שנה ולאה לא עברה על מ"ד שנה.

2) חיי זבולון ובנימין חסר בכ"י ונמצאים בבחיי לפ' שמות אשר הביא המאמר הזה בשם המד' תדשא ושם זבולן נולד ז' בתשרי ומת בן קי"ד ובנימין נולד י"א מרחשון ומת בן ק"ט שנה, באדר ובאייר לא נולדו נשתיית לאפרים ומנשה, וצ"ל ומת (בנימין) בן קט"ז, לפי שלדברי המדרש לא חי אחד מן השבטים פחות מיוסף וכן אמת בברכות נ"ה מפני מה מת יוסף קודם אחיו, וכן הוא באמת גירסת הילקוט שם, אבל חיי זבולון הם לפי גרסתו שם כשני חיי יוסף ק"י, וגם גי' בעל ס"ע משונה מגי' הילקוט ומגי' שלפנינו, כי כתב: ראובן מת בן קכד, זבולון קכד, דן קכז ובנימין קיא שנה וראה בסדר הדורות.

3) מגד, כי ראבות גלעד ממטה דן (ד"הא ו' ס"ה) והילקוט על שופטים דף ט' הביא המדרש הזה וגרס וממנשה יהוד בן נמשי.

תשא שמע שוא, לפה לא תאכל כל תועבה, ללשון לא תשא את שם וגו׳, ולא תשבעו, ולא תשקרו, לא תענה, לידים אל תשת ידך, לערוה לא תנאף, לא תזנה (ויקרא יט), לרגלים לא תלכו אחרי אלהים אחרים הרי אלו לא תעשה, וכן אמר שלמה (משלי ו׳ י״ו) אדם בליעל קורץ בעיניו תהפוכות בלבו וג׳ שש הנה שנא ה׳. ומה לעשות מלמד ללב ושמתם את דברי אלה על לבבכם, לעינים פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, לאזנים שמע ישראל וג׳, ללשון ושננתם, לידים פתוח תפתח את ידך, לערוה פרו ורבו, ואמר קחו נשים והולידו בנים (ירמי׳ כ״ט), לרגלים בכל הדרך אשר צוה וג׳ תלכו (דברים ה׳)[1], כשם שהק׳ גזר על הבריות והתחתונים מה לעשות כך צוה לכל הרגשות האברים של אדם מה לעשות:

י׳ ויהי המקריב ביום הראשון (במדבר ז׳ יב׳) ר״ח ניסן היה. בכל הקרבנות כתיב קרבנו עתדים חסר ובנחשון כתיב וקרבנו ועתודים מלא שנתחדש בו ו׳ דברים לעולם, ראשון לכהונה, ראשון לנשיאים, ראשון לקרבנות, ראשון ליציאת מצרים[2], ראשון לאיסור הבמה דכתיב השמר לך פן תעלה וג׳ ולכך יבא בן נחשון בששה מעלות [ויבנה יסוד בית המקדש כמא דתימא] ויען אחד מהנערים — יודע נגן (ש״א יו יח). בשני בניסן בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים נעשה הפרה אדומה לכך כתוב הקרב את קרבנו (נשיא ישׂשכר), למה הוסיף הקרב וחסר יוד[3] אלא כנגד פרה שיש בה ד׳ דברים אדומה, תמימה, מום, עול. וכולם כתב בהן קרבנו[4] חוץ ביום שני. ולמה חסר בו אלא סימן מי שאין מבני ישׂשכר אין הוא שני למלך דכתיב (איכה ב׳ ו׳) ויחמס כגן

1) ע״כ הביא הילקוט אף לא גרס וכן אמר שלמה וגו׳.

2) במ״ר פ׳ נשא פ׳ י״ג הגי׳ ראשון לשכינה, ראשון למחנה שכינה, ראשון לירידת האש, ובזה עולה המספר ו׳ וראשון ליציאת מצרים איננו שם והמאמר המקוצר בו מבואר במ״ר שם ובעל המאמר הוא ר׳ פינחס בן יאיר.

3) כה״ג במ״ר שם לכך הוסיף הקרב חסר יו״ד והעמיד התבה על ד׳ אותיות כנגד ד׳ דברים וג׳; וב״כי היה כתוב ה׳ דברים וחשיב בהו פרה והגהתני כדברי המדרש רבה. ודע כי בעל המאמר הוא במ״ר ר׳ פינחס בן יאיר.

4) נ״ל דבר אחר בכולן כתב קרבנו חוץ ביום שני דכתיב הקרב את קרבנו ולמה חסר בו.

שכו[1]). קרבנו קערת כסף אחת [כסף על שם] כסף נבחר לשון צדיק (משלי י׳) והיא נעשית כנגד אדם הראשון. שבעים שקל למה לא ששים ולא שמונים, אלא מראש ס׳ בראשית עד עפר תאכל ע׳ פסוקים, וכמו מן ראש ס׳ בראשית עד על גחנך תלך ע׳ פסוקים כן מראש הספר עד פרשתו של נחש ע׳ שמות, [ד״א כנגד] ע׳ אומות של נח, [ד״א כנגד שבעים שנה שהיה לתרח כשהוליד לאברהם שנאמר] ויחי תרח שבעים שנה (בראשית י״א כ״ו), ושנים היה בשני דורות של ע׳ שנים קינן בדור הראשון שנ׳ ויחי קינן שבעים שנה (בראשית ה׳ י״ב) ותרח בשני ואברהם בן ע׳ שנה בברית בין הבתרים (כאמור בסדר עולם רבא) [ד״א כנגד שבעים ימים שבכו את] יעקב החסיד שנ׳ ויבכו אותו מצרים שבעים יום. [וכנגד שבעים זקנים שנאמר] ואל משה אמר — ושבעים מזקני ישראל (שמות כ״ד), אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יא׳ ט״ז). שני אויבים לא נארים עד שהשלים עליהם ע׳ [פסוקים], הנחש והמן הרשע [מבראשית עד ארור ע׳ פסוקים, מאחר הדברים עד ויתלו את המן ע׳ פסוקים] לתכלית שבעים נתלה על חמשים[2]). (ושבעים המזרק האחד) [וכנגד שבעים נפש] שנ׳ בשבעים נפש וג׳ (דברים י׳ כ״ב), כל הנפש לבית יעקב — שבעים (בראשית מ״ו כ״ז), כמו כן חי דוד המלך שבעים. במשכן ע׳ עמודים היה ואילו הן כ׳ בדרום, כ׳ בצפון, ו׳ במערב והם הקרשים ו׳ במזרח[3]), וד׳ בפרוכת, וה׳ בפתח המשכן ועמוד הענן הרי ע׳. ע׳ אמה היה המשכן כנגד ע׳ ימים טובים. שנתן הק׳ לישראל, ז׳ ימי פסח, וח׳ ימי חג, ור״ה ויום הכפורים וחג שבועות ונ״ב שבתות הרי ע׳. ע׳ כלים [היו במקדש] אילו הן גביעים כפתורים קנים ונרות (חסר) שהיא

---

1) וינאץ בזעם אפו מלך וכהן, וכונתו על מה שדרש במ׳ איכה וכהן על שריה ובמדרש ש״ה (הנה מטתו) דריש הפסוק ויקח שר הטבחים — ואת שריה כהן הראש בסוף מלכים על ראשי סנהדרין ובמ׳ נשא פ׳ י״ג דריש ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבט יששכר מעמיד (דברי ר״בא).

2) הוא סוף פיוט לפ׳ זכור המתחיל זכור את אשר וג׳ והמאמר הזה הוא במ״ר פ׳ י״ד לר׳ פינחס.

3) והגי׳ במ״ר שם וששה עמודים לפאת קדמה (והם שלשה עמודים אל הכתף מזה לשער החצר ושלשה מזה) וד׳ לפרוכת וה׳ למסך פתח המשכן, עמוד הענן, וחסר שם ד׳ במספר העין, ובמ״ר דפוס שאלוניקי הגי׳ וד׳ עמודים למסך שער החצר הרי ס׳ לחצר וד׳ לפרוכת וגו׳ הרי ע׳.

סנהדרין זקנים ע׳, ומן בית ראשון עד שני יבנה במהרה בימינו שבעים. ע׳ שמות לישראל ע׳ שמות לירושלים, ע׳ שמות לתורה[1]). כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה מאמרות שברא בהן העולם, וכנגד י׳ דברות וי׳ ספירות וי׳ אצבעות, ומן אדם עד נח י׳ דורות, ומנח עד אברהם י׳, עשרה שליטים באדם[2]), עשרה תולדות בתורה[3]) י׳ נסיונות. פר אחד כנגד אברהם שנ׳ ואל הבקר (בראשית י״ח ז׳). איל אחד כנגד יצחק שנפדה באיל, וישא אברהם את עיניו וג׳. כבש אחד כנגד יעקב שנ׳ שה פזורה ישראל (ירמיה נ׳ י״ז). ושעיר עזים אחד [כנגד יוסף שנ׳] וישחטו שעיר עזים (בראשית ל״ז ל״א). ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן. אילים חמשה כנגד ה׳ איתני עולם בני זרח זמרי ואיתן הימן וכלכל ודרע (דה״א ב׳ ו׳) כולם ה׳. עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד ה׳ הרגשות וה׳ מורגשות, ועוד כנגד המזבח שאורכו ה׳ אמות ורחבו ה׳ אמות. קערות כסף י״ב מזרקי י״ב כפות זהב י״ב כנגד י״ב מזלות וכנגד י״ב חדשים וי״ב מנהיגים בנפש, ושבטים י״ב וכנגד י״ב לחם הפנים על השולחן[4]). כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות משנברא העולם ועד שהיה משה בן ל״ב שנה שהתחיל להורות להם לישראל במדבר אלפים וד׳ מאות שנה. כפות זהב י״ב משקלם ק״כ כנגד ימי משה החסיד וכן קרבן נפשות כנגד אלו. פרים י״ב כבשים י״ב שעירים י״ב, פרים כנגד מלכים, אילים כנגד נשיאים, שעירי עזים כנגד רחנים וזגנים ופחות, וכבשים כנגד פקידים ושלישים והכרתי והפלתי. זבח השלמים כ״ד כנגד כ״ד ספרים וכ״ד משמרות, כפרה על כ״ד אלף שמתו בבעל פעור. אילים ס׳ עתודים ס׳ כבשים ס׳ כנגד ס׳ רבוא וכנגד סוד ששים המה מלכות[5]) וכנגד בית שני שנבנה ס׳ על ס׳ רומיה אמין שיתין

---

1) במ״ר שם. ורקנטי בפ׳ בהעלותך הביא מדרש שיר השירים: שבעים שמות קרא הקב״ה לישראל ישורון בכור נער וכו׳ שבעים שמות להקב״ה רם נשא וכו׳ והמאמר הזה איננו במ׳ חזית ובעל הטורים בפ׳ בהעלותך הביא השמות האלה בפרטיהן ואיננו הע׳ שמות אשר המציאו המקובלים בצחפיהם.

2) ראה מ׳ קהלת ע״פ החכמה תעוז וג׳.

3) בפרטן אתה מוצא י״ב בתורה.

4) בעל המאמר הזה הוא ד״פ בן יאיר במ״ר פ׳ יד. והי״ב מנהיגים נמצאים בס׳ יצירה פ״ה.

5) ובמ״ר הגי׳ וכנגד סוד שחשבונו ס׳ ובאמת חשבונו ע׳ וע׳ במתנות כהונה.

פותיה אמץ שיתין. אלישע שימש לישראל ס׳ שנים, [וכנגד ששים] ערים גדולות (דברים ג׳ ד׳), ויצחק בן ששים שנה (בראשית כ״ה כ״ו). ששים גבורים סביב לה (ש״ה ג׳ ז׳) [אלו ששים אותיות שבברכת כהנים] יברכך ה׳ בברכת כהנים ס׳ אותיות[1]:

י״א מנורת זהב יש לה ז׳ נרות כנגד ז׳ מאורות בעולם ז׳ כוכבים[2], בשנה ז׳ ימים טובים, ושבעה שערים בנפש שני עינים שני אזנים שתי אפים ופה אחד. [מנורה בדרום] כנגד חמה שהיא מאירה לחכם ועל ימין היא שנ׳ לב חכם לימינו (קהלת י׳ ב׳). הנפש (חסר) כנגד מזבח הקטורת והשולחן בצפון[3] וב׳ תענוגים צפונים לצדיקים. המנורה בדרום כנגד העולם הבא שאין שם אוכל אלא אור שכינה. ועשית מזבח אחד זהב ואחד נחשת, מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם מזבח נחושת בגופו של אדם כשם שהזהב יקר מן הנחושת כך הנפשות יקרות מן הגוף, אבל[4] בכל יום ויום היה מקריב כהן מה שנגד (?) עליהם מן הקדש כן צריך האדם לעבוד פני אדון העולמים תמיד בנפשו ובגופו. כשם שהגוף אוכל כך מזבח הנחושת היה למאכל. כשם שהנשמות אינה ניהנות אלא מן הרוח לכך לא היה נקרב במזבח הזהב אלא קטורת סמים דבר העשוי לריח. למה יש קרנות במזבח אלא שכל החיות טהורות בין המקריבין למזבח בין שאין מתקרבין אבל מקרין ומפרים. ועוד למה הק״בה גזר לעשות קרבנות למזבח אלא רצה הקד״בה ללמדינו אם מקריבים לו קרבנות בצדקה הוא מהדף ומאבד ומכניע צריהם ואינן מניחין להזיק אותם שכן כתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהלים סוף ע״ה) ואם לאו הוא רודף ודוחף אותם מפניו שכן כתיב ונתתי את עריכם חרבה — ולא אריח בריח ניחחכם (ויקרא כ׳ ל״א). ואומר למה לי — רוב זבחכם (ישעיה א׳). מ״ה פרים היו מקריבים בכל שנה חוץ מפרי החג כנגד מ״ה [קללות] שכתובות בתורת כהנים ובחג ע׳ פרים כנגד ע׳ אומות. צ״ח כבשים

---

1) כצ״ל גם במ״ר שנדפס בטעות ויצחק בן ס׳ שנה שנאמר ששים גבורים וכ׳ והגהנו על פי גי׳ ד׳ שלוניקי ומדרש שיר השירים.

2) נ׳ ל״ג ז׳ רקיעים והמאמר זה ע״פ ס׳ יצירה פ״ד או כגי׳ הילקוט סי׳ תי״ט כנגד ז׳ כוכבים המשמשים בעולם.

3) ב״ב כ״ה.

4) צ״ל כשם שבכל.

בחג כנגר מאה קללות חסר שתים שבמשנה תורה. כל אלו היו מקריבים להציל ישראל מכולם. בא וראה כמה הק' מחבב הקרבנות. אחד מישראל חביב לפניו מכל קרבנות הגוים. את מוצא ע' פרים היו ישראל מקריבים בחג על האומות לכפר עליהם[1]. באו[2] ישראל לדרך א"ל הקב"ה עשו כאן יום אחד [לא] שאני אבקש מכם קרבנות הרבה (מטריח עליכם) אלא מה אני מבקש מכם פר אחד לכפר עליכם. ואין אתה מוצא שכתוב באחד מכולן אישי ריח ניחוח אלא ביום השמיני כתיב אשה ריח ניחוח, אמר הקד"בה זה קרבן הוא חביב עלי מכל הקרבנות. — כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים בישועה (תהלים קמ"ד) ואין ישועה אלא קרבן שנאמר ואל קין ואל מנחתו לא שעה:

י"ב ג' טבסים[3]) הן הקרבנות עולה שלמים וחטאת וג' כיתות הם של צדיקים אהבה בקשה יראה. העולה כנגד אהבה. והשלמים כנגד הבקשה. החטאת כנגד היראה. העולה נקרבת לכבוד הק"בה בלבד אבל השלמים והחטאת כנגד עצמנו. יקרה היא האהבה[4]) אלא שיש צדיקים עובדים את המקום באהבה ונותנים כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא לבדו קיים את הכל ובטובו הרב ברא את עולמו במאמר ולא בעמל והוא אלוה ואב ומלך וגבור וחכם וטוב ורחם וסובל[5]) את הכל ומלא את הכל את העליונים ואת התחתונים ומכלכל בריותיו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ולטובים ומאריך לרשעים בעבור ישובו ויחיו[6]). על כל הטובות האלה הצדיקים אוהבים את את המקום ונותנים לו הלל ושבח על כל מעשיו הגדולים, על זה העולה נקרבת. ואיזו היא הבקשה אלא שיש עובדים את המקום ומפילים תחנות ובקשות ושואלים ממנו כל מידה טובה בשביל

1) במ"ר סוף פינחס בשם ר' פינחס בר חמא.

2) צ"ל ביום השמיני באו וגו'.

3) המאמר הזה עד „ממנו הוא מתירא" נעתק בס' רזיאל בשם מדרש ושם הגי' שלשה מיני קרבנות הן, ויחע הוא כי זה ס' רזיאל אשר בידינו היא ס' סודי רזי של בעל רוקח הנקרא ר"א הגדול, ובס' רוקח דף ב' ובה"גם הלכות יסודי תורה פ"ב הועתקו מקצת דברים מהמאמר הזה. וטכס לשון סדר ותכונה בל"י.

4) מן הבקשה והבקשה מן היראה, ואיזו היא האהבה שיש וג' כן הגי' בס' רזיאל.

5) ר' חיים ויטאל בס' מכתם לדוד כ"ז הביא המאמר מן יקרה היא האהבה על הפסוק ואהבת את ה' — עד ישובו ויחיו, וגרס וסובה את הכל.

6) בס' רזיאל הגי' ויחיו כל הטובות האלה.

הנאת עצמן כגון חכמה בינה ודעה ואורך ימים, רפואה ואשה משכלת ובנים ישרי לבב והצלחת מעשים ועושר וכבוד ונכסים שירצו אדם שהיא קנין טוב, זה היא הבקשה, ועליה זבחי שלמים מתקרבים. טכם יראה. ואיזו היא היראה שיש עובדין את המקום ביראה גדולה ובפחד מרובה והן המתפללין להציל מן הקללות הכתובים על המועלים במצותיו על העוברים פקודיו של מקום בין בע״הז בין בע״הב. בע״הז מן החלאים ומן המכות והמכאובות שלא יצטרכו לבריות ושלא ימשלו בהם זרים ולא יראו מיתה או דבר רע בבניהם ובבנותיהם וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה ובעולם הבא להינצל מן הפורענות ומן המשחית ומן יקידת אש של גיהנם העתידה ללהט ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול זו היא היראה ועליה החטאת נקרבת. אבל כגון שג׳ הללו בין העולה בין החטאת בין השלמים מקריבים בבית אחד ע״י כהן אחד לשם אלהים אחד ושלשתם שוים כך הצדיקים בין באהבה בין בבקשה בין ביראה שוים אלו לאלו שכולם בצל הק״בה חסים והאוהב אותו אוהב והמבקש ממנו הוא מבקש והמתירא ממנו הוא מתירא. — ולמה צוה הק״בה להקריב קרבן מן ג׳ בהמות ותור וגוזל ולא מן האחרים לפי שהארץ נמשלה לעגלה הים נמשל לעז השמים נמשלו באיל ואויר נמשל בתור וגוזל. ועוד עד שלא בא אברהם כל מי שהקריב לשם קרבן מן הבהמות הללו הקריב שכן מצינו כתוב והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ועוד כתוב ויבן מזבח ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור (בראשית ח׳ כ׳):

י״ג **הזבחים** מוכיחים בין רשע לצדיק וכן את מוצא בין קין ובין הבל שנאמר וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה. קרבנו של נח קיבל ברצון שנ׳ וירח ה׳ את ריח הניחוח אבל קרבנו של בלעם לא רצה לקבל. ועוד הקרבן מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין שמואל לשאול, בין אליהו הנביא לנביאי הבעל. והקטורת מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין אהרן לקרח ובין הכהנים לעוזיהו המלך: —

י״ד **חביבין** הם הזבחים שעל ידן עושה רצון הצדיקים. ע״י קרבן שמע הקד״בה תפלתו של נח ע״י הקרבן כרת ברית לאברהם לנתינת הארץ שנאמר ביום ההוא כרת ה׳ את אברהם ברית (בראשית ט״ו י״ח) ע״י הקרבן הקד״בה מכפר על השגגות ע״י הקרבן נתן המקום להם ניצוח לגדעון על המדינים (שופטים ו׳) ע״י הקרבן קיבל

הקדב"ה תפילתו של שמואל על ישראל (ש"א ז' ח' י') ע"י הקרבן נעצרה המגפה בימי דוד (סוף ש"ב) ע"י הקרבן שמע הקדב"ה תפילתו של אליהו (מ"א יח) ע"י הקרבן נגלה עון של סוטה ע"י הקרבן הקד"בה מכפר עונותיהם של ישראל ביום הכפורים וע"י קרבן קבלו אברהם יצחק ויעקב ברכת עולם שנאמר ויאמר בי נשבעתי נאם ה' וכן ביעקב כתיב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק והבטיחו הקדב"ה שהוא יורד עמו במצרים ויעלהו משם. ע"י קטורת נעצרה המגפה בימי אהרן (במדבר יז יג):

ט"ו למה מכל טומאות שבעולם החמיר טומאת אדם במיתתו אלא שבשביל עבירה נגזרה מות עליו שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וג'. — למה גזר הקד"בה על [יולדת זכר] שטמאה ז' ימים ואם נקבה שבועים אלא להזכיר יצירת אדם הראשון שנברא בו' ימי בראשית של שבת ראשון ויצירת חוה שנטלה מצלעותיו בשבת שנייה (נבראו ביום של שבת ראשונה). למה גזר הקדב"ה שהיולדת זכר אחר ארבעים יום ווולדת נקבה אחר פ' יום תבא לבית המקדש, להזכירך מה פעל הקב"ה עם אד"הר שנברא חוץ מגן עדן ואח"כ נכנס לג"ע לכן היולדת זכר אחר מ' יום שהוא שיעור יצירת הולד לזכר ופ' יום לנקיבה שהוא שיעור ליצירת הנקיבה תכנס לב"ה[1]. — למה בפרשת יולדת כתיב למעלה הימנה מאכלו של אדם[2]) ולמטה הימנה נגעים אלא כך העיד המקום על הנולד הוי מתבונן באיזה תנאי בראתי אותך. אם עשית מעשים טובים ראה מה למעלה מראשתך: זאת החיה אשר תאכלו, אכול מה שתקנתי לך, ואם תפנה אחור ראה מה כתיב אחריך נגעים. עשרה פרשיות של נגעים הם כנגד י' דברות שאם יקיימו ישראל אותם הקב"ה מצילם מהם ואם לאו הם לוקים בהם ואלו הן: ששה בגופו של אדם וד' בנכסיו. יש נגע בגופו של אדם שיצא מעצמו של אדם בעור בשרו ויש נגע שיש בתוכו מחית בשר חי ויש נגע שפרחה מצרבת השחין ויש נגע שנעשה ממכות אש ויש נגע בראש או בזקן ויש נגע בקרחת או בגבחת הרי שש ויש נגע בבגד בכל כלי עור ויש נגע בקירות הבית הרי יוד: —

ט"ז אדם כי יהיה בעור בשרו, בנוהג שבעולם אדם שיש

---

1) כרבי ישמעאל בנרה ל' ולא כחכמים (רב"א).

2) סימני חיות ועופות טהורות.

לו עבד והוא סורח עליו מה הוא עושה קורא לפחמים שיעשו לו כבלים ומידיהן מביאין שלשלאות כדי לכפות אותו אבל המקום אינו כן אלא אדם חטא לפניו אינו צריך לומר קראו לפחמים שיעשו כבלים אלא ממנו הם שלוחים. אדם כי יהיה, בא וראה היאך חלק הקב"ה כבוד לישראל. בקרבנות מה הוא אומר אדם [כי יקריב מכם ובנגעים לא נאמר] אלא אדם ללמדך שאם ישראל רוצים הנגעים באים על אומות העולם ולא על ישראל כשם שכתוב בנעמן[1] וכן הוא אומר וחסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים (דברים ז' ט"ו) ואומר נכונו ללצים שפטים (משלי י"ט כ"ט). למה נקרא שם הצרעת נושנת לפי שגרמו עונותיו שנתישנה הצרעת זמן מרובה. למה גזר על המצורע שישב בדד ובגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והוא עצמו קורא טמא שנאמר והצרוע אשר בו הנגע וג'. אתה מוצא מג' עבירות הצרעת נדבק לבריות מקנאת הבל[2] כמו שנעשה במרים, מחמדת עושר (חמס) כמו שנעשה בגחזי, מגובה את עצמו כמו שנעשה בעזיהו (דה"ב כו כ). לפיכך גזר המקום על המנוגעים שיהא בגדיו פרומים וראשו פרוע כנגד חמדת העושר ויקרא עצמו טמא כנגד חמדת ההבל שאמר דברים על חבירו שלא כן. בדד ישב על שגבה עצמו כן ישב מנודה חוץ למחנה ולערים כמת. ואומר בעזיה בית החפשית (שם)[3] וכמו שנאמר באיוב (ג' יח) ועבד חפשי מאדוניו. למה לא צוה הקב"ה להראות נגעים לא' מישראל אלא לאהרן ולבניו בלבד אלא כשם שנוטלין מתנותיהן ותרומותיהן וכל קרבנות של ישראל כך יקבלו טרחותיהן בשביל כך עשה המקום שיהיו ישראל באים ומראין נגעיהן (של ישראל) לכהן שכן כתיב על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ועוד כדי שיצטרכו ישראל להם ויהיו נותנים להם מתנותיהם בעין יפה. וחכמים מושלים טומאת הצרעת בטומאת הרוח והבלים, אלה הם העתבים והחטיאו את הרבים וטמאו את א"י בצרעת הרוח שכן כתיב בירבעם (מ"א י"א כ"ו) וירבעם בן נבט אפרתי — ושם אמו צרועה אשה אלמנה עבד

---

1) שקראו הכתוב צרעת נעמן (מ"ב סוף ה) וכן מחי מצרים.

2) מקנאה שמוציא מפיו והוא לשון הרע, והבל הוא תרגום של הגה ולא מצאתי כנוי זה על לה"ר במקום אחר.

3) ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי כ"כ הר"דק ופי' המיוחס לרש"י.

לשלמה. למה נקרא שמו ירבעם אמר ביני ובין בני הוא נתן מריבה שעשה את העגל והפריש בני ממני. בן נבט מהו נבט לשון אש האיש שהביא הנבט והאש על עמיו[1]. ושם אמו צרועה שהביא צרעת הרוח על העם והסב לבם ממני. אשה אלמנה האיש שהושיב את עמי אלמנה שנאמר איכה — היתה כאלמנה. עבד שעשה לבני עבדים לאומות העולם. לשלמה שהשלימם לשונאיהם כמו שכתוב הגלת שלומים (ירמיה י״ג י״ט) ואומר על הסגירם גלות שלימה (עמוס א׳ ט׳). וירם יד במלך — וזה הדבר וג׳ אשר הרים יד במלך שלמה, שהרימו ידו במלך מ״ה הקד״בה. — מה דרכו של נגע שכהן רואה ומסגירו ואם יראה סימני טהרה הוא מטהרו שנאמר והסגיר את הנגע וג׳ כך הק״בה הסגיר ישראל בבבל וכיון שהסגירו הודיעו סימני טהרה[2] שכן אמר להן נבוכדנאצר לחנניה מישאל ועזריה שישתחוו לצלם ולא קיבלו שנאמר (דניאל ג׳ י״ח) לאלהך לא איתנא פלחין, אמר להם המקום אין אתם רוצים לסגור במקומכם לא היה לכם חששה עלי אלא אתם עובדים ע״ז ולאחר שגליתם אתם מתביישין ממני חייכם אם אתם מתביישין בזה אני גואל אתכם בזה לקיים מה שנאמר ושב ה׳ אלהיך את שבותך (דברים ל׳ ג׳) ואומר תחטאני באזוב ואטהר:

י״ן כי תבאו אל ארץ כנען (בפ׳ נגעים) אמר להם הקד״בה הסתכלו בארצכם מניין היא עיקרה של ארץ כנען אי אתם יודעים שחם חטא כנען שנאמר וירא חם אבי כנען — ויאמר ארור כנען אף אתם כשתחטאו ארצכם נחפם ללקות כשם שלקה כנען. אשר אני נותן לכם לאחוזה, א״ל מתחילה מפני שהיתה הגזירה זו עליכם שתשעבדו בארץ מצרים מה כתיב שם וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה (בראשית מ״ז כ״ז) הארץ היתה אוחזת בהם ותופסת אותם ואילו היו מבקשין לצאת מתוכה קודם לכן לא היו יכולין עד שבא הקץ שהם חייבין לפיכך כתוב ויאחזו בה כאדם שבע״כ אוחז בו אבל כיון שבאו לארץ כנען א״ל הק״בה לא תהיו סבורים שאתם נאחזים בה ויש עליכם עוד שיעבוד

---

1) בתלמוד סנהדרין ק״א ב׳ בן נבט שניבט ולא ראה. — ת״ר נבט שראה אש יצאת מאמתו וג׳ וכ״נל פה, כי נבט איננו לשון אש רק לשון הבטה.

2) החכם רב״א הגיה בהן שהסגירו הודיעו, שהכהן צריך להודיע בפה בדרשינן מקרא טהור הוא וטהרו הכהן וע׳ במ״ק דף ז׳ ובת״כ.

אחר חייכם ברשותכם אתם נאחזים ותופסים אותה, הזהרו בכם פן תחריב ממעשיכם הרעים. ונתתי נגע צרעת, א״ל הקד״בה לא תהיו סבורים לומר שהיא מקרה אלא בשביל לחזור בכם הבאתי על הבתים צרעתי, ונתתי נגע מאתי תהיה המכה עתיד אני ליתן טכס של נגעים, אינן באין על בריות כשם שהן כתובין, בתחילה אמר הקד״בה ילקה בהונו כדי שיבין ויחזור בו, בתחילה בביתו אם לא עשה תשובה הוא לקה בבגדו, לא עשה תשובה עושה דין באדם, בתחילה הוא מלקהו מן הקלים ואח״כ מן החמורים. את מוצא באדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות אבל כשאכל וחטא לא עשה לו כך אלא קילל את הונו ואח״כ גזר לו המות שנאמר ולאדם אמר וג׳ ואח״כ כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכן אתה מוצא בקללות באם לא תשמעו לי — אם באלה — אם תלכו עמי בקרי — ואם בזאת לא תשמעו לי וכן איוב מתחילה איבד את ממונו ואח״כ פרע מבניו ומגופו. ולמה לא נכתבו הנגעים כתיקנן אלא נגע של גוף תחלה ליתן יראה ופחד באדם. ד״א למה לא החחיל בפרשת בתים לפי שאמר להן המקום פרשת נגעים במדבר שלא היה להן עדיין בתים כך א״ל המקום לפי שאין לכם בתים אני מתחיל מגופכם אבל לאחר שתכנסו לארץ לא אתחיל אלא מבתיכם. ולמה לא התחיל בבגדים שהרי בגדים היו לובשים במדבר לפי שהבגדים שהיו לובשים מעשה נס היו, שהרי עמדו ישראל מ׳ שנה במדבר ולא הוצרכו לכבס בגדיהם שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך. למה הקדים בגד צמר לפשתים לפי שצמר רחוקה מן הגוף. את מוצא המצורע חשוב כמת, כשם שטמא בטומאת המת גזר הק׳ ליקח פרה אדומה ולהשליך לתוך השריפה עץ ארז ושני תולעת ולהזות עליו ג׳ וז׳ ולהיות פרוש שלא יכנם למקדש ז׳ ימים כך צוה למצורע ג׳ וז׳ ולהיות פרוש שלא יכנם למקדש ז׳ ימים ושיקח ב׳ ציפורים ועץ ארז ושני תולעת ואח״כ יבא למקדש. ולמה צוה בפרה לעשות כמו במצורע לפי שמעשה פרה אדומה לא נעשית אלא לכפר על מעשה העגל שהוא צרעת הרוח לפיכך דינו שוה. ולמה ציוה מפרה לעשות בטומאת מת ולא בטומאת אחרת, לפי שהמצורע למת איתקש שנאמר אל נא תהי כמת. למה ציוה הק׳ ליקח שני ציפורים לטהרת המצורע כדי לשחוט אחת ולשלוח אחת. ולמה ציוה לשחוט אחת ולשלות אחת שכן כתיב ושלח את הצפור החיה אלא סימן נתן לו הקד״בה מן הציפורים שהוא מביא א״ל ראה היאך ציפור זה שחוט

וקבור בארץ כשם שאי אפשר לציפור הזה לזוז ממקומו כך אי אפשר לצרעת לבא עליו עוד, ושלא תאמר הואיל שהלכה לה ממני אי אפשר לבא עלי הסתכל בצפור המשלחת שהיא חיה וסופה יכולה לחזור כך אם חזרת מן התשובה סופה לצרעת לחזור עליו, היה שוחט אחת ומשלח אחת. ולמה הביא הנטהר מנגעו אחת חוץ למקדש ואחת במקדש אלא לפי שהיה אסור לישב לו במדינה ולבא במקדש לפיכך היה מביא ציפורים שהיה מעשיהו חוץ למקדש כדי שיהא מותר לו לישב בעיר עם הטהורים ולפיכך לא היה מביא קרבן לטומאת מת כשם שמביא על טומאת מצורע לפי שזו באה על חטא וזו אינה באה על חטא. ולכך על נגעי בתים לא היו מביאין אלא קרבן חוץ לפי שהבית לא היה צריך קרבן פנים לפי שאין לו ליכנס במקדש:

י"ח **חמשה** עבירות עשתה חוה כשאכלה מן העץ ואילו הן[1]: ותרא האשה כי טוב העץ — וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, הרי חמשה וכנגדן גזר הק"בה עליה ה' קללות שנאמר הרבה ארבה עצבונך, והרנך, בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך, והוא ימשל בך, וכמותה נתקלל אדם. — למה גזר לכהנים שלא לאכול חטאת הדיוט חוץ למקדש אלא בחצר אוהל מועד, שלא ילמוד אדם אחד מהן שחטא ההדיוט ההוא ויתבייש. למה לכ"ג לא עשה כך אלא בפרהסיא גזר המקום לשרוף פר החטאת של כ"ג שילמדו וייראו. למה כן בשביל טעמים הרבה. א' שידעו הכל צדקתו של הק' שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול לא למלך ולא לכ"ג שכן כתיב כי ה' אלהיכם הוא אלהי אלהים וג' (ועוד כתיב) אשר לא ישא פנים וג' (דברים י"א י"ז) וכתיב יהי פחד ה' עליכם (?)[2]. למה גזר הקד"בה לשרוף פר החטאת בפרהסיא חוץ למחנה אלא רצה הקד"בה ללמד שלא יהא אדם מתבייש להתוודות חטאתו לפני כ"ג שכן כתיב והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה' ה') שיאמר כהן לא נתבייש ממני אני למה אתבייש

---

1) ובתיי דף י"ג ב' הביא המדרש ה' דמים טמאים יש באשה והיה זה כנגד חמשה חלקי האוה שחטאה בהן באכילת הפרי, ראיית הלב, תאות העין חמדת השכל ואכילת הפרי והנתינה לבעלה זהו שנ' ותרא האשה וג'.

2) ליתא במקרא וצ"ל יהי כבוד ה' לעולם (תהלים קד') והחכם רב"א הגיה ויהי פחד ה' על כל ממלכות (דה"ב י"ז י') ופירשו המפרשים בזכות שלמח תורה כדכתיב מקודם וילמח ביהודה ועמהם ספר תורת ה'.

ממנו, לפי שהוידוי היא כפרת החטא שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח י"ג). ולמה גזר המקום בתורה לכל אדם העושה חטא בשגגה להביא קרבן בעד עצמו ואין אותו האיש נקי עד שיקרב קרבן על שגגתו אלא שלא יעשה אדם חטא לפני המקום בזדון. כתוב אחד אומר אל [את] פני פרכת הקדש[1]) (ויקרא ד' ו') וכתוב אחד אומר על [את] פני הפרכת[2]) (שם שם י"ז) לומר לך חטא הנשיא[3]) הגדולה במקומה חטא הצבור אין הגדולה במקומה. ד"א לפי שחטא הלומד והמלמד אפי' מיכאן לחוץ מפרוכת מועל שם והוציא את הפר אל מחוץ למחנה (?) ד"א כל מקום שיש משיח יש ארון ותורה, כל מקום שאין משיח אין ארון ותורה: —

י"ט **שלשה** מינין יש בזבחים שלמי תודה, נדבה, נדר, ונקרבין על ג' דברים על לשעבר ועל דבר העומד ועל שעתיד לבא. זבח תודה נקרב על הודיית עסק טוב שכבר בא עליו לכן נקרא שמו תודה שהוא מהלל ומודה ומברך את המקום על הטובות שקיבל הימנו, וקרבן תודה חביב לפני המקום שנאמר זובח תודה יכבדנני (תהלים נ') לפיכך אתה מוצא אותה מליאה מכל דבר כסעודה מליאה. כל מאכל יש בקרבן התודה, חלות, חלת לחם חמץ, לחם מצה, יש בה שמן ויש בה רקיקין. ועוד[4]) נדבה נקרב על כל דבר טוב שאדם מתנדב מלבו אבל קרבן הנזיר על הרבה [דברים] נזיר מקריב קרבן נזיר. והנשים שאסרו איסר על נפשם בבית [אביהן] או בבית בעליהן כמו שעשה ביעקב אבינו (בראשית כ"ח כ') ובחנה אם של שמואל, ועוד דברים אחרים שכן כתוב כי תידור נדר לה':

כ' **איכה** ישבה בדד, למה בקינות כל האלפא ביתא פותחין באיכה לפי שעברו ישראל על מה שהזהירם המקום על ענין ע"ז שנאמר (דברים י"ב ל') השמר לך — ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה וג' דרישת האיכה היא גרמה כל הרעות של איכה, איכה ישבה, איכה יעיב באפו, איכה יועם זהב. למה נקרא שם הספר קינות, אתה מוצא כל הבריות שבעולם לשמש[5]) ניפלגו מה הם

1) זבחים מ"א.

2) ולא כתיב הקדש.

3) צ"ל הכהן המשיח (רב"א).

4) פה חסר תחלת המאמר על נדבת ועל נדר.

5) בגליון הכ"י נכתב לשמם.

ולמה הם נעשים ועל מה הנייה נבראו, ומן השמש הזה יכול אדם לידע מה שמו ועל מה נעשה ועל מה נברא. בראשונה להודיע לכל כח גבורתו של הקד"בה ועוד נברא להאיר ולהבדיל היום מן הלילה ועוד להבדיל ד׳ תקופות השנה ועוד לחום ולהפריא את הדשא והעשבים וכל זרע הארץ ופירות האילנות ונקרא שמו שמש שהוא משמש את כל העולם כולו[1], וכן בכל הספרים הקדושים יש בהן חכמה ובינה ודיעה למה נכתבו ונקרא שמו ועל מה הנייה נכתב: כיצד הראשון של תורה נקרא שמו ספר בראשית ולמה נקרא שמו בראשית אלא שידעו כל הדורות הללו[2] קודם לעולם ובעצתו הטובה ברא את העולם וכל בריותיו בלא עצות אחרות והוא בכבודו מושל בעולמו וטעמים הרבה למה נכתב. כך הספר הזה נכתב לדברים רבים, ומי אמרו ירמיה[3] שכן כתיב ויאמר ירמיה, ולמה נקרא שמו קינות אלא בשביל הקללות שראו בימידן, הבצורות הרבה והרעב ואכילת בשר בניהן ובנותיהן ומצודות ומלחמות אויביהם ושריפת עריהן ובתיהן ושחיטת עולליהם וטומאת נשיהן ובנותיהן לפני שוביהם וביזת עושרם ורכושם ושבית בחוריהם מלכיהם ושריהם וכהניהם ואכזריות חומה של גוים שלא נשאו פנים לזקן והיאך נסתלקה שכינה מן קדש הקדשים ואח"כ באו גוים הערלים וטימאו את היכל ה׳ ושבו אותם לבבל, ואח"כ ראה שריפת המקום המקודש מימי נח [שנאמר] וישכון באהלי שם, ומקודש מימי אברהם, הר המוריה (דה"ב ג)[4], ומקודש מימי דוד, והר בית אלהים (?) ומקודש מימי שלמה מן הענן ומן האש שירדה מן השמים שנאמר ולא יכלו הכהנים וג׳ (מ"א ח׳ י"א), בשביל הרעות האלו נקרא ספר הזה קינות. ועל מה הנייה נכתב הספר אלא כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול ולא לגוי ולא לישראל שנאמר כי ה׳ אלהיכם וג׳ אשר לא ישא פנים וג׳. ד"א למה נכתב הספר הזה אלא ללמד אותנו שכשם שכל

1) אמר אהרן עיין מדרש כונן בבית המדרש שלי חלק ב׳ דף 25 ומכאן ראיה שהגהתי נכונה שם.

2) צ"ל שהוא קודם לעולם.

3) מ"ק כ"ו וצ"ל ויקרא ירמיה (ירמיה ל"ו).

4) בס׳ חזית סוף פיסקא כמגדל דוד ובתענית י"ו שמשם יצאה הוראה לעולם ובב"ר פ׳ נ"ו הביא הפסוק בעקידה ארץ המוריה.

הקללות שדיבר המקום ביד נביאים הראשונים באו על ישראל כך כל הטובות שדיבר המקום ביד נביאים הראשונים עתידין לבא על ישראל שכן כתיב והיה כאשר שקדתי עליהם וג׳ (ירמיה ל״א כ״ח) והיה כאשר הייתם קללה — כאשר זממתי להרע וג׳ (זכריה ח׳ י״ג) וכן בספר הזה כתוב טוב ה׳ לקויו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳, כי לא יזנח לעולם ה׳. ולמה נכתב כל הספר הזה כסידור כ״ב אותיות שבא״ב בשביל שיהא הספר הזה מוכן ורגיל לכל ישראל בפיהם כשם שנאמר על השירה הגדולה: ועתה כתבו לכם את השירה וג׳ (דברים). ד״א למה נכתב הספר הזה כסידור כ״ב אותיות אלא כך אתה מוצא מנין כל בריות שבעולם כ״ב הן. ועוד כך אתה מוצא מאדם הראשון עד שבא יעקב אבינו כ״ב דורות הן בשביל כך אמר הנביא כך. אמר באו כל הדורות וכל האותיות וכל הבריות שבעולם עליונים ותחתונים ועמדו על הצרות ועל הרעות שהגיעו לישראל. כל הספר נכתב בששה אלפא ביתא[1]) ופרשה אחת באחרונה זכור ה׳ וג׳, ולמה כך כנגד ז׳ גליות שנעשו בישראל, ג׳ שנעשו בעשרת השבטים[2]) וג׳ בירושלים ואחת במצרים. ועוד ששה א״ב כנגד ששה ימי בראשית ועוד ששה עם הפרשה זכור ה׳ הרי ז׳ כנגד ז׳ פרשיות שבויקרא: ואם לא תשמעו לי, ואם בחוקותי תמאסו, ואם את משפטי, ואם עד אלה לא תשמעו לי, ואם תלכו עמי קרי, ואם באלה לא תוסרו, ואם בזאת לא תשמעו לי, ז׳ כנגד ז׳. ועוד בו׳ מקומות בתורה כרת המקום ברית לישראל: ויאמר אם שמוע תשמעו בקולי, אם בחוקותי תלכו, והיה עקב תשמעון, והיה אם שמע תשמעו אל מצותי, והיה אם שמוע וג׳ הו׳ כנגד ו׳. ועוד ו׳ פסוקים אתה מוצא בשירה הגדולה, בשירה שאמר משה החסיד סמוך למיתתו. למה ד׳ א״ב נכתבו בספר הזה והאחד מהן ג׳ אלא כנגד ד׳ מלכיות שגזר דיין הצדיק להעביד ישראל בהן ואלו הן ד׳ מלכיות בבל, מדי ופרס, מלכות יון, מלכות אדום שקולה כנגד שלשתן[3]). ד׳ פרשיות הן בספר הזה ויש בהן קנ״ד פסוקים ולמה כך, אלא כך אתה מוצא שנשתעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה

1) כי בפרשת אני הגבר א״ב משולש.

2) סע״ר פרק כ״ג ולקמן באיכה על פסוק אשר עולל לי.

3) בב״י נכתב למה ד׳ א״ב והאחד מהן ז׳ כנגד ז׳ מלכיות, וכן לקמן ז׳ פרש׳ כנגד ק״נז פסוקים, והגהנו לפי האמת.

למלך אשור מימי אחז ותגלת פלאסר עד שחרב הבית בראשונה קנ״ד שנים הן[1]). — בכל הספר הזה של קינות אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה׳ בלבד. בששת ימי בראשית אי אתה מוצא ה׳ אלא אלהים בלבד. בכל פרשה של קין אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה׳ [בכל פרשה של דור המבול אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה׳] שכן כתיב וירא ה׳, וינחם ה׳, ויאמר ה׳; בכל פרשה של דור הפלגה אי אתה מוצא אלא ה׳ שכן כתיב ויהי כל הארץ וג׳ וירד ה׳; בכל פרשה של סדום אי אתה מוצא כתוב אלהים אלא ה׳ שכן כת׳ ויאמר ה׳. בכל הקללות הכתובות על שונאיהם של ישראל בתורה שני שמות של הק׳ הם כתובים ה׳, אלהים, כשם שבאדם הראשון כתוב ויקרא ה׳ אלהים אל האדם: **איכה** ישבה בדד העיר הנביא היה יודע כל הכבוד (עולה) בימי יאשיהו היאך היתה וכשראה עיר הקדש חריבה היה אומר איכה ישבה בדד, היכן הוא כל אותה הכבוד. רבתי בגוים שרתי במדינות, זוכר היה ירמיה היאך היתה העיר בימי דוד ושלמה אסא יהושפט וחזקיהו שהיו כל הגוים בימי מלכים אלה משרתים ועומדים מפניהם. בלילה שאינה רואה מפני הצרה שנאמר יככה ה׳ בשגעון ובעורון וכתיב והיית ממשש בצהרים וג׳ (דברים כ״ח). עשרה מלכי רשעים היה במקרא[2]) וגור עליהם שיצאו מן הארץ לגולה. אילו הן המלכים הרשעים: רחבעם יורם אחזיה יואש אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיה, כנגד עשרה דורות מאדם ועד נח שסרחו במעשיהם והמתין להם המקום עד שהביא מימי

1) מראשית ממלכת אחז עד חרבן הבית קנ״ה שנים

הם, כי אחז מלך	16
חזקיה	29
מנשה	55
אמון	2
יאשיה	31
יהויקים	11
צדקיה	11
	155

ואחז מלך בשנת י״ג לפקח בן רמליהו ובשנת עשרים לפקח בא תגלת פלאסר וג׳ כדאיתא בסע״ר פ׳ כ״ב וחסר לחשבון הנ״ל מקצת השנים מראשית ממלכת אחז.

2) צ״ל ביהודה, כי לא חשב רק מלכי יהודה ואלו הם: רחבעם, אבים, יהורם, אחזיה, יואש, אחז, מנשה, אמו , יהויקים, צדקיה. וכן צ״ל.

המבול. זכרה ירושלים היאך נהפך כבודה ויקרה וגדולתה לקלון ולחרפה ולשפלה שכן כתיב (דניאל ט׳ ז׳) הקרבים והרחקים וג׳. ימי עניה שהיו מענין את הצדיקם ומה[1] .. במקום [ד״א] זכרה ירושלים אין הכסיל יודע הכבוד שהיה לו אלא א״כ היה נכנס לתוך הצרה ואז יודע מה היא השמחה ואם ארעאי אבל ומתו עבדיו ובניו ושפחות והוא חוזר ומבקש שלוה, שאל ואמר היכן הבנים והבנות והעבדים והשפחות, לשעה קלה אבד הכל. חטא חטאה ירושלים כפליים חטאה שחטאה ולא שבה ואמר אחרי עשתה את כל אלה (ירמיה ג׳ ז׳), ועוד אין איש ניחם על רעתו (שם ח׳ ו׳) והיו חוטאים ואומרים לא חטאנו שכן כתיב אי לזאת אסלח לך וג׳ (שם ה׳ ז׳) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (שם ב׳ ל״ה). חטא חטאה למה כפליים אלא למקום ולבריותיו על עצמו ועל אחרים שבישראל מוכים את הבריות כולן, שהן רואים את מעשיהם נאים והן אומרים אין אומה כיוצא בו שנאמר ושמרתם כי היא חכמתכם וג׳ כי מי גוי גדול. וכשישראל עושין רצון המקום הוא עושה להם ניסים ושמו מתקדש בעולם בשבילנו כמו שנעשה במצרים ובים ובמדבר ובירדן וביריחו ובגבעון כשעמדה החמה ובסיסרא ובפלשתים ובכושים ובאשור ובהרבה מקומות שנעשה ניסים לישראל היו כל האומות משבחים להקד״בה והוו מתגיירין ובאין בדת אלהי ישראל שכן אתה מוצא בימי דוד שנתגיירו גוים המון רב (דה״א כ״ב ב׳) וכן נבוכדנצר כשראה הנסים שנעשו לדניאל. וכשישראל חוטאים הוא פורע מהם והגוים מנאצים אותם ומגדפין על המקום שנאמר ותמיד כל היום שמי מנאץ (ישעיה נ״ב ה׳) ועוד כתיב ואמרו לא יראה יה (תהלים צ״ד ז׳) לכך חטא חטאה ירושלים. כל מכבדיה הזילוה, אילו הבבליים בראשונה היו מביאים מנחה בימי חזקיה לדרוש המופת אשר היה בארץ והיום בזו את כל יקרה, למה שראו ערותה, שבאו במקדש וראו בקירות ההיכל חקוקים תבנית כל רמש ובהמה ושקץ וכל גילולים שנאמר ואבוא ואראה והנה כל תבנית (יחזקאל ח׳ י׳) עד ששמו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת לכך נאמר הזילוה כי ראו ערותה, אוי להן לישראל מה עשו בבית קדשי הקדשים עשו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת. במצורע כתיב כי בדד ישב וכאן כתיב איכה ישבה בדד. כיון שבא מנשה

1) פה שתי תיבות בכ״י אשר לא תקראנה.

והכנים צלם בהיכל ובימי צדקיה שהיה מצייר [צורות ע"ז] בכתלי בית המקדש הלך בעל הבית כביכול אצל ירמיהו הכהן[1]) הנביא ואמר לו הרי טימאו את ב"ה שכן כתיב ובא אשר לו הבית (ויקרא י"ד ל"ה) זה הקד"בה וכן הוא אומר יען ביתי אשר חרב (חגי א' ט') מה כתיב וצוה הכהן ופנו את הבית [וכן כתיב] ואת הסירות ואת היעים וג' לקח רב הטבחים (מ"א כ"ה). וראה הכהן את הנגע, זה יחזקאל הכהן שהיה בגולה והיה קורא תגר לפני המקום שחרב את ב"ה, מה עשה לו הקב"ה נטלו בהרף עין והעמידו בב"ה והראה לו כל דמות ע"ז שהיו מציירין בכותלי ב"ה שנאמר וישלח תבנית יד — ותבא אתי ירושלמה — ואחתור בקיר — והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ — מחקה על הקיר סביב סביב (יחזקאל ח' ג — יא), לכך נאמר והנה הנגע בקירות הבית. והסגיר את הבית שבעת ימים אילו הן שבעים שנה שגלו לבבל. ושב הכהן ביום השביעי הוא עזרא הכהן שהחזיר הגלות לירושלים שנאמר הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז' ו'). ולקחו אבנים אחרות זהו בנין עזרא דכתיב והוא מתבנא אבן גלל (שם ה' ח'). ואם ישוב הנגע ופרח שחזרו וקילקלו עצמן והכעיסו למקום שנאמר ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ועוד כתיב ראיתי — השיבו נשים אשדריות (נחמיה י"ג), מה עשה המקום: ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו הביא לשנאיהם ונתצו ושרפו למקדש עד יסודו שנאמר ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז), א"ל אתם הכעסתם אותי אף אני אבוא עליכם ד' מלכיות אבל לעתיד לבא הק"בה בונה את מקדשו בבית חדש שכן כתב בונה ירושלים ה' (תלים קמ"ז). ותשב אחור שחזרה לאחוריה מה שהיתה, עד שלא נבנתה מדוד המלך הכנעני והיבוסי היו יושבים בה ומשנבנתה היו ישראל ושכינה בתוכה, נשתעבדו לה כל האומות ויצא שמעה בכל העולם חזרו וחטאו ונסתלקה שכינה מתוכה ובאו גוים ושרפו את הבית והרגו כהנים ולוים וגלו נביאים וחזרה להיות מדור הגוים כמו שהיתה לפנים לכך נאמר ותשב אחור. ד"א שהמקום שהוציאם מעבדות לחירות שם החזירם לעברות שנאמר והשיבך ה' מצרים. ד"א ותשב אחור משחרב לא זקפו ישראל ראש אלא ויהיו לאחור ולא לפנים. ד"א ותשב אחור מאור כשדים יצא אברהם ונחל א"י וכשחטאו

1) המאמר הזה הוא בקיצור פ' י"ז בויקרא רבה.

חורו וגלו לבבל. טומאתה בשוליה כאשה זבה מגוללה בנדיה ורגליה מטומאת דמה שנאמר כטומאת הנידה היתה דרכם לפני (יחזקאל ל"ו י"ז). [גוים באו מקדשה] לא הניח המקום לגוים לבא למקדש ולחללו ולטמאו לולי ישראל שטימאו מניין שכן כתיב ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי (שם כ"ג ל"ט) ועוד לא הניח המקום לגוים לטבוח אדם מישראל לולי ישראל שחטו תחילה את בניהם ואת בנותיהם שנאמר ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים (תהלים ק"ו ל"ז). לא הניח המקום לשרוף ספרים קדושים עד ששרפו ישראל תחילה שנאמר ויהי כקרא יהודה שלש דלתות — והשלך אל האש (ירמיה ל"ו כ"ג). לא הפסיק הקד"בה נביאים קדושים מן העולם ראשונה אלא ישראל רדפו והרגו אותם, מניין שכן כתיב וימרו וימרדו בך — ואת נביאיך הרגו (נחמיה ט' כ"ו). לא עליכם כל עוברי דרך מהו לא עליכם אלא בכל הדורות שלפנים לא נשמע בעולם שאכל אדם פרי בטנו, עברו כל הדורות מאדם הראשון עד ימיכם אם נעשים לגוי אחד הנעשים לישראל, ניסים שלא ראו כל גוי ראו ישראל, צרות גדולות שלא לקו בהן כל גוי לקו בהן ישראל. אשר עולל מה הבוצר הזה מאחר שלקח מן הגפן רוב האשכולות חוזר ומקרקר עוד ומעולל עוד שאר האשכולות אותה הדרך. עשה המקום לישראל: ראשונה בא פול מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, פעם שניה בא תגלת פלאסר הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי (ישעיה ח' כ"ג) ויקח את עיון ואת בית מעכה — ואת הגלילה כל ארץ נפתלי (מ"ב ט"ו כ"ט), פעם ג' בא שלמנאסר והגלה י' שבטים שנאמר ויגל מלך אשור את ישראל אשורה (מ"ב י"ח י"א). ועוד בשבט יהודה גלו ג' גליות, בימי יהויקים עלה נבוכדנצר והגלה את יהויקים (דה"ב לו ב) וגלו עמו מירושלים, פעם שניה שלח נבוכדנצר נבוזראדן ולקח יהויכין וגלות אחרת עמו (שם ל"ו י', מ"ב כ"ד), פעם ג' בא נבוכדנצר וכל חילו על ירושלים ויצר עליה והגלה את צדקיה המלך ושאר יהודה ובנימין (שם כ"ה), פעם ד' בא נבוכדנצר למצרים והכה את כל היהודים היורדים שם לעזרה (ירמיה מ"ד) בשביל כך אמר הנביא עולל יעוללו כגפן (שם ו ט): —

כ"א [מבן שלשים שנה ומעלה — כל הבא לעבד (במדבר ד' מ"ז] לוי נולד ג' לבטן שלישי לשבטים. ל' שלשים צדיקים לא יפסקו מן העולם. ד"א מבן שלשים שנה וג' לוי אות ראשון

ל״מד וסופו יו״ד וא״ו באמצע בששה בסיון נתנו הדברות לישראל. — וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום (מ״א יט ח), לזכר מ׳ יום[1]) מרגלים מ׳ יום שנאמר וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום (במדבר י״ג כ״ה) איפופסים של עולם[2]). — [יקוו המים] כשם שביום השלישי נבראו מקומות למים ואח״כ [נקוו המים למקום אחד] כך לוי נולד שלישי לשבטים וכן אמר להם משה מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות) ואומר אספו לי חסדי (תהלים נ׳ ה׳). ד״א יקוו המים אל מקום אחד כולהם אצל אחד כמות משה, כהן גדול אחד ראש לכהונה שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן (דברים י״ז י״ב), לא היה הולך למלחמה אלא אחד שנאמר וישלח אתם משה אלף למטה — ואת פינחס וג׳ (במדבר ל״א ו׳). כשבא קרח וכל עדתו ומדבר: כי כל העדה כלם קדושים מה עשה לו הק״בה נתן להם ג׳ אפופסין, ואיזהו בליעה שנ׳ ותפתח הארץ את פיה, יציאה שנ׳ ואש יצאה, ומגפה שנ׳ ויהיו המתים במגפה. בליעה במאמר משה שנ׳ ואם כמות כל האדם וג׳ ואם בריאה וג׳, יציאה ביד אלעזר בן אהרן הכהן שנ׳ אמר אל אלעזר, ובמגפה לא עמד פה אלא אהרן שנ׳ ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה, שלשה אפופסים. ביום השלישי [שני מאמרות] ולמה ביום השלישי שני מאמרות, ויאמר אלהים יקוו המים, ויאמר אלהים תדשא הארץ, אלא אחד לישראל ואחד לכהנים ולוים, אמירה במים כנגד כהנים שמעשיהם במים ורחצו ידיהם ורגליהם וקרבנותיהם, אמירה בארץ כנגד ישראל שמעשיהם בארץ בשדותיהם והעצים של אילנות והדשאים והעשבים. ולמה ביום הג׳ כי טוב שני פעמים וכולהם א׳ א׳ בו׳ ימי בראשית, כנגד כהנים ולוים בשבט לוי שנאמר בית אהרן ברכו ה׳ בית הלוי ברכו ה׳. הדשאים ועצים של אילן והעשבים הצומחין מן האדמה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה וג׳ ונתת על השולחן וג׳ בריתי היתה אתו (?) ובשלישי ד׳ מאמרות להשלים עשר מאמרות, וד׳ רוחות העולם [וד׳ גוונין] אדום שחור לבן וירקרק. — כ״ב נשים ישרות גדולות בצדקות היו בישראל ואלו הן: שרה רבקה

1) ר״ל בזולדת זכר או ל׳ יום ליצירת זכר.

2) נ״ל איפופסים שלהם כמו שהביא הערוך שורש אפופסים בשם ילמדנו: ארבעה שפתחו באף ונטלו את האפופסין שלהן ואילו הן מרגלים ע״כ ובבראשית רבה פ׳ י״ט: ד׳ שפתחו באף ונאבדו באף ולא קחשיב שם מרגלים ע״ש ואפופסים בל׳ יון גזר דין.

רחל ולאה יוכבד מרים דבורה אשת מנוח חנה אביגיל אשה התקועית היא אשה חכמה (ש״ב י״ד) האלמנה של אליהו (מ״א י״ז ט׳) השונמית (מ״ב ד׳ ח׳) חולדה (מ״ב כ״ב י״ד) נעמי ויהושבע (מ״ב י״א) ואשה אחת מבני הנביאים (מ״ב ד׳) ואסתר המלכה [וה׳ בנות צלפחד][1]. ויש מהן נביאות[2]) ואלו הן שרה רבקה רחל [ולאה] ומרים דבורה חנה אביגיל חולדה. ועוד יש נשים חסידות גיורות מן הגוים נשים כשירות, אילו הן: הגר אסנת ציפורה שפרה פועה[3]) בת פרעה רחב רות ויעל. והראיה שלהן[4]), בשרה נאמר ויאמר אלהים אל אברהם — כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ברבקה כתיב ויאמר ה׳ לה ועוד ויאמר עשו בלבו, ויוגד לרבקה. ברחל ובלאה נאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וג׳ ואח״כ נאמר ותען רחל ולאה וג׳ כי כל העשר וג׳. במרים נאמר ותתצב אחותו מרחק ואומר ותקח מרים הנביאה. בבנות צלפחד נאמר כן ותקרבנה בנות צלפחד וג׳ כן בנות צלפחד דברת. בדבורה נאמר ודבורה אשה נביאה, ותשר דבורה. באשת מנוח נאמר

---

1) על פי דברי המאמר דלקמן הוספתי ה׳ בנות צלפחד, ולזה יהיה מספרן כ״ג; ובמדרש משלי דרש הפרשה אשת חיל על הנשים כשרות ואלו הן: שרה רבקה רחל ולאה, בתיה בת פרעה — גויה היתה ונעשה יהודית — יוכבד מרים חנה יעל צרפתית רחב, בת שבע, מיכל, הצללפונית אמה של שמשון, אלישבע בת עמינדב, אשה חכמה, אשתו של עובדיה, שונמית ורות.

2) ובתלמוד מגילה י״ד שבע נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר, אבל בב״ר סוף תולדות אמר ר׳ חגי „אמהות נביאות היו ורבקה היתה מן האמהות" ולכן הגהתי במאמר שלפנינו שהוא כב״ר ולאה.

3) גם הילקוט ביהושע סי׳ ט׳ הביא המאמר הזה כצורתו בשם מ׳ תדשא אבן לא נמצא במקום אחר כי שפרה ופועה גיורות היו ובתלמוד ובמ״ר קאמר שפרה ופועה היו יוכבד ומרים והכתוב קראן העבריות ולא המצריות כמו שהעתיק בטעות לקמן, אבל מן קריאתן העבריות אין ראיה לפי דקדוק הלשון שהיו עבריות שנוכל לפרש בהשמטת מלת את כלומר בילדכן את העבריות, וזה דעת רי״א והירונימוס ואחרים והחכם שד״ל בפרושו על התורה הביא ראיה לזה בשם תלמידו ממה שנאמר ותראינה המילדות את האלהים שאם היו מצריות יצדק לומר שעשו זה מיראת האל ולא מאהבה ואם היו עבריות אין צריך להזכיר יראת האל כי כל אדם אוהב בני עמו. ודברי הרב ודברי התלמיד נכונים.

4) על כ״ג נשים צדקניות ובתוכן גם על הנביאות כמו הפסוקים אשר הביא על שרה, רבקה, מרים וכ׳ וכל אלה הביאו בתלמוד מגילה י״ד ובב״ר על מקומם, אבן הפסוקים אשר הביא לראיה על כשרותן או נבואתן של רחל ולאה לא לקיום ולא לחזוק, ובמ׳ משלי הנזכר הביא פסוקים אחרים על כשרותן ע״ש.

ויהי איש אחד וג׳ וירא מלאך ה׳ וג׳. בחנה נאמר ותדור נדר ותתפלל חנה וג׳. באביגיל נאמר בי אדני וג׳ ויאמר דוד — וברוך טעמך וג׳ (ש״א כ״ה). באשה חכמה נאמר אבל אשה אלמנה אני וג׳. באשה אלמנה המכלכלת אליהו נאמר קום לך צרפתה (מ״א י״ז ט׳). באשה השונמית שהחיה אלישע את בנה נאמר ויהי היום ויעבור אלישע וג׳ (מ״ב ד׳ ח׳). ביהושבע אשת יהוידע נאמר ותקח יהושבע בת המלך (דה״ב כ״ב י״א). בנעמי נאמר ותקח נעמי את הילד — ותהי לו לאמנת (רות ד׳ י״ו). בחולדה הנביאה בימי יאשיה נאמר ויצו המלך את חלקיה הכהן — וילך חלקיה — אל חלדה הנביאה (מ״ב כב יב). ועוד יש גיורות מן הגוים, בהגר נאמר וימצאה מלאך ה׳ (בראשית י״ו ז׳) ועוד נאמר וישמע אלהים את קול הנער (שם כא יז). באסנת אשת יוסף, אשר ילדה לו אסנת (שם מ״ו כ׳). במילדות פועה ושפרה נאמר (המצריות) ותיראן המילדות את האלהים[1]: —

כ״ב כתוב אחד אומר ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם (יהושע סוף ט״ו) וכתוב אחד אומר ואת היבוסי ישב ירושלים לא הורישו בני בנימין (שופטים א׳ כ״א) אם בני בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין אלא שזה הטעם שלו שהיתה ירושלים לפנים שתי עיירות, אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה[2] נפלה בגורל יהודה והתחתונה בגורל בנימין שנאמר וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים — ואת נחלת בני בנימין (יהושע סוף י״ח) ואחרי מות יהושע עלו בני יהודה ולקחו את חלקם ושרפו את העיר באש (שופטים א׳ ח׳) ועזבוה חרבה אבל ירושלים התחתונה שהיתה לבנימין לא אבו בני בנימין להורישם אלא שהיתה עומדת עד ימי דוד שכן כתיב ואת היבוסי לא הורישו בני בנימין זו העיר התחתונה שנאמר בספר הזה ולא אבה האיש ללון — ויבא עד נכח יבוס היא ירושלים — לא נסור אל עיר נכרי (שופטים י״ט). ועוד זו היא שנלחם בה דוד בשנת שמנה למלכו שנאמר וילך המלך ואנשיו ירושלים — ויאמרו יושבי יבוס וג׳ (ש״ב ה׳ ו׳; דה״א י״א ה׳). וכשלכד אותה דוד התחיל ובנה ירושלים העליונה

---

1) וזה הראיה שהביא החכם שד״ל בשם תלמידו יעקב חי פארדו כמו שכתבתי בהערה 3.

2) ראה ר״שי ורי״א שכתבו בפירוש הזה.

ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתיהן שם האחד ירושלים שנאמר ויבן העיר מסביב (דה"א י"א ח'), בה נטה אוהל לארון, באותה ירושלים בנה דוד את המזבח בגרן ארונה היבוסי בגזרת המקום לעצור המגפה שנאמר ומלאך ה' אמר אל גד וג' (ד"הא כ"א י"ח). בירושלים התחתונה שהיתה לבנימין נבנה בית המקדש בימי שלמה לקיים מה שנאמר לבנימין אמר ידיד ה' וג' (דברים ל"ג). הר המוריה זו ירושלים שנאמר ויחל שלמה לבנות הבית לה' בירושלים בהר המוריה וג' (דה"ב ג'):

עד כאן מדברי ר' פינחס בן יאיר.

סליק מדרש תדשא

תוספות לסדר גן עדן

I **במדרש** שיר השירים אמרו כן הביאני המלך חדריו מלמד שעתיד הקב"ה להראות לישראל גנזי מרום החדרים שבשמים. ר' יהודה אומר הרי אתה למד מיעקב שאמר לו הקב"ה קום עלה בית אל וכו' מלמד שהראה לו הקב"ה עליה למעלה מעליה והראה לו חדרים שבמרום. דבר אחר הביאני המלך חדריו אלו חדרי גן עדן. מכאן אמרו כמעשה הרקיע כן מעשה גן עדן: (שער הגמול לרמב"ן דף ק"ב ג'; ועיין ילקוט שמעוני על שה"ש סימן תתקפ"ב)

II **אילן** אחד יש לו להקב"ה ובו י"ב אלכסון ..... ובכל אלה האלכסונין יש כנגדם פקידים והם י"ב וגם בפנים בגלגל יש י"ב פקידים וכן בלב י"ב פקידים אלה ל"ו פקידים עם האלכסונים ולכל אחד יש שר אחד כדכתיב כי גבוה מעל גבוה שומר, נמצא לרוח מזרחית ט' מדות מערבית ט' מדות מרוח דרומית ט' מרוח צפונית ט' מדות: (בהיר, ועיין סוף סדר גן עדן)

III **תנינן** תלת שורין אינון לגן עדן ובין כל חד וחד כמה רוחין ונשמתין מטיילין תמן ואתהנן מריחא דענוגין דצדיקיא דלגו

אע"ג דלא זכו למיעאל . . . . ודאי כל חדא וחדא אית לון מדורין ידיעאן לגו ועכ"ד כלהו נכוין מחופה דחברייהו אינון דאית לון דרור וחירו מכלא. וקב"ה אחזי לון היכלא טמירו חדא גניז דעין לא ראתה אלדים זולתך וההוא היכלא אקרי קן צפור ומתמן מתעטרין עטרין למשיח בזמנא דאתי: (זוהר ח"ג קצ"ו ב')

IV **תא חזי** בגנתא דעדן דלתתא אית אתר חד גניז וטמיר דלא אתידע ואיהו מרקמא בכמה גוונין וביה גניזין אלף היכלין דכסופין ולית מאן דעיין בהו בר משיח דאיהו קאים תדיר בגנתא דעדן וכל גנתא מסחרא ברתיכין סגיאין דצדיקיא. ומשיח קאים עלייהו ועל כמה חילין ומשריין דנשמתין דצדיקיא תמן ובראשי ירחי ובזמני ובשבתי משיח עאל בהאי אתר לאשתעשעא בכל אינון היכלין לגו. לגו מכל אינון היכלין אית אתר אחרא טמיר וגניז דלא אתידע כלל ואקרי עדן ולית מאן דיכיל למנדע ביה. ומשיח אגניז (ס"א אתגלי) לבר סחרניה דההוא אתר עד דאתגלי ליה חד אתר דאקרי קן צפור ואיהו אתר דכריז עליה ההוא צפור דאתער בגנתא דעדן בכל יומא ובההוא אתר מרקמן דיוקנין דכל שאר עמין דאתכנשו עלייהו דישראל לאבאשא לון: (זוהר ח"ב ח' א')

V **וסוד** זה ידוע בספרו (של **חנוך**) אצל חכמים, קודם שנכנס שם אדם הראשון לא היה הגן ריקם אע"פ שנטיעות ועדונים אלו היו שם כל הרוחות העתידות להיות בעולם כולם בכמותן וצורתן ותארן כמו שהוא לאח"כ ואמנם כי היו מיום היותם ועדיין היום שם עומדים ואותם העומדים שם אינם נראים כ"א מי אשר הוא צדיק גמור. ואמרו כי אדם הראשון כשנכנס לשם לא ראה אותם עד זמן דכת' ותפקחנה עיני שניהם אזי ידעו וראו אותם ויתבוששו מאליהן מאותו זוהר ומעלת אותן הכחות שהיו שם. ושם הראה לו הק' דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו ודור דור ומלכיו דור דור וצדיקיו

לכולם ראה איש איש על עבודתו ועל משאו אבל אין אדם גופני בעור המלבוש בגוף זה ראה אות' הצדיקים אשר שם זולתי כמו נפל (?) עומדים ע"ג חומה מבחוץ והנה לא ראה בתחילה כיון שהרגיל עצמו . . ראה ועמד על אמתת העניין והכל מצוי בספר ושם דברים נפלאים. בתוך המחיצה הזאת יושבים ד' כתות אותם העובדים את השם כפי מראות העין וישבחום בני אדם אלה הם אגב החומה מבחוץ ונעשקים פעם אחת ביד בכל יום. מיד חמ"ה שר של גיהנם בא וטובל אותם באש של גיהנם ומחויר אותם מתוך החומה הזאת מבחוץ ועליהם אמר שלמה שבתי ואראה את כל העשוקים אשר נעשו תחת השמים. הכת השינית מאותם העובדים את השם ומונעים עצמם מן הרע בחשבם לכבוד הבורא ית' וקבלו שכרם וכהונתם על העולם הזה ואינם חושבים על אותו עולם כלום. והם בתוך חומה הזאת ופעם אחת ביום רואים מרחוק מעלת צדיקים אשר בג"ע ומתבוששים ונכלמים אבל אין נכנסים בגיהנם כלל. הכת שלישית אותן בני עלייה מעש' בלי תורה ואינ' הכונה דביקה לשום שמים בכל שעה אלא לפעמים בשמעם דברי תורה שמחים ועושים ולאח"כ עושים ואין כונתם לשם שמים, אלה כמו כן נהנים במחיצה הזאת מתוך שרואים ערב ובוקר וצהרים בעלי תורה ונהנים מזיום הנעדרת ואינם נכנסים בגיהנם. ואלו שאמרו שאין נכנסים לגיהנם ר"ל שאין חוזרים שם מאחר שקבלו עונשן. הכת הרביעי' היא מבחוץ ושם חסידי אומות העולם אותם שהיטיבו עם ישראל והצילו אותם ופעמים בכל יום באים מלאכי חבלה ליטול אותם לגיהנם והם צועקים לישראל ומחזיקים בהם ונצלים מידם ומכניסים אותם אגב החומה מבפנים ורואים הצדיקים במעלתם ושמחים ונהנים מזיו ונוטלים חלק מאותו הזיו על כל הטובה שעשו עם ישראל:

המחיצה הב' והיא חומה התיכונה כמראה אש בית לה סביב והיא ירוקה מרוקמת בכל גוונים שבעולם. בתוך מחיצה הזאת יש ד' כיתות. הכת א' הם אותם בעלי תורה בלי מעשה ושם נהנים מזיו אור הגנוז אבל בעשן אור מעורבת שאינו כ"כ מצוחצח, רואים משם החכמים בעלי מעשה יושבים בכבוד איש על כסאו בגובן והן מתבוששין ונכלמים מאליהם על אשר אין בידם מעשה. הכת ב' הם אותם המלמדים תורה שלא לשמה ועדיין לא באו לשמה הם

נהנים מרחוק מאור הנוגה ולא כך קרוב כמו האחרים. בכאן יש עניינים גדולים ועניין מלאך הממונה על כל כת וכת ואיני בא לגלות העניין כ״כ. עניין של כת ג׳ הם שלומדים תורה ולומדים אותה כדי לעשות שבת ואינה לשום שמים אלו נהנים מזיו אור שאר הצדיקים ונכון לאחרים וכמה עניינים סוד בזה אשר אין ראוי לגלות ולהאריך בהן. כת ד׳ הם אותם הלומדים תורה כל ימיהם ולא נתעסקו בפריה ורביה אלו הם אגב חומה מבחוץ ונהנין ולא נהנין ואין נכנסים בכלל הפלטרין ונדחין ממקומם פעם ביום זולתי כבוד התורה שהוא גדול לשם אשרי ההולך לשם ותלמודו בידו:

בכל מחיצה ומחיצה כמה הלכות (צ״ל היכלות) ועינוגים וחופות שאֲננות ונטעי נאמנים עם כל ראשי בשמים וציורים ועניינים גדולים כעניין דוגמא של מעלה:

המחיצה ג׳ והיא חומה אשר היא מבפנים והיא אש ארומה ירוקה לבנה בכל גוון כלולה ומשם והלאה עין לא ראתה אלהים זולתך ושם העידונין בלא שום רוגז כלל וחסידים וצדיקים בני עליון התמימים כולם מלובשים בעין העולם הזה כאשר אמרנו בלבוש מלכות איש על כסאו בחופתו ועולים במתיבת דרקיע וחוזרים למקומם: (ר׳ משה די ליאון בס׳ משכן העדות כ״י ועיין שבילי אמונה נתיב ט׳ דף קי״ח דפוס אמסטרדם)

VI **וראיתי** לקצת חכמי הקבלה האחרונים שכתבו כי מצאו **בספר חנוך** בן ירד כשלקח אותו אלהים כתוב בו סוד זה (של גן עדן) עם שאר סודות מופלאות וכבר הזכירו רבותינו ז״ל הספר ההוא בספר הזוהר, ולפי דברי הספר ההוא דע כי גן עדן של מטה היא מוכן מיום שנבראו רוחות הצדיקים לגור שם בצורתם ומשם פורחות למעלה ומזהירין ומשיגין השגה אמיתית כל אחד לפי מעלתו ובהיותם בגן עדן של מטה לובשין סוד המלבוש המחדש להם בהריחם אויר גן עדן ונתון הלבוש ההוא לכל רוח ורוח באותה צורה ודמות שהיה בזה העולם ממש ונמשך להם אור השכינה ממעלה

Digitized by Google

דרך חלונות הרקיע שעל גבי גן עדן והצדיקים משתחוים נגד האור ההוא וניזונין באור ההוא וזיו השכינה על ראשיהן עטרה וכשפורחין בגן עדן שלמעלה אז פושטין מעליהן המלבוש ההוא והיא העלייה והירידה. ואמר חנוך ראיתי שם מלאכים ממונים גדולים ועונין קדוש קדוש קדוש וג״: (רקנטי פ׳ בראשית)

Digitized by Google

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

		Seite.
I	מדרש ויסעו	1
II	ספר אלדד הדני (נוסחא אחרת)	6
III	מדרש אלפא ביתא דר' עקיבא (נוסחא א')	12
IV	„ „ „ „ „ (נוסחא ב')	50
V	ספר אליהו	65
VI	פרקי משיח	68
VII	נסתרות ר' שמעון בן יוחי	78
VIII	היכלות רבתי	83
IX	מדרש לעולם	109
X	מדרש גדול וגדולה	121
XI	סדר גן עדן (נוסחא ב')	131
XII	אגדת משיח	141
XIII	ברייתא דמלאכת המשכן	144
XIV	ספר נח	155
XV	פרק מפרקי היכלות	161
XVI	מדרש תדשא	164
	תוספות לסדר גן עדן	194

Digitized by Google

Verzeichniss

der im „Bet ha-Midrasch“ benutzten Handschriften.

(Fortsetzung von Bet ha-Midrasch II, S. XXXV.)

---

15) היכלות רבתי, cod. heb. Bodlej.

16) „ „ „ „ 22 der königl. Hofbibliothek in München.

17) „ „ cod. heb. im Besitze des Hrn. N. Coronel aus Jerusalem.

18) ס׳ אסף היהודי, cod. heb. 231 der königl. Hofbibliothek in München.

19) מדרש תדשא, cod. heb. in Frankf. a/M.

20) גנת אגוז, cod. des Hrn. L. Rosenthal in Hannover.

21) אוצר עדן גנוז, cod. des Hrn. Coronel.

22) גן נעול von Abulafia, cod. heb. 57 der königl. Hofbibliothek in München.

23) ס׳ העיון
24) מדרש ר׳ שמעון הצדיק
25) תפלת היחוד לרנב״ה
26) תפלת היחוד לר׳ גמליאל

(23–26) in meinem Besitze.

27) בדי ארון von Schemtob Gaon, cod. heb. der kaiserlichen Bibliothek in Pàris.

28) ביאור סודות המורה von Abulafia, cod. heb. 39 der Leipziger Stadtbibliothek.

29) Jezira-Commentar des ר׳ אלעזר הדרשן, cod. heb. 30 derselben Bibliothek.

Digitized by Google